Prof. univ. dr.
PETRE POPA

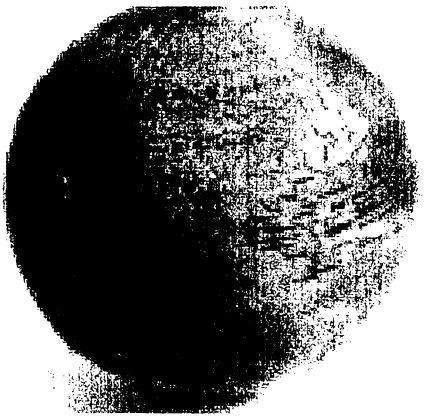

TREI SECOLE DE ISTORIE MODERNĂ UNIVERSALĂ (1618-1918). DE LA OLIVER CROMWELL LA VLADIMIR ILICI LENIN

Coperta I: Simboluri tematice
Coperta IV: Medalion de autor

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
POPA, PETRE
Trei secole de istorie modernă universală (1618-1918) : de la Oliver Cromwell la Vladimir Ilici Lenin / Petre Popa. - Piteşti : Paralela 45, 2010
Bibliogr.
ISBN 978-973-47-1095-9

94(498)"1618/1918"

Redactor responsabil: Constantin Valentin **TUŢĂ**
Redactor: Ionel **DOBRE**
Coperta: Doru Gabriel **STAN**
Tehnoredactare: Livia **BĂDIŢĂ**, Alina **DIACONU**, Daniela Mariana **MANALOIU**, Iulian **MARICA**, Felicia **STERE**
Lectori: Marian **LAZĂR**, Cornel **POPESCU**

Toate drepturile aparţin autorului.
Apărut: 2010
• În pregătire pentru tipar: ***Discurs istoriografic universal.***

Volume elaborate de **PETRE POPA**:

- ***Municipiul Piteşti pe noi coordonate*** (*în colab.*), Tipografia *Argeş*, Piteşti, 1969;
- ***Plaiuri argeşene. Album*** (*Studiul introductiv*), Editura *Sport–Turism*, Bucureşti, 1982;
- ***Preşedintele României Socialiste Nicolae Ceauşescu şi Argeşul. Album***, Tipografia *Argeş*, Piteşti, 1983;
- ***Piteşti 600. Memento*** (*în colab.*), Editura *Museum*, Tipografia *Argeş*, Piteşti, 1983;
- ***Argeş. Cartea eroilor*** (*Coord. şi Studiul introductiv*), Tipografia *Argeş*, Piteşti, 1984;
- ***Mausoleul de la Valea Mare Mateiaş – Câmpulung Muscel***, Tipografia *Argeş*, Piteşti, 1984; Ediţia a II-a, 1988; Ediţia a III-a, 2009;
- ***Piteşti. Ghid de oraş*** (*în colab.*), Editura *Sport–Turism*, Bucureşti, 1985;
- ***Piteşti. Pagini de istorie*** (*în colab.*), Editura *Museum*, Tipografia *Argeş*, Piteşti, 1986;
- ***Istoria Municipiului Piteşti*** (*în colab.*), Editura *Academiei Române*, Bucureşti, 1988;
- ***Piteşti. Microalbum*** (*în colab.*), Editura *Sport–Turism*, Bucureşti, 1988;
- ***Monografia Liceului „Alexandru Odobescu" Piteşti***, SC *Leu Grup* SRL, *Piteşti*, 1994;
- ***Istoriografie universală (I)***, Editura *Cultura*, Piteşti, 1998;
- ***Istoria economiei naţionale a României (I)***, Editura *Universităţii din Piteşti*, 1999; Ediţia a II-a, 2001; Ediţia a III-a, 2003;
- ***Istoria sistemelor administrative*** (*I*), Editura *Universităţii din Piteşti*, 1999; 2000;
- ***Tradiţia şi actualitatea în istoriografia românească***, Editura *Cultura*, Piteşti, 2000;
- ***Istoria administraţiei în România***, Editura *Universităţii din Piteşti*, 2000-2002;
- ***China. Sensuri istorice***, Editura *Paralela 45*, Piteşti, 2000;
- ***Ion Ionescu de la Brad. Enciclopedist român***, Editura *Enciclopedică*, Bucureşti, 2000;
- ***Studii istorice*** (*Culegere antumă*), Editura *Universităţii din Piteşti*, 2000;
- ***Permanenţe istoriografice româneşti***, Editura *Didactică şi Pedagogică* RA, Bucureşti, 2000; Ediţia a II-a, 2002;
- ***Istoria sistemelor administrative*** (*II*), Editura *Universităţii din Piteşti*, 2001; 2003;
- ***Istoriografie universală premodernă***, Editura *Tipnase*, Piteşti, 2001;
- ***Medalioane universitare. Dicţionar*** (*Coord.*), Editura *Universităţii din Piteşti*, 2002;
- ***Pagini de istorie modernă universală***, Editor, Facultatea de Istorie, Filosofie, Jurnalism, *Universitatea din Piteşti*, 2003;
- ***Studii culturale*** (*Culegere antumă*), Editura *Universităţii din Piteşti*, 2003;
- ***Monografia Universităţii din Piteşti***, Editura *Universităţii din Piteşti*, 2004;
- ***Studii politice*** (*Culegere antumă*), Editura *Universităţii din Piteşti*, 2004;
- ***Istoriografie universală modernă şi contemporană***, Editor, Facultatea de Istorie, Filosofie, Jurnalism, *Universitatea din Piteşti*, 2005;
- ***Administraţie sistemică universală***, Editura *Tipnase*, Piteşti, 2005; Ediţia a II-a, 2006; Ediţia a III-a, 2007;
- ***Evoluţii şi redimensionări istorice naţionale şi continentale, I (1618-1848); II (1848-1918)***, Editor, Facultatea de Ştiinţe Socio-Umane, *Universitatea din Piteşti*, 2006, 2007;
- ***Europa. Destin continental***, Editor, Facultatea de Ştiinţe Socio-Umane, *Universitatea din Piteşti*, 2006; Ediţia a II-a, 2007;
- ***Piteşti 620. Memento*** (*în colab.*), Editura *Paralela 45*, Piteşti, 2008;
- ***Piteşti. Tradiţie şi contemporaneitate*** (*în colab.*), Editura *Tiparg*, Piteşti, 2008;
- ***Statele Uniunii Europene. Sinteze istorice***, Editura *Paralela 45*, Piteşti, 2009.

CUVÂNT ÎNAINTE

Noul nostru demers editorial, intitulat ***Trei secole de istorie modernă universală (1618 – 1918). De la Oliver Cromwell la Vladimir Ilici Lenin***, reevaluează principalele caracteristici ale perioadei cuprinse între debutul ***Războiului de 30 de ani (1618 – 1648)***, confruntare europeană care a generat o nouă fizionomie teritorială continentală, şi finalul ***Primul Război Mondial (1914 – 1918)***, denumit, frecvent, datorită modificărilor induse în multe zone ale Mapamondului, *Războiul cel Mare*.

Subiectul aflat în discuţie este circumscris preocupărilor profesionale menite să stimuleze, în medii adecvate, dezbaterile referitoare la semnificaţia generală a *modernităţii clasice universale (1618 – 1918)*, superioară nobilismului feudal, devenită, apoi, suport incontestabil al succeselor contemporane. În atare sens, de-a lungul anilor am elaborat mai multe eseuri şi volume de autor, consemnate, selectiv, în ***Bibliografia istorică a României***, apărută, periodic, la Cluj-Napoca, sub egida Academiei Române.

Aşa, de exemplu, în 1988 – 1989, revista ***Argeş***, din Piteşti, a găzduit un serial despre evoluţia conceptelor modernităţii în China, reprodus, ulterior, în volumul ***China. Sensuri istorice*** (2000), iar culegerea ***Studii politice*** (2004) şi anuarul ***Argessis*** (2004) au preluat analize referitoare la succesele obţinute prin aplicarea programelor preşedinţilor Statelor Unite ale Americii din perioada 1789 – 1868. Fenomenologia specifică modernităţii din Anglia, Franţa, Japonia, Suedia o regăsim, sintetizată, în cărţile: ***Istoria sistemelor administrative*** (1999, 2000, 2001, 2003) şi ***Administraţie sistemică universală*** (2005, 2006, 2007).

Suportul actualului volum îl constituie scrierile anterioare convergente: ***Pagini de istorie modernă universală***

(2003); ***Evoluții istorice moderne universale. 1618 – 1848*** (2006, 2007); ***Redimensionări istorice naționale și continentale. 1848 – 1918*** (2006, 2007). S-au folosit, predilect, în scop didactic. De această dată, textele oferite spre lectură relevă o mai mare deschidere tematică și retorică, sursele documentare actualizate sunt amplificate, iar concluziile sugerează un anumit grad de originalitate, raportate inclusiv la construcția europeană postbelică.

Este cunoscut faptul că intrarea într-o nouă etapă istorică s-a făcut, de regulă, prin ample mișcări sociale și naționale, momente ce au relevat, pentru posteritate, rolul unor personalități marcante. Subtitlul acestei elaborări readuce în prim-plan doi lideri de notorietate, ambii implicați în evenimente majore din timpul unor perioade invocate, având, însă, caracter diametral opus. Primul, Oliver Cromwell (1599 - 1658), rămâne conducătorul emblematic al *Revoluției din Anglia*, declanșată în 1642, considerată arhetip occidental pentru inițierea guvernării moderne constituționale. Cel de al doilea, Vladimir Ilici Lenin (1870 - 1924), fondator al unei alternative politice și economice privind dezvoltarea statală după disoluția Imperiului Țarist, a aplicat doctrina imprimată *Revoluției Ruse din octombrie 1917*, care s-a dovedit, așadar, efemeră.

Disecând paginile următoare, vom întâlni și alte extrapolări specifice momentelor, deciziilor sau activităților pragmatice derulate în cele trei secole ale modernității clasice universale (1618 - 1918). Vă invităm la lectură! Așteptăm opiniile dumneavoastră.

Pitești, 25 noiembrie 2010

Prof.univ.dr. **PETRE POPA**

I. PRELUDII ALE MODERNITĂȚII CLASICE UNIVERSALE

„Ultimul lucru pe care îl găseşti când compui o lucrare este descoperirea aceluia pe care trebuie să-l pui la început".

Blaise Pascal
(1623-1662)

Dimensiunile specifice tranziției de la realitatea medievală spre modernitate s-au exprimat, inițial, în Europa Occidentală. Încă din veacul XIII, în această parte a Lumii erau vizibile contradicțiile dintre structurile feudale, existente începând cu anul istoric 476, care marchează sfârşitul antichității Imperiului Roman de Apus, şi tendințele privind reconstrucția, după noi principii, a unei societăți viitoare.

Asemenea perspectivă ne determină să consemnăm sumar, în continuare, câteva etape, fenomene şi evenimente de mare importanță pentru debutul fizionomiei modernității universale, reprezentând, analitic, adevărate preludii ale modului superior de gândire şi acțiune umană.

Semnificativă este, din acest unghi de vedere, perioada numită, frecvent, *Renaşterea*, apărută în Italia şi manifestată pe arii ample în secolele XIV–XVI, apelând la tradițiile culturii clasice greco–romane.

Suportul economic şi social, propriu doctrinei amintite, îl constituie apariția relațiilor capitaliste de producție şi amplificarea rolului burgheziei în conducerea comunitară. Modificări esențiale s-au adus analizei filosofice, contrare scolasticii nobiliare, teoriei despre demnitatea şi măreția omului, generalizată prin denumire de *Umanism*, concepției panteiste, atitudinii față de ştiințe şi arte.

Renaşterea şi *Umanismul* s-au impus în universalitate datorită unor personalități din diferite domenii ale creației, cele

mai cunoscute remarcându-se în literatură, filosofie, arhitectură, sculptură, pictură, experimente tehnice. Dintre acestea, raportându-ne, cronologic, la anul naşterii, amintim numele corifeilor: Alighieri Dante (1265-1321), Francesco Petrarca (1304-1374), Giovanni Bccaccio (1313-1375), Filippo Brunelleschi (1377-1446), Betto Bardi Donatello (1386-1466), Van Eyck (1390-1441), Donato Bramante (1444-1514), Sandro Botticelli (1445-1510), Leonardo da Vinci (1452-1519), Niccolo Machiavelli (1469-1527), Albrecht Dürer (1471-1528), Buonarroti Michelangelo (1475-1564), Vecellio Tziano (1488-1576), François Rabelais (1494-1553), Thomas Smith (1514-1577), Jean Bodin (1530-1596), Michel de Montaigne (1533-1592), Giordano Bruno (1548-1600), Galileo Galilei (1564-1642). Împreună cu alţi reprezentanţi ai culturii europene, au dat strălucire, în domenii convergente, spiritualităţii mondiale, având multiple repercusiuni pozitive asupra etapelor istorice ulterioare.

Un alt fenomen caracteristic trecerii de la feudalitatea seculară spre modernitatea clasică universală este *Reforma religioasă*, integrată *Renaşterii*. Principiile esenţiale promovate veneau în directă contradicţie cu precticile folosite de Biserica apostolică de la Roma. Precursori sunt consideraţi John Wycliffe (1330-1384), din Anglia, care a respins, printre altele, dogma infaibilităţii papei, comerţul cu indulgenţe, slujba în limba latină, precum şi cehul Jan Hus (1369-1415), magistru şi rector al Universităţii din Praga, fondator al mişcării teologice şi social–politice care îi poartă numele (1409). Ambii, etichetaţi ca eretici de Conciliul ecumenic catolic de la Constanza (Germania), au fost arşi pe rug.

La începutul secolului XVI, epicentrul continental al *Reformei* au devenit pricipatele germane, exprimându-se trei tendinţe. Prima, urmărind alinierea instituţiilor religioase la noile comandamente ale timpului, a fost promovată de locuitorii burgurilor, categorie urbană interesată în stimularea preocupărilor de factură capitalistă. Liderii Martin Luther

(1483-1546), considerat teoreticianul şi iniţiatorul protestantismului, Ulrich Zwingli (1484-1531), umanist elveţian, şi Jean Calvin (1509-1564), originar din Franţa, întemeietor al republicii teocratice de la Geneva (1541), s-au angajat într-o autentică bătălie cu dogmele catolice fundamentaliste, oferind credincioşilor noi modalităţi de comportament religios. Cea de a doua, preconizând egalitarismul în plan social, era reprezentată de Thomas Müntzer (1490-1525), radical în aplicarea luteranismului, conducător al *Războiului ţărănesc german* (1524-1525), decapitat în urma eşecului mişcării populare. Concomitent, a existat şi o direcţionare nobiliară a *Reformei*, cu accente privind secularizarea averilor clerului.

Cu toate că Statul Papal a lansat, în acelaşi secol XVI, *Contrareforma*, iar Marele Pontif, Paul III (1534-1549), reorganizează *Inchiziţia* (1542), existentă ca instituţie a Bisericii catolice din prima jumătate a veacului XIII, efectele benefice ale *Renaşterii, Umanismului* şi *Reformei* s-au generalizat în numeroase ţări ale lumii, favorizând, astfel, exprimarea modernismului universal.

O bună parte din tezele etapei preliminare a redimensionării societăţii occidentale vor fi continuate prin *luminism, enciclopedism*, sau alte concepte novatoare, care imprimă valenţe superioare secolelor XVII–XVIII. Patria *luminismului* este Franţa, iar reprezentanţii cei mai autorizaţi sunt Voltaire (1694-1778), Montesquieu (1689-1755) şi Rousseau (1712-1778).

Luminismul a devenit gândirea laică a burgheziei în ascensiune, fiind o amplă concepţie filosofico-politică. Urmărea *luminarea poporului* prin învăţământ, cultură, libertate, egalitate umană. Astfel, Voltaire, anagramă a lui François Marie Arouet, a preconizat alianţa dintre monarhi şi filosofi, respectiv, putere şi înţelepciune, conturându-se, aşadar, *despotismul luminat*. Elaborează scrieri cu caracter istoric precum ***Carol XII*** şi ***Ludovic XIV***, este filosof şi

dramaturg prin lucrările ***Zaira, Mahomet şi Henriada***, prozator în ***Zadig, Micromegas, Naivul, Candid.***

Charles de Secondat, Baron de Montesquieu, născut la castelul Labrèdae, lângă Bordeaux, fondează, teoretic, *regimul constituţional.* Principala sa lucrare se intitulează ***Despre spiritul legilor.*** Adept al *monarhiei constituţionale* şi al separării puterilor în stat (legislativă, executivă, judecătorească), se opune despotismului şi arbitrariului. Fondator al determinismului geografic, scriitor, jurist, filosof, a colaborat la ***Enciclopedia franceză***, elaborează proză antiabsolutistă (***Scrisori persane, Consideraţii asupra cauzelor grandorii şi decadenţei romanilor***).

Jean Jacques Rousseau, născut la Geneva, filosof, scriitor, muzician, idealizează starea iniţială a oamenilor, prin conceptul că natura îi creează pe aceştia liberi, egali şi buni, în timp ce societatea şi proprietatea îi deteriorează. Dorea ca statul să asigure suveranitatea poporului, apărarea drepturilor naturale şi cetăţeneşti, ceea ce a devenit *suport ideatic* pentru iacobinii francezi. Este, în egală măsură, pedagog (***Emil***), literat (***Iulia, Confesiunile***), muzician (***Pygmelion, Vrăjitorul satului***), estetician.

Operele *luminiştilor* francezi, consideraţi fondatori ai noii gândiri moderne, aflată în directă contradicţie cu dogmele nobiliare tradiţionale, au inspirat programele revoluţiilor secolului XVIII din Europa, sau, ale celei din America de Nord, având, totodată, ecou favorabil pentru declanşarea acţiunilor de la 1848-1849, ori din etapele ulterioare. Ca urmare, se poate aprecia că *luminismul*, ca teorie, s-a afirmat, viguros, pretutindeni în lume.

Luminismul se regăseşte în conceptele *egalitariştilor* utopici francezi, prezentate de Gabriel Bonnot de Mably (1709-1785) şi Morelly (secolul XVIII), ori în ideologia *materialiştilor* vest-europeni, susţinută de Claude Adrieen Helvétius (1715-1771), dar şi în opera enciclopediştilor Denis Diderot (1713-1789), Paul Henri Dietrich, Baron d'Holbach

(1723-1789), Jean le Rond d'Alembert (1717-1783).

Aşa, de exemplu, Denis Diderot, filosof materialist, scriitor, estetician, iniţiază şi redactează, în colaborare, ***Enciclopedia franceză***, diverse teze dialectice, satirizează moravurile feudalilor şi ale religiei (***Călugăriţa***, ***Nepotul lui Rameau***, ***Saloanele***, ***Cugetări despre natură***). La rândul său, Jean le Rond d'Alembert, filosof, luminist materialist, matematician, colaborează cu iniţiatorul ***Enciclopediei franceze***, Denis Diderot, fiind autor al ***Discursului preliminar*** şi al unor analize matematice. A stabilit teoria esenţială a algebrei: „*Orice polinom cu coeficienţi reali posedă cel puţin o rădăcină reală sau complexă*". Elaborează inclusiv un ***Tratat de dinamică.***

Începutul epocii moderne a fost favorizat prin descoperirea *Lumii Noi.* Sensul şi urmările marilor expediţii realizate, mai ales, de Cristofor Columb (1451-1506), Amerigo Vespucci (1451-1512), Fernando Magellan (1480-1521), Vasco da Gama (1469-1524), John Cabot (1450-1498), sau Hernán Cortés (1485-1547) erau convingătoare.

Cea mai importantă rămâne, în perspectivă, acţiunea lui Cristofor Columb. La 12 octombrie 1492, într-o zi de vineri, acesta a descoperit Insula San Salvador, numită de englezi Wastling, aflată în Arhipelagul Bahamas, din America Centrală. Apoi, succesul lui Fernando Magellan şi al colaboratorilor săi a deschis o nouă perspectivă gândirii şi acţiunii umane. Principalul obiectiv al acestor iniţiative a fost găsirea unui alt drum spre India, mergând, însă, spre Occident, iar teritoriile transatlantice întâlnite sunt uneori denumite, convenţional, *Indiile de Vest.*

Cristofor Columb s-a născut în 1451 la Genova (Italia). Din 1476, se stabileşte, ca navigator, în Portugalia, apoi, în 1492, a intrat în serviciul Coroanei Spaniei. Între 1492-1504, a realizat patru călătorii peste Oceanul Atlantic, spre America Centrală insulară şi istmurile Americii de Sud. Aşa cum s-a precizat, la 12 octombrie 1492, după 70 de zile de navigaţie, a

văzut *Insula Salvatoare*, dată considerată ca reper al descoperirii *Lumii Noi*. Moare sărac şi uitat în 1506. **Memoriile** sale, păstrate parţial, au fost inspirate din scrierile strategului roman Iulius Caesar (101-44 î.Hr.). La plecarea spre Vest, Cristofor Columb a primit următorul îndemn de la regina Isabella de Castilia (1474-1504): *„Păşeşte drept înainte, şi dacă Pământul pe care îl cauţi nu există încă, fii sigur că Dumnezeu îl va creea într-adins pentru a-ţi răsplăti îndrăzneala"*.

Cristofor Columb prezentând **Planul** expediţiei transoceanice reginei Isabella de Castilia şi regelui Ferdinand de Aragon (1492).

Tot în 1451, s-a născut şi Amerigo Vespucci, fiind de origine florentin. Realizează călătorii transatlantice în 1497, 1499, 1501, 1503. Între 1505-1507, a explorat regiunea Darien, dintre America de Sud şi America Centrală. La sugestia geografului german Martin Waldseemüller, care l-a însoţit în

ultima expediție, noile zone au primit eponimul *America*. Navigatorul amintit moare în 1512.

La 1469, în așezarea Sines din Portugalia, s-a născut un alt *pionier* al vremurilor, Vasco da Gama. Pasionat să găsească un nou drum spre India, realizează, în 1497-1498, expediții pe coastele Africii, ajungând, apoi, în Mozambic (1502-1503). Devenit *vicerege* al *Indiilor portugheze* la 1524, nu va putea să-și exercite multă vreme misiunea, întrucât în anul amintit este consemnat și decesul său neașteptat.

Fernando Magellan, navigator portughez, intrat în serviciile Coroanei spaniole, s-a născut în 1480. Când avea 39 de ani, la 10 august 1519, a plecat, din Sevilla, în prima expediție ce și-a propus ocolul Pământului. Revenirea corăbierilor a avut loc, după succesul lor răsunător, la 8 septembrie 1522. În 1520, Fernando Magellan a descoperit strâmtoarea ce îi poartă numele, dintre continentul propriu-zis, America de Sud, și Țara de Foc, așadar, dintre Oceanul Atlantic și Oceanul Pacific, 550 de kilometri lungime. Continuă, apoi, traseul până în Filipine, unde este însă ucis (27 aprilie 1521). Expediția se finalizează, așa cum s-a spus, la 8 septembrie 1522, prin *locotenentul* său, Sebastian Elcano.

De asemenea, în 1519-1521, *conchistadorul* spaniol Hernán Cortés (1485-1547) a condus expediția victorioasă contra *aztecilor*, cucerind, astfel, Mexicul, teritoriu aflat la interferența dintre America de Nord și Centrală, iar John Cabot (1450-1498), italian ca origine, determină primele configurații ale insulei *Terra Nova*, din Canada de astăzi.

Încă de la finalul veacului XVI, se manifestă ceea ce presupune *revoluția industrială*. Temporal, fenomenul are trei faze: *prima,* când aburul se folosește ca forță motrice în producția de serie mare, etapă prelungită spre 1870; *a doua*, caracterizată prin introducerea intensivă a electricității; *a treia*, aplicată și astăzi, numită *revoluția tehnico-științifică*, bazată, din ce în ce mai mult, pe energie nucleară, surse neconvenționale și informatizare virtuală.

Totodată, este diversificată proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, se face trecerea de la atelierele meşteşugăreşti la manufacturi, sunt obținute mari cantități de mărfuri pentru comercializare, se alocă importante resurse în investiții şi în dotări urbanistice. Libera concurență devine tot mai evidentă.

În statele avansate din Occident, preponderență aveau domeniile construcțiilor navale, mineritului şi textilelor. Regii Franței stimulează activitatea manufacturilor particulare, dar, majoritatea aparțineau încă statului, în timp ce, în Anglia sau în Țările de Jos, cele din urmă erau pe locul al doilea.

La începutul secolului XVII, se inventează motorul cu aburi, *părinte* fiind considerat Denis Papin. În perioadele următoare sunt înregistrate noi succese. Astfel, la 1764, a început să fie folosită maşina de tors a englezului James Hargreavas, iar din 1769, instalația de filat bumbac, prezentată de britanicul Richard Arkwright. Maşina de țesut (1787) este opera lui Edmund Cartwright. Din 1769, funcționează un prim tip de motor universal, realizare de excepție a lui James Watt (1736-1819). La 1733, mecanicul Kay inventează suveica, introdusă în industria textilă. Multiplele mecanisme au stimulat *foamea de fire* din stabilimentele ce produceau stofe.

În agricultură are loc, de asemenea, o adevărată *revoluție*, constând fie din împroprietărirea locuitorilor satelor (Țările de Jos, Suedia), ori deposedarea acestora de pământul obştesc, prin metoda *împrejmuirilor* (Anglia). S-au creionat, astfel, premisele formării muncitorimii urbane, provenite, mai ales, din rândurile micilor lucrători funciari. Se introduc, în Europa, porumbul, cartoful, tutunul, rotația culturilor, sunt folosite primele maşini agricole, rasele de animale devin tot mai productive, apar fermele rurale.

Sunt reorganizate învățământul, justiția, administrația, iar viața politică şi spirituală cunosc exprimări superioare.

Sistemul *mercantilist* dobândeşte noi dimensiuni, în sensul emiterii biletelor de bancă şi a unor monede din metale

semipreţioase, conservându-se, astfel, tezaurul statal. Ideea a aparţinut lui Jean-Baptiste Colbert (1619-1683), care, între 1655-1683, a fost ministrul *finanţist* al regelui Franţei, Ludovic XIV (1643-1715)*.

Ulterior, structurile economice se consolidează prin concentrarea capitalului în bănci, trusturi şi concerne, folosirea avantajelor electricităţii, creşterea productivităţii, valorificarea bogăţiilor naturale din colonii, dezvoltarea intensivă a agriculturii, aplicarea altor invenţii tehnice majore, aşa cum a fost, de exemplu, motorul cu explozie.

Revoluţia industrială a debutat în lumea britanică, fenomenul presupunând, ca esenţă, trecerea de la *mecanicism*, la *automatism progresiv*. Anglia devine *atelierul lumii*. Prin iniţiativele programatice ale burgheziei şi noii nobilimi, se declanşează lupta pentru cucerirea puterii politice în stat.

Celelalte spaţii, dincolo de Europa Occidentală, cunosc insuficiente exprimări economice moderne. Totuşi, în Rusia

* Regii Franţei, cu numele **Ludovic**, au fost: Ludovic I *cel Pios* (814-840), împărat al Occidentului; Ludovic II (877-879); Ludovic III (879-882); Ludovic IV (936-954); Ludovic V (986-987); Ludovic VI *cel Gros* (1108-1137); Ludovic VII (1137-1180); Ludovic VIII *Leul* (1223-1226, cruciadele VII - 1248 şi VIII-1270); Ludovic IX *cel Sfânt* (1226-1270); Ludovic X (1314-1316); Ludovic XI (1461-1483, *mercantilist*); Ludovic XII (1498-1515); Ludovic XIII (1610-1643, tutelat de cardinalul Armand Richelieu, precum şi de mama sa, Maria de Medici), căsătorit cu Ana de Austria; Ludovic XIV *cel Mare*, *Regele Soare* (1643-1715, tutelat, ca minor, până în 1661, de cardinalul Jules Mazarin, dar şi de mama sa, Ana de Austria, a colaborat cu finanţistul Jean-Baptiste Colbert), căsătorit cu Maria Tereza, fiica regelui Filip IV al Spaniei habsburgice, decedată în 1683, recăsătorit, apoi, cu doamna Françoise de Maintenon; Ludovic XV (1715-1774, tutelat, ca minor, până în 1763, de Filip de Orleans, a conlucrat cu cardinalul André de Fleury); Ludovic XVI (1774-1792), căsătorit cu Maria Antoaneta, fiica împărătesei Austriei, Maria Tereza, ghilotinat de revoluţionari (21 ianuarie 1793); Ludovic XVIII (1814-1815, 1815-1824), domnie întreruptă prin cele 100 de zile ale revenirii, pe tronul Franţei, a împăratului Napoleon Bonaparte. Deşi Bourbonii au avut deseori legături de familie cu alte dinastii europene, conflictele militare dintre Marile Puteri continentale nu se vor putea evita.

sunt înființate mai multe manufacturi, având specialiști străini, cu deosebire germani. Pentru unele zone din Asia și din Africa se menținea, în secolul XVII, proprietatea statului asupra pământului, iar relațiile capitaliste vor pătrunde ceva mai târziu, comparativ cu *Bătrânul Continent.*

Un eveniment preliminar al modernității clasice universale, deosebit de important, a fost *Revoluția din Țările de Jos* (astăzi, Belgia, Olanda, Luxemburg, NE Franței), numită și *Războiul de independență față de Spania.* S-a urmărit, ca obiectiv primordial, eliberarea teritorială de sub dominația Coroanei iberice, având sorginte habsburgică, instituită, oficial, la 1516. Spania, stat aflat în plină perioadă medievală, prin excelență catolic, etala o economie mult inferioară altor zone stăpânite. Țările de Jos au edificat, în secolul XVI, cea mai prosperă societate continentală, concretizată prin: renumite centre manufacturiere, meșteșugărești și comerciale; suport financiar de factură capitalistă; categorii sociale bine conturate. Încă de la 1460, s-a înființat, la Anvers, acum în Belgia de Nord, prima Bursă comercială din Europa. Asemenea realități erau obstrucționate, însă, de Spania, care impusese numeroase dări și taxe vamale, iar locuitorii din Țările de Jos, adepți ai calvinismului, au fost etichetați ca *eretici.*

Regele Spaniei, Filip II (1556-1598), din Dinastia de Habsburg, s-a sprijinit, în conflictul său militar cu supușii, pe nobilime și biserica spaniolă catolică, interesate pentru menținerea hegemoniei europene. În 1566, s-au declanșat ample mișcări protestatare în Țările de Jos, contrare atât Spaniei, cât și realităților existente în teritoriile amintite, catalogate ca fiind *prima revoluție* condusă de burghezie. Cel mai important opozant față de Spania a devenit orașul Anvers, cunoscut port maritim, unde habsburgii spanioli erau înlăturați din administrația locală. Apoi, prin **Acordul de la Gand**, astăzi în Belgia, pe baza căruia, începând cu 1576, vor fi coordonate acțiunile militare autohtone, s-au constituit primele *șapte provincii autonome septentrionale* (nordice).

Pentru localităţile din sudul Ţărilor de Jos, activităţile novatoare au fost, însă, diminuate datorită acceptării de patriciatul orăşenesc, nobilime şi clerul catolic olandez, la 1579, în continuare, a stăpânirii spaniole. În acelaşi an, 1579, cele *şapte provincii* nordice din Ţările de Jos, amintite anterior, au constituit *Uniunea de la Utrecht*, care a proclamat, unilateral, desprinderea faţă de Spania, devenind, la 1581, republică independentă, sub numele de *Provinciile Unite* (Olanda). În ziua de 9 aprilie 1609, acestea au obţinut, din partea Madridului, o primă recunoaştere, fiind semnat un *armistiţiu* bilateral, pe o perioadă limitată, de numai 12 ani.

Independenţa reală a Provinciilor Unite nordice, dar şi a celor sudice, s-a făcut în 1648, la încheierea ***Războiului de 30 de ani (1618-1648)***. Prin **Tratatul de la Münster** (30 ianuarie 1648), integrat **Păcii Westfalice**, documentele finale fiind datate 24 octombrie 1648, Spania a cedat acestora teritorii din Flandra, zonele Brabant şi Limburg, aflate astăzi în Belgia, împreună cu mai multe colonii asiatice.

Acţiunea protestatară, declanşată în Ţările de Jos la 1566, dar finalizată peste aproape un veac (1648), a marcat începutul superiorităţii modernismului occidental faţă de nobilismul clasic feudal. Pe harta Europei a apărut, astfel, un stat avansat, Ţările de Jos, definit, istoriceşte, printr-o revoluţie de nuanţă, prevalent, naţională.

Primul eveniment continental, integrat modernităţii clasice universale, este *Războiul de 30 de ani* (1618-1648), identificat prin: perioada boemă (1618-1620); perioada daneză (1625-1629); perioada suedeză (1631-1635); perioada franceză (1635-1648). Conflictul a început în Boemia, la Praga, 23 mai 1618, sub forma *revoltei antigermane* a nobilimii cehe, de religie reformată husită. A avut loc, atunci, ceea ce numim *defenestrarea* din Hrad a unor consilieri imperiali (aruncarea acestora pe fereastră). Răsculaţii au obţinut succesele militare de la Caslaw şi Lomnice. Apoi, în august 1619, aceştia nu au acceptat ca monarhul Sfântului Imperiu Roman de Naţiune

Germană, Ferdinand II de Habsburg (1618-1637), să fie, pe lângă rege al Ungariei, inclusiv regele Cehiei (Boemiei).

Ca urmare, noul conducător al Boemiei a devenit, pentru un timp, nobilul german Frederic V, care era şi electorul Palatinatului, influenţat, vizibil, de religia catolică protestantă. Confruntarea militară decisivă a avut loc la Muntele Alb (8 noiembrie 1620). Cehia a fost înfrântă de armatele lui Ferdinand II de Habsburg şi a rămas, în continuare, provincie a Imperiului Romano-German, existent încă din secolul X. Datorită creşterii puterii acestui imperiu, alte state europene s-au ridicat împotriva dominatorilor: Danemarca (1625), Suedia (1631), Franţa (1635).

Se vor constitui, astfel, două tabere militare europene: *cea catolică*, formată din Sfântul Imperiu Romano-German, condus de Casa de Habsburg, aliat cu Spania, ţară aflată, constant, sub influenţa Vienei, ambele susţinute de Statul Papal; *cea protestantă*, constituită din Cehia (Boemia), unită cu unii principi germani, dar, mai ales, cu Olanda, Danemarca, Franţa, Suedia, Transilvania, Veneţia. Armatele primei grupări au fost conduse, din 1634, de viitorul împărat Ferdinand III de Habsburg (1637-1657), care a obţinut, ca principe german catolic, victoria de la Nordlingen (1634), contra efectivelor protestante, ajutate de trupe suedeze.

Succesul final va aparţine, însă, amplei structuri militare opozante habsburgilor catolici şi papalităţii, fiind determinat, în special, de intervenţia directă a armatei regilor Franţei, Ludovic XIII (1610-1643) şi Ludovic XIV (1643-1715). Cele mai importante victorii ale *Hexagonului* s-au repurtat în confruntările militare de la Racroi, contra Spaniei, 19 mai 1643 şi Lens, 20 august 1648, împotriva imperialilor vienezi. Casa de Habsburg a acceptat condiţiile definitive ale **Păcii Westfalice,** semnată, aşadar, la 24 octombrie 1648, eveniment care a determinat diminuarea, pentru un timp, a rolului continental al Spaniei şi al lumii germane, în favoarea, mai ales, a Parisului, dar şi a altor capitale din centrul şi vestul

Europei tradiționale.

Înțelegerile diplomatice s-au concretizat, succesiv, prin **Tratatul de la Osnabrük** şi **Tratatul de la Münster**, 30 ianuarie 1648, integrate **Păcii Westfalice**, 24 octombrie 1648. Reprezintă prima tentativă modernă pentru împărțirea Europei în sfere de influență, cu beneficii deosebite, de superioritate continentală, reuşite de Casa monarhică a Franței.

Războiul de 30 de ani a avut câteva urmări importante. Astfel, principii germani au obținut o mai mare autonomie față de împărat, ceea ce a favorizat fărâmițarea accentuată a Marii Puteri încă medievale. S-a stabilit un nou raport de forțe pe plan european, evidentă fiind supremația Franței, având inclusiv *rezonanțe* coloniale americane. Se înregistrează diminuarea teritorială a Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană, datorită pierderii unor importante zone în favoarea Franței şi a Suediei. Ca dovadă, Franța primeşte, prin tratativele care formează **Pacea Westfalică**, Alsacia, Sundgau şi Breisach, împreună cu episcopatele Metz şi Verdun, iar Suedia a preluat Pomerania anterioară, Wisman, Bremen, Verden şi gurile Oderului. Era instituit, pentru prima oară în Europa, sistemul dezbaterii problematicii timpului în congrese internaționale.

De asemenea, pentru principatele germane s-a recunoscut existența grupărilor protestante, luterane şi calvine, reprezentanții acestora dobândind locuri în Dieta imperială. Spania va fi obligată să accepte independența Provinciilor Unite (Olanda) şi, totodată, a Elveției. Ajungând mare putere europeană, Suedia controla litoralul nordic al lumii germane, Marea Baltică devenind, astfel, un adevărat *lac suedez*. Ducatele Brandenburg şi Saxonia se consolidează, formând viitorul principat Prusia.

Franța, prin noile teritorii obținute în urma *Războiului de 30 de ani*, depăşeşte, ca putere mondială, Spania europeană şi colonială. **Tratatul Westfalic**, semnat sub formă finală, aşa cum s-a precizat, la 24 octombrie 1648, a confirmat *garanția*

continentală a Franței și a Suediei, acestea primind dreptul de intervenție în conflictele tacite, ori active, din Europa Centrală. Noile granițe statale au rămas aceleași, cu anumite modificări, până la *Războiul de șapte ani* (1756-1763). Tot în urma deciziilor din 1648, se dezvoltă tehnica militară, dispar oștile de tip medieval, formate din mercenari, trecându-se, cu succes, la organizarea armatelor naționale.

Secolul XVII prefigurează, așadar, *principalele caracteristici ale Lumii* moderne la începutul perioadei analizate. Totuși, pe Glob, exista o mare diversitate politică, socială, economică, demografică, religioasă, culturală, științifică, administrativă, concretizată, de exemplu, prin: caracteristici *prefeudale*, specifice anumitor zone africane, asiatice, americane, australiene; stadiile *medievale* constatate în Principatele Germane, Imperiul Habsburgic, Imperiul Țarist, Spania, Imperiul Otoman; existența *vârfului de lance* privind *modernitatea* Angliei, Țărilor de Jos, parțial a Franței, Italiei și a unor entități transatlantice.

Ulterior, există mai multe etape. Prima surprinde, efectiv, cele întâmplate între 1642 (începutul direcționărilor înnoitoare din Anglia) și 1789 (declanșarea Marii Revoluții Moderne din Franța). Urmează perioada 1789 (Revoluția Franceză) - 1814 (Congresul de la Viena). A treia devine cea dintre 1815 (Congresul european postnapoleonian) și 1870 (Războiul franco-prusian). Se continuă cu temporalitatea 1871 (Pacea franco-germană), până în 1914 (începutul Primului Război Mondial). Ultima cuprinde anii 1914-1918, respectiv, desfășurarea primei conflagrații mondiale, finalizată prin *Sistemul păcilor Paris-Versailles*.

Cele mai importante evenimente, integrate istoriei moderne universale, au devenit, după *Războiului de 30 de ani (1618-1648)*: Revoluția din Anglia (1642-1649); Războiul de independență al coloniilor americane (1774-1783); Marea Revoluție Modernă din Franța (1789-1795); Războaiele napoleoniene, derulate pe timpul Directoratului, Consulatului,

Imperiului (1795-1815); Congresul de la Viena din 1814-1815 şi deciziile adoptate de acest prim for european al secolului XIX; Mişcările naţionale de la începutul veacului XIX din Peninsula Balcanică, Rusia, Imperiul Habsburgic, Africa, America de Sud, Europa de Vest şi Centrală; Războiul franco-prusian (1870-1871), continuat, pentru 72 de zile, prin ceea ce numim *Comuna din Paris*; Confruntările militare din Extremul Orient (1904-1905); Războaiele Balcanice (1912-1913); Prima conflagraţie mondială (1914-1918), reevaluată prin Sistemul păcilor din 1919-1920; Revoluţia rusă din 1917, care a statuat, pentru o vreme, *bipolaritatea* în domeniile politic şi economic la nivel global.

Coagulările din secolele XVI-XVII au reprezentat, prin urmare, cadrul complex favorizant al declanşării revoluţiilor moderne, din Europa de Vest, devenite victorioase, având caracter politic, social, economic, naţional. Pe alte coordonate geografice, se va *îmbrăca haina* războaielor civile, insurecţiilor, sau forma confruntărilor militare prelungite, dintre metropole şi colonii. Asupra acestor aspecte ne vom opri, distinct, în capitolele următoare.

* * *

II. REVOLUȚIA TIMPURIE DIN ANGLIA

„Viața nu este nici scop nici mijloc; viața este un drept. Viața vrea să valorifice acest drept împotriva morții care încremenește, împotriva trecutului, iar această valorificare este revoluția".

Heinrich Heine
(1797-1856)

Prima revoluție modernă clasică este considerată cea din Anglia, întrucât, revoluția din Țările de Jos, desfășurată anterior (1566-1648), a avut, așa cum s-a precizat, cu deosebire, caracter național, de eliberare de sub dominația spaniolă a Casei de Habsburg. Comparativ cu aceasta, acțiunile din Anglia (1642-1649) au urmărit, persistent, realizarea unui adevărat **Program politic și social**, de factură capitalistă, favorizând ascensiunea spre putere, mai ales, a categoriilor interesate în dezvoltarea economică accelerată, respectiv, burghezia și noua nobilime. Se definește, uneori, ca *revoluție timpurie și imperfectă.*

Cauzele și contextul acestui eveniment devin evidente prin analiza fenomenologiei timpului. Amintim pe cele mai importante. În plan *economic*: sporirea forțelor de producție (industrie textilă, metalurgie, construcții navale); extinderea pășunilor în dauna suprafețelor arabile; diminuarea proprietății comunitare, de sorginte medievală, în favoarea fermelor de tip industrial; extensia comerțului intern și internațional; supremația sistemului maritim și colonial englez la concurență cu Spania, Franța, Olanda; existența *monopolului* regalității asupra principalelor activități productive și decizii de natură financiară.

În domeniul *social*: menținerea, în multe dintre zonele engleze europene și coloniale, a structurilor de clasă nobiliare, care incomodau demersurile burgheziei în ascensiune;

exprimarea, alături de grupările progresiste autohtone, a unei noi categorii sociale, denumită, convenţional, noua nobilime; ruinarea, în majoritatea aşezărilor săteşti, a ţărănimii prin deposedarea de pământul obştesc tradiţional; conflictul deschis dintre *yeomani* (ţăranii liberi) şi nobilimea conservatoare, primii raliindu-se concepţiilor novatoare; apariţia muncitorimii industriale şi agrare.

Sub raport *politic*: Anglia era, ca formă administrativă, *monarhie absolută*, nu exista separarea puterilor în stat, iar noua nobilime se alătura burgheziei, dorind, împreună, preluarea conducerii societăţii; **Magna Charta Libertatum** (1215), depăşită temporal şi ideatic, prevedea drepturi exclusiv pentru nobilime, raportate la regalitatea ereditară atotputernică; vechiul Parlament (*Consiliul Regal*) englez, înfiinţat în 1216, for consultativ, nu decidea în materie fiscală şi legislativă.

Realităţile economice, sociale şi politice au *alimentat*, aşadar, opoziţia deschisă, prevalent, între rege şi Parlament. Se exprimau, de asemenea, contradicţii *religioase*, deoarece o bună parte din aristocraţia nobiliară *cocheta,* în continuare, cu Statul Papal şi catolicismul fundamentalist. Această grupare menţinea doctrina numită, frecvent, *papism,* în timp ce noua nobilime şi burghezia, împreună cu alte structuri, acceptau *anglicanismul*, promovat încă din secolul XVI de monarhie.

În *Biserica anglicană*, monarhul anulase *anatele*, respectiv, drepturile economice ale Marelui Pontif de la Roma în Arhipelag, multe avantaje fiind transferate Casei Regale din Londra. Gruparea spirituală oficială, calvină sau puritanistă, se diviza, însă, la rândul ei, în prezbiterieni, denumire derivată de la *presbyterros* / bătrân sau conservator, şi independenţi. Toate aceste aspecte conferă o exprimare complexă şi particulară sensurilor contradicţiilor britanice ale veacului XVII.

Preludiul Revoluţiei moderne din Anglia (1642-1649) a fost, după cum s-a spus, declanşarea Războiului de independenţă (secolul XVI) al Ţărilor de Jos, împotriva dinastiei spaniole de Habsburg, devenit victorios în 1609, prin constituirea Republicii

Olanda, recunoscută, definitiv, în 1648. Mişcarea social-politică şi militară din Anglia devine însă, prin caracter, cauze, desfăşurare şi urmări, prima revoluţie modernă clasică, numindu-se şi ***revoluţia timpurie***, comparativ cu etapele când au loc acţiunile de eliberare ale coloniilor americane şi, mai ales, Marea Revoluţie Modernă din Franţa.

Spre mijlocul secolului XVII, la declanşarea evenimentelor, Anglia era o ţară preponderent agrară, manifestând însă tendinţe vizibile de modernizare intensivă, concretizate prin aplicarea criteriilor întâlnite în prima etapă a revoluţiei industriale. Casa dominatoare tradiţională a Angliei, familia Tudorilor, care avusese, cândva, caracter parlamentar, a fost înlocuită, în 1603, cu dinastia absolută Stuart, ceea ce va grăbi şi *inflama* amploarea acţiunilor interne.

Textul, care a pregătit opinia publică din Anglia pentru declanşarea revoluţiei, a fost **Declaraţia (Petiţia) Drepturilor**, adoptată de Parlamentul londonez la 7 iunie 1628. Instituţia denumită astfel, ca sens legislativ, data din 1265. Printre autori s-a aflat şi omul politic John Pym (1584-1643). **Declaraţia Drepturilor**, considerată, în literatura de specialitate, primul act al perioadei moderne clasice universale, va determina, oficial, conflictul dintre rege şi Parlament. La 9 octombrie 1651, spre finalul revoluţiei, se va adopta **Actul de navigaţie**, fiind anunţat, *mediatic*, războiul cu Olanda şi Spania, în competiţia stăpânirii mărilor sau controlul transporturilor navale.

Un alt document esenţial, ce a instituit în Anglia modernă, ca premieră, un sistem monarhic superior, a fost **Legea Drepturilor,** având valoare de **Constituţie**, impusă prinţului Wilhelm de Orania (1689-1702) şi soţiei sale, Mary, provenită din dinastia Stuart, în februarie 1689. Aceste trei direcţionări punctează dinamica revoluţiei britanice, stabilind un adevărat model pentru politica universală.

Regele Carol I Stuart (1625-1649) devenise, la începutul deceniului cinci al secolului XVII, o personalitate

controversată, *dezavuată*, mai ales, de burghezie şi de noua nobilime. Anulând multe dintre prevederile cuprinse, iniţial, în **Petiţia Drepturilor** din 7 iunie 1628, încerca, astfel, să reinstaureze, fără restricţii, absolutismul nobiliar. Viaţa risipitoare a monarhului a diminuat îngrijorător visteria statală şi a mărit impozitele în sfera activităţilor comerciale. Pe timpul domniei lui Carol I Stuart se derulează, practic, două etape revoluţionare: 1642-1646, când a fost evidentă discordanţa dintre tendinţele regelui şi dorinţele Parlamentului, respectiv, 1647-1649, ani în care revoluţia *escaladează* spre accentuarea caracterului evident militar, conflictul transferându-se, însă, între Parlament şi armată.

Încă din 1629, monarhul dizolvase Parlamentul, considerat *rebel*, deoarece a refuzat aprobarea unor noi impozite şi a listei de cheltuieli aferente Casei Regale. Până în 1640, Carol I Stuart a guvernat fără Parlament, folosind un cabinet personal condus de contele Strafford. S-au efectuat masive arestări în rândul opoziţiei, printre cei mai importanţi politicieni reţinuţi fiind şi John Lilburne (1618-1657), reprezentant al micilor burghezi, *levellerii* (răzvrătitorii) radicali, un militant credibil, mai ales, în cercurile noii grupări revoluţionare.

Situaţia Angliei s-a înrăutăţit vizibil între 1633-1640, atunci când regele Carol I Stuart a derulat războiul cu Irlanda şi Scoţia, având ca scop obţinerea de noi venituri, întrucât sursele interne ale acestora fuseseră respinse de Parlamentul din 1629. Finalizat nedecis, războiul a influenţat în sens direct declanşarea revoluţiei.

La 13 aprilie 1640, monarhul a convocat, totuşi, Parlamentul, care va lucra, iniţial, până în ziua de 5 mai 1640, fiind cunoscut sub titulatura *Parlamentul cel Scurt*. Apoi, între 3 noiembrie 1640 – 16 martie 1660, acesta are denumirea istorică de *Parlamentul cel Lung*. Practic, în etapa de început, *discordanţa* majoră nu a fost cea de factură radicală, pe primul plan aflându-se confruntarea de idei referitoare la conducerea

statului, ceea ce conferă caracterul paşnic al revoluţiei. Treptat, însă, începând din 1646, neînţelegerile se transformă într-un conflict militar deschis.

Parlamentul cel Lung a fost dominat de opoziţia antimonarhică şi antinobiliară, grupare condusă de John Pym (1584-1643), politician de origine nobiliară sătească, adept al concepţiilor moderniste, însuşite în timpul când studiase la Oxford. S-a aflat, aşa cum este consemnat anterior, printre autorii, din 1628, ai **Declaraţiei (Petiţiei) Drepturilor**. Contradicţiile dintre rege şi *legislativ* au determinat noi şi masive arestări, uneori chiar din rândurile nobilimii tradiţionale. Sub presiune populară, Carol I Stuart a fost obligat să îl suspende din funcţia guvernamentală pe contele Strafford, adus la conducerea administraţiei în 1629. Acuzat de trădare, acesta este executat (12 mai 1641). În schimb, *răzvrătitorul* John Lilburne (1618-1657), arestat anterior convocării *Parlamentului cel Lung*, va fi eliberat.

Precipitarea evenimentelor favorizează sporirea influenţei Parlamentului, care preia conducerea statului. Regele se refugiază, 4 ianuarie 1642, în regiunea York, unde îşi reorganizează armata proprie. Totodată, în Capitală se constituie, 4 iulie 1642, *Comitetul Salvării Publice*, iar la 12 iulie 1642, detaşamentele militare parlamentare, sub comanda contelui de Essex, beneficiind şi de ajutorul logistic al lui Oliver Cromwell. Structura creată este denumită *Armata Noului Model.*

Oliver Cromwell se născuse în aşezarea Huntingdon, la 12 aprilie 1599, devenind, treptat, un apreciat politician în lumea micilor nobili rurali. Era etapa maturizării revoluţiei din Ţările de Jos. Apoi, prin pregătire militară, obţine grade superioare. De numele lui sunt legate multe victorii ale *Armatei Noului Model*, sau *Armata Coastelor de Fier*, formată, preponderent, din ţărani liberi, contra forţelor regale, dar şi alte momente ale creşterii şi descreşterii revoluţiei engleze. A murit la Londra, în ziua de 3 septembrie 1658, când societatea

britanică mai avea de rezolvat încă multe probleme, cea mai importantă fiind elaborarea **Constituției** și decizia asupra formei de stat.

Începând, așadar, cu anul 1642, s-a trecut, practic, la etapa *Războiului civil* din interiorul Angliei, suprapus, efectiv, cu desfășurarea *Revoluției moderne*. Armata condusă de Oliver Cromwell a obținut, 2 iulie 1644, victoria de la Marston-Moor, intrând, apoi, în orașul Cambridge. Va fi un prim și important succes al noii forțe militare revoluționare. Urmează, 14 iunie 1645, victoria de la Naseby, contra armatei regale. Carol I Stuart este obligat să recunoască succesul opozanților și acceptă, la Oxford, capitularea armatei sale. Prima etapă, 1642-1646, lua, astfel, sfârșit. Refugiat în Scoția, adepții revoluției îl vor extrăda, însă, pe regele Carol I, pentru suma de 400 000 de lire. La 30 ianuarie 1647, Parlamentul englez, considerat victorios, decide întemnițarea șefului statului.

Biruința Parlamentului și a armatei *Noului Model* va favoriza o suită de reforme moderne, dar și radicalizarea mișcărilor social-politice. Astfel, erau confiscate proprietățile funciare ale regaliștilor, care se acordă unor nobili din categoriile mici și mijlocii, precum și anumitor fermieri, proveniți din rândurile burgheziei. Se desființează feudele cavalerești, întrucât, proprietarii lor, considerați aliați ai regelui, nu au dorit să accepte principiile revoluției.

Totodată, sunt stabilite anumite limite pentru aplicarea progresivă a impozitelor, ceea ce va nemulțumi o bună parte a marii burghezii și va favoriza declanșarea unor proteste țărănești. În armată s-a făcut greșeala ca ofițerii să fie împărțiți după originea lor socială. Apar, ca urmare, două grupări: *granzii* (ofițerii de rang superior) și *levellerii* (răzvrătitorii). Nu era adoptă legislația egalității și protecției sociale, continuă sistemul *împrejmuirilor* proprietăților obștești de la sate, din care se vor contura, așa cum s-a precizat, fermele agricole moderne.

În vara anului 1647, regele Carol I Stuart a evadat din

închisoare, ceea ce a determinat reluarea acțiunilor militare, începute în 1642. În confruntarea decisivă cu armata parlamentară de la Preston (17 august 1648), monarhul, deși a avut 24 000 de luptători, iar Oliver Cromwell, 9 000, regele a fost învins, făcut prizonier și, din nou, închis în fortăreața Capitalei. Judecat în zilele de 20-27 ianuarie 1649, Carol I Stuart este condamnat la moarte, fiind executat (30 ianuarie 1649), prin decapitare, la Whitehall.

Ca urmare a acestor evenimente, Oliver Cromwell ocupă Londra, 19 mai 1649, alungă pe opozanți, epurează Parlamentul de nobili și regaliști, proclamând *Republica engleză* (*Commonwealth*, denumire folosită, inițial, până în 1660). Monarhia și Camera Lorzilor au fost abolite. Practic, se finaliza, printr-un *Război civil*, ceea ce numim, în istorie, Revoluția modernă din Anglia, entitate transformată din monarhie absolută tradițională, într-un stat de factură republicană. Totuși, legile adoptate susțin insuficient *lozincile* folosite de burghezie pentru atragerea de aliați.

Bunăoară, este menținută marea proprietate funciară, țăranii nu obțin drepturi, iar structurile politice populare sunt înlăturate de la accesul spre funcții publice. Gruparea ultrarevoluționară, de extremă stângă, aceea a *diggeri*-lor (săpătorilor), milita pentru folosirea în comun a pământului, desființarea privilegiilor, încetarea acțiunilor militare. Nemulțumiți devin și partizanii organizației lui John Lilburne, cunoscuții *levelleri* (răzvrătitorii). Aceasta este, însă, desființată din ordinul lui Oliver Cromwell, liderul amintit fiind din nou arestat, ca pe timpul regalității, iar în 1649, gruparea este scoasă în afara legii. La 1651, sunt anulați, ca forță politică opozantă, *diggerii* (săpătorii).

Oliver Cromwell, ajuns, în contextul amintit, șef al statului, a început să fie considerat, de către unele categorii radicale, ca *uzurpator și asasin,* care ar fi adus *noile lanțuri ale Angliei,* expresie din lucrarea **Acordul poporului**, scrisă de John Lilburne în închisoare. De aceea, Parlamentul încearcă să

dizolve armata condusă de Oliver Cromwell. Conducătorul republicii va relua, însă, în etapa 1649-1652, războiul de *uzură* din Irlanda şi Scoţia, tocmai pentru a motiva existenţa, în continuare, a forţei sale militare.

La 9 octombrie 1651, era elaborat **Actul de navigaţie**, amintit anterior, care a vizat diminuarea rolului flotei spaniole, dar, mai ales, al celei olandeze, în transportul comercial britanic. S-a declanşat, astfel, războiul pentru supremaţia maritimă. Flota Olandei este învinsă la Portland (18 februarie 1653) şi Texel (31 iulie 1653). Ca urmare, Anglia îşi concentrează forţele şi ocupă (17 mai 1655) Jamaica, din zonele Americii Centrale insulare, stăpânită de Spania, precum şi portul Dunkerque, de la Marea Nordului, aflat, atunci, tot sub administraţia ibericilor.

În contextul acestor succese, Oliver Cromwell se proclamă, 16 decembrie 1653, *Lord Protector*. Dizolvă, formal, vechiul Parlament şi face publică, pe plan internaţional, existenţa unei noi structuri teritoriale, respectiv, *Commonwealth*, ceea ce presupunea, oficial, stăpânirea Londrei asupra Scoţiei şi a Irlandei.

La depunerea jurământului ca *Lord Protector*, Oliver Cromwel, printre altele, a spus: „*Primesc asemenea funcţie deoarece mi s-a cerut şi am fost sfătuit de către mai multe persoane de vază şi credincioase Republicii, precum şi de ofiţerii armatei, să iau asupra mea protecţia şi cârmuirea acestor naţiuni*".

În esenţă, Oliver Cromwell a devenit, după opinia multor istorici britanici, un adevărat *dictator militar*, dar, la 3 septembrie 1658, când avea 59 de ani, va deceda. A fost urmat, până la 25 iunie 1659, în funcţia amintită, *Lord Protector*, de fiul său, Richard, înlăturat de Parlament, mult inferior, însă, tatălui Oliver.

Pe timpul guvernării sale autoritare, Oliver Cromwell a folosit, totuşi, o **Constituţie (Instrument of Government)**, un Parlament ales pe trei ani, format din 460 de membri,

puterea executivă fiind exercitată de Lordul Protector şi de un Consiliu, având 21 de membri.

Între 1660-1688, în Anglia are loc *Restaurația monarhică*. Se renunță la Republica proclamată în ziua de 19 mai 1649, fiind readusă, la tron, dinastia Stuart, prin regele Carol II (1660-1685), urmat de Iacob II (1685-1688). Carol II şi noul Parlament, constituit în 1661, numit *Parlamentul Cavalerilor*, care înlocuia, efectiv, *Parlamentul cel Lung* (1640-1660), au realizat, inițial, o înțelegere, în sensul ca monarhul să acorde libertate politică pentru burghezie şi mica nobilime, garantându-le proprietatea, în schimbul unor impozite. Pe plan intern, Carol II a introdus, însă, o guvernare autoritară, printre altele, Oliver Cromwell fiind defăimat. Politica externă a Restaurației va nemulțumi locuitorii Angliei, întrucât monarhul realizează o alianță cu Franța absolută, condusă de Ludovic XIV (1643-1715), context în care, portul Dunkerque, preluat anterior de la Spania (1653), este vândut Coroanei pariziene. Se intenționa reinstaurarea catolicismului.

Ca urmare, între rege şi victorioşii revoluției s-a *construit* un conflict vizibil, mai ales că noua nobilime şi burghezia înființează partide proprii: *tory*-ii, reprezentând *nobilimea*, respectiv, *whig*-ii, susținătorii *burgheziei*. Cele două grupări reuşesc să aprobe, în *Parlamentul Cavalerilor*, 27 mai 1679, un document oficial cu valoare constituțională, **Habeas Corpus Act.** Se diminua puterea monarhiei, în favoarea cetățenilor, care nu mai puteau să fie arestați, în mod abuziv, de funcționarii regali. În 1680, Carol II Stuart dizolvă, însă, *Parlamentul Cavalerilor,* activ din 1661, executând mai mulți opozanți, sprijinindu-se pe gruparea *tory*-ilor, partid al noii nobilimi.

Din 1685, până în 1688, în Anglia domneşte regele Iacob II Stuart, adept al catolicismului. Aplică o politică despotică, sistem ce îi atrage dezaprobarea noului Parlament şi detronarea silită, prin lovitură de stat, 22 decembrie 1688.

A doua zi, 23 decembrie 1688, prințul Wilhelm de

Orania, căsătorit cu Mary, fiica regelui Iacob II Stuart (1685-1688), amintit anterior, având ajutorul flotei olandeze, fiind susţinut şi de Parlamentul britanic, preia tronul londonez. Coroana îi este oferită, oficial, la 28 ianuarie 1689. Noul monarh numit, ca succesiune, Wilhelm III, va deţine puterea până în 1702. Dinastia Stuart era definitiv îndepărtată.

Cel mai mare succes al noii Case Regale de Orania, originară din Ţările de Jos, a fost, ca sens istoric, acceptarea, la 13 februarie 1689, a **Legii Drepturilor**, un adevărat *act constituţional*, care stabilea echilibrul între monarhie, parlament, structurile politice şi categoriile sociale ale timpului. Asemenea moment reprezintă, pentru Anglia, *Revoluţia glorioasă*. Regele deţinea puterea executivă, parlamentul pe cea legislativă, iar existenţa **Constituţiei** asigura interferenţa noilor cerinţe cu tradiţionalitatea Angliei monarhice. Parlamentul reprezenta poporul suveran, fiind format din Camera Lorzilor şi Camera Comunelor. Totuşi, puterea politică aparţinea celor două partide, *tory*-ii (nobilimea nouă) şi *whig*-ii (burghezia). Din 7 000 000 de cetăţeni, votau numai 150 000 de locuitori, cu deosebire cei credibili, având stare materială prosperă.

Pe plan extern, Anglia continuă expansiunile indiene spre est şi vest, iar în 1713, ocupă, de fapt şi de drept, Gibraltarul, controlat, deja, din 1704. Va acorda, apoi, ajutor Prusiei, contra Franţei, prin *Războiul de 7 ani* (1756-1763). În acest conflict militar s-au confruntat Anglia, Prusia, Portugalia, contra Franţei, Austriei, Rusiei, Suediei, Saxoniei, Spaniei. Se va încheia, iniţial, **Pacea de la Paris**, dintre Anglia şi Franţa (10 februarie 1763), urmată de **Pacea de la Hubertusburg** (15 februarie 1763), convenită de Prusia, Austria, Rusia. Tot prin **Pacea de la Paris**, Anglia, dincolo de Oceanul Atlantic, preia Canada şi, parţial, Louisiana, de la Franţa, iar de la Spania, Coroana britanică obţine valea râului Ohio şi Florida. Va ceda Madridului, Cuba şi Filipine.

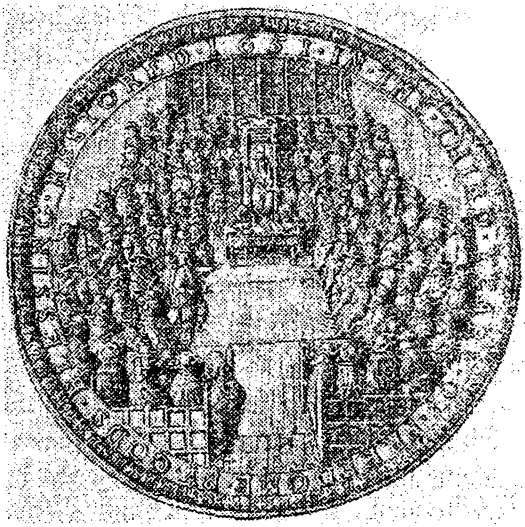

Parlamentul englez în 1651.

În concluzie, Revoluția modernă din Anglia a distrus, inițial, absolutismul regal şi a exersat forma de stat republicană (1649-1660), continuată prin Restaurație (1660-1688), dar, consolidată printr-o primă monarhie constituțională, care se menține până în zilele noastre*. Era instituit, astfel, un *nou model* de guvernare, superior comparativ cu etapele istorice precedente, preluat, cu succes, de diverse state ale lumii.

* * *

* Regalitatea engleză datează din anul 829, până în 1016 fiind exercitată de diverşi suverani. Dinastiile prezintă succesiunea: *Daneză* (1016-1042); *Anglo-Saxonă* (1042-1066, Wilhelm I, Wilhelm II); *Normandă* (1066-1154); *Anjou-Plantagenet* (1154-1399); *Lancaster* (1399-1461); *York* (1461-1485); *Tudor* (1485-1603); *Stuart* (1603-1649); [*Commonwealt, lorzi protectori*, 1649-1660]; *Restaurația Stuart* (1660-1688); [*Interregnum*, 1688-1689]; *Orania-Stuart* (constituțională, 1689-1714, Wilhelm III, 1689-1702, Anna, 1702-1714); *Hanovra* (1714-1901, George I, II, III, IV, Wilhelm IV, Victoria); *Saxa-Coburg-Gotha* (1901-1917); Windsor (1917 ~). În literatura britanică, regii sunt notificați William.

III. PRINCIPALELE STATE EUROPENE ÎN DEBUTUL PERIOADEI MODERNE (1648-1789)

„Viciile reunite ale tuturor epocilor şi ale tuturor locuitorilor nu vor egala niciodată nenorocirilor produse de un singur război".

Voltaire
(1694-1778)

În secolele XVII-XVIII, cele mai importante ţări continentale s-au aflat în diverse stadii ale evoluţiei spre modernitate, concretizate prin diferenţieri de natură politică, economică, socială, culturală, religioasă. Prezentăm, despre acestea, în continuare, câteva aspecte cardinale.

Franţa, ca formă de stat, a fost, tradiţional, până la Marea Revoluţie Modernă din 1789, o monarhie absolută. Se consolidase, în plan european, ca urmare a consecinţelor *Războiului de 30 de ani* (1618-1648), prezentate anterior.

Totodată, în Franţa secolelor XVII-XVIII au continuat disensiunile confesionale, datorate *echilibrului fragil*, stabilit după războaiele religioase declanşate în 1562, finalizate, cu **Edictul de la Nantes** (13 aprilie 1598). Prin acest **decret** s-a acordat libertate religioasă tuturor cetăţenilor *Hexagonului*. După cum se cunoaşte, în Franţa au avut loc opt războaie religioase. Celebru rămâne, mai ales, *războiul patru* (1572-1573), în timpul căruia s-a ajuns la *Noaptea Sfântului Bartolomeu* (23/24 august 1572), numită şi *Noaptea cuţitelor lungi*. Atunci, din iniţiativa Ecaterinei de Medici, mama regelui catolic al Franţei, Carol IX (1560-1574), peste 2 000 de hughenoţi (protestanţi) au fost masacraţi*.

* Războaiele religioase şi civile din Franţa, purtate între catolici şi protestanţii calvini (hughenoţi): 1562-1563, pacea de la ***Amboise***; 1567-1568, pacea de la ***Longjumeau***; 1568-1570, pacea de la ***Saint-Germain***; 1572-1573, 23/24 august 1572, ***Noaptea Sfântului Bartolomeu*** (***Noaptea cuţitelor lungi***) cu masacrarea hughenoţilor; 1574-1576, pacea de la

De-a lungul perioadei moderne, Franța a încercat să păstreze echilibrul religios, pentru a se evita, astfel, conflictele sângeroase. Cu toate acestea, *frondele* amintite s-au prelungit până pe timpul Revoluției engleze (1642-1649), când s-a încercat, prin intermediul presiunii eclesiastice, transferul de activități antimonarhice din Marea Britanie, în *Hexagon*.

Domnia lui Ludovic XIV (1643-1715) va consolida monarhia absolută franceză, regele ajungând să fie considerat reprezentantul *Divinității* pe Pământ. Folosea, frecvent, expresiile: *„Statul sunt eu"*, *„Eu sunt primul meu ministru"*. A colaborat, în plan economic, cu Jean-Baptiste Colbert (1619-1683), om politic, promotor al *mercantilismului*, devenit, între 1665-1683, controlor al finanțelor. Ministrul Colbert supune aprobării monarhului mai multe proiecte pentru dezvoltarea industriei, diversificarea comerțului intern şi extern, promovarea unei balanțe active, reorganizarea sistemului monetar, justiției, marinei.

În asemenea context, s-au deschis manufacturile de lux de la Sedan, Sèvres, Lyon, Paris, superioare celor olandeze şi venețiene, aflate ca perspectivă, la baza economiei moderne a Franței. Se reamenajează drumurile interne, sunt desființate, în mare parte, vămile regionale, este preconizată centralizarea pieței la nivel statal, adoptându-se, totodată, unele măsuri privind sistemul unic de măsuri şi greutăți.

Comerțul cunoaşte o ascensiune importantă. Sunt înființate *companiile comerciale*: *Indiile de Vest* (spre America); *Indiile de Est* (intrându-se, astfel, pentru Asia, în conflict cu Anglia); *Levantină* (răsăritul Mării Mediterane). În *Lumea Nouă*, Franța se extinde pe valea fluviului Mississippi, reorganizează administrația pentru Louisiana (*eponim* de la Ludovuc XIV), iar în Orientul Îndepărtat, ocupă unele părți din India. Parisul demonstra, universalist, constituirea şi consolidarea

Beaulieu; 1577, pacea de la ***Bergerac*** (concesii pentru hughenoți); 1580, pacea de la ***Fleix***; 1585-1589, pacea şi ***Edictul*** de la ***Nantes***, care acorda libertăți religioase. **Edictul** va fi revocat în 1685. Cetatea ***La Rochelle*** a fost recunoscută, la Nantes, ca entitate teritorială specială a hughenoților Franței.

Imperiului colonial francez.

Este construit *Complexul de la Versailles*, format din mai multe palate regale şi nobiliare. Tot în timpul lui Ludovic XIV, apare doctrina *despotismului luminat*, amintită anterior, ce presupunea, în esenţă, realizarea unui adevărat *pact social-ideologic* între monarhie şi gânditorii progresişti ai timpului, dublat de reforme vizând noutatea într-un stat rămas, încă, monarhie absolută. S-au urmărit, de oficiali, printre altele: evitarea mişcărilor populare, diminuarea ascensiunii *virulente* a burgheziei, *perenitatea* unor practici tradiţionale medievale. Deşi limitat ca efect fundamental, *despotismul luminat*, variantă pragmatică a *luminismului clasic*, contribuie la evoluţia spre capitalism. Activităţile economice favorizează dimensiunile şi dinamica moderniste. Este evidentă dotarea superioară a armatei, precum şi îmbunătăţirea administraţiei statale, centrale sau locale.

La 18 octombrie 1685, regele Ludovic XIV a revocat **Edictul de la Nantes**, emis în 13 aprilie 1598, fiind interzisă activitatea *protestanţilor hughenoţi*, renunţându-se, astfel, la conceptul libertăţii religioase. Conflictele sociale se exprimau, în principal, prin *comisards* (cămăşarii). Ca dovadă, în 1702-1705, aceştia ocupă, pentru un timp, regiunile Languedoc şi Cevennes. Conducătorul mişcării era militantul francez Jean Cavalier. Armata regală a reuşit, cu forţa, să reinstaureze ordinea. Deşi au existat asemenea discordanţe, domnia lui Ludovic XIV (1643-1715) rămâne deosebit de importantă pentru istoria generală a Franţei şi a Europei.

În plan continental, Franţa îşi extinde teritoriul până la fixarea graniţelor naturale, respectiv, Fluviul Rin, Munţii Alpi, Munţii Pirinei. Aşa cum s-a constatat, după *Războiul de 30 de ani*, Parisul obţine supremaţia în Europa, ceea ce îi permite să se implice în conflicte militare cu Anglia, Spania, Sfântul Imperiu Romano-German, Olanda. Ca dovadă, a câştigat războiul cu Spania din 1635-1659, încheiat cu **Pacea de la Pirinei** (7 noiembrie 1659), când a preluat zonele Rousillon,

Cardagne şi Artois, ultima din Belgia de astăzi, iar de la Anglia, va cumpăra portul Dunkerque, stăpânit de Londra din 1653, când îl preluase din patrimoniul hispanic.

Totodată, Ludovic XIV a iniţiat *Războiul de devoluţie* (1667-1668), dorind să redobândească posesiunile Spaniei de pe teritoriul Ţărilor de Jos, pe care, anterior, timp îndelungat, le stăpânise Franţa. Este, însă, învins în acest nou conflict. După mai multe confruntări militare, s-a semnat **Pacea de la Aachen** (2 mai 1668).

Timp de nouă ani (1688-1697), Parisul a purtat lupte cu *Liga de la Augsburg*, constituită din Imperiul Romano-German, Spania, Suedia, Anglia, urmărind să-şi consolideze rolul său internaţional. **Pacea de la Ryswich** (20 septembrie 1697), i-a fost, însă, defavorabilă, atât în Europa, cât şi peste Oceanul Atlantic.

Ulterior (11 aprilie 1713), este finalizat *Războiul de succesiune la tronul Spaniei*, iniţiat în 1701, devenind evident şi de această dată, insuccesul militar al Franţei, înregistrat prin confruntarea de la Malplaquet. **Pacea** s-a încheiat la **Utrecht** (11 aprilie 1713), urmată de **Păcile de la Rastadt** (6 martie 1714) şi **Baden** (7 septembrie 1714).

Primul **Tratat**, din 1713, este convenit de Franţa şi noua sa aliată, Spania, cu Anglia, Provinciile Unite, Savoia, Portugalia, Prusia, iar celelalte două, din 1714, cu Casa de Habsburg a Austriei, reprezentantă a intereselor germanice. Apoi, în 1715, se finalizează **Tratatul de la Anvers**, dintre Olanda şi Viena. Ca urmare a noilor convorbiri europene, primele după **Pacea Westfalică** (24 octombrie 1648), Filip de Anjou, nepotul lui Ludovic XIV, este acceptat de puterile continentale ca rege al Spaniei, în defavoarea dorinţelor Austriei. Oficialităţile habsburgice ocupă, însă, Flandra, Neapole, Milano, iar Anglia obţine, în 1713, oficial, după cum s-a scris, Gibraltarul. Noul monarh al Spaniei va lua *numele dinastic* de Filip V (1700-1741, cu întreruperi), impunându-se interdicţia certă de a *cumula*, peste Pirinei, tronul *Hexagonului*.

Cu toate că Franța reușește să promoveze o politică a *garanțiilor* naționale, considerându-se cel mai *atractiv pol de interes* pentru lumea înconjurătoare, în timpul lui Ludovic XIV sunt vizibile, treptat, anumite indicii ale crizei sistemului său politic, de substanță absolută, nobiliară, ce va deveni anacronic. Deși la Madrid se afla, așadar, Filip V de Bourbon, anterior, Filip de Anjou, un aliat al Parisului, Franța a pierdut, ulterior **Tratatului de la Utrecht**, 11 aprilie 1713, hegemonia europeană, oferind, totodată, Angliei, în Canada de astăzi, pentru început, regiunile Acadia și *Terra Nova*, ceea ce îi diminuează influența colonială.

Pe timpul lui Ludovic XV (1715-1774), un rol important îl va avea Filip de Orleans, tutorele regelui minor (1715-1723), *liderul* regenței pariziene. În politica economico-financiară se remarcă, însă, scoțianul John Law (1671-1729), care, prin folosirea sistemului *biletelor de bancă*, a achitat, în termen convenabil, datoriile externe ale statului francez.

Ludovic XV a participat, așa cum s-a enunțat anterior, la *Războiul de 7 ani* (1756-1763), **pacea** semnându-se chiar la **Paris** (10 februarie 1763). Totuși, în urma tratativelor, Casa de Bourbon a fost obligată să cedeze Angliei provincia Quebec (*Noua Franță*) din actuala Canadă, insulele Grenada, Dominica, Tobago, litoralul Senegalului, iar Spaniei, Louisiana americană. Evident, Franța a început să decadă vertiginos.

Referitor la *Războiul de 7 de ani* (1756-1763), operațiunile militate s-au declanșat de Anglia, Prusia, Portugalia, împotriva Franței, Austriei, Rusiei, Suediei, Saxoniei, Spaniei. La 10 ianuarie 1756, Anglia a declarat război Franței pentru teritoriile stăpânite de Bourboni în zonele americane și canadiene, având acordul *Confederației celor șase triburi irocheze*, reprezentând locuitorii tradiționali ai *Lumii Noi*.

Principalele cauze au constat în dorința realizării *ascendenței coloniale a Angliei*, comparativ cu Franța, dar și în intenția de supremație europeană a Prusiei, concurentă a

Franței, Austriei, Rusiei. Fronturile de luptă au fost, inițial, *transatlantice*, navale ori terestre, angajând, prioritar, potențialul Franței și al Angliei, în scopul stăpânirii coloniilor din *Lumea Nouă*. Confruntări terestre au avut loc însă și în centrul Europei, atunci când Prusia a încercat să se opună coaliției franco-austro-rusă, obținând victoria contra *Hexagonului* de la Rossbach, 5 noiembrie 1757, gestionată de regele Frederic II (1740-1786).

Pacea s-a încheiat, așadar, în *doi timpi*: **Paris,** 10 februarie 1763, între Franța și Anglia, pentru posesiunile de dincolo de Ocean, urmată de cea de la **Hubertusburg,** 15 februarie 1763, prin împăcarea Prusiei cu Austria și Rusia. Principalele consecințe ale *Războiului de 7 ani* au devenit: sfârșitul puterii coloniale a Franței, mai ales în zonele americane, ori în alte spații intercontinentale, instaurarea supremației maritime a Angliei, în defavoarea Olandei și a Spaniei, la care se adaugă aspectul consolidării terestre a Prusiei, în perimetrul principatelor germane, defavorizându-se, treptat, Austria.

De remarcat faptul că, anterior declanșării *Războiului de 7 ani*, în 1755, coloniile din America de Nord, guvernator regal, englezul Braddock, au discutat condițiile prealabile ale unei posibile alianțe cu Londra, în cadrul Conferinței de la Alexandria (Virginia), contra Parisului, tendință vizibilă și în contextul inițierii acțiunilor militare aferente obținerii independenței teritoriilor transatlantice.

Imperiul Habsburgic, în esență, component fundamental al **Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană**, s-a delimitat, teritorial, încă din Evul Mediu, având Capitala la Viena. Austria de astăzi nu a acceptat, oficial, intrarea definitivă în spațialitatea clasică germană, detașându-se, mai ales, după domnia împăratului Carol Quintul (1519-1556), urmat, în zonele Europei Centrale, de fratele său, Ferdinand I (1556-1564), iar în cele occidentale și americane, de fiul său, Filip II (1556-1598), de ceea ce putem numi *principiul*

integratoriu al acestei tendințe.

Dinastia de Habsburg s-a consolidat, ca structură distinctă, mai ales după *Războiul de 30 de ani* (1618-1648) şi **Pacea Westfalică**, 24 octombrie 1648, devenind, treptat, cel mai mare *conglomerat multietnic* din centrul Europei. Se va angaja în ample expansiuni europene, a luptat cu Franța pentru Spania şi Nordul Italiei, cu Prusia pentru teritorii germane, iar cu Turcia, uneori cu Imperiul Țarist, pentru cele balcanice.

Exprimarea Imperiului Habsburgic, în Centrul şi Sud-Estul continentului, secolele XVII-XVIII, a fost, în mare măsură, o consecință directă a confruntărilor militare cu Imperiul Otoman, multe dintre acestea având repercusiuni în statele adiacente. Referindu-ne, prioritar, la operațiunile din etapa modernă, precizăm că, în ziua de 17 iulie 1683, turcii au atacat Viena, Capitala fiind, însă, salvată, 12 septembrie 1683, de armata regelui polonez Ioan III Sobieski (1674-1696), adept al catolicismului, aliat al lumii germanice. În 1684, se formează *Liga Sfântă* (Austria, Polonia, Veneția), susținută de Statul Papal, contra turcilor. Ca urmare, la 2 septembrie 1686, Buda, apoi, 12 august 1687, la Mohacs, Imperiul Habsburgic, pe vremea domniei lui Leopold I (1658-1705), reuşeşte să obțină victorii concludente contra otomanilor. Sunt continuate de cele consemnate la Salankemen (19 august 1691) şi la Zenta (11 septembrie 1697).

A ocupat, apoi, Ungaria, înlăturând din această țară stăpânirea sultanului, care dura din 1526, desființându-se, totodată, *Paşalâcul* de la Buda, existent din 1541. Fiind atacat în 1687 şi de Rusia, Imperiul Otoman a acceptat, 26 ianuarie 1699, **Tratatul de la Karlowitz**. Turcia cedează habsburgilor, oficial, teritoriul Ungariei şi cel al Transilvaniei, Rusia dobândeşte Cetatea Azov, din nordul Mării Negre, iar Veneția, obține Moreea, aflată în arealul elen al Mediteranei.

De asemenea, Imperiul Habsburgic a participat, în debutul secolului XVIII, la războiul cu Franța pentru moştenirea tronului Spaniei (1701-1713), încheiat, aşadar, cu

Păcile de la Utrecht (11 aprilie 1713), **Rastadt** (6 martie 1714) şi **Baden** (7 septembrie 1714). În urma acestora, va ocupa, după cum s-a precizat anterior, Flandra, Neapole, Milano. Deşi pierde influenţa în Spania, prevalenţă în Peninsula Iberică dobândind, mai ales, Franţa, prin compensaţie, Austria se consolidează, autoritar, în interiorul zonelor Italice.

Un alt conflict militar cu turcii a avut loc între 1714-1718, încheiat cu **Pacea de la Passarowitz,** 21 iulie 1718. Habsburgii ocupă, atunci, printre altele, Serbia de Nord, inclusiv Belgradul, Bosnia de Nord, Banatul, Oltenia, preluând, astfel, administraţia acestor provincii de la *forurile* sultanale. Principalul *artizan*, al victoriilor vieneze de la Zenta (1697) şi Belgrad (1717), a fost Eugeniu de Savoia.

În urma *Războiului de patru ani*, purtat de Imperiul Habsburgic şi Imperiul Ţarist, împotriva Turciei (1736-1739), s-a încheiat **Pacea de la Belgrad**, 18 septembrie 1739, prin care Oltenia revine la Ţara Românească, Serbia este retrocedată otomanilor, iar Banatul se va anexa Ungariei. Imperialii de la Viena îşi exprimă aproape total, la mijlocul secolului XVIII, stăpânirea asupra Cehiei, Serbiei, Ungariei, Transilvaniei, posesiunilor italice, dislocând, astfel, mai ales, influenţa Imperiului Otoman, incomodând, totodată, alte puteri europene ale timpului.

Casa imperială vieneză, care asigura conducerea Sfântului Imperiu Roman de Naţiune Germană, a dovedit receptivitate faţă de unele principii ale *despotismului luminat.* Astfel, monarhul Carol VI (1711-1740), fostul pretendent la tronul Spaniei, câştigat de Bourboni (1713), apoi, succesor al împăratului Iosif I (1687-1711), s-a alăturat anumitor iniţiative franceze, în sensul aplicării programului propus de filosofi pentru extinderea, de exemplu, a ştiinţei de carte.

Întrucât Carol VI nu a avut urmaşi direcţi pe linie masculină, va fi declanşat, la moartea sa, *Războiul de succesiune la tronul Austriei* (1740-1748), încheiat prin **Pacea**

de la Aachen, 18 octombrie 1748. Profitând de un asemenea moment, Carol Albert al Bavariei, August III al Saxoniei, Filip V al Spaniei, precum şi regele Frederic II al Prusiei (1740-1786), intervin în acest eveniment, dorind stăpânirea inclusiv asupra Vienei. Confruntarea a permis, însă, încoronarea *spectaculoasă* a Mariei Tereza (1740-1780), prima împărăteasă a Imperiului Romano-German pe tronul de la Viena, fiica mai mare a lui Carol VI, regină a Ungariei şi a Cehiei.

Oficializarea prezenţei posibile a unei femei la conducerea Imperiului Habsburgic, precum şi *indivizibilitatea* monarhiei, se bazau pe **Pragmatica Sancţiune,** elaborată anterior, 19 aprilie 1713, de către Carol VI, completată, apoi, în 1720 şi 1723.

Pe timpul domniei Mariei Tereza are loc, aşadar, *Războiul de 7 ani* (1756-1763), prezentat anterior, iar Polonia este *partajată* pentru întâia oară (5 august 1772). Politica internă a Mariei Tereza, a soţului său, Francisc I, împărat german (1745-1765), ori a fiului lor, împăratul Iosif II (1780-1790), a fost de natura *despotismului luminat.* Cu toate acestea, *etniile* supuse Imperiului Habsburgic au declanşat, deseori, mişcări sociale şi naţionale.

Aşa, de exemplu, în 1703-1711, a avut loc Războiul antihabsburgic din Boemia, Ungaria, Transilvania, ultimul fiind condus de principele Francisc Racokzy II (1648-1660; 1704-1711), eveniment cunoscut, mai ales în istoriografia maghiară, sub numele de *Războiul curuţilor (ţărani cruciaţi).* Nobilimea austriacă a pactizat, atunci, în 1711, cu Carol VI (1711-1740), pentru a salva, astfel, imperiul. La 1784, s-a declanşat, în Transilvania, răscoala condusă de Horea, Cloşca şi Crişan, având influenţe asupra altor state apropiate.

Din 1771, împărăteasa Maria Tereza (1740-1780) a desfiinţat şerbia pe domeniile regale existente în Cehia, Moravia, Transilvania, semnând, totodată, **Patenta religioasă**, legiferându-se, astfel, libertatea socială, secularizarea averilor mănăstireşti, înfiinţarea de şcoli. Alte iniţiative asemănătoare

aparţin monarhilor succesori: Iosif II (1780-1790) şi Leopold II (1790-1792).

Stăpânirea Mariei Tereza, dar şi a împăratului Iosif II, stimulează dezvoltarea industriei în Boemia, Styria, Italia. Este reorganizată armata, se restructurează administraţia în tot imperiul, Galiţia devine, oficial, posesiune vieneză, iar, la 7 mai 1775, Bucovina, partea de nord a Moldovei, este proclamată *Ducat al Casei de Austria*, teritoriul fiind preluat, de sub tutela otomanilor, prin **Tratatul de la Constantinopol**. După moartea lui Iosif II (1790), multe privilegii acordate categoriilor sociale ţărăneşti au fost, însă, anulate de nobilii vienezi tradiţionalişti.

Un rol important în promovarea conceptelor *despotismului luminat* l-a jucat prinţul Wenzel Anton Kaunitz (1711-1794), cancelar imperial habsburgic în perioada 1753-1792, colaborator al împăraţilor Maria Tereza, Iosif II şi Leopold II. Este considerat şi astăzi unul dintre cei mai mari diplomaţi ai veacului XVIII.

Spre sfârşitul acestei perioade, Imperiul Habsburgic, ca stat *multinaţional,* cunoaşte numeroase contradicţii, inclusiv externe. Pentru a *reconcilia* relaţiile cu Pariusl, în 1770, Maria Tereza şi-a căsătorit fiica, Maria Antoaneta (1755-1793), cu viitorul rege Ludovic XVI (1774-1792), ambii fiind, însă, detronaţi şi ghilotinaţi în contextul Marii Revoluţii Moderne din Franţa.

Prusia ajunge, treptat, o importantă putere europeană. Ca dovadă, după **Pacea Westfalică** (24 octombrie 1648), ducatul **Brandenburg** (astăzi, Potsdam), iniţial *marcă* înfiinţată de Carol cel Mare (768-814), stăpânit, apoi, de dinastiile Ascaniană şi Hohenzollern, când dădea un *elector* pentru alegerea împăratului romano-german, a fost anexat principatului **Prusia.** Oraşul Berlin, reşedinţa acestuia, se dezvoltă puternic în secolul XVII cu ajutorul *hughenoţilor* francezi. În urma unor conflicte nordice, finalizate cu **Pacea de la Oliva** (3 mai 1660), Prusia obţine statut de independenţă

reală față de celelalte principate germane.

Nu peste mult timp, Frederic I, duce de Brandenburg (1701-1713), devine rege al Prusiei, sub numele Frederic Wilhelm I (1713-1740), stăpânind şi Saxonia. Noul monarh organizează celebra armată prusiană, formată din 80 000 de soldați, ca urmare, este etichetat *„regele sergent al Prusiei"*. Urmaşul său, Frederic II (1740-1786), va fi considerat *despot luminat*. Dezvoltă artele, desființează iobăgia pe domeniile regale, stimulează industria şi comerțul, construieşte fortărețe pentru garnizoane militare permanente.

Pe plan extern, aşa cum s-a precizat, Frederic II (1740-1786) nu a acceptat **Pragmatica Sancțiune**, provocând, astfel, *Războiul de succesiune la tronul Austriei* (1740-1748). Victoria va fi, însă, a Mariei Tereza (1740-1780). Totuşi, Prusia obține, atunci, regiunea Silezia, aflată pe cursul superior al Odrei şi al Vistulei. Participă, apoi, la *Războiul de 7 ani* (1756-1763), iar prin **Pacea de la Paris** (10 februarie 1763) i se recunoaşte, oficial, stăpânirea asupra teritoriilor sileziene, bogate în minereuri*.

Aşadar, spre sfârşitul secolului XVIII, Prusia se impune, convingător, ca putere politică şi militară a lumii germane continentale, sistemul său economic cunoscând redimensionarea de nuanță modernă occidentală, atunci când, în Franța, la 1789, izbucnea Marea Revoluție.

---

* Evenimentele care au presupus aprige încleştări militare în veacul XVIII, ori în primele decenii ale secolului XIX, s-au încheiat cu *bilanțări* suficient de îngrijorătoare, privind numărul victimelor. Astfel, după statistici credibile, în *Războiul Nordic* (1700-1721) au murit peste 200 000 de persoane, pe timpul *Războiului de succesiune la tronul Austriei* (1740-1748) au dispărut, direct sau indirect, circa 300 000 de oameni, *Războiul de 7 ani* (1756-1763) a diminuat populația cu 490 000 de militari sau civili (140 000 în lupte, 350 000 din cauza bolilor), *Războaiele Revoluției Franceze* (1789-1804) înregistrează 600 000 de morți, iar *Războaiele napoleoniene* (1804-1814/1815) vor conduce la uciderea a peste 1 200 000 de cetățeni, 900 000 fiind din *Hexagon*, 300 000 din celelalte țări combatante.

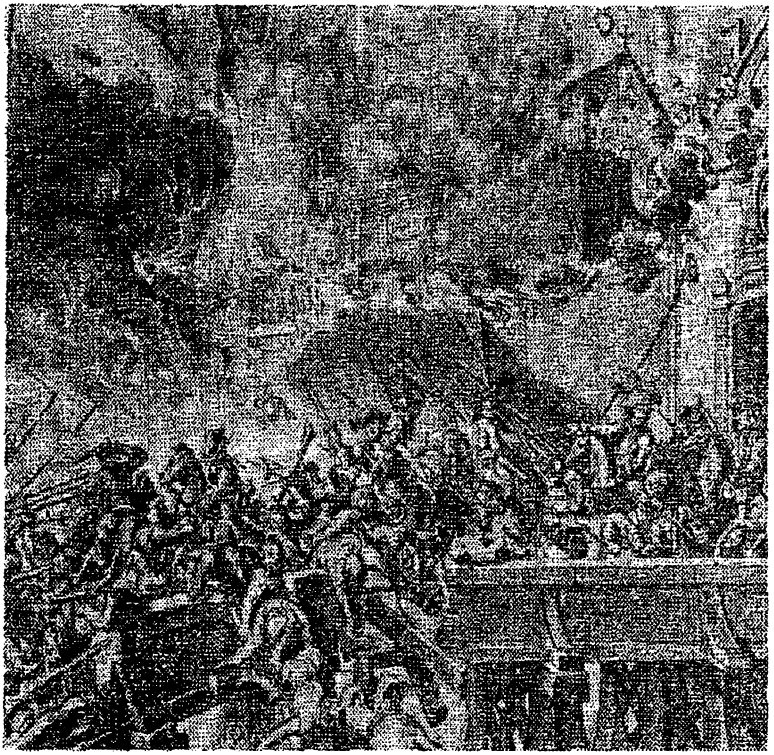

Asedierea Vienei de armatele otomane (1683).

* * *

IV. DIAGONALĂ SUD-EST EUROPEANĂ. DE LA MADRID LA SANKT PETERSBURG ÎN SECOLELE XVII - XVIII

„Obişnuinţa face acţiunile uşoare, obişnuinţa înrădăcinată le face, însă, necesare".

Immanuel Kant
(1724-1804)

Pentru ultimele secole medievale, **Spania** s-a exprimat ca o puternică statalitate monarhică, aparţinând Casei de Habsburg. Totodată, imperialii vienezi stăpâneau, în Italia, printre altele, Lombardia, Neapole, Sicilia, iar în Franţa, regiunea Roussilon. De asemenea, Spania catolică ocupa, din Belgia actuală, zona Artois, precum şi unele spaţii olandeze. Ca urmare a acţiunilor transatlantice, controla, în perimetrul Antilelor, teritoriile numite, astăzi, Cuba, Porto-Rico, San-Domingo, iar în America de Sud, administra Venezuela, Peru, Chile, Argentina, Uruguay, Paraguay.

Coloniile spaniole aveau, atunci, peste 7 000 000 de km^2, în timp ce metropola măsura, prin comparaţie necesară, numai 500 000 de km^2. Cu toate acestea, în perioada europeană premodernă, Spania a cunoscut declinul, rămânând entitate social-economică prioritar feudală, dar şi putere politică de factură conservatoare. Astfel, se păstra fărâmiţarea nobiliară, iar influenţa Bisericii catolice era, în continuare, suficient de cuprinzătoare asupra vieţii civile şi militare. Sistemul economic se dovedea *quasi* agrar, suprafeţele agricole erau folosite de ţăranii *censitari* şi arendaşi, pământul se găsea în stăpânire ereditară, iar industria incipientă nu se putea compara cu cea a Angliei, Olandei sau Franţei.

De asemenea, în secolul XVII, s-au format, în Spania, mai multe *corporaţii* agricole, numite *mesta*, grupând, de

regulă, crescătorii de oi. Cei excluşi, ori rămaşi în afara acestor forme rigide, cu caracter închis, au fost obligaţi să emigreze, sau să se angajeze în manufacturile urbane. Biserica fundamentalist-catolică din Spania s-a reformat în mică măsură. În plus, se ajunge la conflicte cu locuitorii musulmani, ceea ce a diminuat puterea economică a statului, întrucât cei mai buni meseriaşi aveau, de regulă, origine arabă.

În debutul epocii moderne, comerţul spaniol a devenit nerentabil, reducându-se, considerabil, gama produselor realizate până atunci, prevalent, în atelierele *maurilor* (arabilor). Totodată, concurenţa cu navigatorii, negustorii şi coloniştii Olandei, Angliei, Italiei sau Franţei, dădea câştig de cauză acestora. Tezaurul spaniol era în vizibilă scădere, sumele primite din colonii s-au micşorat, existând, în secolele XVII-XVIII, o acută criză financiară.

Pe plan politic, instituţiile de tip medieval sunt depăşite moral. Armata spaniolă a statului s-a desfiinţat, folosindu-se trupe formate din mercenari. În timpul *Războiul de 30 de ani* (1618-1648), Spania a pierdut aproape 300 de corăbii de luptă, iar la 1648, flota militară spaniolă era ca şi inexistentă. Corupţia, cu deosebire în administraţie, rămânea un flagel degradant. Ca urmare a acestor realităţi, în 1669, la Toledo, iar în 1680, la Madrid, au avut loc proteste sociale şi politice contrare conservatorismului nobiliar spaniol. Biserica apostolică, instituţie privilegiată a monarhiei Spaniei, continua să folosească *Inchiziţia,* persecuta gânditorii progresişti, inclusiv prin *arderea pe rug* şi subordona, deseori, regimul politic autohton.

Regele Spaniei, Filip IV, component, ca mulţi predecesori ai săi, al dinastiei de Habsburg, a participat la *Războiul de 30 de ani*, dar fără să obţină avantaje. Visteria statului a continuat să se diminueze, iar prin **Tratatul de la Münster** (30 ianuarie 1648), preliminar semnării documentelor finale ale **Păcii Westfalice** (24 octombrie 1648), Spania habsburgică a recunoscut independenţa Olandei, cedând

acesteia o parte din Flandra, împreună cu Brabant şi Limburg, la care se adăugau anumite colonii asiatice, precum şi independenţa Elveţiei.

Concomitent, Spania a pierdut războiul contra Franţei (19 mai 1635 – 7 noiembrie 1659), iar prin **Pacea de la Pirinei** (7 noiembrie 1659), a renunţat la teritoriile franceze Rousillon şi Cardagne. În acest mod, a fost obligată să cedeze Parisului şi regiunea Artois, stăpânită, până atunci, pe teritoriul Belgiei de astăzi. Se detaşează, de asemenea, Luxemburgul, iar Jamaica este ocupată, de Anglia, încă de la 17 mai 1655. După **Pacea de la Pirinei** (1659), Ludovic XIV, regele Franţei, s-a căsătorit cu fiica monarhului Filip IV, Maria Tereza, care va deceda, însă, în 1683. Hegemonia spaniolă în Europa va lua sfârşit, pentru început, în favoarea Franţei.

La rândul său, Oliver Cromwell, lordul protector al Angliei, a ocupat portul Dunkerque (1653), stăpânit până atunci de Madrid, recunoscând, unilateral, independenţa Portugaliei (1654), aflată, încă, sub administraţie spaniolă. În urma convorbirilor de la Lisabona (13 februarie 1668), Portugalia devine, *de iure*, stat independent. Se detaşase, realmente, de Spania, din 1640.

În virtutea acestor evenimente, Casa de Austria şi-a diminuat considerabil controlul asupra Spaniei, regenta Ana Maria de Habsburg (1665-1675) guvernând mai mult formal. Apoi, Carol II (1675-1700) a renunţat, treptat, la principalele *prerogative* ale Curţii. Ca urmare, Franţa, condusă de Ludovic XIV (1643-1715), se va infiltra în politica Spaniei, intenţionând încoronarea, la Madrid, a unui monarh din dinastia Bourbon.

De aceea, regele Ludovic XIV şi împăratul Leopold I al Austriei (1658-1705), având putere şi asupra politicii spaniole, după ce s-au confruntat în *Războiul de devoluţie* (1667-1668), pentru teritorii ale Ţărilor de Jos, pierdut de Franţa, vor semna, ulterior **Păcii de la Aachen**, 2 mai 1668, un **acord** prin care se preciza că, la moartea regelui Carol II (1675-1700), teritoriile

stăpânite de acesta să fie împărțite între cele două mari puteri ale timpului. Astfel, Franța urma să primească Milano, Toscana, Sardinia, Insulele Canare, Baleare şi cele ale Indiei Occidentale, iar, Leopold I de Habsburg să păstreze Olanda, Navara, Neapole, Sicilia. Aşadar, succesiunea la tronul Spaniei a devenit, în perspectivă imediată, o problemă internațională, numele vehiculat frecvent fiind cel al reprezentantului Franței, ducele Filip de Anjou.

La decesul regelui Carol II al Spaniei (1700), membru al Casei de Habsburg, conflictul era deja declanşat. În aprilie 1700, Parisul proclamă rege al Spaniei pe Filip de Anjou, devenit Filip V de Bourbon, nepotul lui Ludovic XIV. În 1701, acesta soseşte la Madrid, încercând, astfel, să impună în peninsulă politica *Hexagonului*. În replică, Imperiul Habsburgic a semnat, în 1701, un tratat cu Anglia şi Olanda, contra Franței, anunțând că preconizata victorie a alianței va aduce Curții de la Viena, alături de teritoriile deja stăpânite, controlul asupra Belgiei, Siciliei, oraşelor Milano şi Neapole, insulelor spaniole din Marea Mediterană.

Conflictul devenind ireconciliabil, Ludovic XIV a încheiat alianță cu principatele Bavaria, Savoia, Colonia, Mantova (Mantua, din Italia de Nord). Ulterior, aderă la gruparea antifranceză inclusiv regele Prusiei, Frederic I (1701-1713), recunoscut ca monarh cu drepturi depline de Iosif I (1687-1711), conducătorul cunoscut al Imperiului Habsburgic. Primele confruntări militare au avut loc în 1703, când, un nou Carol, din dinastia vieneză, pretendent la tronul Spaniei, a fost adus de flota Angliei în zonele iberice. Era sprijinit de Catalonia şi Aragon. Se va numi, în istoria Spaniei, Carol III de Habsburg, ajuns, ulterior, Carol VI al Vienei (1711-1740), tatăl viitoarei împărătese Maria Tereza, pentru care a elaborat **Pragmatica Sancțiune**.

În 1706, Filip V de Bourbon, pretendentul regal al Franței, a părăsit Spania, dar, va reveni în 1707, Carol III de Habsburg fiind detronat definitiv. În urma victoriei din 10

decembrie 1710, de la Villaviciosa, Franța și-a impus total influența asupra Spaniei. Pe durata conflictului pentru succesiunea la tronul iberic, englezii au ocupat în 1704, strategic, stânca Gibraltar, fapt acceptat, pe plan internațional, prin **Tratativele de la Utrecht** (13 iulie – 13 august 1713), care finalizau confruntările militare pentru Spania.

S-a recunoscut, așadar, atât pe câmpul de luptă, dar și în cancelariile europene, victoria ascensiunii la tronul Spaniei a familiei de Bourbon. Filip V a domnit în Spania din 1700, cu întreruperi, până în 1741, având, însă, interdicția de a ascede spre conducerea Franței. În 1711, la moartea împăratului vienez Iosif I (1687-1711), fostul pretendent la stăpânirea Spaniei, numit ulterior, pentru dinastia de Habsburg, Carol VI, a preluat conducerea Imperiului Roman de Națiune Germană, până la 1740.

După *Războiul de succesiune la tronul Spaniei*, sub influența Parisului, deși Bourbonii nobiliari erau într-o etapă nefavorabilă, economia iberică a început să se modernizeze. Tot cu ajutorul Franței este reorganizată armata, crește rolul guvernului în relațiile externe, iar spre sfârșitul secolului XVIII, Spania devine a treia mare putere maritimă în Europa de Apus, după Anglia și Olanda, înființând, în scopul pregătirii navigatorilor, Academia de Marină. Cu toate că se colabora cu Franța contra tendințelor engleze, flota spaniolă este înfrântă de cea britanică (1739).

În urma *Războiului de succesiune la tronul Austriei* (1740-1748), Spania nu a pierdut teritorii. Totuși, ca o consecință a *Războiului de 7 ani* (1756-1763), prin **Pacea de la Paris** (10 februarie 1763), Spania, aliată fiind cu Franța, stat învins, era obligată să-și restrângă, în America, stăpânirile coloniale. Ca dovadă, Florida, împreună cu alte teritorii de la est și sud-est de Mississippi au fost adjudecate de Anglia, Madridul preluând, însă, de la Franța, Louisiana. Ulterior, prin **Pacea de la Versailles** (3 septembrie 1783), care a finalizat, oficial, *Războiul de independență al coloniilor americane*

contra Angliei, Spania recuperează Florida şi zona Menorca.

În preajma Revoluţiei Moderne Franceze, Spania, având ca rege pe Carol V (1788-1808), monarh *luminist*, rămânea o putere ce depindea în mare măsură de raportul de forţe din Europa de Apus, cât şi din *Noul Continent* (America).

Portugalia, timp de 60 de ani, între 1580-1640, a fost anexată la Spania. În 1640, suveranul João IV (1640-1656), din Casa de Braganza, proclamă, unilateral, independenţa statală, recunoscută, pentru început, după victoria portughezilor de la Montijo (1644), de Anglia (1654), apoi, oficial, prin **Tratativele de la Lisabona**, 13 februarie 1668. Deşi a pierdut colonii în favoarea Olandei şi a Angliei, avea, în continuare, avantaje economice în Brazilia. Treptat, a intrat, însă, sub influenţa Coroanei Britanice. La 16 mai 1703, s-a semnat, la Lisabona, **Alianţa perpetuă anglo-portugheză**, ce prevedea ca tot comerţul micului stat iberic, inclusiv cel din Brazilia, să fie coordonat de Londra. Situaţia se va perpetua timp de aproape un secol.

Deoarece Anglia poseda, până la mijlocul veacului XVIII, întinse teritorii în Asia şi în America de Nord, pentru Portugalia va *statua*, privilegiat, un sistem de *independenţă limitată*. Ca urmare, domnia lui Jose Manuel I (1750-1777) a favorizat diversificarea economiei, fiind promovate, totodată, mai multe exprimări de factură *luministă*, cu specific naţional portughez.

S-a remarcat, în acest sens, marchizul Johe Pombal de Carvalho e Nero (1699-1782), devenit prim-ministru al Portugaliei, începând cu 1756. Ca om politic, Pombal a *indus* mai multe iniţiative moderne, promulgă un nou **Cod de legi**, ce asigura înfiinţarea de şcoli laice, dezvoltarea industriei şi a comerţului, consolidarea finanţelor. De asemenea, a organizat ţara după *model englez*, întărind independenţa Portugaliei faţă de Spania şi de alte state europene.

Pe timpul mandatului reginei Maria (1777-1816), ajutată de fiul său, João (regent din 1799), Johe Pombal a fost

înlăturat de la guvernare şi exilat, o bună parte dintre reformele iniţiate de acesta declarându-se nule. Revoluţia Franceză din 1789 a avut multiple urmări pozitive şi pentru spaţiul portughez.

Italia era, în perioada premodernă, stat necentralizat, aflat sub influenţe străine, mai ales a Casei de Habsburg, implicit a Spaniei, care dominau în Sicilia, Neapole, Lombardia, Sardinia. Datorită acestui aspect, nu se adaptase, încă, la noile *provocări* economice, iar numărul locuitorilor stabili scăzuse, în perioada 1550-1600, cu peste un milion de oameni. Mulţi italieni au plecat în coloniile Marilor Puteri, ori vor iniţia mişcări sociale, cum a fost cea din Sicilia, cu deosebire la Palermo, împotriva stăpânirii străine, printre lideri aflându-se meşterul aurar Giuseppe d' Alesia. Asemenea revolte nu au adus, însă, schimbări esenţiale pe plan intern. Micile state italiene, existente încă din Evul Mediu, erau aproape total izolate, iar viceregii, numiţi, generic, prin Casa de Habsburg, aveau puteri extinse asupra autohtonilor.

După **Pacea de la Utrecht** (13 august 1713), care a pus capăt *Războiului de succesiune la tronul Spaniei*, declanşat în debutul secolului XVIII (1701), situaţia Italiei a cunoscut anumite modificări. Astfel, s-a intensificat dominaţia Austriei, care primeşte, ca recompensă pentru pierderea influenţei iberice, în favoarea Franţei, zonele Milano, Mantova, Sardinia, Regatul Neapole, parţial Toscana, controlate anterior de Madrid, ceea ce semnifica începutul unei guvernări prelungite a Casei vieneze.

În 1733, Spania şi Franţa, aflate oficial, după 1713, sub aceeaşi dinastie de Bourbon, au ocupat, în urma unor victorii contra Imperiului Habsburgic, Sicilia şi Neapole, devenite, în 1734, posesiuni iberice francofone. Apoi, ducele de Savoia, viitorul împărat german Francisc I (1745-1765), căsătorit cu Maria Tereza, va obţine, prin **Pacea de la Aachen**, 18 octombrie 1748, ce finalizează *Războiul de succesiune la tronul Austriei*, mai multe zone italice, în schimbul altor

teritorii *tranzacționate* cu Spania. Venirea la conducerea Imperiului Habsburgic a Mariei Tereza (1740-1780), în urma războiului amintit (1740-1748), care a dat de câștig de cauză, pentru prima oară, încoronării, la Viena, a unei împărătese catolice, pentru Italia de Nord, aflată sub controlul dinastiei amintite, s-au adoptat măsuri favorizând industria și comerțul.

De asemenea, politica *despotismului luminat*, promovat de anumiți monarhi europeni, implicați în perimetrul italic, a permis remarcarea activității unor personalități, din acest areal, pe plan universal, cum a fost, de exemplu, Caesare Beccaria (1735-1794), istoric, jurist, profesor la Universitatea din Padova. Italia înregistrează, în secolul XVIII, multiple realități de factură modernă clasică, iar Revoluția Franceză din 1789 a determinat dezvoltarea conștiinței unității naționale, care se va exprima, viguros, mai ales, în anii 1848-1849.

Polonia a cunoscut, în veacul XVIII (1733-1735), *Războiul de succesiune la tron*, ceea ce a favorizat implicarea, sub diferite pretexte, a marilor puteri europene. Ulterior, Polonia a suportat trei mari *partajări* teritoriale: 5 august 1772, 23 ianuarie 1793, 3 ianuarie 1795. De altfel, încă din perioada precedentă, puterea acestui regat apostolic, aflat sub influența Statului Papal, prin intermediul *Ordinului iezuit*, desființat în 1773, când multe universități europene sunt *laicizate*, a început să fie subminată. Ca dovadă, economia era, încă, nobiliară, s-au accentuat contradicțiile dintre monarh și feudali, iar rolul instituțiilor oficiale a scăzut continuu. În 1768, avea loc o adevărată răscoală țărănească, învinsă cu ajutorul armatei imperiale țariste.

Pe timpul domniei regelui Ioan III Sobieski (1674-1696), *salvatorul Vienei* (1683), apoi, al celor din dinastia Saxa, August II Saski (1697-1706, 1709-1733), respectiv, Stanislaw August Poniatowski (1764-1795), amestecul în Polonia a Marilor Puteri vecine, Rusia, Austria, Prusia, s-a intensificat vizibil și brutal.

Prima împărțire a Poloniei este convenită, așadar, în

ziua de 5 august 1772. La acest moment *descurajator* pentru locuitori, au contribuit: Prusia, condusă de Frederic II cel Mare (1741-1786), ocupă, printre alte teritorii, o bună parte din voievodatul Pomerania; Austria, având la tronul Imperiului Habsburgic pe Maria Tereza (1740-1780), alipeşte, în mod direct, Galiţia, voievodatul Cracovia, precum şi alte regiuni; Rusia, în vremea ţarinei Ecaterina a II-a cea Mare (1762-1796) şi a cneazului Grigori Potemkin (1739-1791), adjudecă Bielorusia, parţial Livonia, formată, din Estonia şi Letonia. Polonia era redusă, teritorial, numai la zona Varşoviei, rămasă sub conducerea lui Stanislaw August Poniatowski. Acesta stimulează, depăşind numeroase inconveniente, dezvoltarea regatului, iar în 1791, a elaborat prima **Constituţie** modernă din Europa. Nu a reuşit, însă, recentralizarea statală.

A doua împărţire a Poloniei s-a hotărât la data de 23 ianuarie 1793, fiind realizată, atunci, numai de Prusia, rege Frederic Wilhelm II (1786-1797), respectiv, Rusia, condusă de Ecaterina a II-a cea Mare. Ambele armate au ocupat Varşovia, impunând regelui Stanislaw August Poniatowski să recunoască anularea influenţei Austriei, asupra unor teritorii stăpânite anterior, în favoarea acceptării, în continuare, a dominaţiei Berlinului şi a ţarilor *pravoslavnici.* Rusia a ocupat voievodatele Kiev, Volânia, parţial Vilno, iar Prusia, oraşele Gdansk, Torun, Poznan.

Ca urmare a acestui eveniment, este relevată o puternică mişcare naţională, condusă de Tadeus Kosciuszko (1746-1817), având, ca suport ideatic, chemarea spre: *„Libertate, integritate, independenţă"*. În 1794, participanţii la demonstraţia autohtonă, împotriva Rusiei şi a Prusiei, l-au proclamat şef al statului republican polonez. După eşecul mişcării, va fi dus în Rusia şi întemniţat timp de doi ani.

La 3 ianuarie 1795, s-a *săvârşit* a treia împărţire a Poloniei, din iniţiativa ţarinei Ecaterina a II-a şi a împăratului Francisc I de Habsburg (1792-1830). Aderă, la 24 octombrie 1795, inclusiv Frederic Wilhelm II, regele Prusiei (1786-1797).

Statul polonez a încetat, efectiv, să mai existe. În 1807, prin **Pacea de la Tilsit**, Napoleon I va detaşa, din teritoriile poloneze stăpânite de Prusia, Marele Ducat al Varşoviei, intrat sub *patronajul* Franţei. Pe timpul celor trei *partajări*, amintite anterior, mulţi polonezi au plecat în exil, formându-se o activă *diasporă*, care va milita, constant, pentru refacerea unităţii statale şi obţinerea calităţii de reală independenţă naţională.

Imperiul Ţarist, format din ample zone euro-asiatice, a cunoscut o oarecare evoluţie spre modernitate începând, mai ales, de pe timpul domniei lui Petru I cel Mare (1682-1725). Iniţial, acesta a fost asociat la domnie (1682-1696) cu Ivan V. Apoi, va conduce singur, ca ţar, până în 1721, când s-a proclamat *împărat al tuturor Rusiilor*. Continuă, pe multiple planuri, calitativ superioare, politica renumitei dinastii a Romanovilor, fondată în secolul XVII de Mihail Teodorovici Romanov (1613-1645), în Rusia instituindu-se, atunci, monarhia absolută*.

Petru I cel Mare a stimulat dezvoltarea economiei de factură capitalistă, inclusiv comerţul exterior, reorganizează armata, pune bazele flotei comerciale şi de război a Rusiei, restructurează instituţiile după model occidental, mai ales administraţia şi justiţia, *infuzează* cultura în sensul *despotismului luminist*, aduce, la Curte, intelectuali de renume. Sunt înfiinţate marile manufacturi din oraşul care îi poartă numele, Sankt Petersburg. De asemenea, a iniţiat întreprinderile miniere din zona Ural, mulţi ţărani fiind atraşi în

* Din dinastia Romanovilor fac parte: Mihail Teodorovici Romanov (1613-1645); Aleksei Mihailovici (1645-1676); Feodor III (1676-1682); Ivan V (1682-1696); Petru I cel Mare (1682-1725); Ecaterina I (1725-1727); Petru II (1727-1730); Ana Ivanovna (1730-1740); Ivan VI (1740-1741); Elisabeta (1741-1761); Petru III (1761-1762); Ecaterina a II-a cea Mare (1762-1796); Pavel I (1796-1801); Aleksandru I (1801-1825); Nicolae I (1825-1855); Aleksandru II (1855-1881); Aleksandru III (1881-1894); Nicolae II (1894-1917), abdică, 2/15 martie 1917, în favoarea fratelui său, Mihail care va renunţa la tron.

unități de factură industrială. Capitală a Imperiului Țarist a devenit, din 1712, orașul de pe Neva, Petersburg, ulterior, în 1918, se va transfera la Moscova. Siberia a fost colonizată de grupuri ale cazacilor, Imperiul Țarist ajungând, în secolul XVII, *vecinul* Chinei.

Pe vremea țarinei Ecaterina a II-a cea Mare (1762-1796), a cărei Coroană avea 5 000 de briliante, modernizarea statului rus a cunoscut un ritm mai lent, iar, în 1773, are loc ampla răscoală de pe Don, condusă de Emilian Pugaciov. Împărăteasa și-a oferit serviciile militare pentru a contribui, în 1789, la înfrângerea Revoluției Moderne din Franța, dar inițiativa a rămas ca simplă intenție. Totuși, Imperiul Țarist va participa, efectiv, mai ales, după 1798, până în 1815, la coalițiile militare europene împotriva Parisului.

Pe plan extern, Rusia a dus, în secolul XVIII, o politică de expansiune spre Marea Neagră și Marea Baltică. Astfel, în 1700, a început *Războiul Nordic*, prelungit până în 1721. În primul an, are loc bătălia de la *Narva* (30 noiembrie 1700), cu armata lui Carol XII al Suediei (1697-1718), devenit victorios, iar la 8 iulie 1709, se duc luptele de la Poltava, finalizate cu succesul armatei Rusiei, condusă de Petru I cel Mare. Operațiunile militare din *Războiul Nordic* (1700-1721), purtat cu Suedia, s-au încheiat în ziua de 30 august 1721, prin **Pacea de la Nystadt** (Finlanda). Rusia, învingătoare, a obținut ieșirea la Marea Baltică, ocupând, în primul rând, Livonia (formată, așadar, din Estonia și Letonia), precum și o parte a Finlandei.

Ample confruntări militare și diplomatice din secolul XVIII implică Imperiul Țarist împotriva Turciei. Pentru început, Rusia este înfrântă în luptele de la Stănilești pe Prut, 18-22 iulie 1711, aliată, prin **Tratatul de la Luck**, 2/13 aprilie 1711, cu Moldova, condusă de Dimitrie Cantemir (1693; 1710-1711). În urma **Păcii de la Vadul Huși**lor (iulie 1711), Rusia a retrocedat Turciei, Cetatea Azov, din Crimeea, pe care o stăpânea ca urmare a **Păcii de la Karlowitz** (26 ianuarie 1699).

Între 1768-1774, are loc un nou război cu Turcia. Rusia iese, de această dată, învingătoare, prin **Pacea de la Kuciuk-Kainardji** (10 iulie 1774), obținând libertatea de navigație pe Marea Neagră și prin strâmtorile spre Mediterană, Bosphor și Dardanele, preluând diverse teritorii adiacente, respectiv, cetățile Kinburn, Kerci, Enikule, din Crimeea, zona Carbadiilor, *antamând*, totodată, posibila intervenție pentru protejarea creștinilor ortodocși din Imperiul Otoman.

La 1783, Rusia ocupă toată Crimeea, stăpânită anterior de Turcia, precum și regiunea Kuban, bogată în zăcăminte. Asemenea avantaje au avut ca suport succesele militare obținute la Cesme (6-8 iulie 1770, lupte navale), Larga (18 iulie 1770), Cahul (1 august 1770), împotriva otomanilor.

Conflictele militare ale Rusiei, condusă de Ecaterina a II-a cea Mare (1762-1796), cu Turcia, continuă în 1787-1792, fiind atrasă, uneori, inclusiv Austria. După ostilități, Imperiul Habsburgic a semnat **Pacea de la Șistov** (4 august 1791), cu Imperiul Otoman, iar Rusia, **Pacea de la Iași** (10 ianuarie 1792). Apoi, ca urmare a Războiului ruso-turc din 1806-1812, încheiat cu victoria Rusiei de la Rusciuk, obținută de armata condusă de feldmareșalul Mihail Ilarionovici Kutuzov (1745-1813), țarul Aleksandru I (1801-1825), prin **Pacea de la București** (28 mai 1812), anexează teritoriul românesc dintre Prut și Nistru, Basarabia, stăpânit, în totalitate, până la **Congresul de Pace de la Paris** (1856), care a finalizat Războiul Crimeii (1853-1856).

Imperiul Otoman suportă, în secolele XVII-XVIII, importante evenimente, de regulă, incomode. Se detașează, din inițiativa țarinei Ecaterina a II-a cea Mare (1762-1796), **Proiectul grecesc**, cu privire la desființarea acestui stat, acțiunea urmând a se *tranșa* între Rusia și Austria. S-a opus, vehement, Anglia. În spațiile mahomedane, structurile medievale se vor menține mai mult decât în alte zone, deoarece sultanul era încă stăpânul pământului țării, ca reprezentant oficial al Casei dinastice, viața civilă se subordona supremației religiei musulmane, iar rolul

extern al marii puteri s-a diminuat permanent. Lumea otomană, după *Războiul de 30 de ani* (1618-1648), este dominată, în mare măsură, de performanţele lui Mehmed IV (1648-1686).

Sunt pierdute, succesiv, aşa cum s-a consemnat mai înainte, bătălia din 17 iulie-12 septembrie 1683, de la Viena (confruntarea finală, Kahlenberg), precum şi luptele de la Buda (2 septembrie 1686), Mohacs (12 august 1687), Salankemen (19 august 1691), Zenta (11 septembrie 1697), toate fiind succese habsburgice. Apoi, pe timpul sultanului Mustafa II (1695-1703), a avut loc **Congresul de Pace de la Karlowitz** (octombrie 1698 - ianuarie 1699), iar **tratatul**, semnat în ziua de 26 ianuarie 1699, consfinţea, incontestatil, victoria obţinută de *Liga Sfântă.*

Turcia acceptă garanţii pentru: Polonia (16 ianuarie 1699); Rusia (armistiţiu pe doi ani, 24 ianuarie 1699); Austria şi Veneţia (26 ianuarie 1699). Este confirmată pierderea, în favoarea altor puteri, a Ungariei Centrale, Transilvaniei, Sloveniei, Croaţiei, Moreii, Dalmaţiei (parţial), Ucrainei Occidentale, Podoliei. Prin **Tratatul de Pace de la Constantinopol** (13 iulie 1700), defavorabil, de asemenea, Imperiului Otoman, Rusia se consolida în perimetrul Mării de Azov, renunţându-se, astfel, la plata tributului anual aferent Hanatului Crimeii.

Ulterior, Ahmed III (1703-1730) iese victorios în războiul cu Imperiul Ţarist, condus de Petru I cel Mare, obţinând succesul de la Stănileşti pe Prut (18-22 iulie 1711), amintit anterior. Turcia a pierdut, însă, importante teritorii prin **Pacea de la Passarowitz** (21 iulie 1718), mai ales în favoarea Imperiului Habsburgic.

Pe timpul domniei lui Mahmud I (1730-1754), otomanii determină alte conflicte asiatice şi europene, iar în urma **Tratatului turco-ruso-austriac de la Belgrad** (1, respectiv, 18 septembrie 1739), încheiat în urma *Războiului de patru ani* (1736-1739), fac noi concesii Cancelariei de la Viena. De

remarcat aspectul că sultanul Osman III (1754-1757) s-a arătat dispus să participe la *Războiul de 7 ani* (1756-1763).

În deceniul următor, **tratativele** cu oficialii ruşi de la **Kuciuk-Kainardji** (10 iulie 1774), care au încheiat războiul ruso-turc din 1768-1774, s-au început pe timpul sultanului Mustafa III (1757-1774), dar sunt finalizate de noul *padişah*, Abdul Hamid I (1774-1789). Au dezavantajat Turcia, întrucât, aşa cum s-a precizat mai sus, ţariştii obţin liberă navigaţie în Marea Neagră şi prin strâmtorile spre Marea Mediterană, ocupă cetăţi din Crimeea, arogându-şi dreptul de a apăra creştinii ortodocşi din Imperiul Otoman.

Ideile Revoluţiei Moderne din Franţa sunt receptate, în spaţiul otoman, prin *Mişcarea junilor turci*, suprapusă domniei lui Selim III (1789-1807). Sultanul a fost obligat, totodată, să accepte condiţiile **păcilor de la Şiştov** (4 august 1791) şi de la **Iaşi** (10 ianuarie 1792) cu Austria, respectiv, Rusia, ambele în defavoarea Istanbulului.

De asemenea, a intrat în tratative cu Franţa, condusă de Napoleon I, iar urmaşul său, Mahmud II (1808-1839), semnează **Tratatul de la Bucureşti** (28 mai 1812) cu ţarul Aleksandru I, Basarabia românească fiind oferită, atunci, Rusiei, în urma Războiului din 1806-1812, pierdut, deci, de Turcia. Uneori, armatele Imperiului Otoman sunt nominalizate, în această etapă, ca făcând parte din coaliţiile europene contra efectivelor *Hexagonului*.

Aşadar, în secolele XVII-XVIII, statele din Europa Occidentală vor înregistra un relevant progres economic, în sens modern, stimulate de ideile *luministe*, ori de cerinţele pragmatice ale timpului, iar cele din Europa de Răsărit şi Asiei de Vest se menţin, aproximativ încă un veac, în sfera caracteristică descompunerii accentuate a feudalismului, inclusiv în sensul amplificării mişcărilor de emancipare ale popoarelor stăpânite anterior.

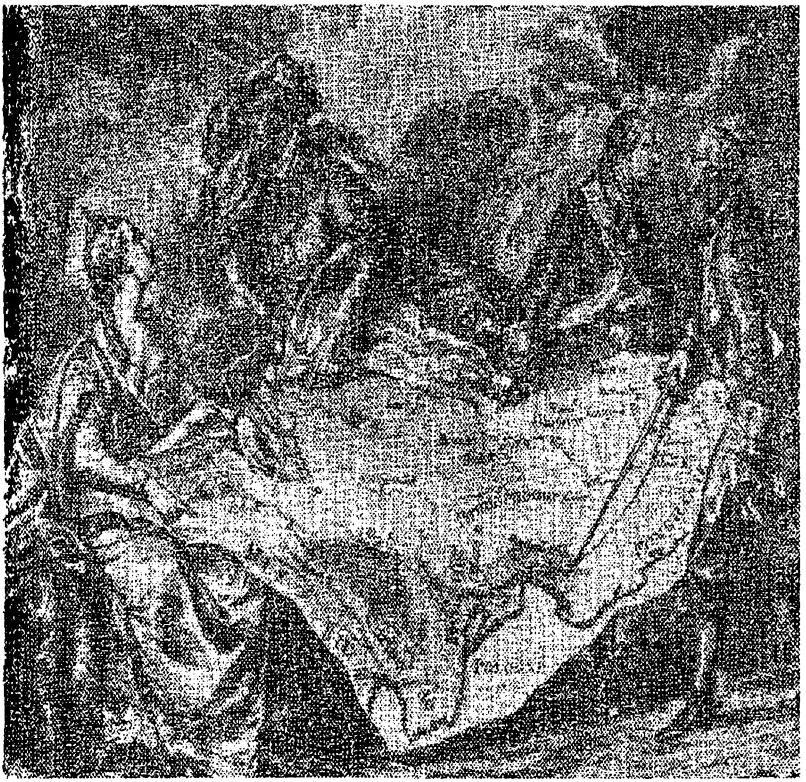

Împărțirea Poloniei între Ecaterina cea Mare (Rusia), Frederic II (Prusia), Iosif II (Austria), în prezența regelui Stanislaw Poniatowski.

* * *

V. RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ AL COLONIILOR ENGLEZE DIN AMERICA DE NORD (1774-1783). FORMAREA STATELOR UNITE ALE AMERICII

„Soldatul care luptă fără să creadă în dreptatea cauzei sale este o fiară sălbatică, iar comandantul care duce trupele la bătălie fără credință în cauza sa este un tâlhar".

Adam Mickiewicz
(1798-1855)

În literatura de specialitate, *Războiul de independență al coloniilor engleze* din spațiul american este acceptat ca eveniment cu *valențe de revoluție modernă*, întrucât, prin programele politice și economice, a imprimat o dinamică de excepție în definirea acestei mari națiuni de pe *Mapamond.*

Acțiunile *sistemice* ale monarhiei britanice, în Indiile de Vest, s-au inaugurat în aprilie 1606, prin Compania Comercială Londoneză, având ca obiectiv organizarea administrativă a teritoriului din *Lumea Nouă.* Peste un an, în mai 1607, era întemeiat, pentru arealul transatlantic, orașul Jamestown, prima așezare permanentă americană, interesant epicentru al *pionieratului* englez dincolo de Europa.

Ulterior, *cele treisprezece colonii britanice*, constituite în estul Americii de Nord, au demonstrat că, în secolele XVII-XVIII, aveau posibilitatea să *etaleze* importante resurse economice (pământ fertil, bumbac, cereale, tutun, cafea, trestie de zahăr, unități pentru prelucrarea peștelui, mici întreprinderi din domeniul metalurgic), locuitorii lor *exprimau*, datorită științei de carte, ori calităților native și perseverenței, o valoroasă capacitate intelectuală, cu multiple origini europene, activau în primele grupări politice, aduse, ca sens, de pe *Vechiul Continent*, iar instruirea militară era în plină ascensiune. De

ulceea, prin luptă, îşi vor dobândi independenţa*.

În temporalitatea dintre 1606-1674, *demografia* arăta procente interesante. Astfel, majoritatea populaţiei albe (aproximativ 82%) era de provenienţă engleză, cu toate că, la sfârşitul veacului XVII, Londra nu mai constituia principalul *rezervor al emigraţiei* europene spre America. Se detaşau comunităţile din Boston, New York, Philadelphia. După diminuarea drastică a numărului autohtonilor *amerindieni,* numiţi, convenţional, *indieni*, sau *pieile roşii*, din Africa au fost aduşi numeroşi negri, ajunşi, în majoritatea cazurilor, sclavi ai zonelor agricole. Reprezentau, pentru secolul XVIII, aproximativ 16%. Diferenţa era formată din irlandezi, scoţieni, germani, francezi, olandezi, evrei. Emigranţii deveniseră mici industriaşi, negustori, fermieri, plantatori. Ca urmare, se poate aprecia că, în veacurile XVII-XVIII, America de Nord ajunsese fundamental engleză, dar conducerea se realiza prin colaborare cu ceilalţi locuitori albi ai Continentului.

Monarhul care a iniţiat organizarea sistemică a *Lumii Noi* a fost Iacob I Stuart (1603-1625). Pentru fiecare colonie, prima fiind Virginia (1607), *opera* exploratorului Walter Releigh (1522/1524-1618), existau *guvernator* şi *adunare* cu funcţii administrative. Legiferarea provenea numai de la *Parlamentul englez*, existând obligativitatea respectării hotărârilor londoneze pe tot cuprinsul statalităţii. Regele avea posibilitatea să anuleze, din metropolă, deciziile forurilor locale. Ca structură socială, coloniile relevau, în general, un *spectru* aproape identic. În raport de puterea lor economică, principalele grupări se constituiau durabil şi convingător.

Astfel, *aristocraţia* era alcătuită din mari comercianţi,

* Coloniile americane de pe Coasta de Est a *Lumii Noi*, care au obţinut independenţa, prin războiul din 1774-1783, contra Angliei, au fost: 1. Massachussetts; 2. Rhode Island; 3. New Hampshire; 4. Connecticut; 5. Virginia; 6. Georgia; 7. Carolina de Nord; 8. Carolina de Sud; 9. Maryland; 10. New York (iniţial, New Amsterdam); 11. New Jersey; 12. Delaware; 13. Pennsylvania.

mari plantatori, avocați, clerici bogați, funcționari superiori, din rândurile cărora se stabileau, de regele englez, constant, guvernatorii. În interiorul diverselor profesii exista o anumită ierarhizare. Un loc bine definit îl avea *clasa mijlocie*, compusă din fermieri, ce stăpâneau suprafețe de teren, lucrate, de regulă, prin forțe proprii, ori din meşteşugari independenți şi mici comercianți.

Exista, de asemenea, categoria socială numită, simbolic, *mâinile închiriate*, constituită din lucrători, pescari, crescători de animale, alți oameni liberi, lipsiți de avere. Nu aveau drept de vot şi nici posibilitatea să ocupe funcții publice. În lumea Americii de Nord, multe colonii engleze foloseau *sclavii albi* (*indentured servants*), persoane care, practic, se vindeau unor stăpâni, pe patru-cinci ani, pentru a-şi plăti călătoria din Europa, peste Oceanul Atlantic. Inițial, oamenii liberi deveneau, de bună voie, proprietatea unor colonişti interesați în realizarea de beneficii, folosind mână de lucru ieftină.

O grupare specială a fost cea a *condamnaților* pentru diverse delicte în Marea Britanie, sau în Franța, trimişi, apoi, în America de Nord, fără voia lor, pentru a se evita, astfel, aglomerarea închisorilor europene. Totodată, aşa cum s-a precizat, în coloniile engleze ale Americii de Nord s-au adus, din teritoriile africane, numeroşi negri, transformați în *sclavi moderni*, al căror tratament, pe *Noul Continent*, se diferenția în raport de zonă geografică, economie, proprietari, calități motrice şi intelectuale. Comerțul cu africani a fost practicat, mai ales, de Spania. Toate aceste categorii au acceptat, principial, ideea independenței față de Anglia, având motive diferite, raportate atât la interesele imediate, dar şi la *antamarea* activităților viitoare.

Neînțelegerile transatlantice de la interferența secolelor XVII-XVIII au fost, inițial, o urmare firească a celor *patru războaie* europene, amintite anterior, în care s-au implicat, de fiecare dată, inclusiv Anglia şi Franța, devenite opozante, prevalent, pentru supremația *Vechiului Continent*, dar, exprimată

vizibil, concomitent, prin atitudinea lor față de problema coloniilor din America de Nord.

Astfel, în 1688-1697, Franța s-a confruntat cu *Liga de la Augsburg*, formată din Imperiul Romano-German (condus de la Viena), Suedia, Spania, Anglia, eveniment ulterior Revoluției moderne londoneze (1642-1649). Atunci, la sfârșitul veacului XVII, Parisul a dorit să-și redobândească rolul deținut anterior, inclusiv acela de mare putere americană. Prin **Tratatul de pace de la Ryswich** (20 septembrie 1697), Franța, învinsă, era obligată să cedeze anumite teritorii europene pentru imperiali, pierdea supremația navală, recunoștea, oficial, ca rege constituțional britanic, pe Wilhelm de Orania (1689-1702), implicit superioritatea coloniilor americane de dincolo de Atlantic, aflate sub administrație engleză, comparativ cu cele proprii.

Următorul conflict, *Războiul de succesiune la tronul Spaniei* (1701-1713), finalizat cu **Pacea de la Utrecht** (11 aprilie 1713), a implicat Franța în operațiuni militare împotriva armatelor din Olanda și Austria, sprijinite de Anglia. Cu toate că familiei de Bourbon i se recunoaște domnia spaniolă a noului rege, Filip V (1700-1741, cu întreruperi), totuși, Franța își restrânge hegemonia europeană, iar în plan american, influența Parisului rămâne diminuată.

Anii 1740-1748 aduc, în prim-plan, *Războiul de succesiune la tronul Austriei*. Anglia a sprijinit Viena, iar, la rândul său, Imperiul Habsburgic va contribui la scăderea continuă a puterii Franței în sens european și transatlantic. **Pacea de la Aachen** (18 octombrie 1748), a consemnat acceptul Marilor Puteri față de **Pragmatica Sancțiune,** favorabilă încoronării Mariei Tereza (1740-1780).

Așa cum s-a precizat, între 1756-1763, are loc *Războiul de 7 ani*, Anglia, Prusia, Portugalia, contra Franței, Austriei, Rusiei, Suediei, Saxoniei, Spaniei. **Pacea** s-a încheiat la **Paris** (10 februarie 1763), urmată de cea de la **Hubertusburg** (15 februarie 1763). Vor inclina, definitiv, *balanța americană* în

favoarea Angliei, întrucât Franța cedează toată Canada monarhiei britanice, iar Louisiana, aflată în Golful Mexic, Spaniei. A luat sfârşit, astfel, puterea colonială a Franței moderne în zonele americane.

Pentru confruntările amintite, *Lumea Nouă* a furnizat metropolelor europene ostaşi, armament, alimente, iar în timpul pregătirii *Războiului de 7 ani* (1756-1763), *discordiile* au început, practic, pe continentul descoperit încă din secolul XV, transferându-se, apoi, în *Lumea Veche*, urmările evenimentelor având determinări multiple.

Semnificativ, primele conflicte militare s-au derulat în interiorul coloniilor americane dependente de Franța şi de Anglia. Este vorba de acțiunea din 1754, petrecută pe valea râului Ohio, unde se afla un comandament militar autohton american, condus de George Washington, remarcat, apoi, în contextul derulării *Războiului de independență*. Era inițiată aşa-numita *fază americană* a *Războiului de 7 ani*, când Franța a încercat, pentru ultima oară, dar fără succes, să obțină supremația anumitor zone transatlantice, locuite, parțial, de *aborigeni,* ajutați, însă, de britanicii *alogeni.*

Ca urmare, sub influență engleză, coloniştii s-au apropiat, inițial, de *Confederația celor şase triburi irocheze*, ce se dovedeau contrare Franței. **Convenția** acestora are loc la Albany, 19 iunie 1754. Aici se regăsesc, pentru prima oară, reprezentanții unor puternice structuri administrative nord-americane, din rândurile cărora se vor alege viitorii *congresmeni*, decizionali ai statutului de neatârnare față de europeni. La Albany (1754) s-a expus, în fond, primul **Proiect de Uniune Colonială**, atribuit lui Benjamin Franklin (1706-1790), adoptat, ulterior, de o *conferință specială*. Se dorea, pe fundalul *Războiului de 7 ani*, declanşat, oficial, în Europa, de Londra (10 ianuarie 1756), în principal, dislocarea totală a Franței şi proclamarea, imediată, a independenței transatlantice față de Anglia.

Adunările legislative din mai multe colonii nu au

aprobat, însă, **Proiectul Uniunii de la Albany** (1754). Printre acestea s-au aflat, surprinzător, teritoriile New Hampshire, Massachussetts, Rhode Island, Connecticut, Pennsylvania, Maryland, New York. Totuşi, conceptul revoluţionar al neatârnării naţionale *debutase* în lumea politică a timpului, având, deja, mulţi adepţi.

Anglia rămânând, după **Păcile de la Paris** (10 februarie 1763) şi **Hubertusburg** (15 februarie 1763), din finalul *Războiului de 7 ani*, singurul stăpân al Americii de Nord, prin înlăturarea Franţei, nu a reuşit, totuşi, să diminueze, consistent, *suportul popular* al dorinţei de libertate a coloniştilor intraţi în conflict deschis cu monarhia londoneză. Mulţi militanţi americani susţineau ideile filosofului şi politicianului englez John Locke (1632-1704): „*Orice guvernare locală are menirea să asigure protecţia proprietăţii, iar când un guvern încalcă privilegiile proprietarilor, trebuie înlăturat*". Tot John Locke a folosit cugetarea: „*Sufletul omului, la naştere, este ca o foaie nescrisă (tabula rasa), în consecinţă, trebuie înnobilat prin iniţiative pozitive, înălţătoare*". Este înscrisă în **Eseu asupra intelectului omenesc** (1690).

Aşadar, la mijlocul secolului XVIII, deşi devenise singurul stăpân european al coloniilor din America de Nord, Anglia era, deja, atrasă în conflictul economic şi militar pentru aceste spaţii administrate de la Londra, unele având multiple resurse, ce puteau să concureze, cu succes, metropola, în perspectiva confruntărilor privind independenţa.

Dinastia britanică a încercat, în continuare, să domine teritoriile sale, cu deosebire, în sens legislativ. Astfel, în aprilie 1764, Parlamentul englez a adoptat, având aprobarea regelui George III de Hanovra (1760-1820), **Legea zahărului**, stabilind taxe importante pentru cei ce *translau* mărfurile zonelor americane. Apoi, în martie 1765, prin **Legea timbrului,** erau prevăzute, de asemenea, restricţii privind importurile din Anglia şi exporturile din America, activităţi practicate, frecvent, de cetăţenii *Noului Continent*, consideraţi, însă, contribuabili

ai metropolei.

Concomitent, coloniile americane au solicitat *reprezentativitate* în forurile londoneze, exprimând, astfel, opoziția oficială față de aceste *restricționări*, neacceptate de adunările coloniale legislative locale. Inițial, revolta față de britanicii continentali s-a exprimat sub forma scrisorilor, petițiilor, memoriilor, unele formulate foarte dur la adresa metropolei, cum este **Rezoluția legislativă din Virginia,** numită, istoriografic, **Prologul revoluției americane.**

În preajma Războiului de independență, pe teritoriul Americii de Nord au existat mai multe organizații politice ale coloniștilor, precum *Fiii libertății, Fiicele libertății, Societățile de corespondență,* cu activități în marile centre urbane New York, Philadelphia, Charleston, dar și în Europa. De aceea, în urma unor acțiuni incisive asupra funcționarilor englezi din asemenea orașe, Parlamentul britanic va anula **Legea timbrului** din 1765, păstrând, simbolic, taxa pe ceai. Ministrul de finanțe al Angliei, Charles Towshend, a impus, însă, noi condiții de import-export pentru sticlă, plumb, vopsele, trestie de zahăr. *Repudierea* mărfurilor engleze în colonii a determinat demiterea ministrului amintit, dar, starea de spirit a rămas, în continuare, tensionată.

La începutul anului 1773, *Compania britanică a Indiilor de Vest* s-a aflat, realmente, în pragul falimentului, datorită *boicotării* produselor engleze aduse pentru americani. Acțiunea a culminat cu ceea ce numim *Partida de ceai de la Boston* (16-17 decembrie 1773), când, din corăbiile ce ancoraseră în port, pentru a descărca mărfuri provenind de pe Continent, au fost aruncate în apa golfului, de către un grup al coloniștilor deghizați în indieni, mari cantități de ceai.

Guvernul londonez, cu acceptul regelui George III de Hanovra (1760-1820), va trece la represalii. Așa, de exemplu, comandamentul militar britanic a intervenit, în forță, atât la Boston (portul fiind închis, 1 iunie 1774), dar și pentru a distruge depozitul de armament al coloniștilor de la Concorde.

Primul Congres Continental al coloniilor nord-americane, inițiativă a viitorului stat Virginia, lansată, oficial, 27 mai 1744, a avut loc, în perioada 5 septembrie - 14 octombrie 1774, la Philadelphia. Conceput, inițial, ca *for consultativ*, a însumat, efectiv, calitățile proprii organismelor *decizionale*. Ca dovadă, în septembrie 1774, Congresul de la Philadelphia a hotărât asupra numirii colonelului George Washington în funcția de comandant al armatei coloniale.

Prima confruntare dintre detaşamentele metropolei şi cele ale luptătorilor americani s-a desfăşurat în mica localitate Lexington. Se va încheia cu succesul *episodic* al grupării militare a coloniilor, planul de luptă fiind stabilit de meşterul argintar Paul Revere. Au fost 273 de morți sau răniți din rândurile britanicilor (*tunicile roşii*), precum şi 95 din efectivele coloniştilor. În urma acestui conflict, datat 19 aprilie 1775, s-a declanşat, practic, războiul revoluționar american împotriva Angliei.

La 10 mai 1775, era întrunit, tot la Philadelphia, **Al Doilea Congres Continental**, care, în ziua de 4 iulie 1776, a adoptat **Declarația de Independență** a coloniilor americane față de Londra, propusă, ca idee, prin reprezentantul Virginiei, Richard Henry Lee. **Documentul** a fost redactat, pentru început, într-un comitet format numai din cinci membri ai Congresului, 2 iulie 1776, de Thomas Jefferson (1743-1826). Semnificativ, 4 iulie se va transforma în *Sărbătoarea Națională* a acestui nou stat al lumii moderne, *celebrată* anual.

Intervenția britanică a *tunicilor roşii* a devenit masivă şi operantă, ca urmare a conținutului **Proclamației regale** din 1 august 1775, când se ordona, *„înăbuşirea rebeliunii"*. Operațiunile militare ale coloniştilor s-au dovedit, încă de la început, ofensive, contrare atât armatei engleze, cât şi *loialiştilor*.

De-a lungul războiului, au avut loc *14 bătălii*, pe un front de 1 600 de km lungime şi 900 de km lățime. Dintre acestea, *patru* s-au încheiat cu victoria elocventă a

americanilor, localizate la Trenton (decembrie 1776), Saratoga (octombrie 1777), Valley Forge (iarna 1777-1778), Yorktown (30 septembrie - 19 octombrie 1781). Toate au rămas adevărate momente de glorie pentru ofiţerii şi soldaţii lui George Washington, *constructorul* Armatei Coloniilor Unite.

Cele mai tensionate etape au fost atunci când, temporar, militarii englezi au ocupat oraşele New York (15 septembrie 1776) şi Philadelphia (27 septembrie 1777), remarcându-se, în asemenea lupte, generalul englez John Burgoyne, dar şi generalul american Henry Gates.

Se poate aprecia conexiunea *conceptuală* între tactica şi strategia folosite de Oliver Cromwell pe timpul Revoluţiei din Anglia, cu ideile lui de George Washington, aplicate în Războiul de independenţă din America, referitoare, mai ales, la sensul angajării forţelor populare, cu deosebire a oamenilor fără proprietate, în armatele respective. Capitularea oficială a Angliei s-a anunţat la 19 octombrie 1781, după pierderea luptelor de la Yorktown.

În urma bătăliilor câştigate de americani, au existat încercări pentru transformarea teritoriilor libere într-o monarhie, după model englez. Bunăoară, colonelul Lewis Nicola a propus, în 1782, ca George Washington să devină rege al Americii, dar generalul a refuzat categoric. Un alt plan, vizând o posibilă *lovitură militară* pentru preluarea puterii în detrimentul *Congresului civil*, a fost expus, în martie 1783, de maiorul John Armstrong, anterior aghiotantul generalului Henry Gates. Nu s-a obţinut, însă, nici de această dată, acordul lui George Washington.

Ulterior, primul preşedinte al Statelor Unite ale Americii îşi amintea: *„După 20 de minute de discuţii, m-am retras din adunare respingând ideea răsturnării republicii şi instaurării puterii militare"*. Consemnări credibile despre aceste momente a lăsat şi generalul Philip Schuyler, importantă personalitate a Războiului de independenţă.

Încă de la 5 martie 1782, Parlamentul britanic a adoptat

Rezoluția prin care se recunoștea *independența coloniilor revoltate*, proclamată, așadar, la Philadelphia (4 iulie 1776), precum și disponibilitatea privind încheierea păcii.

Tratatul americanilor victorioși, cu Anglia, s-a încheiat în urma dezbaterilor diplomatice **de la Paris-Versailles**, 20 ianuarie - 3 septembrie 1783, dar, desprinderea de Londra fusese *unilateral* proclamată, apoi difuzată, oficial, în toată lumea prin **Declarația de Independență**, document de maximă importanță în istoria mondială, datat, după cum s-a precizat, Philadelphia, 4 iulie 1776.

La 3 noiembrie 1783, armata colonială învingătoare a fost demobilizată, Congresul american, întrunit la Annapolis, luând act de **Raportul final** al succesului misiunii militare din războiul cu Anglia, prezentat de generalul George Washington.

Primul ambasador al Statelor Unite ale Americii, propus Franței, a devenit Benjamin Franklin, care, la 19 iunie 1754, reușise să obțină, inițial, ca principiu, după cum s-a scris mai sus, acordul mai multor colonii, convocate la Albany, pentru a proclama *neatârnarea* față de Anglia, acțiunea nefiind, însă, atunci, posibilă.

Prin **Tratatul de la Paris-Versailles,** din 3 septembrie 1783, ratificat de *Congresul continental transatlantic* la 14 ianuarie 1784, Anglia recunoștea, istoricește, independența Statelor Unite ale Americii. Coroana britanică oferea fostelor colonii regiunea agricolă de dincolo de munții Alleghani, până la Mississippi, iar Franța redobândea, în Golful Mexic, Louisiana, cedată, în favoarea Spaniei, anterior, prin pacea *Războiului de 7 ani* (Paris, 10 februarie 1763). Ținuturile nordice, până la actuala graniță cu Canada, cele sudice, până în Florida, păstrată de Spania, erau preluate de statul american, ulterior, fără acordul guvernului englez.

De altfel, Londra era atunci *încercuită*, datorită declarațiilor de război și acțiunilor navale ale Spaniei (iunie 1779), Olandei (1780), Franței. Precizăm că **Tratatul de alianță** al forțelor revoltate americane cu Parisul se încheiase

încă de la 6 februarie 1778, fiind contrar Angliei, dar forțele navale ale *Hexagonului* ajung în statul Delaware prea târziu, 8 iulie 1778.

Reverberații ale luptelor din America de Nord s-au întâlnit în Antile, zona Gibraltarului, ori în Oceanul Indian. Printre personalitățile continentale care au susținut cauza coloniștilor, pe câmpul de luptă, s-au aflat francezii Gilbert de La Fayette şi Rochambeau, deveniți comandanți militari în bătălia de la Yorktown, contribuind la capitularea armatei engleze condusă de generalul Charles Cornwallis (1738-1805), în ziua amintită, 19 octombrie 1781.

Pentru consolidarea independenței, Congresul american a adoptat **Constituția**, după o dezbatere furtunoasă derulată între 25 mai - 17 septembrie 1787. Este în vigoare şi astăzi, având, însă, unele modificări importante, acceptate, mai ales, în 1791. Se constituia *Republica Federativă Americană*, definită de Congres la 15 noiembrie 1777, prin **Articolele Confederației**, având treisprezece state, conduse prin legi şi instituții proprii. Puterea centrală nu primea dreptul de a impune *norme generale* în plan local, ci numai **legi organice**, valabile pentru toată națiunea. Factorii decizionali superiori, de la nivelul *Federației Americane*, stabileau *direcționări* obligatorii privind coordonarea economiei, armatei şi politicii externe. Denumirea constituțională a noii țări era *Statele Unite ale Americii.*

Conform **Legii fundamentale**, *puterea executivă* federală aparținea unui *președinte*, ales pe patru ani, primul devenind George Washington. A depus jurământul, la New York, în ziua de 30 aprilie 1789. Va conduce, până atunci, din Philadelphia, primă reşedință oficială a Statelor Unite ale Americii. Mare personalitate a lumii moderne (22 februarie 1732 - 14 decembrie 1799), George Washington, exercitând două mandate maximale, opt ani (1789-1797), rămâne *Părintele Patriei*, un simbol al lumii americane, al ideii de libertate într-un stat republican. Pe mormântul său este înscrisă

parabola latină „*Exitus acta probat*" („*Rezultatul confirmă faptele*"). A fost, constituțional, șef al statului și al guvernului, comandant militar suprem, cu puteri dictatoriale în timp de război, reprezentând, așadar, funcția executivă.

Puterea legislativă se încredința *Congresului*, format din *Camera Reprezentanților*, având membri aleși pe patru ani, în funcție de numărul locuitorilor zonelor americane (la mijlocul mandatului, jumătate dintre deputați fiind înlocuiți cu alți delegați ai statelor ce compuneau Federația), precum și din *Senat*, format din câte trei persoane pentru fiecare stat. *Puterea judecătorească* se atribuia *Curții Supreme*.

Constituția, dezbătută într-o totală transparență, așa cum s-a precizat anterior, între 25 mai - 17 septembrie 1787, adoptată în ultima zi a acestei etape, a fost *ratificată*, inițial, cu unele amendamente, numai de nouă din cele 13 state ale Federației, participante la Războiul de independență. Concret, **Legea fundamentală** americană este opera unei *Convenții* formată doar din douăzeci și nouă de delegați, întruniți la Philadelphia, sub președinția lui George Washington. Intră în vigoare la 4 martie 1789, prin aprobarea unui prim *Congres american* convocat la New York.

În deschiderea textului introductiv se precizează: „*Noi, poporul Statelor Unite ale Americii ne vom preocupa de bunăstarea generală, de garantarea libertății pentru noi și urmașii noștri*". Întrucât s-a evidențiat în elaborarea documentului, juristul James Madison (1751-1836) este considerat *Tatăl Constituției.*

Războiul de independență al coloniilor americane a impus, în universalitate, o pleiadă de mari personalități *luministe*, civile și militare, reprezentând această originală realitate, precum: George Washington, Thomas Jefferson, Benjamin Franklin, John Adams, Thomas Paine, George Mason, Patrick Henry, James Madison, Christopher Gadsen și mulți alții.

George Washington, comandant suprem al armatei coloniilor engleze din America de Nord, supranumit *Părintele Patriei.*

În plan politic intern, Alexander Hamilton, George Washington şi John Adams sunt consideraţi fondatorii, în 1791, ai *Partidului Federalist Conservator*, iar Thomas Jefferson şi James Madison printre organizatorii, din 1794, ai *Partidului Democrat - Republican*, mai târziu, *Republican.* Ulterior, asemenea formaţiuni s-au reorganizat pe baza unor principii strategice proprii naţiunii nord-americane contemporane.

* * *

VI. MAREA REVOLUȚIE MODERNĂ DIN FRANȚA

„Răul este necesar. Dacă nu ar exista, nu ar exista nici binele. Răul este unica rațiune de a fi a binelui. Ce-ar fi curajul fără primejdie și mila fără durere?".

Anatole France
(1844-1924)

Spre sfârșitul secolului XVIII, amploarea și amplitudinea evenimentelor revoluționare pariziene au fost deosebite. Întrucât influența acestora, asupra universalității, a devenit covârșitoare, asemenea momente istorice se definesc, pentru posteritate, prin denumirea de *Marea Revoluție Modernă din Franța.* Cauzele cumulate se *centrează,* prioritar, în esența crizei europene generalizate a sistemului medieval, aspect vizibil, la aproape un veac și jumătate după Războiul de 30 de ani (1618-1648), convingător, virulent, iremediabil. Contradicția esențială, care a determinat atunci tensiunea revoluționară din *Hexagon,* a fost cea dintre *starea a treia,* respectiv, *stările întâi și a doua,* ultimele formate din clerici și marea nobilime.

Astfel, în timp ce *starea a treia* rămânea, în Franța, principala *producătoare* a bunurilor materiale, celelalte grupări, conservatoare, aduse de monarhia absolută, mai ales, la Curtea de la Versailles, constituiau categoriile *consumatoare.* Aspectul economic fundamental se menținea cel cu caracter rural. În agricultură s-au introdus, începând cu secolul XVII, cartoful, pășunile însămânțate și intensive, plantarea duzilor pentru creșterea viermilor de mătase, alte culturi, acordându-se, totodată, mai multă atenție cultivării viței-de-vie. Apar unele metode eficiente, care sporesc producțiile, deși prelucrarea pământului se făcea, în cele mai multe cazuri, tot cu practici rudimentare. Asemenea aspecte stimulează, cu deosebire, atracția insistentă a categoriilor sociale dezavantajate spre viața

politică franceză.

Din timpul domniei regelui Ludovic XIV (1643-1715), exista, în Franța, un *Consiliu al agriculturii,* ce s-a adaptat, însă, greoi la progresul economic modern. Bunăoară, suprafața utilă a crescut datorită acțiunii *fiziocraților,* care susțineau prioritatea şi puterea agriculturii, promovând, printre altele, defrişările în folosul măririi suprafeței terenurilor cultivabile. Totuşi, dacă Flandra şi Normandia erau, în general, considerate regiuni bogate, mai ales în domeniul prezentat, partea de vest a Franței, numită *landes,* rămânea înapoiată, ceea ce l-a determinat pe agronomul englez, Adams Young, să precizeze că, în Franța veacului XVIII, se menținea, încă, utilajul rudimentar din Evul Mediu european.

Totodată, *starea a treia* plătea mari impozite, iar fiscalitatea era aplicată inechitabil pentru celelalte categorii sociale. Între 1740-1789, Franța s-a confruntat, în etape diferite, cu şapte ani de secetă, care au generat inclusiv foamete pentru lumea satelor. Piața internă, la nivel statal, nu era suficient consolidată.

Industria se menținea în parametri inferiori față de Anglia şi Olanda. Importante rămâneau, în continuare, manufacturile tradiționale, cu deosebire cele de postav din localitățile Sedan, Elbeuf şi Abbeville. Deosebit de rentabile deveniseră cele de mătase de la Lyon, unde lucrau peste 60 000 de oameni, care produceau aproape 12 000 de *baloturi* anual. Totuşi, ritmul modernizării urbane era, încă, redus. În Franța s-au păstrat, timp îndelungat, *corporațiile,* având caracter închis, aferente domeniilor de activitate preindustriale.

Pe plan politic şi administrativ, libertățile individuale nu se garantau prin *reglementări legislative.* Regele, considerat *persoană intangibilă,* conducea statul ca pe un domeniu propriu. În 1787, atunci când Parlamentul din Paris, în calitate de for judecătoresc orăşenesc, l-a acuzat pe Ludovic XVI (1774-1792) că nu respectă cel puțin tradițiile, acesta ar fi răspuns: „*Totul este legal pentru că aşa doresc eu*". Monarhul

putea să emită **ordine** de arestare, intitulate **Lettre de cachet**, iar celebra Bastilia, fortăreață construită pentru Garnizoana pariziană în anii 1370-1382, pe vremea dinastiei Valois (1328-1589), rămânea un loc de detenție, special amenajat pentru opozanții regimului politic al vremii, dar și un simbol al nobilismului tradițional.

În Franța premodernă exista un sistem vamal foarte complicat. Așa, de exemplu, o marfă, transportată din regiunea Provence la Paris, își tripla prețul, ceea ce nu devenea atractiv pentru producători și cumpărători. *Originalitatea* societății franceze consta și în împărțirea amintită pe stări. *Starea întâi* (clerul), împreună cu *starea a doua* (nobilimea), reprezentau 4% din totalul populației, iar *starea a treia* (țărănimea, orășenii, alte categorii), 96%. Existau, statistic, 25 000 000 de locuitori. Clerul însuma aproximativ 120 000 de slujitori, dar conducea statul alături de nobilime (circa 4 000 de familii tradiționale), folosind vechea jurisdicție feudală. Funcționa, cel puțin ca principiu, conceptul că nobilii din starea a doua sunt datori să-și dea viața numai pentru gloria regelui, starea întâi avea obligația să povățuiască și să se roage pentru rege, iar starea a treia să muncească și să plătească impozitele.

Spre mijlocul secolului XVIII, nobilimea a fost obligată să se integreze, efectiv, Curții de la Versailles, pentru a fi, astfel, supravegheată de colaboratorii regelui. Nu era, însă, unitară, întrucât se diviza în *nobilimea de robă*, care obținea această calitate prin cumpărarea titlului și a proprietăților funciare, respectiv, *nobilimea de spadă,* sau *nobilimea de curte,* provenită, genealogic, din familiile renumite. Uneori, între diverși componenți ai acestor două categorii nobiliare se realizau alianțe politice. Fenomenul a determinat apariția *nobilimii liberale*, favorabilă reformelor moderne, colaborării cu burghezia, ori diminuării rolului monarhiei. Curtea era considerată, de opoziție, ca fiind „*mormântul națiunii*". Printre *nobilii de spadă,* care s-au aliat cu cei *de robă,* întâlnim familiile Rochefoucauld, Noailles, La Fayette.

La rândul lor, categoriile defavorizate, care formau *starea a treia*, aveau, pentru secolul XVIII, comparativ cu etapele precedente, o nouă structură socială şi politică, în avangardă plasându-se nu ţărănimea tradiţională, ci categoria burgheziei în ascensiune, considerată de nobilul liberal, generalul şi omul politic francez, marchizul Gilbert de La Fayette (1757-1834), clasă activă, bogată, cultă.

Criza societăţii franceze s-a adâncit, cu deosebire, pe timpul domniei regelui Ludovic XVI (1774-1792), despre care istoricul Auguste Mignet (1796-1884), antimonarhist, liberal, republican, în **Istoria revoluţiei franceze,** printre altele, va aprecia: *„Strămoşii i-au lăsat, prin testament, o revoluţie. Regele întruchipa atunci decăderea feudalităţii franceze, era gras, greoi, ignorant, lipsit de voinţă şi de simţul realităţii. Ocupaţiile lui obişnuite erau vânătoarea şi lăcătuşeria*". Tot despre monarhul amintit, ambasadorul american la Paris, Gauverneur Morris, spunea: *„Atitudinea împotriva nobilimii este foarte puternică şi nu se teme că va fi distrusă*".

În asemenea situaţie complexă, Ludovic XVI a încercat *reformarea* structurilor franceze, mai ales că, începând din 1775, deficitul bugetar al statului devenise alarmant. Ca urmare, pentru plata datoriilor externe şi a obligaţiilor bugetare interne, s-a recurs la un *împrumut public*, aproximativ două miliarde de livre*. Încercând redresarea situaţiei economice, regele îl va aduce ca ministru de stat, controlor al finanţelor, în 1774, pe Anne Robert Jacques Turgot (1727-1781), cunoscut *fiziocrat,* adept al *liberalismului.*

Demersurile acestuia au vizat: sistematizarea vămilor interne, renunţarea la impozitul pe sare (*gabela*), reorganizarea breslelor, stimularea industriei, desfiinţarea muncilor obşteşti pentru drumuri, introducerea unui impozit personal plătit inclusiv de rege *(tallia),* diminuarea *listelor civile* aferente

* Livra, monedă din aur, tradiţională pentru Franţa, folosită multă vreme în calculul economic de toate provinciile, se diviza în 20 de sous.

Curții de la Versailles.

Acțiunile inițiate de Turgot, preconizând consolidarea monarhiei, au determinat, însă, nemulțumiri în rândurile nobilimii şi ale locuitorilor din zonele rurale, provocându-se, printre altele, *războiul făinei,* în sensul că *mijlocitorii* comercianți nu au mai dorit să vândă grâul la prețuri rezonabile. În 1776, ministrul Anne Robert Jacques Turgot era demis, iar reformele sale anulate.

Coordonarea finanțelor țării a fost încredințată, apoi, lui Jacques Necker (1732-1804), economist francez de origine germană, admirator al marelui analist Jean-Baptiste Colbert (1619-1683). Noul ministru, aflat la Curtea regelui Ludovic XVI în etapele 1777-1781 şi 1788-1790, s-a aliat cu burghezia, reluând *sistemul împrumuturilor* publice pentru *reabilitarea* prestigiului Franței, ceea ce devine, temporar, benefic, inclusiv în contextul Războiului de independență al coloniilor americane (1774-1783). Totuşi, conflictul transatlantic fiind pierdut de metropole, economia țării a ajuns, datorită împrumuturilor restante, efectiv, în stare falimentară destul de avansată (*bancrută*).

Ulterior, 1783-1786, conducerea finanțelor Franței va fi încredințată, datorită menținerii situației dificile, unui alt specialist, respectiv, Charles-Alexandre de Calonne (1734-1802). S-a apropiat, în mod deosebit, ca politician, de categoriile nobiliare bogate ale Franței, fiind ajutat, în acțiunile sale, de familia ultraregalistă Polignat. A reuşit să redreseze, parțial, situația economică, prin introducerea unui impozit general, *subvenția teritorială*, plătit de toți proprietarii. Desființează taxele vamale interne, diminuând, totodată, obligațiile speciale *tallia* (impozitul individual) şi *gabela* (impozitul pe sare).

Pentru aprobarea inițiativelor sale, în 1787, Calonne a solicitat regelui Ludovic XVI convocarea *Adunării notabililor*, alcătuită din vârfurile nobilimii. Aceasta a refuzat, însă, generalizarea *subvenției teritoriale*, solicitând, în schimb,

reducerea cheltuielilor monarhiei. Regele îl demite pe *ministrul* reformator. Se refugiază în Anglia, devenind, apoi, unul dintre liderii emigrației pe timpul evenimentelor declanşate în 1789. La conducerea finanțelor Franței era adus arhiepiscopul de Toulouse, regalistul Lomenie de Brienne, care, totuşi, păstrează *subvenția teritorială*, impusă de predecesorul său.

Cel de-al patrulea ministru finanțist (Turgot, Necker, Calonne, Lomenie) al lui Ludovic XVI a dizolvat *Adunarea notabililor* contrară Curții, introducând, printre altele, *expedientele* (ajutoare financiare) pentru nobilimea considerată a fi într-o situație materială deficitară. Preconizatul împrumut, 420 000 000 de livre, pe cinci ani, care să asigure fondurile necesare acestui proiect, nu s-a înregistrat, însă, judiciar, de Parlamentul din Paris.

Reforma eşuată a lui Lomenie de Brienne apropie, aşadar, *Hexagonul* de viitoarea revoluție. Inițial, în Franța, ca şi în Anglia, s-a evidențiat *conflictul vârfurilor,* suprapus declanşării neînțelegerilor dintre nobilimea liberală şi monarhia conservatoare. Opoziția *notabililor* față de rege se consolidează, în primul rând, la Paris. Grupările novatoare au solicitat convocarea *Stărilor (Statelor) Generale* pentru a dezbate şi a se pronunța asupra unor probleme interne şi externe de importanță vitală.

Adunarea amintită, reprezenta, ca esență, forul decizional medieval francez, înființat tradițional, în 1302, pe timpul regelui Filip IV cel Frumos (1285-1314), dar convocat, de regulă, anual, numai până la 1614, în vremea lui Ludovic XIII (1610-1643). Ulterior, monarhii Bourboni, păstrând Parlamentul de la Paris ca suport al legalității jurisdicției, au dorit să evite, mai ales, întâlnirea cu deputații provinciali. Ca dovadă, în 1788, zona Bretagné a cunoscut lupte deschise între forțele nobiliare şi adepții convocării Adunării *Stărilor (Statelor) Generale.* La Grenoble, trupele regale au pactizat, 17 iulie 1788, cu militanții, momentul fiind denumit *ziua țiglelor*, sau *ziua olanelor.*

Sub presiune civică, Ludovic XVI a hotărât, totuşi, desfăşurarea alegerilor pentru *Adunarea Stărilor (Statelor) Generale*. Considera posibil ca noua instituţie să îi aprobe măsurile pentru redresarea Franţei nobiliare. Decizia a fost adoptată sub influenţa lui Jacques Necker, rechemat de rege la conducerea finanţelor (25 decembrie 1788). Se invocau perioadele *ministeriatelor* lui Armand Richelieu (1585-1642), sau Jules Mazarin (1602-1661), susţinători, în secolul XVII, ai creşterii rolului Franţei prin intermediul sporirii prestigiului şi rolului monarhiei*.

Burghezia credea că *Adunarea Stărilor (Statelor) Generale* va favoriza dezbaterile politice, libertatea personală, transformarea ţării în monarhie constituţională. Celelalte categorii din *starea a treia* sperau ca noul *parlament* să anuleze privilegiile feudale, proclamând egalitatea socială, stimulându-se, totodată, dezvoltarea economică modernă.

Propunerea avansată de Jacques Necker, superiorului său, regele Ludovic XVI (27 decembrie 1788), privind convocarea *Stărilor (Statelor) Generale*, este acceptată. Ca urmare, în februarie-martie 1789, au avut loc alegeri pentru reconstituirea *forului* amintit, participând la vot numai persoanele de peste 25 de ani, care plăteau un impozit general minim, însumând cinci livre pe an. Erau excluşi de la *scrutin* salariaţii statului, iar cei din *starea a treia* votau indirect, prin intermediul unor delegaţi, urmând ca aceştia, la rândul lor, să-şi stabilească reprezentanţii în Adunare.

Prin urmare, *conflictul vârfurilor* societăţii franceze se transfera, din domeniul social-economic, în plan politic, ajungându-se, apoi, la confruntările insurecţionale. Pentru noul

* **Armand Richelieu** se aflase în funcţia de prim-colaborator, în anii 1624-1642, al regelui Ludovic XIII (1610-1643), iar **Jules Mazarin**, ministrul lui Ludovic XIV (1643-1715), pentru etapa 1643-1661, reprezentase Parisul la **Pacea Westfalică** (24 octombrie 1648), precum şi la **Tratatul de la Pirinei** cu Spania (7 noiembrie 1659), în urma cărora Franţa devenise *hegemonul* Europei.

parlament, starea a treia urma să aducă un număr de deputați egal cu clerul şi cu nobilimea la un loc. Criza generală, de factură națională, s-a declanşat, irezistibil, în anul 1789, atunci când unitatea dintre stările întâi şi a doua a început să se clatine, cu toate că monarhia încerca să mențină *statu-quo*, convenabil pentru regimul său tradițional.

Centrul coordonator al acțiunilor rămânea Parisul, unde s-au constituit *cluburile* revoluționare, mai importante fiind: ***Clubul iacobin***, denumire provenită de la Cartierul *Sfântul Iacob* din Capitală, considerat, prin **programul** susținut, radical; ***Clubul foliantin*** devenit, datorită atitudinii membrilor săi, moderat; ***Clubul girondinilor***, de asemenea moderat, constituit, inițial, din *provincialii* Estuarului Girond; ***Clubul cordelierilor***, care a susținut, în prima etapă, un ton radical, treptat acceptând, însă, o altă tactică politică. Asemenea grupări, având filiale teritoriale, pot fi considerate *partide incipiente*, pe care liderii perioadei analizate se vor sprijini în vederea înfăptuirii obiectivelor preconizate.

În ziua de 5 mai 1789, s-au deschis, la Versailles, lucrările *Adunării Stărilor (Statelor) Generale*, numărul cel mai mare de deputați avându-l, însă, stările întâi şi a doua, contrar principiului stabilit înaintea alegerilor. Succesul era, totuşi, important, întrucât acțiunea oglindea, după 175 de ani (1614-1789), dorința, mai ales a noilor categorii sociale, privind reformarea societății franceze.

Apoi, din inițiativa stării a treia, instituția amintită s-a transformat în *Adunare Națională* (17 iunie 1789), noua titulatură având semnificații cu totul deosebite pentru nuanțarea inițiativelor ulterioare. Ca dovadă, la 9 iulie 1789, Adunarea Națională îşi anunță intenția de a elabora **Constituția** Franței, care să asigure organizarea statului sub formula unui *Regat constituțional*, după model englez. Concomitent, se formează, în multe localități, *Garda Națională* înarmată, prin contribuția, mai ales, a burgheziei, hotărâtă să apere *Adunarea*, devenită, aşadar, *Constituantă*, în cazul intervenției armatei oficiale.

Garda Națională din Paris, aflată sub conducerea lui Gilbert de La Fayette (1757-1834), se va dovedi deosebit de activă.

Evenimentele s-au precipitat, iar intervenția în forță a detașamentelor militare monarhice, urmărind dizolvarea *Adunării Naționale Constituante*, a determinat *reacția străzii*, mai ales a locuitorilor Capitalei. În consecință, la 14 iulie 1789, este cucerită și distrusă închisoarea Bastilia, construită, așa cum s-a precizat, în anii 1370-1382, inițial, fortăreață a Parisului, ulterior, *temniță*, apoi, închisoare politică. Deoarece simboliza vechiul regim, dărâmarea Bastiliei, precum și uciderea guvernatorului locației, au avut importanță *cardinală* în derularea ulterioară a revoluției, iar 14 iulie a devenit *Ziua Națională* a statului francez.

Continuându-și lucrările, vechea *Adunare Națională Constituantă* a hotărât, la 4 august 1789, desființarea, în special, a privilegiilor și servituțiilor feudale, iar la 26 august 1789, votează **Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului**. Document de excepție în istoria mondială, avea, ca punct de plecare, principiul lui Jean Jacques Rousseau (1712-1778), conform căruia „*Oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi*". Sinteză a ideologiei *luministe* din Franța, **Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului** (26 august 1789) s-a inspirat după **Declarația Drepturilor** din Anglia (1689) și **Declarația de Independență** americană, 4 iulie 1776. Proclama: egalitatea locuitorilor în fața legii; garantarea proprietății; ordinea civică; libertatea gândirii și a opiniilor; respectarea drepturilor; suveranitatea națiunii.

Declarația, adoptată de „*reprezentanții poporului francez*", are **17 articole**, **primul** referindu-se la ideea enunțată, aceea că oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi, iar deosebirile sociale nu pot fi bazate decât pe utilitatea publică. Apoi, **Articolul 10** precizează: „*Nimeni nu poate fi tras la răspundere pentru opiniile sale, fie ele chiar religioase, dacă manifestarea lor nu contravine ordinea publică stabilită prin lege*", iar **Articolul 17** califică proprietatea ca reprezentând un

drept inviolabil şi sacru. În contemporaneitate, a constituit *suportul ideatic* pentru **Declaraţia Universală a Drepturilor Omului,** aprobată de Adunarea Generală a Organizaţiei Naţiunilor Unite, la 10 decembrie 1948.

Faţă de asemenea decizii, regele Ludovic XVI, obligat de populaţia revoltată să revină, împreună cu Adunarea, de la Versailles, la Paris (4-6 octombrie 1789), a afişat o atitudine potrivnică prevederilor enunţate. Transferarea factorilor decizionali în Capitală, conferă acesteia calitatea de *epicentru* al Revoluţiei Franceze.

Dintre **hotărârile** Adunării Naţionale Constituante, adoptate la Paris, s-au detaşat cele din 2 noiembrie 1789, privind *confiscarea averilor bisericeşti*, mai ales a celor funciare, *respectiv*, **Legea administrativă** a organizării departamentelor, districtelor, cantoanelor şi comunelor (22 decembrie 1789). Totodată, pentru a asigura suportul social-economic urban, Adunarea Constituantă a votat **Legea Le Chapelier** (14 iunie 1791), care interzicea organizarea muncitorilor şi a grevelor până la adoptarea **Constituţiei.**

Expresie a faptului că monarhul nu a dorit să colaboreze cu Adunarea, este încercarea de a părăsi Franţa (20-21 iunie 1791), fiind, însă, capturat la Varennes şi obligat să se reîntoarcă, sub escortă, în Capitală. *Casele dinastice* din Rusia şi Suedia au oferit posibile ajutoare militare pentru Bourboni, dar nu au fost acceptate.

În schimb, emigraţia nobilimii franceze, plecată din ţară începând cu februarie 1789, a găsit sprijin militar şi financiar la Austria şi Prusia, state ce vor intra, de altfel, în război cu noua putere pariziană. Ca dovadă, se va realiza alianţa austro-prusiană (7 februarie 1792), baza ***primei Coaliţii antifranceze***, adăugându-se, apoi, Spania şi Anglia. Anterior, Garda Naţională declanşase *Teroarea tricoloră* contra *cordelierilor* (17 iulie 1791), fiind ucişi, în timpul unei întruniri de pe *Câmpul lui Marte* din Capitală, 50 de participanţi. Evenimentul exprima

diferențele de opțiuni politice ale revoluționarilor.

La 3 septembrie 1791, *Adunarea Națională Constituantă* votează prima **Lege fundamentală** a Franței moderne, care proclama țara, ca fapt juridic, *monarhie constituțională*. Documentul avea nuanță liberală, cu aplicabilitate de la 30 septembrie 1791. Principiul esențial a devenit separația puterilor în stat, conform conceptului *luminist* al lui Charles de Secondat, Baron de Montesquieu (1689-1755), respectiv: *puterea legislativă* era acordată unei *Adunări* (Parlament), aleasă pe doi ani, care urma să înlocuiască *Adunarea Stărilor (Statelor) Generale*; *puterea executivă* revenea regelui constituțional, iar *puterea judecătorească* se exercita de specialiști, aleşi în comunități. Este completată prin **Codul penal** (25 septembrie 1791).

Tot prin **Constituție,** Franța a fost reorganizată administrativ, iar, **Legea teritoriului,** votată la 22 decembrie 1789, stabilea 83 de arondimente (regiuni), anulându-se împărțirea precedentă pe ordine, provincii, oraşe, sau domenii feudale tradiționale.

Ludovic XVI a refuzat categoric să accepte **Constituția,** pe care o considera total *inoportună*. Adunarea Națională Constituantă a devenit, totuşi, *Adunare Legislativă*, cu activitate concretă de la 1 octombrie 1791, până la abolirea monarhiei şi proclamarea republicii (21 septembrie 1792).

Ca urmare a atitudinii specifice *Casei dinastice*, s-a declanşat, la Paris (10 august 1792), *insurecția națională*, având ca obiective: înlăturarea regalității, transformarea Franței în republică, renunțarea la sistemul politic nobiliar, mobilizarea generală, respingerea armatelor austro-prusiene, susținătoare ale *vechiului regim*. Palatul Tuileries, sediul parizian al monarhiei, a fost luat cu asalt (*A doua revoluție*). Ludovic XVI este închis cu familia în *Turnul Templierilor*, pentru conducerea executivă a statului convocându-se ***Convenția Națională***, aleasă prin vot universal.

Ziua de 20 septembrie 1792 a consemnat, în istoria

armatei de voluntari, victoria ***Convenţiei Naţionale*** a Franţei de la Valmy, contra intervenţiei militare străine, prima în contextul evenimentelor declanşate la 14 iulie 1789*.

Apoi, la 21 septembrie 1792, ***Convenţia Naţională***, adunare unicamerală, rezultată în urma alegerilor din 26 august - 2 septembrie 1792, a proclamat ***Republica Franceză*** (1793 va deveni **Anul I** al noii forme de stat). Cele două evenimente au fost însufleţite de chemarea liderului revoluţiei, Georges Jacques Danton (1759-1794), fondator al clubului cordelienilor, intitulată „*Patria în primejdie*", precum şi de cântecul devenit, ulterior, **Imn** al Franţei, **La Marseillaise**, compus de Rouget de Lisle. S-a lansat la Strasbourg (26 aprilie 1792), melodia adecvată, susţinând chemarea *cetăţenească la lupta de apărare* a *Hexagonului*, fiind intitulată, iniţial, **Chant de querre pour l'armée du Rhin**.

Republica Franceză a fost condusă de ***Convenţia Naţională*** în perioada 20 septembrie 1792-26 octombrie 1795, cunoscând mai multe etape. Astfel, temporalitatea 20 septembrie 1792 - 2 iunie 1793 aparţine ***guvernării girondine***. Reprezenta *aripa moderată* a marii burghezii franceze. Printre cei mai importanţi lideri girondini s-a aflat Jacques Pierre Brissot (1754-1793), care, pentru arealul românesc, a motivat mişcarea lui Horea, Cloşca şi Crişan din Transilvania (1784), într-o scrisoare adresată împăratului Iosif II (1780-1790), revoltă prezentată şi în presa timpului. Principalele obiective ale girondinilor au urmărit: transformarea Franţei în Republică; garantarea proprietăţii şi a liberului schimb; respectarea

* În luptele de la Valmy (20 septembrie 1792), împotriva ofensivei forţelor intervenţioniste, favorabile regelui Ludovic XVI, rezistenţa franceză a fost organizată de mareşalul François Kellermann (1735-1820), împreună cu generalul Charles Doumouriez (1739-1823). Acesta din urmă a învins pe austrieci la Jemmapes, ocupând Belgia. Campaniile revoluţionare franceze au debutat prin **Declaraţia de război contra Austriei** (20 aprilie 1792), care formase, la 7 februarie 1792, împreună cu Prusia, suportul **Coaliţiei I** antipariziene, aderând, ulterior, Anglia şi Spania.

drepturilor cetăţeneşti, conform **Declaraţiei** din 26 august 1789; consolidarea atribuţiilor statale.

Guvernarea Convenţiei Naţionale Girondine, după instaurarea Primei Republici Franceze (21 septembrie 1792), a acceptat judecarea şi condamnarea la moarte, prin *ghilotinare*, a regelui Ludovic XVI (1774-1793), datată, 21 ianuarie 1793. Procesul lui Ludovic XVI (11 decembrie 1792-14 ianuarie 1793) se încheiase, în *Convenţia Naţională Girondină*, oficial, la 17 ianuarie 1793, ora 23, iar condamnarea la moarte este motivată prin *„decăderea din drepturile civile a cetăţeanului Capet, datorită sugrumării drepturilor şi libertăţilor umane"*.

În urma celei mai lungi şedinţe parlamentare a tuturor timpurilor, 37 de ore fără întrerupere, când au luat cuvântul toţi deputaţii prezenţi (721 din cei 749 aleşi), pentru execuţia imediată a regelui au votat, prin *apel nominal*, 361 de deputaţi, 66 au susţinut o condamnare amânată, cinci au părăsit sala, iar 289 s-au exprimat în sensul recluziunii, detenţiei, deportării. Regele a devenit, aşadar, un simplu cetăţean, Ludovic Capet, suportând, la 21 ianuarie 1793, orele zece şi cincisprezece minute, *supliciul suprem*, avocaţii săi declarându-se învinşi. Regina Maria Antoaneta, soţia lui Ludovic XVI, a fost, de asemenea, ghilotinată (16 octombrie 1793).

Intrau, astfel, în drepturi istorice legale, **Prima Constituţie** şi **Prima Republică** din *Hexagon*, ceea ce semnifica, esenţial, victoria Marii Revoluţii Moderne Franceze. Napoleon Bonaparte va considera votul din Convenţia Naţională Girondină *„o eroare, o gravă eroare"*, iar politicianul Joseph Fouche (1759-1820), ministrul său de interne, aprecia că, atunci, la 17 ianuarie 1793, s-a adus *„primul serviciu viitorului împărat"*. Asemenea acţiuni tensionate au determinat declanşarea unor mişcări monarhiste, dar fără urmări deosebite. Totodată, zona Vandeea cunoaşte opoziţia contra recrutărilor, în contextul războiului declarat Angliei (1 februarie 1793). Subsumate, aceste evenimente au grăbit căderea guvernării girondine, mai ales că marea burghezie nu a dezvoltat, pe alte

planuri, **Programul Revoluționar Național.**

Puterea executivă, în spirit constituțional stabilită inițial pentru rege, a fost preluată de *Comitetul Salvării Publice*, înființat de *Convenția Națională Girondiană* în ședința din 5-6 aprilie 1793. Răscoala populară pariziană, condusă de iacobini (31 mai - 2 iunie 1793), a favorizat, însă, înlăturarea *girondei.*

Pentru etapa 2 iunie 1793-27 iulie 1794, Franța cunoaşte guvernarea ***Convenției Naționale Iacobine***, numită şi *guvernarea montagnardă*, regim etichetat, uneori, ca fiind de *democrație politică*. Ideologii iacobinilor erau Louis Saint-Just (1767-1794), Maximilien Robespierre (1758-1794), Jean Paul Marrat (1743-1793). Cel mai important a fost Maximilien Robespierre, supranumit şi *Incoruptibilul*, iar chemarea sa, preluată de la revoluționarul Joseph Cambon (15 decembrie 1792), adresată poporului, au devenit cuvintele: „*Pace bordeielor, război palatelor*".

Se concluzionează că, deşi, pe timpul iacobinilor, revoluția franceză dobândeşte caracter *incisiv,* metodele folosite nu au condus la consolidarea prelungită a statului. S-a întrebuințat, uneori excesiv, teroarea, după sintagma „*Cu ghilotina în frunte*", susținută, mai ales, prin extremiştii de stânga, lider, militantul Jacques Hebert (1757-1794). ***Convenția Națională Iacobină*** nu a fost unitară, creându-se trei grupări politice: *hebertiştii* (ultrarevoluționarii); *dantoniştii* (moderații, reprezentați de noii îmbogățiți); *robespieriştii* (aripa demnă, considerată constructivă).

Pentru început, gruparea lui Maximilien Robespierre a reuşit să obțină, în Adunare, condamnarea opozanților Jacques Hebert şi Georges Jacques Danton, care sunt ghilotinați. Acțiunea are denumirea de *teroarea revoluționară*, sau *marea teroare,* comparativ cu *teroarea tricoloră*, din 1791, a Gărzii Naționale, amintită anterior. În esență, s-au îndepărtat de revoluție, treptat, atât categoriile populare, ce doreau stabilitate, bucurându-se, fără îndoială, de **Legea maximului,** ori de

drepturile cetăţeneşti, dar şi marea burghezie, ce asigura suportul financiar necesar, mai ales, armatei franceze.

Convenţia Naţională Iacobină a elaborat, în 1793, o nouă **Lege fundamentală**, respectiv, **Constituţia anului I al Republicii,** formă de stat proclamată, aşadar, la 21 septembrie 1792, după înlăturarea lui Ludovic XVI (1774-1792). Aprobată prin *referendum* (24 iunie 1793), a stabilit ca viitoarea guvernare să se bazeze, în continuare, pe *Comitetul Salvării Publice*, înfiinţat în aprilie 1793 de *Convenţia Girondină* (puterea executivă), adăugându-se *Comitetul Siguranţei Generale* (asigurarea echilibrului în relaţiile cu vecinii), precum şi *Tribunalul Revoluţionar* (păstrarea ordinii interne, ca for judecătoresc). Aceste trei organisme erau conduse, exclusiv, de iacobini.

În unele zone provinciale ale Franţei, ori la Paris, situaţia se dovedea, totuşi, incertă, devenind oportună existenţa unei alte structuri militare pentru apărarea ţării. Contextul stimulează intrarea în armata franceză, prin ceea ce se numeşte *amalgamare*, a unor tineri ofiţeri din rândurile stării a treia, deveniţi, apoi, celebri comandanţi, precum: Jean-Baptiste Kleber (1753-1800), Jean-Baptiste Jourdan (1762-1833), Lazare Hoche (1768-1797), Napoleon Bonaparte (1769-1821). Ultimul s-a remarcat, iniţial, la eliberarea oraşului Toulon, de sub englezi (19 decembrie 1793), având atunci gradul de căpitan artilerist. Pentru merite militare, este avansat, de iacobini, la general de brigadă. Avea 24 de ani.

După şase luni, în ziua de 27 iulie 1794 (*9 Thermidor*, conform **Calendarului** erei republicane, adoptat la Paris, 5 octombrie 1793), *guvernarea iacobină* a luat sfârşit printr-o lovitură de stat în *Convenţie* şi arestarea grupului condus de Maximilien Robespierre. Un număr de 19 *iacobini,* în frunte cu *Incoruptibilul,* erau ghilotinaţi a doua zi (28 iulie 1794). Sunt abrogate, printre altele, *teroarea revoluţionară* (august 1794) şi *preţurile maximale* (9 decembrie 1794), folosite în exercitarea guvernării iacobine.

Conducerea Franței este asumată, în continuare, de ***Convenția Națională Thermidoriană*** (27 iulie 1794 - 26 octombrie 1795), lideri reprezentativi, Joseph Fouche (1759-1820), Paul Barras (1755-1829), Tallien. A fost instaurată, așa cum s-a precizat, în urma unui complot, care îl va trimite pe Robespierre, împreună cu colaboratorii săi iacobini, la eșafod. Poporul este dezarmat. Thermidorienii elaborează **Constituția Anului III al Republicii** (21 septembrie 1792 – 21 septembrie 1795), adoptată, legislativ, la 23 septembrie 1795.

Pentru reabilitarea țării s-au instituit: *Consiliul celor 500* (Adunare, cu atribuții legislative); *Senatul* sau *Consiliul celor 250* (for consultativ, format din bătrâni înțelepți); *Directoratul* (reprezentând puterea executivă, cinci persoane), cel mai important director fiind Paul Barras*. Se reușește definitivarea tratativelor de la Basel (2 aprilie 1795) cu Prusia, care părăsește ***Coaliția I***, recunoscând stăpânirea Franței până la Rin, apoi, cu Olanda (Republica Batavă, Haga, 16 mai 1795), *Hexagonul* dobândind, atunci, Belgia, Flandra, Maastricht, Venlo, dar și cu Spania (Basel, 22 iulie 1795), când Madridul se retrage din coaliția invocată, cedând, în favoarea Parisului, San Domingo din Antile. Franța rămânea în stare de război cu Austria și Anglia, iar pe plan intern, situația, treptat, se stabilizează.

Consolidarea *noului regim* se va face, însă, în anii ulteriori, prin activitatea statală, complexă și durabilă, condusă de Napoleon Bonaparte, avansat la gradul de general de divizie în urma victoriei împotriva insurgenților parizieni regaliști din 5 octombrie 1795.

---

* **Directoratul**, instituit la 26 octombrie 1795, a condus Franța până la 9 noiembrie 1799. Era format din cinci persoane, inițial: *Paul Barras* (1755-1829), *La Revelliere-Lepaux*, *Letourneur*, *Reubell*, generalul *Lazare Carnot* (1753-1823). Printre directori, temporar, se regăsește și abatele *Emmanuel Joseph Sieyes* (1748-1836), autor al lucrării **Ce este starea a treia?** Va colabora, apoi, cu Napoleon I.

Manifest republican francez.

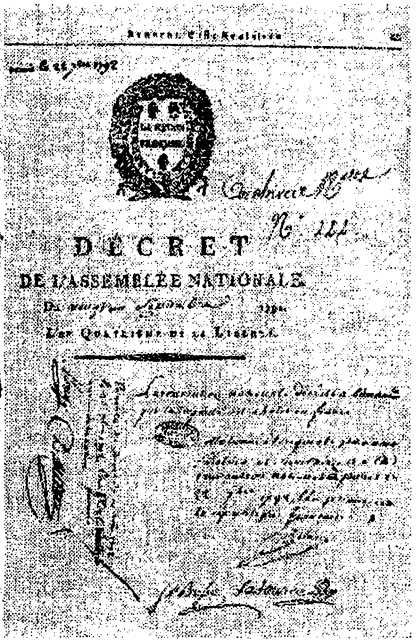

Abolirea monarhiei
(21 septembrie 1792).

Deşi efemeră, însumând un an şi trei luni (27 iulie 1794 - 26 octombrie 1795), ***Convenţia Naţională Thermidoriană*** a asigurat, prin multiple eforturi, evoluţia Franţei spre modernitate, păstrând, însă, numai anumite sensuri ale **Programului Revoluţionar** din perioadele anterioare, la care a adăugat noi principii ale construcţiei specifice *etapei finale a* secolului XVIII.

* * *

VII. FRANȚA ÎN TIMPUL DIRECTORATULUI ȘI AL CONSULATULUI (1795-1804)

„Cu cât inspiri o simpatie mai generală,
cu atât inspiri o simpatie mai puțin profundă".
Stendhal
(1783-1842)

După cum s-a precizat anterior, ***Convenția Națională Thermidoriană*** a încredințat puterea executivă, la 26 octombrie 1795, unui ***Directorat***, format din cinci personalități, care înlocuia *Comitetul Salvării Publice*, înființat (5-6 aprilie 1793), de *Convenția Națională Girondină*, folosit, ca for decizional, inclusiv de iacobini. Statul francez republican se conducea după conținutul prevederilor înscrise în **Constituția anului III,** din 23 septembrie 1795, cu mult inferioare, însă, conceptelor revoluționare din 1789.

Pe timpul noii guvernări, cea a ***Directoratului***, prelungită până la 9 noiembrie 1799, au avut loc mișcări protestatare în orașele Lyon și Marsilia, iar la 30 martie 1796, s-a organizat, la Paris, *Conspirația Egalilor,* înființată de François (Grachus) Babeuf. Asemenea grupare, de factură politică, a editat **Tribuna poporului,** unde apare programul intitulat **Manifestul plebei**. Era considerată, atunci, ca fiind continuatoarea exprimărilor *socialismului utopic*. Principala deviză a *Conspirației Egalilor* aprecia: *„Pământul este al nimănui, roadele sunt ale tuturor"*. Conducătorul a fost, însă, ghilotinat (mai 1796), iar ideile sale *dezavuate*, ulterior, prin nuanțate analize ideologice, economice, sociale, culturale.

Pe plan extern, ***Directoratul*** a continuat războiul contra Austriei și Angliei, urmărind, prioritar, *dislocarea* puterii continentale a acestora. Astfel, în etapa aprilie 1796 - februarie 1797, s-au derulat confruntări ale oștirilor Franței cu armatele

de peste Alpi ale Austriei, stăpânind Italia de Nord inclusiv Piemontul. În fruntea statului major militar din exterior al *Hexagonului* se va afla, pentru prima dată, generalul Napoleon Bonaparte. Totodată, alte forţe militare franceze, conduse de generalul Moreau, se îndreaptă spre Viena, dar obiectivul final nu este atins.

Succesele cele mai importante, contra Casei de Habsburg, sunt obţinute, aşadar, în Italia de Nord, când Franţa, prin teritoriile ocupate în urma succeselor de la Montenotte (12 aprilie 1796) şi Millesimo (21 aprilie 1796), reuşeşte să despartă Austria de Piemont. Acesta din urmă este obligată să încheie **Pacea de la Paris** (5 mai 1796), cedând Nisa şi Savoia învingătorilor.

Urmează celelalte victorii din zonele italice, în obţinerea cărora, prin strategia aplicată, s-au remarcat disponibilităţile militare ale generalului Napoleon Bonaparte: Lodi (10 mai 1796), Castiliogne (5 august 1796), Arcole (14-17 noiembrie 1796), Rivoli (14 ianuarie 1797), Mantova (2 februarie 1797). Napoleon Bonaparte a fost *mandatat* de *Directorat* să semneze, la Tolentino, **Tratatul de pace** cu Pius VI (1775-1799), Statul Papal renunţând la domeniul Avignon din Franţa (19 februarie 1797). Este ameninţată Viena, iar în arealul italic, preluat de la papalitate, se înfiinţează *Republica Cispadană.*

La 18 octombrie 1797, Austria este constrânsă pentru a finaliza, cu Franţa, **Pacea de la Campoformio**. Prin noul **tratat**, coordonat, din ordinul *Directoratului*, de Napoleon Bonaparte, se vor recunoaşte, în favoarea Parisului, malul stâng al Rinului, cu excepţia oraşului Köln, stăpânirea asupra Belgiei, existenţa, în Lombardia, a *Republicii Cisalpine*, inclusiv reorganizarea acesteia. De asemenea, Piemontul acceptă stăpânirea Franţei asupra Veneţiei. În plan teritorial-administrativ, Napoleon Bonaparte *divide* spaţiile italice, supuse *Hexagonului*, în: *Republica Cisalpină* (Lombardia); *Republica Parthenopeeană*, cu sediul la Neapole; *Republica*

Ligurică, având reşedinţa la Genova. Ulterior, este ocupat Statul Papal (februarie 1798), creându-se, de această dată, *Republica Romană*, fără a se mai păstra puterea laică a Marelui Pontif. Aproximativ 25 000 de soldaţi francezi au rămas în garnizoane din *Republica Cisalpină* (Lombardia).

Ministrul de externe al *Directoratului* devine, la 14 iulie 1797, marele diplomat Charles Maurice Talleyrand-Périgord, prinţ de Bénévent (1754-1838). Apoi, la 4 septembrie 1797, în Paris avea loc o adevărată *lovitură de stat*, oraşul fiind ocupat, cu acceptul *Directoratului*, de armată, motivându-se, ca oportunitate, consolidarea instituţiilor civile.

În 1798, pentru a diminua puterea Angliei, Franţa organizează campania militară din Egipt. Coordonarea generală este acordată tot lui Napoleon Bonaparte, având, după victoriile italice, un prestigiu în continuă creştere. Sunt ocupate Malta, Alexandria, Cairo, au loc lupte cu *mamelucii,* la Piramide, dar ofensiva navală este oprită la Abukir (1 august 1798), unde *escadra* engleză, condusă de cunoscutul amiral Horatio Nelson (1758-1805), a înfrânt, *catastrofal,* marea flotă franceză. Comandantul armatei pariziene, Napoleon Bonaparte, părăseşte, însă, câmpul de luptă (25 iulie 1799), după succesul facil din cea de a doua bătălie de la Abukir, când fuseseră *decimate* efectivele otomane aduse de Anglia. Transferă *atributele* militare egiptene generalului Jean-Baptiste Kleber (1753-1800), traversează Mediterana, cu o ambarcaţiune riscându-şi viaţa, revenind, astfel, la Paris.

În asemenea context internaţional, se constituise ***Coaliţia a doua***, contra *Hexagonului*, formată din Anglia, Austria, Rusia, Neapole, Turcia (aprilie-decembrie 1798). Ca reacţie imediată, Franţa introduce (5 septembrie 1798) serviciul militar obligatoriu. Trupele napolitane şi habsburgice ocupă Roma. Comandant suprem al forţelor unite antifranceze devine prinţul rus Aleksandr Vasilievici Suvorov (1729-1800), remarcat, iniţial, în luptele cu otomanii, 1768-1774, urmate de cele din 1787-1791 şi 1792. Acesta, pentru început, a angajat

confruntări cu forțele *Directoratului* în Italia, *forțând*, ulterior, Alpii, spre Elveția. Principalele bătălii se desfășoară la Novi (15 august 1799), apoi, Zürich (25-27 septembrie 1799), în urma cărora Franța era în pericol. Concomitent, armata engleză pătrunde în Olanda. Pentru a se institui conducerea fermă a Franței, printr-o lovitură de stat, 9 noiembrie 1799 (*18 Brumar*), *Directoratul* este înlocuit de ***Consulat***.

Noua formă de guvernare va dura până la 18 mai 1804, când Napoleon I se proclamă împărat al francezilor, încoronat, oficial, la 2 decembrie 1804. După vechea metodă a romanilor republicani, când *cetățenii* acceptau să fie conduși de trei consuli (*Triumvirat*), la Paris se constituie *Consulatul modern*, format tot din trei personalități, respectiv: Emmanuel Joseph Siéyès (1784-1836)*; Napoleon Bonaparte (1769-1821); Roger Ducos.

S-a urmărit ca evoluția statală să fie mai bine *gestionată*, pentru a face față, în primul rând, situației externe grave, amenințării provenite, prioritar, din partea Angliei, dar și în interior, unde existau puternice presiuni populare, ori nobiliare regaliste. Practic, la 9 noiembrie 1799 (*18 Brumar*), armata Franței, condusă, realmente, de Napoleon Bonaparte, a preluat, efectiv, puterea, dovedindu-se necesară, așadar, o *mână forte*. Generalul devine *prim-consul*, reprezentând, prevalent, categoriile sociale interesate în *refacerea supremației continentale* a Franței.

Napoleon Bonaparte se născuse în localitatea Ajaccio, din Corsica, insulă aflată în Mediterana de Nord, fostă posesiune a Genovei, la 15 august 1769, orele zece. Mama s-a numit Leticia, iar tatăl, Carlo, care va muri în 1785, când Napoleon Bonaparte împlinea numai șaisprezece ani. Numele i l-a dat unchiul său, Napolione.

---

* **Emmanuel Sieyes-Joseph** (1748-1836), abate și om politic francez, membru al Adunării Constituante, al Convenției, al Consiliului celor 500, al Directoratului din cinci, al Consulatului din trei, elaborează, împreună cu **Napoleon Bonaparte** și **Roger Ducos**, multe din programele Consulatului.

Viitorul împărat, Napoleon I, a avut cinci fraţi. Deseori spunea: „*În dragoste şi în politică singura victorie este fuga*". Când a sărbătorit cincisprezece ani (1784), finaliza prima etapă a studiilor, Şcoala de la Brienne, continuate, apoi, la Şcoala de Ofiţeri din Paris. În 1796, se căsătoreşte cu Josephine, văduvă cu doi copii, dintr-o familie aristocrată.

De-a lungul timpului, a citit operele anticilor, s-a dovedit un excelent matematician şi tactician, a scris lucrări militare, de istorie şi de geografie, memorii, pagini de corespondenţă. În 1804, la 35 de ani, devine împărat, divorţează în 1809, iar în 1810, se recăsătoreşte cu Maria Louise, principesă de Austria, pentru a asigura, teoretic, echilibrul european. Vor avea, împreună, un fiu, Napoleon II, numit, la naştere, *Regele Romei* (1811-1831). În ziua de 24 decembrie 1800, se *consumase* un *atentat eşuat* la viaţa primului consul, atribuit iacobinilor. Bănuit că urmărea să devină moştenitorul tronului, unul dintre opozanţi, ducele d'Enghien, va fi executat la 21 martie 1804. Reprezenta nobilimea tradiţională franceză.

Napoleon Bonaparte va muri când avea 52 de ani, în Insula Sfânta Elena, la 5 mai 1821, orele şaptesprezece şi patruzeci şi nouă de minute. Corpul neînsufleţit era adus, ulterior, la Paris (15 decembrie 1840), fiind aşezat, apoi, în *Domul Invalizilor* (aprilie 1861), unde se află şi astăzi. Primul împărat al Franţei este considerat unul din cei mai mari comandanţi militari ai tuturor timpurilor. A avut un fiu natural, Alexandre Walewski (1810-1868), ajuns ministru de externe al Franţei, favorabil unirii Principatelor Române, pe timpul când se va semna **Tratatul de la Paris** (1856). Prezumtiv, ar fi existat şi o fiică nelegitimă, născută în perioada prizonieratului său britanic, de pe Insula Sfânta Elena (1815-1821).

Precizăm faptul că Insula Corsica, *patria lui Napoleon*, a fost multă vreme independentă, dar, în 1755, intra sub administraţie genoveză, mişcările populare de eliberare fiind conduse inclusiv de Carlo Bonaparte. În 1768, pe timpul lui

Ludovic XV (1715-1774), Corsica era cumpărată de Franța, ajungând, astfel, provincie maritimă. Noua stăpânire nu va diminua, însă, dorințele de libertate ale corsicanilor. De aceea, caracterul lui Napoleon Bonaparte s-a conturat în *sensul naționalist* enunțat, devenind, totuși, cu timpul, partizan al reconstrucției unității teritoriale, într-o singură Europă modernă, cu influențe mondiale, care să ofere Parisului calitatea de *oraș al luminilor* pentru întregul *Mapamond.*

Pe vremea ***Consulatului***, Napoleon Bonaparte inițiază și realizează o amplă reformă administrativă, *Hexagonul* fiind împărțit în renumite departamente, renunțându-se, astfel, la arondismentele din 22 decembrie 1789. Sunt înfăptuite, paralel, reforma justiției, reforma învățământului, reforma finanțelor (este înființată, în 1800, Banca Națională a Franței), reforma conducerii centrale instituționale a statului. Totodată, legiferează, ca for executiv, atribuțiile Guvernului, menține Senatul consultativ al etapei thermidoriene, înființează *Tribunatul*, *Corpul Legiuitor*, *Consiliul de Stat.* Sunt fixate granițele Statului Papal (**Concordatul** din 1801), iar prin **Articolele organice**, reglementează situația Bisericii franceze. Desființează libertatea presei, adoptă măsuri antiiacobine și antimonarhice. Sunt elaborate, ulterior, **Codul civil** (1804), **Codul comercial** (1808), **Codul penal** (1810), înlăturând, astfel, ultimele *sechele* nobiliare.

În spiritul redimensionării **Programului** inițiat de Revoluția Modernă din 1789, Franța reprezenta un adevărat model al noii societăți europene. Este aprobată o altă **Constituție**, respectiv, **Constituția anului VIII** de la proclamarea Republicii Franceze (21 septembrie 1792). Pe baza **Legii fundamentale**, Napoleon Bonaparte devine *consul pe zece ani* (13 decembrie 1799), apoi, prin plebiscit, la 4 august 1802, *consul pe viață*, ceea ce a influențat, în mod esențial, evoluția ulteruiară a Marii Puteri.

Constituția anului VIII (1799) preciza că *Senatul* francez se compune din 80 de membri, civili și militari,

selectați de primul consul, care răspundeau direct în fața acestuia pentru faptele săvârșite, iar *Tribunatul* și *Corpul Legiuitor* erau formate din persoane numite, la rândul lor, de Senat. *Consiliul de Stat* se alegea de Guvern, fixat tot de primul consul. Legile erau aprobate prin ceea ce juriștii denumesc, semnificativ, *senatus consult*, respectiv, *acordul tacit* al instituțiilor de specialitate. Asemenea *mecanism*, suprapus *autorității personale*, va funcționa în toată perioada conducerii lui Napoleon Bonaparte.

Cel mai mare ajutor pentru organizarea statală îl va avea de la ministrul de interne, Joseph Fouche (1759-1820), iar, în exterior, a devenit oportună, în continuare, ofensiva militară energică, îndreptată împotriva ***Coaliției a doua*** (Anglia, Austria, Rusia, Neapole, Turcia). Va folosi inclusiv experiența fostului ministru de externe al Bourbonilor, diplomatul Talleyrand (1754-1838). Proiectele napoleoniene au fost *agreate*, în cea mai mare măsură, de generația sa, din rândurile căreia a promovat înalți demnitari, funcționari ai administrației, ofițeri superiori, ambasadori, prinți, regi, atribuind deseori, asemenea calități, în mod exagerat, celor din familia proprie.

La 14 iunie 1800, Franța consulară obține victoria de la Marengo, învingând armatele Imperiului Habsburgic, iar la 9 februarie 1801, se încheie **Tratatul de la Luneville**. Urmează **Pacea** (*perpetuă*) **de la Amiens**, cu Anglia, 25 martie 1802, ruptă, însă, în 1803. Tot în 1803 (30 aprilie), Franța a vândut Statelor Unite ale Americii, pentru 80 000 000 de franci aur, colonia transatlantică Louisiana, înființată de Ludovic XIV (1643-1715), stăpânită, temporar, de Spania. Asemenea momente creează, la Paris, o anumită *relaxare,* dar și o mare responsabilitate, ceea ce permite lui Napoleon Bonaparte, așa cum s-a precizat, să fie proclamat împărat al francezilor (18 mai 1804), luând numele de Napoleon I. Încoronarea are loc la Catedrala *Notre Dame*, din Paris (2 decembrie 1804).

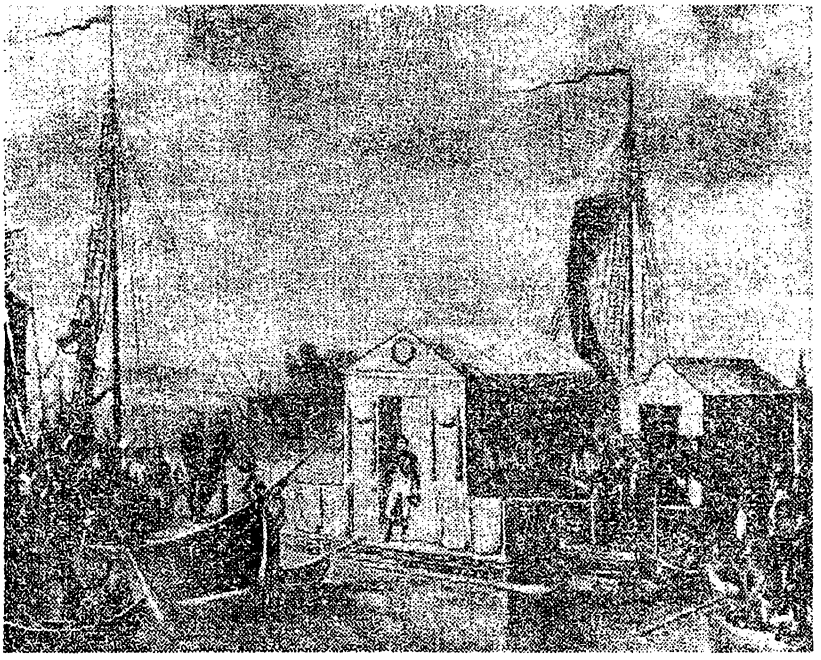

Împăratul Napoleon I şi ţarul Aleksandru I la Tilsit (1807).

Pe timpul realizării reformelor sale interne, ori al campaniilor militare, Napoleon I se va confrunta cu principiile şi opoziţia exprimate, predilect, sub maniera *coaliţiilor* antifranceze, iniţiate de: regele Angliei, George III (1760-1820); împăratul vienez, Francisc I (1792-1830); regele Prusiei, Frederic Wilhelm III (1797-1840); ţarii Rusiei, Pavel I (1796-1801) şi Aleksandru I (1801-1825). Au fost sprijiniţi de *diaspora* Parisului. Asemenea grup reprezenta, de regulă, sistemul monarhic nobiliar, opus înnoirilor de factură modernă, dovedindu-se contrar, mai ales, parametrilor competiţiei europene, promovării intereselor economice ale vremurilor ce prefigurau, convingător, *continentalizarea* Europei.

* * *

VIII. PRIMUL IMPERIU FRANCEZ (1804–1814/1815)

„Ceea ce distinge pe marile genii este puterea lor de generalizare şi de creaţie. Acestea nu au nevoie să se ostenească cu stilul, ele sunt puternice în ciuda greşelilor şi din pricina lor".

Gustave Flaubert
(1821-1880)

Primul Imperiu Francez, cu valenţe continentale, având epicentru la Paris, creaţie a lui Napoleon Bonaparte, a durat, efectiv, din 2 decembrie 1804, încoronarea împăratului, până la 20 iunie 1815, cu o întrerupere, între 6 aprilie 1814 - 18 martie 1815.

Consulul Napoleon devine primul împărat al francezilor prin **Proclamaţia** personală din 18 mai 1804, consfinţită pe timpul festivităţilor de la Catedrala *Notre Dame* din Paris, 2 decembrie 1804, ceremonie oficiată de Papa Pius VII (1800-1823). Legenda spune că, Napoleon Bonaparte şi-ar fi aşezat singur coroana pe cap, încoronând-o, apoi, pe împărăteasa Joséphine*. Aspectul exprimă dorinţa sa de a fi un conducător independent faţă de Statul Papal.

Spre finalul anului 1804, Franţa era deja *reabilitată* pe plan economic, sistemul administrativ devenise, în mare parte, *constituţional*, dar relaţiile internaţionale se menţineau, încă, *tensionate*, datorită, mai ales, rivalităţii cu Anglia. Pe acest fundal, grupările conservatoare, din interior sau din exterior, îşi exprimau dorinţa de revenire la *monarhismul* Bourbonilor.

Pentru structurarea politicii sale imperiale continentale,

---

* **Josephine Marie Josephe Tascher de La Pagerie** (1763-1814), soţia vicontelui de Beauharnais (decedat), apoi, din 1796, a generalului Napoleon Bonaparte. Împărăteasă a Franţei, 1804-1809. Ulterior, împăratul Napoleon I (1804-1814/1815) se va despărţi de Josephine, căsătorindu-se, 1 aprilie 1810, cu Maria Louise, fiica împăratului vienez Francisc I (1792-1830).

Napoleon I a accentuat, concomitent cu *autoritarismul* intern, direcţia consolidării europene. De aceea, va continua reorganizarea armatei, începută în timpul *Consulatului*, bazându-se, ca strategi, pe ofiţeri proveniţi, ca şi el, din categorii sociale mici şi mijlocii. Acţiunea s-a axat pe principiul *amalgamării* funcţiilor şi gradelor tradiţionale cu cele de tip modern, promovat în vremea Revoluţiei, mizându-se, mai ales, pe folosirea tehnicii, cu deosebire a artileriei.

Dintre multiplii săi colaboratori militari, amintim, special, pe Michael Ney (1769-1815), devenit prinţ al Moscovei, Joachim Murat (1767-1815), încoronat ca rege al Neapolelui (1808-1815), cumnat cu Napoleon Bonaparte, căsătorit cu sora acestuia, Caroline, administrator al zonelor din Italia de Nord, apoi, al Italiei de Sud, ori, pe ducele de Rivoli, André Masséna (1758-1817), născuşi, de regulă, în medii modeste. De altfel, *preceptul* după care Napoleon I promova în grade militare, rămas celebru, era: *„Fiecare soldat poartă în raniţă bastonul de mareşal"*. Toţi cei nominalizaţi anterior au fost comandanţi de elită ai armatei imperiale.

Luptele cu Anglia s-au desfăşurat paralel cu cele împotriva Austriei, Prusiei (mare principat german), sau Rusiei. La 11 aprilie 1805, s-a constituit, contra Franţei, ***Coaliţia a treia***, din care făceau parte Anglia, Austria, Rusia, Regatul Neapole, Suedia. Napoleon I era aliat, în 1805, cu Spania şi cu mai multe principate sudice germane. Noile operaţiuni militare s-au derulat terestru şi naval. Astfel, la 17 octombrie 1805, Franţa a obţinut victoria de la Ulm, primind capitularea unei armate austriece, ceea ce însemna, prezumtiv, deschiderea drumului spre Viena.

Peste câteva zile, 21 octombrie 1805, Franţa este înfrântă, însă, la Capul Trafalgar, bătălia navală fiind condusă, din partea Angliei, de amiralul Horatio Nelson (1758-1805), cunoscut din campania egipteană (1798-1799). Deşi ucis în timpul luptelor, Horatio Nelson rămâne un erou al naţiunii britanice. Victoria Angliei, contra flotei franco-spaniole, din

1805, a avut ca deviză chemarea: *„Amiralul moare, dar armada nu se predă"*. Succesul naval de la Capul Trafalgar a asigurat britanicilor stăpânirea mărilor, în defavoarea Franței și a Spaniei, timp de încă un secol.

Pe uscat, confruntarea principală cu armatele aliate austro-țariste a avut loc în ziua de 2 decembrie 1805, la Austerlitz. Se împlinea un an de la încoronarea lui Napoleon I. Aflată, astăzi, în Moravia de Sud, lângă orașul Brno, din Cehia de Est, localitatea, numită, acum, *Slavkov u Brna*, a intrat în istoria mondială pentru amplitudinea confruntărilor militare, dar, mai ales, pentru strălucita victorie a Franței. În **Proclamația** transmisă de împăratul Napoleon I, soldaților săi, se precizează că au fost capturate, atunci, 40 de steaguri dușmane, stindardele gărzii imperiale, 140 de tunuri, 20 de generali, peste 30 000 de soldați. De aceea, marele comandant o considera *„celebră pentru vecie"*. Localitatea tradițională Austerlitz, multă vreme stăpânită de habsburgi, păstrează numeroase dovezi ale confruntării militare din decembrie 1805, supranumită și *Bătălia celor trei împărați*, reprezentând, Franța, Rusia, Austria.

În asemenea condiții, pe baza unui **tratat** bilateral de alianță cu Franța, regatul german Prusia primește Hanovra, iar armata rusă, condusă de noul său strateg, Mihail Ilarionovici Kutuzov (1745-1813), se retrage, *fortuit*, în Polonia. Austria va încheia **Pacea de la Pressburg** (ulterior, Pojon, astăzi, Bratislava), 26 decembrie 1805, prin care Franța ocupă Veneția și Dalmația, iar Bavariei îi revin Tirolul și Trentino. Sunt definite, teritorial, regatele Bavaria și Würtemberg, Napoleon I devenind *arbitrul politic* al Principatelor Germane.

Anul 1806 este, de asemenea, favorabil pentru Franța. Ca dovadă, în februarie 1806, este ocupat Regatul Neapole (între 1799-1806 s-a numit, așa cum s-a precizat, *Republica Parthenopeeană*, din Italia de Sud), unde, inițial, va fi înscăunat Joseph Bonaparte (1806-1808), urmat de mareșalul Joachim Murat (1808-1815). Apoi, la 24 mai 1806, *Republica*

Batavă, înființată de thermidorieni în 1794, este retransformată în *Regatul Olandei*, tronul fiind atribuit, de asemenea, familiei Bonaparte.

Pentru a stăvili expansiunea europeană a Franței, în iulie 1806, s-a constituit ***Coaliția a patra***, formată, de această dată, din Prusia, Anglia, Rusia. Nu participa Austria, aflată încă sub incidența prevederilor **Păcii de la Pressburg**, cu Napoleon I (26 decembrie 1805).

Ca ripostă față de atitudinea incertă a Prusiei, împăratul a înființat, la 12 iulie 1806, ***Confederația Rinului***, 16 principate germane intrând, astfel, sub *protectoratul* Franței. Practic, *Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană*, existent, oficial, din secolul X (962), de pe timpul lui Otto I cel Mare (936-973), își încetează existența (6 august 1806). Monarhul Francisc II este obligat să renunțe la coroana imperială tradițională, păstrând, în continuare, conducerea Austriei, sub numele de Francisc I de Habsburg (1792-1830).

În ziua de 14 octombrie 1806, Franța obține, contra Prusiei, victoriile de la Jena și Auerstadt. Napoleon I intră în Berlin (21 noiembrie 1806), impunând ***blocada continentală*** împotriva Angliei. Decizia adoptată însemna interzicerea totală a comerțului statelor aflate în orbita intereselor *Hexagonului*, spre Londra, precum și eliminarea mărfurilor britanice din afacerile europene.

Reformele napoleoniene, transferate din Franța în Prusia, au contribuit la modernizarea lumii germane, concretizată, de exemplu, prin desființarea a numeroase domenii nobiliare, în favoarea celor mai puternice. Ca dovadă, comparativ cu 360 de structuri teritoriale existente la sfârșitul secolului XVIII, s-au delimitat numai 38 de principate și orașe libere, fiind eliminate, totodată, diversele practici medievale tradiționale conservatoare.

Blocada Continentală, instituită prin **Decretul de la Berlin**, din 21 noiembrie 1806, nu a fost respectată, în primul rând, de Imperiul Țarist, considerat învins, inițial, la Austerlitz,

2 decembrie 1805, apoi, datorită succeselor Franței din 1806. De aceea, în 1807, Parisul continuă luptele cu armatele ruse, confruntările militare localizându-se la Eylau (8 februarie 1807) şi Friedland (14 iunie 1807). Victoria finală a fost a Franței. Pacea s-a încheiat prin **Tratatul de la Tilsit** (7-9 iulie 1807), între Franța şi Rusia, respectiv, Franța şi Prusia. Țarul Aleksandru I (1801-1825) s-a declarat *prieten al Franței*, aderând, formal, la *Blocada* amintită.

Împăratul Napoleon I decide, tot la Tilsit (astăzi, în Federația Rusă), *dezmembrarea* Regatului Prusia, formarea, din teritoriile acestuia, a Regatului Westfalia, sub conducerea lui Jérôme Bonaparte, precum şi a Marelui Ducat al Varşoviei. *Blocada continentală* nu funcționa, însă, corespunzător. De aceea, Franța ocupă porturile Hamburg şi Bremen, iar în decembrie 1807, Napoleon I emite **Decretul de la Milano,** pentru a consolida hotărârile adoptate, inițial, la Berlin. Totuşi, comerțul englez se realizează, în continuare, pe rute alternative, prin sud-vestul Europei.

Devin, astfel, necesare luptele cu Spania, determinate de nerespectarea *Blocadei* contra Angliei, precum şi de reactivarea prezenței militare a *Coroanei Britanice* în cadrul ***Coaliției a patra*** antifranceze, existentă, aşadar, din iulie 1806. Ca răspuns, patrioții spanioli au inițiat, în vara anului 1808, *Războiul de guerilă*, prelungit până în 1814. Armata franceză înaintează cu pierderi importante în interiorul frontului, are loc **Acordul de la Bayonne**, fiind ocupat Madridul, iar fratele lui Napoleon I, Joseph Bonaparte, este proclamat, la 5 mai 1808, rege al Spaniei.

Dinastia de Bourbon era, astfel, eliminată din această țară, după aproape un secol (**Tratatul de la Utrecht**, 1713, dintre Franța şi Habsburgi). Administrația pariziană nu a guvernat uşor în spațiul geografic iberic, multe unități militare sunt încercuite, izolate de comandamentul central şi decimate, aşa cum a fost cazul victoriei concludente a spaniolilor de la Bailén (22 iulie 1808).

La 12 octombrie 1808, a avut loc **Convenţia de la Erfurt**, dintre Franţa şi Imperiul Ţarist, urmată, în aprilie 1809, de riposta ***Coaliţiei a cincea***, formată numai din Anglia, Austria şi guvernul opozant al Spaniei (*Junta*). După ce reocupă Statul Papal, aliat al habsburgilor catolici, armatele franceze câştigă bătălia de la Wagram, contra Austriei (5-6 iulie 1809), intrând în Viena. Împăratul Napoleon I impunea, peste trei luni, **Pacea de Schönbrunn** (14 octombrie 1809), din apropierea cunoscutei capitale danubiene*.

Pentru conservarea noilor victorii şi exprimarea dinastică a continentalizării, la 1 aprilie 1810, împăratul Napoleon I s-a căsătorit cu Maria Louise, fiica împăratului vienez, Francisc I. Aşa cum s-a scris anterior, vor avea un fiu, François Charles Joseph Napoleon II, numit, la naştere, *Regele Romei* (20 martie 1811-1831), ulterior, duce de Reichstadt. După moarte, a fost depus în *Capela Imperială* a *Capucinilor* de la Viena, apoi, Adolf Hitler, când a ocupat *Oraşul Lumină*, îl transferă la *Domul Invalizilor* din Paris, lângă tatăl său.

Căsătoria *diplomatică* din 1810 nu va consolida, totuşi, pacea în Europa Centrală. Pentru un timp, însă, a oferit Franţei posibilitatea refacerii economice şi militare, pregătindu-se, astfel, campania din Rusia. Întrucât, de la 9 iulie 1810, Olanda, devenise parte integrantă a *Heagonului*, transformându-se într-o importantă *zonă strategică* antiengleză, preocuparea napoleoniană se îndrepta, prioritar, spre Rusia.

În 1810, Imperiul Francez a cunoscut maximum de teritorialitate: Franţa până la Rin, Belgia, Olanda (Ţările de Jos), Germania de Nord, Pomerania, Italia, Provinciile Ilirice, redimensionate prin **Pacea de la Schönbrunn** (1809),

* După anexarea Statului Papal şi excomunicarea lui Napoleon I, Papa Pius VII este întemniţat (6 iunie 1809), Roma devenind, astfel, a doua Capitală a Imperiului. Apoi, prin **Pacea de la Schönbrunn** (14 octombrie 1909), Austria pierde zonele Triest, Salzburg, parţial Carintia, din Austria de Sud, precum şi Galiţia apuseană, anexată Marelui Ducat al Varşoviei. Lipseau din ***Coaliţia a cincea*** Prusia şi Rusia.

Confederația Rinului, Marele Ducat al Varşoviei, Confederația Elveţiană, Spania, Portugalia. După **L'Almanach Imperial** (1812), teritoriul Europei era locuit, atunci, de 167 000 000 de persoane, din care, 44 000 000 se găseau în Franța, împărțită în 130 de departamente. Imperiul avea: două Capitale, Paris (547 000 de locuitori) şi Roma (150 000 de locuitori); marile centre economice Amsterdam, Bordeaux, Gand, Hamburg, Liege; importantele zone şi oraşe istorice Aragon, Bruxelles, Catalonia, Florența, Navarra, Torino, Veneția. Dorința lui Napoleon I era aceea de a edifica o Europă continentală, de la Marea Nordului, până la Marea Mediterană, de la Munţii Urali, până la Oceanul Atlantic, cu perspectiva subordonării Angliei, rivala seculară a Franței.

Campania din Rusia s-a declanşat la 17 august 1812, împăratul conducând aproximativ 600 000 de soldați, 1/3 fiind francezi, diferența provenind din Olanda, Prusia şi Austria, aliate cu Franța. Principala cauză oficială a fost nerespectarea *Blocadei continentale* contra britanicilor de Imperiul Țarist, **înțelegere** convenită cu Aleksandru I, la Tilsit (7-9 iulie 1807), apoi, la Erfurt (12 octombrie 1808).

Napoleon I a pregătit, ca bază inițială de atac, Polonia, important *nod gordian* al intereselor europene încă din Evul Mediu. La 17 august 1812, armata aliată franco-austro-prusiană trece Niemenul, pe teritoriul actual al Bielorusiei şi Lituaniei, obținând, pentru început, victoria de la Smolensk.

Rezistența activă a Rusiei începe, totuşi, să *funcționeze*, fiind ajutată atât de Suedia (**Înțelegerea secretă de la Petersburg**, februarie 1812), dar şi de Marea Britanie (**Tratatul de la Orebro**, 18 iulie 1812), care au constituit suportul ***Coaliției a şasea*** contra Parisului. Ca urmare, deşi se înaintează în adâncimea teritoriului rusesc, principala bătălie, desfăşurată la Borodino (7 septembrie 1812), din apropierea Moscovei, s-a încheiat nedecis. La 14 septembrie 1812, împăratul Napoleon Bonaparte intră în reşedința imperială țaristă, Moscova, pe care o găseşte, însă, pustie, fiind

întâmpinat numai de reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe și de câteva personalități civile. Prezumtiv, cu toate că ar fi primit *cheile ospitalității*, după unele opinii, francezii au incendiat orașul. Mareșalul Michael Ney (1769-1815) era proclamat prinț al Moscovei. Armatele țariste s-au retras pe aliniamente de rezervă.

Principalul opozant strategic al lui Napoleon I, în campania din Rusia, a devenit mareșalul Mihail Ilarionovici Kutuzov (1745-1813), care participase, cu succes, la luptele împotriva turcilor de la sfârșitul secolului XVIII - începutul secolului XIX (1768-1774, 1787-1791, 1806-1812). După cum s-a precizat, luase parte și la bătălia de la Austerlitz (2 decembrie 1805). Din ordinul țarului Aleksandru I, își asumase calitatea de *comandant suprem al armatei ruse* pentru bătălia de la Borodino, localitate de câmpie, aflată în sudul Capitalei, acordându-i-se titlul de *prinț feldmareșal al oștirii*. Bătălia de la Borodino este prezentată, astăzi, într-un amplu muzeu din reședința Federației Ruse.

Intrarea trupelor conduse de Napoleon I în Moscova nu a însemnat victoria împăratului. Rusia a refuzat pacea, conservându-și trupele la est de Capitală, așteptând iarna. De aceea, principalul învingător al *Marii armate* invadatoare va deveni „*generalul iarnă*". Anotimpul sosise, încă din lunile toamnei, ceea ce a constituit ultimul *impediment* al derulării campaniei franco-austro-prusiene în Imperiul Țarist.

Retragerea din Rusia, începută la 19 octombrie 1812, rămânea singura soluție, întrucât aprovizionarea era tot mai dificilă, pentru oameni și cai, iar formații de luptători, asemănători *guerilei* spaniole, atacau necontenit. Pe drumul de întoarcere spre Polonia, armata deja redusă a lui Napoleon I a suferit înfrângerea de la Berezina (26-28 octombrie 1812). După diverse variante, din cei 600 000 de luptători, aproximativ o treime fiind, așadar, francezi, se întorc, la Paris, numai 200 de veterani ai *Campaniei din Rusia*.

Revenit în Franța, împăratul Napoleon I va avea de

înfruntat ofensiva declanşată de ***Coaliţia a şasea***, formată, după cum s-a spus, din Rusia, Anglia, Suedia, la care se vor adăuga alte forţe militare. După victoriile franceze din mai 1813, de la Lützen şi Bautzen, are loc, însă, *încleştarea de la Leipzig* (16-19 octombrie 1813), când se derulează, pentru istoricii minuţioşi, *cea de a doua bătălie a naţiunilor* din istoria universală, prima fiind considerată lupta navală a anticilor italici de la Actium, *promontoriu* din Grecia (31 î.Hr).

Franţa pierde *confruntarea militară de la Leipzig*, întrucât împotriva lui Napoleon s-au ridicat, pe lângă *duşmanii declaraţi*, din 1812, inclusiv *foştii aliaţi* ai anului 1812, Prusia şi Austria. Armata *Hexagonului* se retrage dincolo de Rin. Comandanţii militari de la Leipzig, opozanţii Franţei, au fost: Bennigsen (Rusia), Gebhard Leberecht von Blücher, prinţ de Wahistatt, feldmareşal (Prusia), Schwarzenberg (Austria), Bernadotte (Suedia). Parisul era ocupat (31 martie 1814).

Apoi, în ziua de 6 aprilie 1814, la renumitul castel francez Fontainebleau, Napoleon I semnează **Actul de abdicare,** document în care precizează că părăseşte tronul imperial *„pentru a nu deveni singura piedică în calea restabilirii păcii în Europa"*. De altfel, armatele aliate cuceriseră Parisul, iar mulţi dintre generali nu îi mai erau fideli. Noile foruri naţionale franceze refuză succesiunea formală, la conducerea ţării, a *Regelui Romei*, Napoleon II, luând decizia *agreării* Bourbonilor şi exilării lui Napoleon Bonaparte în Insula Elba, din amplul perimetru al Mării Mediterane*.

Are loc, în acest context, **Pacea de la Paris,** 30 mai 1814, cu învingătorii de la Leipzig (1813), *gestionată* de regele Ludovic XVIII (1814/1815-1824), din dinastia Bourbon, venit la conducerea statului din refugiu. Era fratele lui Ludovic XVI (1774-1792), detronat în 1792, judecat şi ghilotinat de

* Insula **Elba**, 233 km^2, se află, geografic, în Marea Ligurică, la Est de Insula Corsica,fiind cea mai mare din Arhipelagul Toscan, reşedinţă, Portoferraio, relief muntos, altitudine maximă, 1019 m, vârful Monte Capanne, climă meridională.

revoluționari (21 ianuarie 1793). Franța se readucea, prin **Tratatul** din 30 mai 1814, la granițele anului 1792. **Constituția** oficială era abrogată, fiind înlocuită cu **Charta constituțională**, promulgată la 4 iunie 1814. Restaurația monarhiei tradiționale, în 1814, nu a fost susținută de toate grupările politice şi sociale din Franța.

Deoarece situația devine suficient de tulbure, duminică, 26 februarie 1815, ora nouă, Napoleon Bonaparte a plecat din Insula Elba, atingând țărmul Franței la 1 martie 1815, respectiv, golful Juan, de lângă Cannes. Începea, aşadar, *Domnia celor 100 de zile* (1 martie-22 iunie 1815). Ajuns la Paris, 20 martie 1815, s-a stabilit în Castelul Fontainebleau, aflat în sud-estul Capitalei, părăsit la 6 aprilie 1814, redevenind, astfel, împărat. Armata i s-a alăturat, în special, după întâlnirea de la Auxerre,cu mareşalul Michael Ney, care i se arată, din nou, credincios. Cetățenii de rând ai Franței, dar şi presa, după o anumită reținere, îl vor aclama. Regele Ludovic XVIII părăseşte, din nou, Franța. Se constituie ***Coaliția a şaptea*** (25 martie 1815), din Rusia, Anglia, Austria, Prusia.

În zilele de 17-18 iunie 1815, are loc bătălia de la Waterloo, condusă, în plan operațional, din partea ***Coaliției europene***, contra Franței, de generalul englez Arthur Wellington (1769-1852). Avea, în 1815, funcția supremă de generalisim. Ulterior, între 1828-1830, va deveni prim-ministru al Marii Britanii. Rol important la Waterloo a jucat şi feldmareşalul Blücher al Prusiei. Armatele pariziene sunt înfrânte. Localitatea Waterloo se află, acum, în regiunea Brabant din Belgia, are circa 15 000 de locuitori şi unul dintre marile muzee ale Continentului, consacrat luptelor din vara anului 1815. Efectivele militare angajate în această confruntare au fost impresionante.

Insuccesul Franței la Waterloo a determinat *a doua abdicare* a lui Napoleon Bonaparte (22 iunie 1815) şi exilarea, sub pază engleză, pe Insula Sfânta Elena, din apele atlantice, unde a murit, după cum s-a scris, la 5 mai 1821. Parisul era

supus, pentru un timp, anumitor *restricționări*, în special de factură militară și diplomatică*.

În Franța este readusă, așadar, dinastia de Bourbon (Ludovic XVIII), care se va confrunta cu dificultăți privind, mai ales, redresarea economiei. Folosește, până în februarie 1820, **Guvernarea Constituționalilor**. Prin cea de a doua **Pace de la Paris** (20 noiembrie 1815), ***Coaliția a șaptea*** detașează Savoia de Regatul Francez, *Hexagonul* suportând, totodată, ocuparea regiunilor de frontieră pe timp de cinci ani. Își păstrează, însă, statutul de *Mare Putere* a Europei.

Ca urmare a unor tratative, în noiembrie 1818, aliații au părăsit teritoriile franceze. Hotărârile **Congresului de la Viena**, for european (septembrie 1814 - iunie 1815), grație talentatului diplomat și politician Talleyrand, revenit la sentimentele bourbonice, nu au avut urmări defavorabile *catastrofale* pentru administrația regală postnapoleoniană. Dorind sensibilizarea auditoriului continental, în sensul diminuării condițiilor impuse țării sale, ministrul parizian făcea apel la *Memoria Pământului*, perorând: *„Există cineva care știe mai mult decât oricine despre rolul Franței în civilizație - aceasta este Omenirea"*.

Multe dintre componentele moderne ale sistemului constituit în etapele *Revoluției*, *Directoratului*, *Consulatului*, *Imperiului*, s-au aplicat, cu succes, chiar în *guvernarea restaurației*, fiind preluate, totodată, de numeroase state ale contemporaneității mondiale, conservate și evaluate, benefic, până în Mileniul III, pe diverse coordonate istorice sau geografice ale *Mapamondului*.

De altfel, așa cum relatează **Memorialul din Sfânta Elena**, reprodus de Emmanuel Las Cases (1766-1842), fost raportor al Consiliului de Stat, șambelan al Curții și baron

* Insula **Sfânta Elena** (Saint Helena), 122 km^2, se află în Oceanul Atlantic, la 1 800 de km față de țărmurile Africii (cele mai apropiate), reședința oficială, Jamestown, relief accidental, altitudine maximă, 857 m, vârful Pic de Diane, climă tropicală.

imperial, care l-a însoţit permanent, în exil, ca secretar, pe împăratul prizonier, Napoleon a precizat: „*Una dintre cele mai importante idei pe care am avut-o a fost concentrarea aceloraşi popoare care erau dispersate, împărţite de revoluţii şi de politică. Erau, în Europa, mai bine de treizeci de milioane de francezi, cincisprezece milioane de spanioli, cincisprezece milioane de italieni, treizeci de milioane de germani. Am vrut să fac din fiecare dintre aceste popoare un singur şi unic corp de naţiune*".

Napoleon Bonaparte.

Horatio Nelson.

NAPOLEON pro şi contra

Sensurile Uniunii Europene contemporane, mult extinse, îşi au *sorgintea* implicit, aşadar, în Imperiul lui Napoleon I (1804-1814/1815).

* * *

IX. EUROPA OCCIDENTALĂ ŞI DE SUD-EST ÎN PERIOADA 1815-1848

„Oamenii sunt ca Marea Roşie: toiagul le separă de noianul de ape, dar apele se adună din nou în urma toiagului".

Johann W. Goethe
(1749-1832)

Desfiinţarea Primului Imperiu Francez, de factură continentală, conceput şi condus de Napoleon I (1804-1814/1815), a determinat importante modificări pentru Europa secolului XIX, cele mai multe având originea în deciziile adoptate de *Congresul de la Viena*. Primul for internaţional postnapoleonian, convocat din iniţiativa statelor învingătoare în *bătălia naţiunilor* de la Leipzig (16-19 octombrie 1813), s-a deschis la 14 septembrie 1814. Îşi va întrerupe activitatea, temporar, pe durata *Domniei celor o sută de zile* ale lui Napoleon Bonaparte (1 martie-22 iunie 1815). Deşi lucrările au avut un ritm lent, delegaţiile prezente, semnatare ale documentelor convenite, au luat hotărâri majore, înscrise în **Actul final al Congresului de la Viena** (9 iunie 1815).

Precedat de **Tratatul de Pace anglo-ruso-austro-prusian**, încheiat la 1 martie 1814, numit **Pactul de la Chaumont**, care a schiţat organizarea postbelică a Europei, apoi, de *prima* **Pace de la Paris**, 30 mai 1814, respectiv, *cea de-a doua* **Pace de la Paris**, 20 noiembrie 1815, Congresul de la Viena, prin diplomaţii Angliei (Castlereagh), Rusiei (Karl Vasilievici Nesselrode, 1780-1862), Prusiei (Handenberg), Austriei (Klemens Metternich, 1773-1859), a stabilit, în principal, ca Franţa să se limiteze la graniţele din 1792. Interesele *Hexagonului* au fost susţinute de fostul ministru de externe al Bourbonilor, dar şi al lui Napoleon I, Talleyrand, păstrat inclusiv de regele Ludovic XVIII, revenit la Paris.

De asemenea, prin **Actul final al Congresului de la Viena**, 9 iunie 1815, Anglia ocupă noi colonii, cu deosebire cele stăpânite, până atunci, de Franța, așa cum erau Malta, Insulele Ionice, Colonia Capului, Ceylon, rămânând, totodată, importantă metropolă, dar și cea mai mare putere maritimă a timpului. Rusia a preluat Finlanda și Ducatul Varșoviei, creându-se, însă, Regatul Poloniei, subordonat Romanovilor, țarului recunoscându-i-se inclusiv stăpânirea asupra Basarabiei, ocupată în 1812. Casa de Austria se consolidează în nordul Italiei (Lombardia), primește Veneția, Galiția (din teritoriul Poloniei), Tirolul, Triestul, Dalmația, Styria. La rândul ei, Prusia ocupă Saxonia de Nord, Renania, Pomerania (poloneză) și Westfalia, devenind un regat european reprezentativ.

Prin aceleași decizii, ale forului european de la Viena, Confederația Germană se structurează, oficial, în numai 38 de principate (monarhii și orașe libere), conducerea aparținând, preferențial, Austriei. Numărul lor se reducea, astfel, de aproximativ zece ori, anterior anului 1806 existând 360 de domenii nobiliare, păstrându-se, așadar, în bună măsură, cele gândite de Napoleon I. Totodată, Piemontul italic este integrat Regatului Sardinia, Țările de Jos au devenit monarhie sub autoritatea Olandei, care a primit, după anumite controverse, Belgia. Elveția se proclamă stat cu neutralitate veșnică. Suedia alipește Norvegia, detașată de la Danemarca, desființându-se, în acest mod, *Uniunea dinastică de la Kalmar*, existentă din 1397. Noua configurație europeană s-a menținut până spre mijlocul secolului XIX. Congresul de la Viena a hotărât, expres, abolirea comerțului cu sclavi.

După înfrângerea definitivă a Franței la Waterloo (confruntarea decisivă, datată, 18 iunie 1815), țarul Rusiei, Aleksandru I (1801-1825), ca inițiator, împăratul Austriei, Francisc I (1792-1830) și regele Prusiei, Frederich Wilhelm III (1797-1840) au semnat, la Paris, 26 septembrie 1815, **Actul de constituire a Sfintei Alianțe**. Se va destrăma, ca sens, în

timpul revoluțiilor din 1848-1849, iar ca structură, prin noile regrupări militare continentale.

Sfânta Alianță își propunea, printre altele, întrajutorarea statală pentru a preîntâmpina și învinge mișcările de eliberare națională sau socială din teritoriile stăpânite, folosind, în principal, intervenția armată a celor trei Mari Puteri amintite anterior (Rusia, Austria, Prusia).

Primul document semnat, însă, de acestea, alături de Anglia și Suedia, după oficializarea *Sfintei Alianțe*, a fost cel de al doilea **Tratat de Pace de la Paris**, 20 noiembrie 1815, încheiat de ***Coaliția a șaptea*** cu Franța. În esență, se redefineau deciziile din primul **Tratat de pace**, Paris, 30 mai 1814, stabilite de ***Coaliția a șasea***, după bătălia de la Leipzig (1813), înaintea bătăliei de la Waterloo (1815).

În 1818, vor intra în *Sfânta Alianță*, alături de inițiatori, Anglia și Franța, ceea ce va prefigura imaginea unei adevărate *comunități europene* a Marilor Puteri din acele vremuri. *Opțiunea* caselor regale de la Londra și Paris s-a exprimat, în sensul pozitiv al aderării, chiar de la primul Congres al *Sfintei Alianțe*, Aachen, 30 septembrie - 21 noiembrie 1818, urmat de cele de la Troppau (1820), Laibach (1821), Verona (1822).

Pe timpul războaielor napoleoniene, al *Congresului de la Viena* și al formării *Sfintei Alianțe*, s-au inițiat, în diferite teritorii, mișcări de eliberare națională. De aceea, în 1820, Marile Puteri, amintite anterior, Imperiul Țarist (Rusia), Imperiul Habsburgic (Austria), Prusia, Anglia, Franța (regate) au proclamat, pentru asemenea situații, *dreptul lor legitim* de a interveni militar, decizie adoptată la Congresul European de la Troppau (Opava), din 1820.

Astfel, în **Spania**, eliberată efectiv în 1812 de sub tutela Franței, Parlamentul Național (*Cortes*), întrunit pe insula León, din apropiere de Cadix (24 septembrie 1810), elaborase deja o **Constituție**, promulgată, apoi, la 19 martie 1812. Țara era proclamată monarhie ereditară, puterea legislativă aparținând regelui tradițional și *Cortesului.*

De remarcat faptul că, pe timpul stăpânirii împăratului Napoleon I, în Spania s-au inițiat, deşi cu unele dificultăți, mai multe reforme, precum: desființarea privilegiilor feudale şi a *Inchiziției*, confiscarea proprietăților funciare ale Bisericii catolice, diminuarea numărului de mănăstiri. Regele Ferdinand VII de Bourbon (1808; 1814-1833), readus pe tron în 1814, va *abroga*, inițial, **Constituția de la Cadix**, promulgată, aşadar, anterior, 19 martie 1812, ceea ce declanşează mişcarea națională pentru un regim politic apropiat sensurilor modernității, inclusiv în teritoriile de peste mări. Reamintim faptul că, la 1 octombrie 1800, Spania cedase Franței *consulare*, definitiv, teritoriul american Louisiana, precum şi Española de Est (Haiti).

De aceea, Ferdinand VII este nevoit, 9 martie 1820, să accepte, formal, **Constituția** din 19 martie 1812. După o perioadă când Spania se aliase cu britanicii, obținând succesul militar de la Victoria (21 iunie 1813), dar şi eliberarea Madridului de sub napoleonieni, vechea monarhie din Franța îşi reia influența în zonă, dislocând pe cea engleză, impunând, din nou, treptat, în numele *Sfintei Alianțe*, absolutismul, prin politica regelui Ferdinand VII. Acțiunile protestatare de la Cadix se extind paralel cu cele conduse de colonelul Rafael Riego, privind reformarea fundamentală a statului, libertatea umană, independența coloniilor spaniole din America de Sud.

Totuşi, *revoluția spaniolă* liberală (1820-1823), condusă de Rafael Riego, este înfrântă, succesul Franței de la Trocadero (31 august 1823), devenind hotărâtor pentru capitulările de la Barcelona, Alicante şi Cartagena, noiembrie 1823. Coloniile din America de Sud încep să-şi câştige independența, mai ales, după victoriile de la Ayacucho (*Waterloo*-ul *spaniol*) din Peru (1824).

La 10 iunie 1833, Ferdinand VII abrogă **Legea salică** a Spaniei tradiționale, privind regulile succesiunii monarhice, oficializând posibilitatea ca fiica sa, Isabella, să urce pe tron, în defavoarea fratelui lui, Don Carlos. După mai multe confruntări

militare (1833-1839), Don Carlos este învins. Prin noua **Constituție**, datată 23 mai 1845, apropiată celei din 1834 (**Statutul regal**), Isabella a II-a de Bourbon (1833-1868) acceptă un Parlament bicameral. Mișcările sociale și politice, ori cele anticoloniale, vor continua. Peste Atlantic, sporește influența americană. Spania vânduse Federației, 22 februarie 1819, contra a 5 000 000 de dolari, Florida.

În **Italia,** după Congresul de la Viena, se restabilesc monarhiile locale, iar arealele nordice intră, din nou, sub stăpânirea Casei de Habsburg. Existau: Regatul sudic al celor două Sicilii, Regatul Sardiniei (Piemont), Regatul Lombardo-Venețian (în componența Austriei), ducatele Modena, Parma, Lucca, Toscana, San Marino, Monaco, dar și Statul Papal. Prin urmare, Italia era, încă, necentralizată.

Mișcarea națională italiană este inițiată, în Regatul sudic al celor două Sicilii, de militanții *carbonari*, grupate într-o organizație secretă. La 1820, vor declanșa revoltă populară. După controlul instituit asupra orașului Neapole, aceasta se extinde în Insula Sicilia, acțiunea fiind condusă, pentru un timp, de generalul Florestano Pepe.

Protestele se diversifică și în alte zone italice. Prin urmare, regele Ferdinand al Sardiniei (Piemont) acordă, formal, o **Constituție.** Intervenția militară a Austriei, în consens cu *Sfânta Alianță*, a consolidat, însă, stăpânirea străină în Lombardia, cu influență asupra întregii Peninsule (1821-1828). În 1834, Giuseppe Mazzini (1805-1872) relansează, în emigrație, la Marsilia, doctrina italiană *risorgimento* și înființează organizația internațională **Tânăra Europă.**

La începutul secolului XIX, în 1804, se declanșează mișcarea națională din **Serbia,** condusă de Kara Gheorghe, contra stăpânirii Imperiului Otoman. După ce obținuse autonomia (1812), țara este reocupată (1813) de către Turcia. În consecință, la 1814, se relansează revolta populară, dar, conform prevederilor **Tratatului de pace de la Adrianopol,** 2/14 septembrie 1829, i se reconfirmă Serbiei tot vechea

autonomie. Rămâne, aşadar, sub vasalitatea Turciei, deşi, în 1830, principele Miloş Obrenovici (1815-1839) devine ereditar, printr-un **Hatişerif** al sultanului Mahmud II (1808-1839). Oficial, Serbiei i se va acorda independenţa la 1878.

Aflată în Europa de Sud, **Grecia** a fost, pentru primele decenii ale secolului XIX, în continuare, sub stăpânirea Imperiului Otoman. La 1 aprilie 1800, prin **Convenţia ruso-turcă de la Constantinopol,** s-a format *Republica celor şapte insule* (Ionice), cu autonomie internă, sub suzeranitatea Turciei şi protecţia Rusiei.

Apoi, în 1814, se înfiinţează, la Odessa, Societatea secretă *Eteria* (*Frăţia*), contrară ocupaţiei otomane. Conducătorul mişcării a fost generalul grec Alexandru Ipsilanti (1792-1828), aflat în serviciile ţarului Rusiei, Aleksandru I (1801-1825). La 25 martie 1821, printr-o *răscoală a grecilor din interior şi exterior*, se proclamă, *unilateral*, independenţa statală. Cea mai puternică revoltă împotriva stăpânirii musulmane a avut loc în Peloponez, 6 aprilie 1821, urmată de masacrarea a 10 000 de greci la Tripolita.

Luptele pentru independenţa Greciei au continuat şi după un atare moment. Astfel, la 13 ianuarie 1822, Adunarea Naţională de la Epidaur a aprobat o primă **Constituţie (Statutul organic)**, formându-se un guvern autohton, condus de Alexandros Mavrocordatos. Trupe turceşti şi egiptene intervin în forţă, au loc numeroase confruntări, iar, la 15 august 1826, acestea ocupă Atena (Athinai). Pentru recunoaşterea pe plan internaţional a *cauzei greceşti*, a militat, mai ales, Marea Britanie. Sunt constituite inclusiv detaşamente militare ale voluntarilor, cum a fost cel condus de poetul romantic George Byron (1788-1824), lord englez, căzut eroic în luptele cu turcii de la Missolonghi.

La 1 aprilie 1827, Adunarea Naţională a Greciei, întrunită la Tresen, adoptă o nouă **Constituţie**, proclamă independenţa statului şi alege, ca preşedinte, pe Ioan Capodistria. În timpul Războiului ruso-turc din 1828-1829, se

convoacă, la Londra, *Conferința internațională pentru Grecia*, cu participarea Rusiei, Angliei, Franței. I-au recunoscut, însă, numai autonomia, conservată sub suzeranitate otomană. Peste puțină vreme, după victoria armatelor țarului Nicolae I (1825-1855) asupra otomanilor, Turcia acordă, totuşi, independență Greciei, consfințită prin **Tratatul de pace de la Adrianopol** (astăzi, Edirne), 2/14 septembrie 1829.

Marile Puteri moderne ale Europei rămâneau, după 1815, **Franța** şi **Anglia.** Întrucât *imperiile multietnice* ale timpului aveau, încă, puternice şi controversate *reminiscențe* medievale, statele din interiorul acestora, aşa cum s-a precizat mai sus, vor dezvolta acțiuni concertate pentru obținerea, în secolul XIX, a independenței lor naționale. Asemenea aspect va diminua, treptat, influența europeană a monarhiilor imperiale, în favoarea regatelor tradiționale, francez şi englez.

Astfel, pentru etapa 1815-1830, **Franța** a cunoscut *restaurația*, prin domniile monarhilor Ludovic XVIII (1814/1815-1824) şi Carol X (1824-1830), din dinastia de Bourbon. S-au sprijinit, în acțiunile lor, pe nobilimea revenită din exil, dar şi pe burghezia cu o mare putere economică, lansată în viața politică după 1789.

Frate cu fostul rege Ludovic XVI (1774-1792), Ludovic XVIII, înscăunat, inițial, aşa cum s-a spus, după prima abdicare a lui Napoleon I Bonaparte (6 aprilie 1814), a promulgat, 4 iunie 1814, **Charta constituțională,** având inclusiv ajutorul unor politicieni din timpul imperiului, precum Joseph Fouche şi Talleyrand, ultimul continuând să fie, după Napoleon I, ministru de externe. **Charta** prelua unele prevederi din **Constituția anului VIII (Constituția Consulară)**, adoptată la 13 decembrie 1799, dar, cu anumite modificări. Menținea sistemul parlamentar bicameral, respecta, ca principiu, libertatea individuală şi legalitatea legislativă, fiind restrânsă, totuşi, libertatea presei şi cea religioasă. Monarhia redevenea factor absolut de putere. Sunt executați numeroşi susținători ai regimului politic anterior. De asemenea, noul rege îşi asumase

prevederile primei **Păci de la Paris**, din 30 mai 1814, impusă de aliaţii ***Coaliţiei a şasea***, după desfiinţarea structurilor imperiale anterioare.

Înlăturat de pe tronul Franţei de Napoleon I, pe timpul *Domniei celor 100 de zile* (1 martie - 22 iunie 1815), Ludovic XVIII se refugiază, vremelnic, în Belgia. Este obligat, după victoria ***Coaliţiei a şaptea*** de la Waterloo (18 iunie 1815), să accepte şi cea de a doua **Pace de la Paris**, 20 noiembrie 1815. Franţa monarhică a pierdut, atunci, Savoia, iar regiunile de graniţă erau ocupate de armatele vecine pe cinci ani. După cum s-a precizat mai înainte, forţele străine părăsesc, însă, teritoriile stăpânite în noiembrie 1818. Apoi, regele Ludovic XVIII a luat hotărârea, de comun acord cu apropiaţii săi, referitoare la intrarea Franţei în *Sfânta Alianţă* (Congresul de la Aachen, 21 noiembrie 1818).

Iniţiativa i-a permis să reinstituie, de exemplu, influenţa Parisului în Spania, guvernată de Bourboni, folosind intervenţia militară antirevoluţionară din aprilie - octombrie 1823, motivată prin deciziile Congresului european de la Verona (1822). Conform celor relatate anterior, armata franceză a obţinut victoria de la Trocadero, 31 august 1823, urmată de capitularea insurgenţilor spanioli, conduşi de Rafael Riego, de nuanţă liberală, noiembrie 1823, succesiv, la Barcelona, Alicante, Cartagena.

Domnia regelui Ludovic XVIII (1814/1815-1824) a avut, practic, două etape: iulie 1815 - februarie 1820, guvernarea *constituţionalilor*, urmată, până în 1824, de puterea *ultraregaliştilor* (*Les Ultras*), instaurată ca reacţie la complotul antimonarhic, soldat, în februarie 1820, cu uciderea ducelui de Berry (provincie din centrul Franţei), nepotul său.

Regele Carol X de Bourbon (1824-1830), fratele lui Ludovic XVIII, acceptând *Les Ultras*, dezvoltă, în continuare, o politică tradiţională conservatoare, sprijină acţiunile ţarului Aleksandru I al Rusiei contra mişcării *decembriştilor* (1825) şi elaborează **Legea miliardului pentru emigranţi.** Se încurajează,

astfel, reîntoarcerea nobililor francezi plecați în etapele anterioare, pe timpul Revoluției din 1789 (*Teroarea roşie*), ori în vremurile lui Napoleon I. Regele a stimulat, totuşi economia capitalistă. Concret, creşte producția de fontă şi de fier, se extinde folosirea maşinilor cu abur, sunt construite, în 1844, primele căi ferate din *Hexagon*, iar în agricultură, se introduc masiv noi procedee tehnologice, cum a fost, de exemplu, instalația de treierat.

Datorită regimului politic *Les Ultras*, societatea franceză s-a confruntat cu mişcările populare din iulie 1830, şef al executivului, Jules Polignac (1780-1847). Pe timpul acestei guvernări (1829-1830), s-au elaborat (26 iulie 1830) **Cele patru ordonanțe regale,** prin care este suprimată **Charta constituțională**, aplicată după revenirea Bourbonilor, 1814/1815, se modifică **Legea electorală**, sporeşte *censul*, se suspendă libertatea presei. Ca replică, prin *Cele trei zile glorioase* (27-28-29 iulie 1830), Parisul cunoaşte *Revoluția din iulie 1830*, oraşul fiind condus, efectiv, de protestatari, liderii solicitând instaurarea Republicii.

Pe plan extern, regele Carol X (1824-1830) s-a implicat în susținerea luptei pentru independența Greciei, Franța obținând, alături de Anglia şi Rusia (20 octombrie 1827), victoria navală de la Navarino, contra Turciei şi a Egiptului. Înregistrează, de asemenea, succese în Algeria, războiul fiind declarat în iulie 1830. Pe fundalul acestor evenimente interne şi externe, Carol X s-a retras în Anglia.

Marii finanțişti din *Hexagon*, precum Lafitte, La Fayette, sau Thiers, de orientare monarhică, aduc pe tronul de la Paris un *rege cetățean*, Louis Philippe de Bourbon-Orleans (1830-1848), ales, inițial, *locotenent general* al Franței. Pe timpul său, în 1831-1834, au loc ample demonstrații la Lyon, care depăşesc pe cele din Capitală.

Pentru reinstaurarea ordinii, *Monarhia din iulie 1830* a revizuit **Charta constituțională** din 1814, prevăzând, printre altele, *guvern responsabil* în fața Camerei, diminuarea

prerogativelor regelui, **legi organice** privind Garda Națională, reducerea *censului*, desființarea titlului ereditar de *pair*. Totuși, Louis Philippe de Bourbon-Orleans va suporta consecințele anului revoluționar 1848.

După victoria definitivă a ***Coaliției a șaptea***, contra Franței napoleoniene, **Anglia** și-a concentrat eforturile, prioritar, în sensul consolidării economiei urbane industriale. Bunăoară, la 27 septembrie 1825, s-a dat în folosință prima cale ferată din lume, între orașele Stockton și Darlington, iar în 1848, Anglia era unită cu Franța și Germania printr-o rețea feroviară însumând 5 900 de km lungime. Crește permanent rolul Băncii Angliei. În 1850, începe să se aplice *legislația liberului schimb*.

S-a dezvoltat puternic metalurgia, sporește cantitatea de minereuri extrase, producția de fier era, la mijlocul secolului XIX, mai mare de *zece ori* decât la începutul veacului XVIII, productivitatea muncii este relevantă, apar inovațiile, mașinismul se amplifică. Anglia rămâne, în continuare, *Atelierul lumii* și *Cărăușul mărilor*. Orașele Londra, Liverpool, Manchester, Birmingham ajung celebre pe tot *Mapamondul*. Astfel, în 1811, Londra avea 1 000 000 de locuitori, iar în 1844, numărul acestora ajunge la peste 2 000 000 de cetățeni. Satele engleze tradiționale intră în declin, se desființează numeroase activități meșteșugărești, exodul spre colonii și centre urbane devine *fenomen de masă*.

Apar, totodată, revoltele social-politice, așa cum au fost cele declanșate de grupările *ludiților* (1811-1816), manifestându-se prin distrugerea mașinilor din *stabilimentele* industriale. În 1832, Parlamentul adoptă **Reforma electorală**, *censul* este mai bine echilibrat, asigurându-se repartiția deputaților pe categorii economice și habitat. Numărul de electori se dublează, primesc locuri în *forul legislativ* centrale industriale engleze, dar și Irlanda, Scoția, Wales (Țara Galilor). Sporește rolul Camerei Comunelor.

La 1832, în Anglia se inițiază *mișcarea chartistă*,

constând din prezentarea unor **petiții,** adresate regelui şi Parlamentului, cuprinzând revendicări pentru îmbunătățirea condițiilor umane cotidiene. Totodată, în 1837, s-a înființat *Asociația Muncitorilor din Londra*, condusă de militanții Lovett, O'Conor şi Harney. **Prima chartă (petiție)** s-a elaborat în 1839, cuprindea 1 250 000 de semnături. Este, însă, respinsă de Parlament. Următoarea era semnată de 3 300 000 de cetățeni. Cea de-a treia **chartă** se suprapune cu mişcările europene din 1848. Parlamentul nu le va da curs.

Politica externă a Angliei, după 1815, a purtat, în continuare, *pecetea* inițiativelor dinastiei de Hanovra (1714-1901), prin domnia regilor George III (1760-1820), George IV (1820-1830), William IV (1830-1837), Victoria (1837-1901).

Congresul de la Viena, septembrie 1814 - iunie 1815, a oferit Angliei, aşa cum s-a precizat, mai multe foste *teritorii franceze de peste mări*, precum şi Malta, Insulele Ionice, Colonia Capului, Ceylon. Totodată, semnarea celor două **Tratate de la Paris**, 30 mai 1814, respectiv, 20 noiembrie 1815, intrarea în *Sfânta Alianță* (1818), interferența în politica internă a Spaniei, contrară Parisului, cucerirea Insulei Mauritius (1810), *reconfirmarea independenței Statelor Unite ale Americii*, în urma războiului cu fostele colonii (1812-1814), prin **Pacea de la Gand** (24 decembrie 1814), ori desființarea monopolului comercial al *Companiei Indiilor de Est* (1833), în favoarea generală a capitalului autohton, arată că perioada *coalițiilor antinapoleoniene*, indiferent de urmările *blocadei continentale*, nu a presupus *disoluția economiei*, izolarea europeană a Londrei, renunțarea la influența externă. Bunăoară, în 1810, *anul maximal* pentru Imperiul *Hexagonului*, Anglia ocupa, aşadar, Insula Mauritius.

De altfel, în perioada 1815-1870, britanicii nu au avut rivali redutabili în politica lor colonială. Ca dovadă, în 1819, Anglia îşi arogă dreptul asupra Insulei Singapore, urmată de cucerirea Peninsulei Malacca (1824). Olanda a acceptat, 17 martie 1824, solicitarea de a se delimita precis posesiunile

asiatice ale Marii Britanii şi Ţărilor de Jos, semnând, în acest sens, **Tratatul de la Londra**.

În 1827, Anglia a instituit, oficial, suveranitatea asupra Australiei. Tot în acest an, devine victorioasă împotriva flotei turco-egiptene, Navarino, 20 octombrie, iar în problema independenţei Greciei, se infiltrează, benefic, în Marea Mediterană, alături de Franţa şi Rusia, devenind un adevărat *arbitru european*. Până spre mijlocul secolului XIX, Anglia ocupă Arhipelagul Falkland (Malvinas), ianuarie 1833, adoptând, 23 august 1833, **Legea privind abolirea sclavajului** în toate coloniile sale **(Legea Stanley)**. De semnalat, totodată, continuarea mişcărilor naţionale din coloniile britanice, reprimarea militară a răscoalei din Canada (1837), Războiul anglo-afgan (1839-1842), încheiat fără succesul scontat, ocuparea zonei Aden şi transformarea Noii Zeelande, 21 mai 1840, în posesiune britanică. Evenimentele revoluţionare din 1848-1849 nu vor afecta, în mod direct, Anglia.

* * *

X. ŢĂRILE DIN EUROPA DE NORD PÂNĂ LA MIJLOCUL SECOLULUI XIX

„Trăieşte cu secolul tău, dar nu fi creatura lui. Dă contemporanilor tăi lucrul de care au nevoie, nu acela pe care îl laudă".

Frederich Schiller
(1759-1805)

Arealul european *septentrional*, aflat în apropierea Oceanului Atlantic, Oceanului Îngheţat de Nord, mărilor Baltică, Albă şi Nordului, ocupă, prin prelungirea peninsulei Kola spre zonele amintite, o suprafaţă terestră ce însumează, aproximativ, 1 100 000 de km^2.

În ceea ce priveşte **Danemarca,** se poate aprecia că s-a evidenţiat, în istoria premodernă europeană, mai ales pe timpul regelui Canut cel Mare (1018-1035), atunci când a ocupat inclusiv Anglia (1018), Norvegia (1028), parţial Scoţia (1031). Peste câteva secole, în 1397, s-a format, în spaţiile nordice, *Uniunea monarhică de la Kalmar*, regina Margareta a Danemarcei iniţiind un **pact** cu Suedia şi Norvegia, rămase, în atare structură, până în 1523, respectiv, 1814/1815. Pe lângă *Dieta regală*, numită *Rigraat*, fiecare entitate îşi păstra autonomia, existând administraţie proprie şi consilii de guvernare locală. Rolul important în Danemarca l-a avut, în perioada anterioară secolului XVII, nobilimea din Holstein, de origine germană. Participantă la *Războiul de 30 de ani* (1618-1648), prin *etapa daneză* (1625-1629), armata nordică se evidenţia în context continental.

În 1660, s-au întrunit, la Copenhaga, deputaţii principalelor stări sociale, reprezentând clericii, nobilii şi orăşenii, fără ţărănime. Era pe timpul regelui danez Frederic III (1648-1670), momentul sugerând, atunci, o situaţie contrară sistemului clasic feudal. Cu ajutorul burgheziei, Frederic III

reuşeşte să instituie *monarhia ereditară*, fiind urmat de Christian V (1670-1699), care va instaura un *sistem autoritar* pentru Danemarca şi Norvegia, rămase, după 1523, în *Uniunea de la Kalmar*. Totuşi, încă din 1665, se elaborează, în Danemarca, **Legea regală**, autor, contele Schumacher. Prevedea înfiinţarea funcţiei de *cancelar al statului*, ocupată, iniţial, de cel amintit. S-au emis **Legea daneză** (1683) şi **Legea norvegiană** (1687), proclamându-se, prin asemenea **coduri,** egalitatea tuturor locuitorilor. De aceea, în 1702, Casa Regală a Danemarcei anulează şerbia, care va fi reintrodusă în 1733.

Realitatea daneză s-a exercitat, timp îndelungat, în virtutea aplicării principiilor *Uniunii monarhice de la Kalmar* (1397), cu insistenţă, asupra Norvegiei. În atare context, se va *cultiva,* între cele două state, o anumită *competiţie* pentru dezvoltarea economiei de factură modernă, precum şi în domeniul relaţiilor externe. Aşadar, Norvegia s-a menţinut, uneori formal, în *Uniunea monarhică de la Kalmar*, din 1397, până la 1814/1815. În schimb, Suedia se desprinde din 1523, ceea ce îi va permite realizarea de programe statale proprii.

În secolul XVIII, Danemarca a fost modernizată, mai ales, pe timpul regilor Frederic IV (1699-1730) şi Christian VI (1730-1746). Cu toate că au consolidat *sistemul autoritar monarhic*, stimulează evoluţia economică, dezvoltă oraşele, sistematizează justiţia, iar în 1736, se înfiinţează Banca Daneză. La începutul secolului XVIII, o cincime din populaţia Danemarcei locuia, deja, în zone urbane, Copenhaga având peste 100 000 de locuitori (1750). După *Războiul Nordic* (1700-1721), se organizează ***Compania Daneză de Vest***, pentru navigaţia spre America, profilată, mai ales, pe negoţul cu zahăr, precum şi ***Compania Centrală Comercială***, iniţiată în 1747, având diverse trasee europene ori transoceanice.

În 1733, regele Christian VI, sub presiunea nobilimii, restabilea, aşadar, iobăgia. Pe plan cultural, monarhul amintit a stimulat, însă, doctrina *luministă*, fiind ajutat de Ludwig Holberg (1684-1754), considerat cel mai mare filosof, istoric şi

dramaturg din secolul XVIII al Danemarcei. A scris, printre altele, **Istoria statului danez.** Un succes important al veacului amintit rămâne *aducerea creştinismului* în comunităţile de *eschimoşi* din Groenlanda, prin misionarii din familia Egede. Tot pentru această etnie s-a inventat un alfabet distinct, se editează un prim **Abecedar** (1739), este tradusă **Biblia** în limba lor tradiţională.

Următorii monarhi, Frederic V (1746-1766) şi Christian VII (1766-1808), partizani ai *despotismului luminat*, au realizat o serie de reforme, ceea ce a contribuit la progresul naţiunii daneze. Astfel, justiţia a fost redimensionată, s-a introdus libertatea presei, meseriilor, comerţului. Prin aducerea medicului german Struensee în funcţia de prim-ministru, se aplică, după 1770, în mod deosebit, administraţia de factură modernă, diminuându-se rolul ***Consiliul Secret al Nobilimii.*** Reformatorul german va fi, însă, înlăturat şi executat (1772).

Pentru evitarea revoltelor ţărăneşti, mai ales în Norvegia, Christian VII a decis, definitiv, abolirea şerbiei (1788), interzicerea sclaviei în *Indiile apusene,* introducerea unui tarif vamal liberal (1797), anularea pedepselor corporale. Totodată, adoptă **Legea pentru protejarea săracilor** (1803) şi înfiinţează judecătoriile de pace.

Apoi, la începutul secolului XIX, regele Frederic VI (1808-1839) va *promova* diversificarea relaţiilor cu *Marile Puteri* ale lumii, apreciind, de asemenea, spiritul napoleonian. Prin Congresul de la Viena (1814-1815), Danemarca pierde Norvegia, în favoarea Suediei.

După cum s-a precizat anterior, **Suedia** a fost, din 1397, până la 1523, parte integrantă a regatului Danemarcei, în cadrul *Uniunii monarhice de la Kalmar*, unele zone ale acestui areal incluzându-se, temporar, în Norvegia. Reuşeşte să-şi obţină *unilateral* independenţa, prin iniţiativa şi conducerea nobilului Gustav Vasa, care se proclamă, în 1523, monarh al ţării sale. Va institui şi menţine o *pace perpetuă* cu Danemarca, folosind, pragmatic, *alianţa matrimonială,* interstatală devenind cumnat

al regelui danez, Christian III (1534-1599).

În secolul XVII, Suedia dezvoltă meşteşugurile, cu preponderenţă mineritul (argint, fier, aramă), ocupă provincia Ingria din zonele nordice, aproape de Golful Finic, anexează, apoi, posesiuni din Estonia (1570) şi Letonia, transformând, astfel, Marea Baltică, într-un *lac suedez.*

Reforma religioasă europeană a catolicismului clasic va determina o diversitate de *concepţii eclesiastice* şi de alianţe cu state ce acceptau aceleaşi doctrine. Încă din 1527, în Suedia s-a adoptat *luteranismul,* domeniile funciare dependente de Roma fiind trecute în proprietate nobiliară laică. S-a înfiinţat arhiepiscopatul reformat de la Lund.

Ulterior, regele Gustav II Adolf (1611-1632) face din Suedia o adevărată putere europeană, fiind ajutat de învăţatul Johann Schroderus, cunoscut în istoria mondială sub numele de cancelarul *Skytte* (1612-1654). Este urmat, în calitate ministerială, de omul politic Axel Gustavsson Oxentierna (1583-1654), care a sprijinit monarhia suedeză pentru a adopta o serie de reforme.

Astfel, Suedia formează *prima armată naţională din Europa,* participantă la *Războiul de 30 de ani* (1618-1648), obţinând succese în luptele de pe teritoriul Germaniei de astăzi. Declanşează, apoi, *cruciada protestantă.* Cu toate că, în noiembrie 1632, regele Gustav II Adolf a căzut în bătălia de la Lützen, oştirea monarhului va repurta victoria, ceea ce face din Suedia un stat învingător. Ca urmare, în istoria *Războiului de 30 de ani* există, distinct, *perioada suedeză* (1631-1635), ulterioară celei *daneze* (1625-1629).

Prin **Pacea Westfalică** (24 octombrie 1648), Suedia obţine Pomerania Occidentală, Insulele Rügen, Vollin, Usedom, cetăţile-porturi Wisman, Bremen, Verden, împreună cu o *indemnizaţie* de 5 000 000 de taleri. În cadrul structurilor protestante germane, primeşte dreptul de a înfiinţa Curte de justiţie proprie la Wisman, precum şi Universitatea din Greifswald. Suedia devine, astfel, cea mai importantă putere

reformată din lumea catolică. Asemenea succese s-au datorat *abilității* cancelarului Axel Gustavsson Oxentierna, care se va impune, în plan european, ca un diplomat de mare clasă.

Tot în urma *Războiului de 30 de ani*, Suedia controla traseul final al fluviilor Neva, Narva, Oder, Elba, Waser, ceea ce însemna dominația în Marea Baltică, dar și intrarea în conflict cu Spania, obligată să recunoască, oficial, independența Țărilor de Jos, prin **Pacea Westfalică** din 1648.

Regina Christina (1632-1654) a acceptat modificarea **Constituției** anterioare a Suediei (1634), acordând nobilimii și burgheziei autohtone proprietăți în zonele cucerite, ori, pe teritoriul Finlandei. Se stabilește, după abdicare, în Italia. Tronul este preluat de Carol X Gustav (1654-1660). Noul monarh va fi determinat să lupte, în 1657, cu armatele ruse și polone în Livonia (Letonia și Estonia), dar și cu cele ale principelui *elector* de Brandenburg, în Prusia. Inițiază un **tratat** separat cu Imperiul Țarist, fapt ce îi permite să obțină victorii asupra Poloniei, ocupând inclusiv Capitala, aflată, atunci, la Cracovia (1660).

Noul rege, Carol XI (1660-1697), semnează **Pacea de la Oliva** (3 mai 1660) cu Polonia, Austria și Principatul Brandenburg (astăzi, Potsdam). **Tratatul de la Olivia** a avut prevederi importante, precum: regele Poloniei renunța la pretenții teritoriale în Suedia și în ducatul Finlanda, iar cea mai mare parte din Livonia (Letonia și Estonia) intra în stăpânirea Suediei. Se stabilea eliberarea imediată a tuturor orașelor și satelor ocupate de țările amintite, preluate, atunci, de Suedia. Prin **Pacea de la Oliva** (3 mai 1660), principatul Prusia devine independent față de celelalte structuri teritoriale germane, dezvoltându-se ca monarhie continentală distinctă.

Regele Suediei conducea țara cu ajutorul unui *Rickstdag* (Consiliul regal), ce s-a întrunit, de exemplu, în 1683 și 1693, fiind recunoscute drepturile monarhiei de a decide fără acordul Parlamentului (Consiliul de Stat) și al Senatului. Se va institui, astfel, între anii 1680-1700, o perioadă de pace în

Suedia (1 500 000 de locuitori), când se vor dezvolta, prioritar, centrele urbane, oraşul Stockholm ajungând la 40 000 de persoane, iar oraşul Götteborg, la 10 000 de cetăţeni. Activitatea economică generală, mai ales cea externă, cunoaşte o permanentă extensie.

Pe timpul regelui Carol XII (1697-1718), Suedia provoacă *Războiul Nordic* (1700-1721). Noul conducător a preluat puterea supremă la cincisprezece ani, când se autoproclamă major (1697), fiind încoronat în Catedrala din Uppsala. Neavând opoziţie consistentă din partea Consiliului regal (*Rickstdag*), Carol XII adoptă măsuri de austeritate în interior, aspect ce i-a permis să dezvolte un conflict prelungit extern cu *Liga Nordului*, constituită, în 1699, din Rusia, Danemarca, Saxonia, Polonia.

Învinge Danemarca, fapt recunoscut prin **Pacea de la Travendal** (1700), luptă în Polonia şi Saxonia timp de mai mulţi ani, obţinând, datorită prevederilor **Păcii de la Altranstäd** (1706), acceptul de a face comerţ liber în aceste state. În 1700 şi 1709, se confruntă cu armatele ţariste conduse de Petru I cel Mare (1682-1725). Dacă la Narva (30 noiembrie 1700), Suedia obţine victoria, Carol XII este înfrânt, decisiv, la Poltava (8 iulie 1709), unde pierde aproape toată armata.

Refugiat la Tighina (Bender), localitate din sudul Basarabiei, se reîntoarce în ţară după un *periplu* inclusiv la Piteşti. Va muri într-un accident (11 decembrie 1718), petrecut în tabăra militară pentru asedierea cetăţii Frederikshald, din Norvegia de Vest, campanie care urma să determine consolidarea tronului, mai ales a visteriei suedeze. Perioada domniei regelui Carol XII (1697-1718) este suficient de controversată. Ulterior, *luministul* francez Voltaire i-a dedicat, în 1731, o lucrare personalizată.

Etapa 1718-1772 este numită, în plan naţional, *Era libertăţii suedeze*. Raporturile exterioare rămân, însă, tensionate, mai ales cu statul rus, ceea ce explică prevederile **Păcii de la Nystadt** (30 august 1721), din Finlanda. Suedia

pierde, atunci, Livonia (Letonia şi Estonia), provincia Ingria, Karelia de Est, parţial, Finlanda (oraşul Viborg, pentru care primeşte, însă, 2 000 000 de taleri de la Imperiul Ţarist). Condiţiile finlandeze ale **Păcii de la Nystadt** se vor modifica în 1809, tot în favoarea Rusiei.

Aşadar, *Războiul Nordic* (1700-1721), finalizat prin **Pacea de la Nystadt**, a adus Suedia într-o poziţie inferioară faţă de Rusia. *Marea Putere a Romanovilor* dorea, însă, o colaborare bilaterală. Provincia Scania, considerată *noul grânar* al Suediei, ori sectorul minier, interesau Imperiul Ţarist, aflat în competiţie cu Anglia, ce va deţine inclusiv supremaţia economică a Europei, întrucât Franţa, după Ludovic XIV (1643-1715), se arăta fragilă.

În secolul XVIII, Suedia îşi măreşte producţia de export, rămânând, totuşi, inferioară altor zone geografice. După un anumit timp, în Suedia se adoptă **Legea Produkt - plakat,** asemănătoare **Actului de navigaţie** al Angliei (9 octombrie 1651). Ca urmare, îşi va reface flota de mare tonaj (500 de vase), stabilind relaţii comerciale de transport cu Turcia, Alger, Tunis. În 1731, organizează ***Compania Indiilor Orientale Suedeze***, iar, în 1738, înfiinţează ***Compania Comercială pentru Mediterana de Răsărit.*** Metalurgia suedeză devine, în secolul XVIII, celebră, cunoscut fiind, mai ales, oţelul de calitate superioară. După 1788, se consolidează oraşele şi comerţul prin aportul financiar al evreilor, cărora, în 1814, li se oferă dreptul de a intra în *corporaţii,* puteau să-şi cumpere imobile, obţinând cetăţenie suedeză.

Regele Gustav III (1771-1792) a avansat, pentru monarhia franceză, detronată prin Revoluţia Modernă din 1789, ajutorul militar al Suediei, în vederea *reabilitării* Casei de Bourbon, gest constatat şi din partea împărătesei Ecaterina cea Mare a Rusiei (1762-1796). Parisul nu a acceptat, atunci, colaborarea directă, în schimb, Suedia a participat, alături de Imperiul Ţarist, la mai multe coaliţii antinapoleoniene.

Spre finalul secolului XVIII, se dezvoltă, în Suedia,

învățământul, cultura, justiția de factură modernă, favorizându-se *laicizarea* vieții se stat. Ca dovadă, în 1719, s-a înființat ***Societatea Regală de Ştiințe,*** având sediul la Uppsala. Apare, totodată, întâiul ziar național, după model londonez, intitulat **Argusul suedez**, se prezintă primele spectacole de teatru (1699), iar mulți tineri vor învăța în Olanda, Anglia, Franța.

De asemenea, se constituie, *incipient*, partidele politice ale secolului XVIII. Erau denumite, original, ***Partidul pălăriilor,*** al nobilimii şi al marii burghezii, care au încercat să dezvolte economia capitalistă, de tip industrial, respectiv, ***Partidul bonetelor,*** reprezenta mica nobilime, funcționarii, intelectualii, ofițerii, țăranii înstăriți.

Casa regală a lui Gustav III (1771-1792) a dat, în august 1772, o *lovitură de stat*, înlocuind guvernul, considerat opozant, moment care a condus la *revigorarea* rolului monarhiei şi al grupărilor ce susțineau *despotismul luminat*. Suveranul realizează aşa-numita *revoluție paşnică modernă*, înlăturând, fără complicații militare, membrii Consiliului de Stat, liderii dietelor, alți oficiali. Noua **Constituție** (1772) prevedea, premieră în Suedia, separarea puterilor în stat, după conceptul preconizat prin doctrina *luministă* elaborată de baronul Montesquieu (1689-1755).

Noul prim-ministru, Ulrik Scheffer, desființează tortura, cenzura (1774) şi tribunalele extraordinare, a scutit de impozit familiile sărace, cu cel puțin patru copii, decide distribuirea de medicamente gratuite, reorganizează sistemul aprovizionării cu grâu, a întărit armata, iar castelul Gripsholm va deveni un al doilea *Versailles*, specific Europei de Nord. La 1786, s-a înființat ***Academia Suedeză***, amplificându-se, astfel, realizările dobândite, anterior, de ***Societatea Regală de Ştiințe*** (1719).

În februarie 1789, Dieta suedeză a aprobat, însă, **Actul de Uniune şi Siguranță,** ce completa **Constituția** din 1772, prin care regele *reinstaura*, în complicatul context european, *monarhia absolută*. Noile măsuri autoritare nu au convenit multor colaboratori. Ca dovadă, în 1792, monarhul va deceda

în urma unui atentat inițiat chiar de garda personală. Cu toate inconsecvențele sale, Gustav III (1771-1792) este considerat un *luminist* european.

Urmaşul la tron, Gustav IV Adolf (1792-1806), a continuat în mică măsură *opera tatălui său*, înclinându-se, deseori, în fața marii personalități a lui Napoleon Bonaparte. Întrucât, aşa cum s-a precizat, Suedia a făcut parte, uneori, din mai multe coaliții europene, Congresul de la Viena (1814-1815) îi oferă Norvegia, preluată de la Danemarca. Puterea Suediei scade în urma războiului cu Imperiul Țarist (1808-1809), încheiat cu **Pacea de la Hamina** (17 septembrie 1809), când pierde Finlanda.

Cunoscută țară a Nordului european este şi **Norvegia.** A avut o scurtă perioadă de *dominație suedeză*, pe timpul lui Magnus Eriksson (1319-1355), apoi, a fost alipită Danemarcei (1397), prin *Uniunea monarhică de la Kalmar*, până în anii 1814-1815, când va reveni Suediei. De-a lungul timpului, Regatul Danez a *conservat*, permanent, numai *autonomia* Norvegiei, fără să se discute despre *independența statală*.

Ca urmare, țara evoluează pe baza prevederilor **Legii norvegiene,** emisă, aşa cum s-a spus, în 1687, care a promovat, insistent, absolutismul monarhului Danemarcei, Christian V (1670-1699), dar şi politica urmaşilor săi. De aceea, au loc mai multe mişcări sociale şi de rezistență împotriva stăpânitorilor. Capitală devine oraşul Oslo, construit în apropierea vechii reşedințe Christiana, înființată de regina Christina a Danemarcei (1632-1654).

Spre sfârşitul secolului XVIII, pe timpul domniei lui Christian VII (1766-1808), s-au adoptat măsuri pentru dezvoltarea economiei moderne, prevăzute, special, în legislația din 1788-1803. Prin deciziile Congresului de la Viena (1814-1815), Norvegia este desprinsă, oficial, din vechea *Uniune monarhică de la Kalmar* cu Danemarca, instituită, prin urmare, în 1397, fiind alipită Suediei. În 1905, Norvegia îşi proclamă independența.

În ceea ce priveşte **Islanda,** insulă însumând 102 800 km^2, locuită prin anul 793 de *vikingii* care au ajuns în Anglia, apoi, la 1007, pe ţărmul Canadei, a fost stăpânită, în secolele IX-X, de norvegieni. Începând cu veacul XIV (1380), s-a alipit Danemarcei, respectiv, *Uniunii monarhice la Kalmar*, constituită, după cum se ştie, în 1397. Islanda are Parlament propriu (*Althing*) încă din 930, reorganizat, ca *for danez integrat*, modern şi constituţional, la 1845. Islanda îşi proclamă independenţa în 1918, cu efecte concrete, însă, din 1944.

La 1703, s-au publicat, în Europa, datele primului recensământ privind Islanda. Avea, în debutul veacului XVIII, 50 358 de locuitori, dar, în 1710, numărul acestora scăzuse la 34 000 de persoane, fapt datorat condiţiilor geografice vitrege, apropiate *Cercului Polar* Nordic. Prin decizia regelui danez Christian VII (1766-1808), localitatea Reykjavik primeşte statutul de aşezare urbană, iar în 1801, devine, oficial, sediul administrativ al Islandei.

De reţinut faptul că în această ţară a apărut prima **Gazetă de dimineaţă** de pe Continent. Tot aici, s-a menţinut permanent, ca instituţie parlamentară specifică, Adunarea Consultativă (*Althing*), apreciată în Europa inclusiv pentru evidenţele demografice realizate sistematic în fiecare an. Regatul danez i-a respectat, întotdeauna, autonomia.

O importantă entitate a nordului european este, fără îndoială, **Finlanda**, locuită, iniţial, de triburi *ugro-finice*, originare de pe Volga şi din Munţii Urali, care au asimilat pe autohtonii *laponi.* În 1155, Finlanda este ocupată, treptat, de suedezi, aflaţi într-un conflict prelungit cu statul rus, context ce favorizează creştinarea populaţiei. Din 1284, Finlanda devine *ducat al Suediei*, iar, în 1581, *Mare Ducat* al acesteia. Cunoaşte, în secolul XVIII, o evoluţie contradictorie. S-a aflat, mai multă vreme, în continuare, sub influenţa suedezilor, iar guvernatorul Per Brahe înfiinţează Universitatea din Capitala Turku, acordând, totodată, calitate urbană pentru alte 15 localităţi finlandeze.

Războiul Nordic (1700-1721) a adus diminuarea demografică prin alianța militară cu Carol XII al Suediei (1697-1718). Ulterior, datorită **Păcii de la Nystadt** (30 august 1721), favorabilă rușilor, o parte din sud-estul Finlandei era ocupat, pentru întâia oară, de Imperiul Țarist. Petru I cel Mare (1682-1725) va mobiliza mai mulți ostași ai acestei țări în războiul cu Persia (1724), precum și la ridicarea, în 1703, a viitoarei Capitale, Sankt Petersburg, având asemenea statut din 1712. Celelalte *zone finice* au rămas la Suedia.

În 1750, Finlanda avea aproximativ 420 000 de locuitori, care foloseau o suprafață de circa 300 000 de km^2. În 1800, numărul lor ajunge la peste 830 000, ceea ce demonstrează refacerea potențialului demografic după *Războiul Nordic* (1700-1721). Conform teoriei învățatului finlandez Gabriel Porthan (1730-1804), considerat *părintele istoriei* Finlandei, secolului XVIII, deși atât de frământat, a devenit *etapa creșterii conștiinței naționale.* Acesta înființează societatea literară ***Aurora***, tipărește primul ziar finlandez, dezvoltă activitatea teatrală și din învățământ, promovează cultura populară, valorificând *runele*, specifice țării sale.

Statutul Finlandei este modificat, esențial, în urma *Războiului ruso-suedez* din 1808-1809, încheiat cu **Pacea de la Hamina** (17 septembrie 1809), nefavorabilă Suediei, care va ceda toată Finlanda, precum și Arhipelagul Aaland, Imperiului Țarist. Se transformă, astfel, în *Mare Ducat al Rusiei*, iar țarul Aleksandru I (1801-1825) își *arogă*, în premieră, titlul de *mare duce al Finlandei.* Îi va acorda, însă, o autonomie sporită, având guvernator, Senat și unități administrative proprii.

Din 1812, Capitala Finlandei s-a mutat de la Turku, la Helsinki. Totodată, Universitatea centrală este transferată (1828) în noua reședință oficială a statului. Se remarcă, pentru începutul secolului XIX, învățatul Elio Lönurot, cel care, în 1835, va realiza prima ediție a cunoscutei epopei finlandeze **Kalevaala.** Apoi, profesorul Adolf Arwidsson reușește să generalizeze folosirea limbii naționale în învățământ, pornind

de la conceptul: *„Suedezi nu putem fi, ruşi nu putem deveni, să fim, deci, finlandezi"*.

Statele prezentate mai sus au încercat, deseori sub influenţa *luministă*, să realizeze o colaborare *interscandinavă*. Ca dovadă, Frederic Barford publică, în 1839, **Revista nordică,** unde analizează şi susţine avantajele unei asemenea structuri administrative. Ideea este, însă, compromisă în 1864, atunci când Danemarca a fost atacată de Prusia şi Austria, iar ţările vecine nu au venit în ajutorul asediaţilor.

Cu efecte benefice pentru acest areal, în Suedia se emit, premieră pentru Europa, primii *bani de hârtie* (1656), iniţiativa *bancnotelor* aparţinând economistului Johann Palmstruch. În a doua jumătate a secolului XVIII, *lumea scandinavă* dezvoltă stilurile artistice europene, *baroc* şi *roccoco*, apoi *neoclasicismul*. Este de reţinut faptul că, la Uppsala, s-a descoperit **Codex Argentus,** considerat cel mai vechi document de limbă germană, reprezentând traducerea **Evangheliilor** în graiul gotic, operă a episcopului Ulfila (369), lucrare adusă în Suedia pe timpul *Războiului de 30 de ani* (1618-1648). De asemenea, tot în Suedia s-a aflat, un timp, spătarul Nicolae Milescu (1636-1708), cărturar umanist moldovean, unde va elabora o lucrare teologică de factură *jansenistă*. Cartea este în limba latină, propovăduind catolicismul *moralei austere,* fundamentat de Cornelius Jansenius (1585-1638) la Mănăstirea Port Royal din Franţa. S-a publicat la Paris, devenind prima operă a unui român editată în Capitala Franţei. Se păstrează, însă, în Suedia.

Ţările nordice, analizate sumar în paginile anterioare, **Danemarca, Suedia, Norvegia, Islanda, Finlanda**, relevă, pentru perioada modernă, numeroase caracteristici geo-istorice, sociale, economice, politice, spirituale, conexate, benefic, sensurilor continentale europene.

* * *

XI. CANADA – SPAȚIU AMERICAN EDIFICAT DE EUROPENI

„Dacă omul va începe cu certitudinile, va sfârşi prin a se îndoi; dar dacă se va mulţumi a începe cu îndoielile, va sfârşi prin a avea certitudini".

Francis Bacon
(1561-1626)

Istoria Canadei este relativ recentă. Ocupând o suprafață de 9 976 139 de km^2, rămâne *a doua țară din lume*, ca întindere teritorială, după Federația Rusă, dar, înaintea Chinei. Autohtonii timpurilor străvechi, cunoscuți în mică măsură de alte comunități continentale, au fost numiți, convențional, de către exploratori, *amerindieni* (în zonele sudice) şi *eschimoşi* (în partea nordică).

Ca structură definită teritorial-administrativă, Canada apare consemnată, mai ales, în scrierile franceze din secolul XVII, aşadar, în temporalitatea capitalistă. Aceasta certifică faptul că partea *septentrională* a Americii de Nord, Canada, a *plonjat*, direct, în *modernitate*, fără să cunoască, sub formă clasică, Antichitatea, sau Evul Mediu. Totuşi, există documente scandinave care amintesc faptul că navigatorii *vikingi* au constituit în anul 1007, pe litoralul răsăritean al actualului continent America de Nord, o *colonie* incipientă, numită *Vinland*, prin intermediul căreia s-au realizat activități comerciale transatlantice, specifice veacului XI.

Modernitatea canadiană are ca *paternitate*, inițial, civilizația pariziană şi londoneză, *importată*, prevalent, începând cu ultimii ani ai secolului XV, prin intermediul unor navigatori de diferite proveniențe etnice. Astfel, John Cabot (1450-1498), originar din Italia, a ajuns în *Lumea Nouă* sub pavilion englez, explorând (1497-1498) ceea ce numim, frecvent, *Pasajul de Nord-Vest* al spațiului transoceanic, până

în Insula *Terra Nova* din Canada de astăzi.

Apoi, fraţii Cortereal, în 1500-1502, sau Giovanni Verrazano (1485-1528), originar din Florenţa, cel ce a *antamat*, în 1524, actuala zonă americană New York, spre Nord, ajungând până la Capul Breton, aparţinând Canadei, precum şi Henry Hudson (decedat în 1611), conducător al mai multor expediţii engleze în *mările arctice* (1607-1609), călător de-a lungul coastelor de Răsărit, ori de Miazănoapte ale Canadei, au adus, în actualitatea timpului lor, numeroase *detalii inedite* referitoare la acest teritoriu.

Stăpânirea franceză asupra *habitatului* canadian, de la litoralul dinspre Europa, în adâncimea *Continentului Nou*, s-a inaugurat prin acţiunea navigatorului Jacques Cartier, constând, atunci, 1534-1536, din *vizitarea* estuarului fluviului Sfântul Laurenţiu. Peste aproape trei sferturi de veac, francezul Sammuel de Champlaine (1567-1635), pe baza unor informaţii deja sistematizate, a plecat, în 1603, din portul european Saint Malo, iar, după o acţiune prelungită, înfiinţează în Acadia, 1604, primele aşezări stabile. Totodată, întemeia, la 3 iulie 1608, pe malul fluviului Sfântul Laurenţiu, oraşul, fortul şi provincia Quebec, intrate, astfel, în proprietatea regelui Henric IV de Bourbon (1589-1610). Se funda, aşadar, *Noua Franţă*, dincolo de Oceanul Atlantic.

Oficial, Canada a devenit, însă, colonie a Franţei la 1663, asemenea *statut* internaţional fiindu-i acordat de monarhul Ludovic XIV (1643-1715), interesat pentru atragerea zonei amintite în comerţul diversificat al metropolei. Cuprindea, în principal, *Noua Franţă* (Quebec), Acadia şi *Terra Nova*. Acţiunea a fost precedată de mai multe *preparative*, inclusiv de natură religioasă, economică, militară.

Astfel, încă din 1615, a început în Canada, la Quebec, *activitatea misionară franceză*, iar, prin 1625, este atestată prezenţa membrilor *Ordinului Iezuit*, având menirea de a conserva şi extinde catolicismul în rândurile europenilor, veniţi din *Vechiul Continent,* ori al locuitorilor tradiţionali.

La rândul său, cardinalul Armand Richelieu (1585-1642), pe timpul cât a fost ministru regal (1624-1642), construieşte canalul Languedoc, creându-se un traseu redus între Marea Mediterană şi Atlantic, evitându-se, astfel, Gibraltarul spaniol. Se vor amenaja, în Franţa de Vest, pentru activităţile transatlantice, porturile Le Hâvre, Saint Malo şi alte instalaţii specifice, care preluau afacerile cu America şi vor produce ambarcaţiuni speciale pentru traversarea Oceanului, spre Canada.

În 1627, s-a înfiinţat *Compania celor 100 de asociaţii pentru colonizarea Noii Franţe*, deţinând monopolul comercial pe teritoriul dintre Florida şi Cercul Arctic. Ulterior, Jean-Baptiste Colbert (1619-1683) a încercat să înlăture, ca ministru de finanţe al Franţei (1665-1683), concurenţa străină, iniţial, în vechile zone indiene de pe fluviul Mississippi, fixând acolo bazele coloniei Louisiania, cu influenţă şi în spaţiul canadian. Monarhul Franţei, Ludovic XIV (1643-1715), se va confrunta, în cadrul unui război colonial (1628-1629), pentru Acadia şi Quebec, cu suveranului Angliei, Carol I Stuart (1625-1649), **pacea** realizându-se la Saint-Germain (29 martie 1632), favorabilă Parisului.

Deoarece, în 1643, se introduce, acolo, administraţia franceză, Ludovic XIV a proclamat Canada *provincie regală*, mai 1663, decizie adoptată la îndemnul ministrului său, Jean-Baptiste Colbert. Avea: guvernator, episcop intendent (Laval), comandant militar, Consiliu regal al coloniei, organisme ce se vor ocupa, special, de aceste teritorii, în numele Casei de Bourbon. Pentru primele decenii (1663-1713), Canada, numită *Noua Franţă*, prezenta, în general, structuri economice premoderne, asemănătoare celor aparţinând monarhiei absolute din metropolă. Urmează, după 1713, o perioadă de amplă prosperitate internă, concretizată prin dezvoltarea industrială a oraşelor Quebec, Montreal (înfiinţat în 1642) şi Trois Rivière. Centrul urban Quebec va deveni, convingător, o mare zonă a şantierelor navale internaţionale.

La 11 aprilie 1713 **(Pacea de la Utrecht),** s-a finalizat *Războiul de succesiune la tronul Spaniei*, prezentat anterior. Franța pierdea, atunci, în favoarea Angliei, zonele Acadia (viitoarea *Noua Scoție*), *Terra Nova*, dar și hegemonia europeană. Sub stăpânire britanică, în aceste teritorii sporește considerabil producția minereurilor de fier, regele londonez interzicând, însă, după 1714, deschiderea de noi mine, pentru a preîntâmpina, astfel, concurența continentală. Din 1663, se înființase, la Quebec, Universitatea Catolică *Laval*.

Ca urmare a *Războiului de 7 ani* (1756-1763), Franța, învinsă, cedează monarhiei engleze inclusiv arealul Quebec (18 000 de locuitori în 1713, apoi, 70 000 de cetățeni în 1763), prevederea fiind înscrisă în **Tratatul de la Paris** (10 februarie 1763). Totuși, *Hexagonul* avea dreptul de a pescui în zonă, putea să usuce peștele în estuarul Sfântul Laurențiu și pe coastele din *Terra Nova*, păstrând, ca proprietate regală, insulele Saint Pierre și Miquelon, situate la sud de *Terra Nova*. De asemenea, continua să stăpânească orașul New Orleans, din delta fluviului Mississippi. Pierderea, după o sută de ani (1663-1763), a *Noii Franțe*, aproape total, de către dinastia pariziană, a însemnat, la 1763, în bună măsură, *falimentul* monarhiei absolute franceze, abandonarea definitivă a *statutului* său superior de putere colonială și maritimă intercontinentală, preluat, autoritar, de Marea Britanie.

În perioada imediat următoare, Cancelaria regală de la Londra emite o legislație specială, aplicabilă în toată Canada. Astfel, în ziua de 7 octombrie 1763, printr-o **Proclamație,** regele George III (1760-1820) a înființat, oficial, Colonia Engleză Quebec. Potrivit **documentului** elaborat, părțile de sud-est (Quebec), din fosta *Noua Franță*, treceau la *Noua Scoție* (Acadia), iar pentru *Newfoundland* (*Terra Nova*) se atașau Peninsula Labrador și diverse insule apropiate.

Suprafețele de la vest de râul navigabil Ottawa erau considerate, de către Coroana engleză, *Rezervație indiană*, inaccesibilă albilor. În asemenea condiții, teritoriul inițial, al

zonei franceze Quebec, se diminua geografic la mai puțin de jumătate, decizie care limita o eventuală opoziție antibritanică. În consecință, prin similitudine, se evitau mișcările băștinașilor, așa cum se întâmplase pe timpul *Războiului de 7 ani*, când aceștia s-au ridicat împotriva armatei franceze.

La 22 iunie 1744, Parlamentul englez, în contextul declanșării tensiunilor dintre coloniile americane și Londra, a elaborat **Quebec Act**, unde, printre altele, se statorniceau: aplicarea prevederilor **Constituției** metropolitane pentru administrarea, în general, a Canadei; toleranța religioasă; menținerea unor legi *francofone* în zonele demografice majoritare; fixarea noilor granițe ale Quebecului până la fluviul Ohio și fluviul Mississippi. Prin **Quebec Act**, regele englez era reprezentat, în Canada, de un guvernator și de un Consiliu format din 22 de membri, numiți de monarh. Se păstrau alte privilegii ale francezilor, mai ales în domeniul proprietăților funciare de factură nobiliară, stimulându-se, totodată, preocupările capitaliste.

Noua reglementare, din 22 iunie 1744, a determinat anumite nemulțumiri ale etnicilor englezi din Quebec, ori din partea celor 13 colonii americane de la sudul Canadei, care se vor întruni (5 septembrie 1744), prin reprezentanții lor, în *Primul Congres* de la Philadelphia. Delegații acestui for au aprobat, printre altele, **Scrisoarea către locuitorii provinciei Quebec,** propunând unirea împotriva dominației engleze. Ideea nu se va realiza.

Spre teritoriile canadiene s-au îndreptat numeroși locuitori britanici, *loialiști*, proveniți din coloniile americane revoltate împotriva metropolei europene, iar ca urmare, sunt adoptate anumite hotărâri, *pliate* modificării *spectrului* demografic. De aceea, *Noua Scoție* (Acadia) se scindează în *Noua Scoție* și *New Brunswick*. În Canada, cei peste 100 000 de cetățeni englezi *loialiști* vor aduce și religia *anglicană,* intrată în contradicție cu conceptele franceze, preponderent catolice, dar și protestante.

Prin **Pacea de la Paris-Versailles** (3 septembrie 1783), dintre Anglia şi coloniile americane, victorioase în Războiul de independenţă, Quebecul şi teritoriile adiacente nu sunt luate în calcul, întrucât, principial, legislaţia din 22 iunie 1744 oferea Canadei autonomie faţă de metropolă. Totuşi, se vor solicita noi avantaje, înscrise, apoi, în **Actul constituţional** al Londrei, din 26 decembrie 1791. Datorită acestui **document,** teritoriul este *catalogat*, în totalitate, ca fiind *America de Nord Britanică*. Se generalizează, însă, denumirea de **Canada**, graniţele devin stabile, iar toţi locuitorii, indiferent de etnie şi religie, urmau să dispună de aceleaşi drepturi.

Pentru a *superviza* activitatea din vastul areal, era stabilit, prin **Actul constituţional**, din 26 decembrie 1791, un general-guvernator, având reşedinţa la Quebec. Coroana engleză împărţea colonia *America de Nord Britanică* în două mari zone: Canada de Jos, sau *Inferioară* (spre Nord), demografie majoritar franceză, cu Capitala la Quebec, respectiv, Canada de Sus, sau *Superioară*, populaţie engleză, coordonată din oraşul York, astăzi, Toronto (spre Sud). Se menţineau, distincte, *Noua Scoţie* (Acadia) şi *New Brunswick*, ataşate ulterior zonelor amintite. În cele două spaţialităţi canadiene, denumite *de Jos* şi *de Sus*, se formează structuri administrative proprii, conduse de persoane reprezentative.

Spre mijlocul secolului XIX (1836), Canada avea, în entităţile acceptate legislativ de Anglia, peste 1 000 000 de locuitori. Apoi, la 23 iulie 1840, Parlamentul britanic a emis **Actul Uniunii** celor două provincii, *Inferioară* şi *Superioară*. Noile reglementări ale Coroanei londoneze stimulează dezvoltarea economiei moderne, ţara devine mare exportatoare de cereale, cu deosebire grâu, capitalul comercial circulă datorită băncilor, prima instituţie financiară apare la Montreal (1818), pentru ca, în 1837, să existe 18 unităţi cu asemenea profil. Pe timpul *Războiului Crimeii* (1853-1856), preţul grâului canadian se dublează.

În Canada de Sus (*Superioară*), spre Sud, are loc

secularizarea pământului clerului protestant, iar domeniile nobiliare din Canada de Jos (*Inferioară*), spre Nord, erau desființate. Relațiile cu metropola sunt favorabile, constant, evoluției domeniului economic și funciar. Concomitent, în 1853, se fabrică prima locomotivă, apare, începând cu 1836, rețeaua de căi ferate, care, în 1860, avea peste 2 000 de mile, iar în 1857, începe extracția petrolului. Numărul locuitorilor depășește 3 000 000 în anul 1861.

Urmărind consolidarea dominației engleze, Camera Comunelor, întrunită la Westminster, elaborează **Actul Americii de Nord Britanice** (1 iulie 1867), când, la ceea ce era atunci Canada, unită prin **Actul** din 1840, se alătură inclusiv *Noua Scoție* (Acadia) și *New Brunswick*, constituindu-se, astfel, *Confederația Canadiană,* având statut de *dominion.* Șef al statului era regele londonez.

Constituția aplicată devenea similară celei engleze, iar conducerea națiunii se asigura de instituții centrale proprii: Senat, Cameră a Comunelor, Guvern unic. Capitala este stabilită, în 1867, la Ottawa. Cu timpul, vor adera la noua *Confederație* și alte provincii, constituite, mai ales, prin creșterea vertiginoasă a numărului de locuitori, proveniți din Statele Unite ale Americii, ori din Europa, cărora li se vor acorda, gratuit, suprafețe de teren și alte facilități.

Pe plan politic, amintim faptul că, în 1837, a avut loc prima mișcare autohtonă canadiană, contra Angliei, condusă de William MacKenzie și Louis Papineau, obținându-se anumite facilități de factură modernă. Apoi, în 1854, s-a înființat Partidul Conservator, favorabil, constant, consolidării relațiilor economice cu metropola, iar în 1873, se constituie Partidul Liberal, adept al unei activități de nuanță națională.

Treptat, Canada își conturează politica externă activă, derulată în cea mai mare măsură, prin consens cu monarhia londoneză. Așa, de exemplu, după transformarea, la 1 iulie 1867, în *dominion federativ*, Guvernul unic va folosi un *serviciu specializat* al relațiilor internaționale. Diplomația proprie s-a

remarcat pe timpul extensiei teritoriale (1870-1905), al consolidării graniței sudice cu Statele Unite ale Americii, de-a lungul *Paralelei 49°*, ori prin aplicarea, începând cu 1907, a **doctrinei sectoarelor**, referitoare la *întinderile arctice* până la Polul Nord, cuprinse între meridianele proprii, ceea ce i-a adus Canadei 1 280 000 de km^2 de ape şi *banchize.*

Regele George III
(1760-1820).

Împăratul Napoleon III
(1852-1870).

De altfel, la 1 iunie 1909, această primă structură guvernamentală a politicii externe devine *departament*, acționând, nemijlocit, pentru stabilirea unor forme de colaborare cu alte state de pe *Mapamond*, inclusiv în etapele tensionate. Ca atare, la 4 august 1914, Canada se va alătura Angliei prin **Declarația de război** adresată Germaniei, ceea ce a implicat potențialul său, uman şi material, alături de Coroana britanică, în Primul Război Mondial (1914-1918), de partea Antantei.

XII. ANUL REVOLUȚIONAR 1848 ÎN EUROPA

„Istoria universală nu este terenul fericirii. Perioadele de fericire sunt pagini goale în istorie".

Georg Hegel
(1770-1831)

În prima jumătate a secolului XIX, economia europeană a făcut progrese importante, aspectele caracteristice *segmentului* enunțat fiind valabile, mai ales, pentru Anglia,Olanda, Franța, Belgia, Spania, Principatele Germane, Italia de Nord. Puterea politică şi deciziile administrative reale nu aparțineau, însă, în toate cazurile, celor mai autorizați *lideri* ai societății clasice capitaliste. Ca urmare, grupările acestora, în alianță cu alte categorii cetățeneşti, vor declanşa, implicând mai multe țări ale Continentului, noi mişcări sociale şi naționale, culminând cu cele din anul 1848.

Pe de altă parte, unele state europene erau, încă, necentralizate, altele se aflau sub stăpânirea Imperiului Habsburgic, Imperiului Țarist, sau a Imperiului Otoman, ceea ce, teoretic, *proiecta* premisa inițierii şi participării la acțiuni vizând unificarea teritorială, obținerea independenței, exprimarea identității naționale proprii. De regulă, **programele** etniilor integrate structurilor imperiale au urmărit, în secolul XIX, *abolirea* dominației străine, a *reminiscențelor* de factură medievală, cum erau, de exemplu, aservirea personală, marile proprietăți agrare de tip nobiliar, ritmul lent al introducerii acumulărilor ştiințifice.

Orientativ, au devenit oportune importante obiective strategice, precum: împroprietărirea țăranilor, emanciparea socială a categoriilor dezavantajate, dezvoltarea industriei, liberalizarea comerțului, promovarea tehnicilor productive, inclusiv pentru agricultură, redefinirea regimurilor politice

constituționale, elaborarea de **legi organice,** garantarea dreptului la muncă, votul universal, libertatea cuvântului, acceptarea întrunirilor, legalizarea presei, diversitatea religioasă, aşadar, *transparența* benefică a vieții publice.

Caracterul general al revoluțiilor de la 1848-1849 a fost democrat, social, național. Totodată, multe dintre *cerințele nerezolvate* în țările occidentale europene, mai ales în Franța, prin *abdicarea* guvernanților de la sensurile Revoluției Moderne din 1789, ori ale celor derulate în etapele următoare, sunt reluate în cadrul noilor acțiuni, de la mijlocul secolului XIX, considerat, ca esență, *veacul naționalităților.*

Prototipul mişcării continentale de la 1848 a devenit revoluția din **Franța.** Încă de la 30 iulie 1830, aşa cum s-a precizat prin relatările anterioare, prințul Louis Philippe de Bourbon-Orleans este ales *locotenent-general* al regatului, iar la 9 august 1830, urmându-l la tron pe Carol X de Bourbon, obligat de mişcările sociale să abdice, devine monarh, cunoscut prin sintagmele *„regele-cetățean"*, sau *„regele-bancher"*.

După evenimentele din iulie 1830, la putere, în Franța, se afla, mai ales, burghezia financiară, devansând pe cea industrială şi agrară la înaltele demnități. Ca urmare, ziarele **Naționalul** şi **Reforma** au promovat, consecvent, multe idei novatoare, printre care şi introducerea votului universal. În anii 1846-1847, Franța s-a confruntat cu o puternică secetă, dublată, în perioada 1847-1848, de criza economică generală, ambele diminuând, mai ales, nivelul anterior al veniturilor din activitățile productive.

Politica guvernului, condus de politicianul şi istoricul François Guizot (1787-1874), prim-colaborator al regelui Louis Philippe, între septembrie 1847 - februarie 1848, a devenit tot mai greu de suportat. Opoziția față de regimul politic a fost exprimată, inițial, prin *banchetele* celor care doreau renunțarea la sistemul monarhiei de tip tradițional, chiar dacă aceasta încercase readaptarea la modernitate, *mimată* în urma abdicării

lui Napoleon I şi a derulării Congresului de la Viena*.

Totodată, *tonul* radical *afişat* anterior, prin revoltele manufacturierilor din Lyon (21 noiembrie 1831, respectiv, 9-14 aprilie 1834), ori de cele ale republicanilor din Paris (iunie 1832, relatate la 12 mai 1839), ultima iniţiată de *Societatea anotimpurilor*, condusă de Louis Auguste Blanqui (1805-1881), demonstrau, paralel cu neînţelegerile guvernamentale, nemulţumirile populare. Întrunirile politice au solicitat, în esenţă, îndeplinirea a trei obiective: vot universal, guvern ieftin, republică. Asemenea manifestări radicalizându-se, revoluţia a izbucnit la 22 februarie 1848, atunci când, în Paris, se ridică baricade, numărul mare al participanţilor impresionându-l pe regele Louis Philippe. Iniţial se foloseşte armata, mai ales în zona centrală a Capitalei.

Reamintim faptul că, în anii 1831-1833, noul monarh adoptase mai multe **Legi organice**, importante fiind cele referitoare la reorganizarea, sub conducerea lui Gilbert La Fayette (1757-1834), a Gărzii Naţionale, înfiinţată încă de pe timpul *Marii Revoluţii*, reducerea censului, anularea eredităţii titlului de *pair*. Cu toate acestea, revoltele au luat amploare. Guvernul François Guizot era considerat, în februarie 1848, demisionat. Regele Louis Philippe abdică, se refugiază în Anglia, iar Palatul Tuileries este ocupat de revoluţionari. Aşadar, *Monarhia din Iulie 1830* devine indezirabilă.

Se formează, la 24 februarie 1848, un *Guvern provizoriu*, de orientare reformist-liberală, care, printre altele, acceptă, ca *Imn revoluţionar*, ***La Marseillaise***, folosit şi în 1792. Noul executiv, din februarie-mai 1848, a avut şase membri: scriitorul romantic Alphonse de Lamartine (1790-1869), ziaristul

* Regii **Restauraţiei franceze**, după destrămarea Imperiului napoleonian, au fost: Ludovic XVIII de Bourbon (1814/1815-1824), Carol X de Bourbon (1824-1830), Louise Philippe I de Bourbon-Orleans (1830-1848). Ca istoric, François Guizot (1787-1874) este cunoscut, mai ales, prin ***Istoria civilizaţiei în Franţa*** şi ***Istoria revoluţiei engleze***. Militantul francez Louis Auguste Blanqui (1805-1881) s-a aflat aproape 40 de ani în detenţie.

Alexandre Auguste Ledru-Rollin, bancherul Louise Antoine Garnier-Pages, savantul fizician Dominique François Arago (1786-1853), socialistul utopic Louis Auguste Blanqui (1805-1881), muncitorul Alexandre Albert (1815-1895).

În ziua de 25 februarie 1848, se proclamă, la Paris, ***Republica a II-a Franceză*** (în succesiunea celei din 21 septembrie 1792), care va dura până la 2 decembrie 1852. *Guvernul provizoriu* adoptă mai multe măsuri cu caracter democrat: libertatea presei; votul universal pentru bărbaţi (4 martie 1848); gardă mobilă. Sunt luate decizii privind: alegerile pentru *Adunarea Constituantă*; organizarea Comisiei Guvernamentale a Muncii (ziua de lucru se reducea la 10 ore în Paris, 11 ore în celelalte zone); înfiinţarea (26 februarie 1848), sub conducerea lui Thomas şi Marie, a *Atelierelor Naţionale*, finanţate de stat (pentru diminuarea şomajului şi construcţia, a drumurilor, fiecare lucrător primind doi franci francezi pe zi); modificarea impozitelor comparativ cu etapele precedente, făcându-se greşeala creşterii cu 45% a obligaţiilor locuitorilor satelor, ceea ce i-a îndepărtat pe aceştia de sensurile revoluţiei din februarie 1848.

Scrutinul pentru Adunarea Constituantă, 23-24 martie 1848, a adus victoria parlamentară a moderaţilor. Astfel, din cei 880 de deputaţi, numai 380 doreau *radicalizarea* proiectelor statale. Lucrările noului for legislativ au început la 4 mai 1848. Întrucât multe dintre hotărârile adoptate nu au convenit categoriilor defavorizate, aşa cum a fost, de exemplu, **Decretul** privind desfiinţarea *Atelierelor Naţionale*, emis la 22 iunie 1848, solicitat, expres, de *Comisia de la Palatul Luxemburg* (*Parlamentul Muncii*), în zilele de 23-28 iunie 1848, are loc, la Paris, o *insurecţie generalizată*. Sunt ridicate baricade, confruntările devenind violente şi sângeroase. *Guvernul provizoriu* din februarie 1848, nominalizat mai sus, îşi depune mandatul în faţa Adunării. Este înlocuit prin *Comisia executivă*, denumită *Comitetul executiv*, având numai cinci persoane, respectiv: François Arago, Garnier-Pages,

Alphonse de Lamartine, Ledru-Rollin (anterior membri ai *Guvernului provizoriu*) şi burghezul Marie, care se ocupase de organizarea *Atelierelor Naţionale*.

Acţiunea virulentă revoluţionară prelungindu-se, pentru introducerea ordinii este adus, în conducerea Franţei, iniţial ca ministru de război (mai - iunie 1848), devenind, apoi, printr-un vot al Adunării, şef al guvernului (24 iunie - 10 decembrie 1848), generalul Louis Eugène Cavaignac (1802-1857). Foloseşte armata contra insurgenţilor, majoritatea categorii defavorizate, beneficiind de aportul a 30 000 de soldaţi, inclusiv detaşamente ale Gărzii Naţionale, formate din cetăţeni cu stare materială prosperă.

Insurecţia din iunie a fost precedată de conflictul dintre parizieni şi oficialităţi (15 mai 1848), în urma căruia s-au operat mai multe arestări. De aceea, printre revendicările formulate la 23-28 iunie 1848, se găseau: eliberarea militanţilor, dreptul la muncă, menţinerea *Atelierelor Naţionale*, retragerea armatei din Capitală. După unele statistici, avansate, mai ales, de ziarul **Le Peuple Constituant**, bilanţul rămâne impresionant: 11 000 de victime, 25 000 de arestări. Noile forţe instaurate la putere în Franţa, după *insurecţia din iunie 1848*, reprezentau marea burghezie conservatoare, diferenţiată de celelalte categorii economice şi sociale.

După promulgarea, în noiembrie 1848, a **Constituţiei Republicii a II-a Franceză** (Prima Republică Franceză a existat între 21 septembrie 1792 - 18 mai 1804), *puterea legislativă* aparţinea unei *Adunări unicamerale*, 750 de deputaţi, aleşi prin sufragiu universal pentru bărbaţi, iar *puterea executivă* revenea preşedintelui, ales pentru patru ani, fără dreptul de a obţine şi un al doilea mandat, ajutat de guvern.

La 10 decembrie 1848, au avut loc alegeri prezidenţiale, *şef al statului* devenind, în urma rezultatelor comunicate a doua zi, cu 5 434 000 de voturi, Ludovic (Louis) Napoleon Bonaparte (1808-1873), nepot al împăratului Napoleon I. Pentru *Adunarea legislativă*, prin sufragiul din 13 mai 1849,

superioritatea revine, însă, *monarhiştilor*, în defavoarea *republicanilor*. Ca urmare, între cele două instituţii ale Franţei, Preşedinţie şi Adunare, se manifesta un conflict deschis.

Pentru funcţia de preşedinte al **Republicii a II-a Franceze** au mai candidat, la 10 decembrie 1848, Alphonse de Lamártine, Ledru-Rollin, Louis Eugène Cavaignac, obţinând, împreună, numai 2 083 000 de voturi. Guvernul *bonapartist* a fost condus, succesiv, pentru perioade mai lungi, de Alphonse Henri, Léon Faucher, Eugène Rouher.

Peste puţină vreme, la 2 decembrie 1851, Ludovic Napoleon a dat o *lovitură de stat,* prin care *Adunarea legislativă* era dizolvată. Totodată, se anunţa organizarea unui *plebiscit*, având ca scop stabilirea, pentru Franţa, a formei de stat, iar *mandatul prezidenţial* al lui Ludovic Napoleon se prelungea cu încă 10 ani, având *prerogative* mult mai mari. Lovitura de stat a fost aprobată, majoritar, de participanţii la primul *plebiscit* (21-22 decembrie 1851), peste 7 000 000 de voturi *Da*, comparativ cu 600 000 *Nu*. Apoi, la 15 ianuarie 1852, s-a publicat **Constituţia bonapartistă**, după modelul **Constituţiei anului VIII** din decembrie 1799, având înscrise noi prevederi, care amplificau puterea şefului statului.

Cu toate că marele scriitor Victor Hugo (1802-1885), în **Les Châtiments**, precum şi alte personalităţi ale timpului, susţineau forma de stat republicană, noul *plebiscit*, al doilea, 21 noiembrie 1852, a adus victoria monarhiştilor. Ca urmare, la 2 decembrie 1852, Ludovic Napoleon obţine un covârşitor *vot popular* pentru a transforma Franţa în cel de *Al Doilea Imperiu*, devenind, astfel, Napoleon III (1852-1870), domnia sa prelungindu-se până la 4 septembrie 1870. Va institui, între 1852 - 1860, conducerea autoritară, urmată, apoi, spre 1870, de o etapă liberală.

Pe plan extern, Franţa *postpaşoptistă* participă, în anii 1854-1856, la *Războiul Crimeii*, alături de Anglia şi Sardinia, de partea Turciei, împotriva Imperiului Ţarist. Ulterior, Franţa a declanşat acţiuni militare contra Austriei (1859), continuate

prin intervenţiile din China (1857-1860), Indochina (1859-1862), Mexic (1862-1869), Prusia (1870-1871). În ultimul caz, Napoleon III va capitula la Sedan, 2 septembrie 1870.

Aşadar, demersul revoluţionar de la 1848, din Franţa, a avut, parţial, urmări imprevizibile. Totuşi, unele obiective majore sunt realizate, cum au fost, de exemplu, dreptul de vot, instaurarea, pentru o vreme, a republicii, elaborarea noilor **legi**, favorabile, preponderent, progresului general, social-economic, relansarea politicii externe.

Mişcări revoluţionare la 1848 au avut loc şi în **Principatele Germane**. După înlăturarea ocupaţiei lui Napoleon I, aici s-a constituit, la 8 iunie 1815, *Confederaţia Germană*, formată din 34 de monarhii princiare şi patru oraşe libere, Bremen, Hamburg, Lübeck, Frankfurt pe Mein, prin urmare, 38 de entităţi, comparativ cu cele 360 de domenii nobiliare, existente în perioada precedentă. Evoluţie deosebită va avea, mai ales, Prusia, care, din 1834, controla *Zollverein* (Uniunea Vamală) pentru toată Germania, fără participarea activă, însă, a Austriei.

Între 1840-1861, în Prusia, a domnit regele Frederic Wilhelm IV. Va menţine legislaţia *opresivă* din 28 iunie - 5 iulie 1832, adoptată de predecesorul său, Frederich Wilhelm III (1797-1840), în special interzicerea întrunirilor, a organizaţiilor politice, intensificarea cenzurii. Sub influenţa Revoluţiei Franceze din februarie 1848, s-au declanşat primele mişcări în principatele Baden, Württemberg, Bavaria.

Apoi, la 15 martie 1848, a izbucnit revoluţia în Berlin, reşedinţa Prusiei, unde luptele de stradă, purtate cu armata regală, vor dura peste 14 ore. Acţiuni protestatare au avut loc şi la München. Regele prusian, Frederich Wilhelm IV, acceptă să formeze un guvern liberal, se fac alegeri pentru Adunarea Naţională Constituantă (Parlament), care îşi stabileşte sediul la Frankfurt pe Mein.

Solicitările *sociale de masă* nu sunt, însă, realizate. De

aceea, în iunie 1848, revoluția din Berlin reizbucnește sub forma unor ample răscoale populare, extinse la Dresda și Frankfurt pe Mein. În etapa sa *lucrativă* (18 mai 1848 - 10 iunie 1849), Parlamentul de la Frankfurt pe Mein a elaborat și a votat, în martie 1849, noua **Constituție**, urmărindu-se unificarea monarhiilor germane în jurul Prusiei, ca stat federal. Totodată, pentru lunile iulie 1848 - 10 mai 1849, a existat un Guvern provizoriu german.

La 26 mai 1849, s-a format *Alianța celor trei regi*, Prusia, Saxonia, Hanovra, opozantă activităților revoluționare, la care au aderat alte 29 de principate germane, mișcările sociale intrând, astfel, în declin. De aceea, regele Prusiei, Frederic Wilhelm IV (1840-1861), nu a acceptat colaborarea cu forțele novatoare, contra cărora folosește, în special la Berlin, puternice unități militare. „*Coroana oferită de Parlament vine din noroi*", a ripostat monarhul la 3 aprilie 1849. Unificarea Germaniei va avea loc după victoria contra Franței, în războiul din 1870-1871.

De remarcat aspectul că la evenimentele de la 1848-1849 din Germania și-au făcut prezența, pentru prima oară direct, ca militanți revoluționarii de stânga, teoreticienii Karl Marx (1818-1883) și Frederich Engels (1820-1895), considerați fondatorii noii concepții de factură comunistă, comparativ cu *societatea utopică* preconizată de alți ideologi ai perioadei moderne.

În **Imperiul Habsburgic,** Revoluția de la 1848 a avut caracter, mai ales, național, întrucât era cel mai mare *conglomerat etnic* din Europa. Epicentrul mișcării devine orașul Viena, reședința oficială a Austriei, unde, la 13-15 martie 1848, 26 mai 1848, 6-31 octombrie 1848, s-au derulat revolte populare. Este convocată *Dieta imperială* (Parlamentul) și se hotărăște demiterea Guvernului Central condus de cancelarul Klemens Metternich (1773-1859). Revoluționarii decid constituirea Gărzii Civice, menită să apere Capitala, inclusiv de eventuale intervenții externe.

În ziua de 15 martie 1848, s-au declanşat mişcările de la Praga, Budapesta şi Bratislava, apoi, în Italia de Nord - Lombardia (18 martie 1848). Se dezvoltă, concomitent, acţiunile din Transilvania. În Cehia s-a format, la 29 mai 1848, un *Guvern provizoriu* al revoluţiei naţionale. Toate aceste teritorii erau integrate administraţiei de la Viena.

Împăratul Ferdinand I (1835-1848) a abdicat (2 decembrie 1848), refugiindu-se în regiunea Tirol. Conducerea statului este preluată de nepotul său, Franz Joseph (1848-1916). Treptat, în octombrie-noiembrie 1848, armata imperială reinstaurează controlul asupra Austriei. La 4 martie 1849, s-a publicat **Constituţia imperială (Constituţia de la Olomouc),** având nuanţă liberală, cu anumite avantaje pentru popoarele din Imperiul Habsburgic.

Mişcările naţionale au continuat, în celelalte teritorii, până spre finalul anului 1849, Viena fiind ajutată, pentru introducerea ordinii, inclusiv de armata Imperiului Ţarist, component al *Sfintei Alianţe*. Printre comandanţii militari ai Casei de Habsburg, remarcaţi în reprimarea revoluţiilor de la 1848-1849, s-au aflat generalul austriac Alfred Windischgraetz (1787-1862), care a acţionat în Ungaria şi Boemia, ocupând Praga, precum şi generalul austriac Joseph Radetzki von Radetz (1766-1858), victorios împotriva răzvrătiţilor din Piemont, lupta decisivă fiind la Custozza (23-25 iulie 1848).

În **Italia,** revoluţia a izbucnit, iniţial, la Palermo, 12 ianuarie 1848, apoi, în zonele Toscana, Veneţia, Milano, 18 martie 1848. *Liderii* acţiunilor populare, cu caracter naţional, de eliberare de sub *tutela* altor state, sunt consideraţi Giuseppe Mazzini (1805-1872) şi Giuseppe Garibaldi (1807-1882). Trupele habsburgice erau înfrânte, pentru început, în zonele nordice. Concomitent, regele Piemontului (Sardiniei), Carol Albert (1831-1849), declară război, 24 februarie 1848, Imperiului vienez, promulgând o **Constituţie** liberal-moderată. Încearcă, totodată, unificarea Italiei. Armata sardineză (piemontană) este copleşită, însă, prin luptele de la Custozza

(23-25 iulie 1848), amintite mai sus, câştigate de habsburgi.

În noiembrie 1848, revoluţionarii din Roma proclamă *Republica Romană*, fiind anunţate mai multe reforme democrate. Marele Pontif, Pius IX (1846-1878), părăseşte Vaticanul. Totuşi, acţiunea de unificare, iniţiată din *Cetatea Eternă*, nu conferea certitudinea victoriei.

Pentru primăvara anului 1849, armata lui Carol Albert, regele Sardiniei, relansează ofensiva, dar este neutralizată, la Navara, de trupele habsburgice. Ca urmare a eşecului, monarhul *perdant* va abdica în favoarea lui Victor Emmanuel II de Savoia (1849-1861), devenit, iniţial, rege al Sardiniei (Piemontului), apoi, al Italiei (1861-1878). Încheie pace cu Austria, readuce pe *Marele Pontif* în Vatican, înfrânge combatanţii lui Giuseppe Garibaldi la porţile Romei, asigurând, astfel, cadrul propice pentru o viitoare reconstrucţie a Peninsulei. La 28 august 1849, ultimele mişcări populare din Italia, derulate la Veneţia, au fost înfrânte de armata vieneză.

Unificarea Italiei se va concretiza prin acţiunile persistente din anii 1861-1878, având, ca suport ideatic, **Programul naţional de la 1848**. Treptat, burghezia italiană îşi va consolida poziţiile, în consens cu spiritul european al timpului, care solicita eforturi susţinute pe plan economic, politic, social, cultural.

Ungaria făcea parte, oficial, din Imperiul Habsburgic, după anul 1699 **(Pacea de la Karlowitz)**. Se va dezvolta, în sens modern naţional, începând din secolul XVIII. Aspectul va determina Curtea de la Viena să constituie, în 1867, inclusiv ca urmare a evenimentelor din 1848-1849, Imperiul dualist Austro-Ungar.

La 15 martie 1848, izbucneşte revoluţia în Budapesta, lider, Lajos Kossuth (1802-1894), cel care va influenţa Adunarea de la Pojon (Bratislava) să proclame unirea Transilvaniei cu Ungaria, *deteriorând*, astfel, posibila colaborare dintre cele două acţiuni. **Hotărârea** a fost respinsă, categoric, de Adunarea de la Blaj (15-17 mai 1848), unde s-au

aflat peste 40 000 de români. Concomitent cu mişcarea de la Budapesta, a izbucnit revoluţia şi la Bratislava (Pojon), reşedinţa Slovaciei. Este convocat Parlamentul, care îşi propune elaborarea **Constituţiei Ungariei.**

În aprilie 1848, Dieta de la Pojon s-a stabilit la Budapesta, devenind for al revoluţiei maghiare. Va decide desfiinţarea iobăgiei şi organizarea, în ziua de 18 iunie 1848, a alegerilor pentru Adunarea Constituantă. Erau preferaţi, special, reprezentanţii nobilimii liberale maghiare, ceea ce aduce multe neînţelegeri între unguri, români, sârbi, croaţi, slovaci, polonezi, mai ales că noua conducere politică a Ungariei a relansat, în iunie 1848, ideea reconstituirii vechiului stat medieval al Sfântului Ştefan.

Datorită presiunii militare, conduse de generalul armatelor habsburgice, Alfred Windischgraetz, notificat anterior, *Guvernul provizoriu revoluţionar*, format la Budapesta, s-a mutat la Debreczen, proclamând independenţa Republicii Maghiare faţă de Viena. În aprilie 1849, armata ungară obţine victoria de la Komoru. Aflată în pericol, *Casa imperială vieneză* a apelat la ajutorul Imperiului Ţarist. Armatele ruse vor repurta (3 iulie 1849), victoria de la Sighişoara (Mureş), ulterior (13 august 1849), victoria de la Şiria (Arad), împotriva revoluţiilor maghiară şi română, unite prea târziu împotriva forţelor vieneze conservatoare.

Ungaria va rămâne structură statală în Imperiul Habsburgic şi după evenimentele de la 1848-1849. Acestea, deşi înfrânte în plan militar, favorizează evoluţii economice de factură modernă, consolidate permanent în zonele Europei Centrale şi de Sud-Est, iar ca sens politic, vor grăbi deciziile dualiste din 1867. Mişcări asemănătoare sunt întâlnite, totodată, pe teritorii poloneze (1844-1850).

În contextul Revoluţiei europene de la 1848-1849, se integrează şi acţiunile autohtone din: Moldova, martie-iunie 1848 **(Petiţiunea-proclamaţiune)**; Transilvania, mai 1848 - august 1949 **(Petiţia naţională)**; Ţara Românească,

iunie-septembrie 1848 **(Proclamația de la Islaz)**; Banat, mai-iunie 1848 **(Petiția neamului românesc din Ungaria și Banat)**; Bucovina, august 1848 **(Dorințele Partidei Naționale în Moldova)**; **Programul de la Brașov**, mai 1848 **(Prințipiile noastre pentru reformarea patriei).**

Asemenea documente, având solicitări de factură modernă, elaborate la Iași, Blaj, Craiova, București, Cernăuți, Timișoara, Lugoj, Brașov, ori în alte centre urbane sau rurale, demonstrau dorințele românilor de a-și construi viitorul după *preceptele* avangardiste continentale.

Revoluția de la 1848-1849 a fost, în egală măsură, atât o acțiune europeană, dar și un demers cu specific zonal. *Registrul* demonstrațiilor s-a exprimat deosebit de amplu, de la insurecții și lupte de stradă, până la reuniuni teoretice și întruniri *de salon*. Dominante rămân, spre analiză, mai ales, revendicările cu pronunțat caracter social-economic, reliefând oportunitatea regândirii principiilor privind, bunăoară, asigurarea constituțională a dreptului la muncă, legiferarea duratei zilei de lucru, egalitatea de șanse, ori, acolo unde era cazul, împropietărirea locuitorilor fără pământ de la sate, desființarea șerbiei, gratuitatea învățământului. O bună parte din prioritățile maximale nu sunt, însă, rezolvate.

Totodată, cele mai multe dintre obiectivele cu caracter național, *afișate* în statele integrate, la 1848-1849, imperiilor multietnice, vor deveni realitate, pentru popoarele respective, la sfârșitul Primului Război Mondial (1914-1918).

Revoluțiile de la mijlocul secolului XIX se înscriu, pentru istoria Europei, ca exprimări ale tendințelor ce vizau, așadar, promovarea progresului generalizat, pe fundalul unor reforme esențiale, oportune configurației timpurilor viitoare.

* * *

XIII. SITUAȚIA LUMII LA MIJLOCUL SECOLULUI XIX. FORMAREA NAȚIUNILOR ŞI A STATELOR NAȚIONALE MODERNE

„În orice lucru, dacă natura nu ajută puțin, e greu ca știința și silința să facă vreun progres".

Michel de Montaigne (1533-1592)
Eseuri

Evoluția spre modernitate cunoaşte, la mijlocul secolului XIX, caracteristici importante în plan continental şi mondial. Astfel, **Europa** exprimă, prin majoritatea statelor, consolidarea economică şi politică a structurilor de factură capitalistă, concretizându-se dezvoltarea industriei, extensia circulației mărfurilor, consolidarea sistemului financiar-bancar, transporturilor navale, feroviare sau rutiere, înființarea partidelor politice reprezentative, funcționalitatea unor monarhii constituționale, reconfirmarea principiilor în diplomația externă, stimularea spiritualității naționale.

Deşi prevederile **Programelor** ce au constituit *suportul* ideologic al revoluțiilor de la 1848-1849 s-au realizat parțial, evenimentele acestor ani vor determina, însă, o *dinamică* relevantă în cele mai diverse compartimente proprii țărilor europene. Ca dovadă, Italia şi Germania *antamau* centralizarea, competiția superiorității *Lumii Vechi* continua, Imperiul Țarist, Imperiul Habsburgic, Imperiul Otoman îşi mențineau, cu precaritate, *autoritarismul* stăpânirii lor tradiționale, iar sensul intelectual reformator rămânea, încă, de actualitate.

În *Lumea Nouă* de Nord se *construia,* prin succese *redutabile*, direct modernitatea. Ca dovadă, după obținerea independenței de sub *Coroana londoneză*, confirmată, pe plan internațional, prin **Pacea de la Paris-Versailles** (3 septembrie 1783) şi adoptarea **Constituției** (17 septembrie 1787), **Federația Americană** avea, în 1860, un număr de 34 de state,

comparativ cu cele 16 de la sfârşitul veacului XVIII. Separarea puterilor supreme funcţiona ca *model universal*, cumulând deja, până în 1853, experienţa a 13 preşedinţi. Din 1800, Capitala se stabilise, oficial, la Washington, oraş american reprezentativ, construit pe fluviul Potomac, iar cele două partide, respectiv, *Federalist* (1791) şi Democrat-Republican (1791/1794), s-au reorganizat, promovând noi doctrine (1828), adaptate acelor vremuri.

În schimb, la Nord de *Paralela 49°*, Canada nu îşi dorea totala desprindere faţă de regalitatea engleză, *coabitând* cu aceasta sub maniera unui *dominion federativ*, legalizat constituţional în 1867, având, astfel, numeroase deschideri spre modernitatea de factură universală.

Teritoriile din **America de Sud**, precum şi cele din zonele **Americii Centrale** ilustrau, la jumătatea secolului XIX, din punct de vedere statal, situaţii diverse. Aşa, de exemplu, Costa Rica, independentă faţă de Spania la 1821, formează, împreună cu Guatemala, Nicaragua, Salvador şi Honduras, între 1823-1838, *Provinciile Unite ale Americii Centrale*, devenind, apoi, republică de sine stătătoare, dar sub continua *presiune* a capitalului nord-american.

Pentru Mexic, preşedinte, în etapa 1833-1855, generalul Antonio Lopez de Santa Anna, jumătatea secolului XIX însemna pierderea, în favoarea Federaţiei Americane, a 55% din teritoriul tradiţional, ceea ce presupune actualele state California şi Texas, parţial Arizona şi New Mexico, primind, în total, suma de 25 000 000 de dolari.

După mai multe încercări şi tendinţe de reconstrucţie *postcolonială*, Argentina devine (1 mai 1853), *Confederaţie constituţională*, iar Brazilia, de la 7 septembrie 1822 independentă faţă de Portugalia, se proclamă, iniţial, imperiu, pe tronul de la Rio de Janeiro aflându-se, succesiv şi ereditar, Pedro I (1822-1831), respectiv, Pedro II (1831-1889), ulterior declarându-se *Republică Federativă* (15 noiembrie 1889).

Continentul Negru, **Africa**, era, la mijlocul secolului

XIX, un spațiu geografic administrat, prevalent, de marile metropole europene, iar din 1869, prin realizarea Canalului de Suez, s-a *detașat*, natural, de Orientul Apropiat Asiatic.

Bunăoară, în Africa de Nord se suprapun, deseori sângeros, interesele Franței, Angliei, Spaniei, Turciei, Egiptului, Algeriei, Marocului. Prin **Tratatul de la Tanger** (10 septembrie 1844), sunt demonstrate, de exemplu, interesele Parisului în zonă, mai ales în Algeria, a cărei opoziție era susținută de *insurgenții* refugiați pe teritoriul Marocului.

După decizia Congresului de la Viena (8 februarie 1815), intitulată **Declarația puterilor privind desființarea comerțului cu negrii**, Anglia ocupă, în Africa Orientală islamică, începând cu 1839, teritoriul arab Aden, iar Germania constituie, în 1849, prima așezare comercială în sultanatul Zanzibar, căruia, la 10 martie 1862, Anglia și Franța îi recunosc independența. Anterior, la 8 august 1843, Londra anexase, în Africa de Sud, Republica Natal, creeată, în 1839, ca urmare a victoriei *burilor* contra *zuluşilor*. Apoi, la 17 iunie 1852, regalitatea britanică acordă independență Transvaalului, având reședința oficială la Pretoria (cu statut urban distinct din 1855).

Numeroase aspecte contradictorii prezintă, spre mijlocul secolului XIX, spațialitățile din **Asia**. Referindu-ne, ca exemplu, la Afghanistan, erau evidente atât conflictele interne, dintre structurile administrative medievale, ori religioase (musulmane și budiste), concomitent cu suprapunerea intereselor Angliei, Rusiei, Persiei (din 1935, Iran), Indiei. Asemenea state sunt implicate în aproape toate *disputele asiatice*, cărora li se vor alătura, mai ales pentru India, China și Japonia, acțiunile comerciale, prefațate, uneori, de expediții militare, promovate de Anglia, Federația Americană, Franța.

La 26 ianuarie 1788, s-a înființat, pe teritoriul **Oceaniei,** prima *rezervație* britanică, fiind *implantați*, în *Noua Galie de Sud*, mai mulți deținuți europeni. Denumirea actuală a Continentului, **Australia**, datează, efectiv, din 1814. Practic, în

1850, întreaga Australie era în stăpânirea englezilor, care au construit, atunci, prima cale ferată şi au deschis Universitatea din Sydney. Începând cu 1 ianuarie 1901, fiinţează, oficial, *Uniunea Australiană*, dominion britanic.

Ilustrând asemenea aspecte continentale, se poate trage concluzia că, în cea de a doua jumătate a secolului XIX, modernitatea nu era un proces istoric unitar, stadiile evolutive ale naţiunilor de pe *Mapamond* fiind diferite în sens istoric, geografic, economic, spiritual.

Ca dovadă, după Revoluţia de la 1848, naţiunile europene occidentale s-au consolidat, deoarece, în aceste teritorii, destrămarea structurilor medievale se accentuase, începând încă din secolul XV. Aşa cum se cunoaşte, *naţiunea* este o comunitate stabilă de oameni, apărută în condiţiile *dezagregării* realităţilor feudale, devenind, astfel, ulterioară, dar şi superioară poporului, mai ales ca omogenitate şi idealuri prezente, ori perspectivale. Principalele caracteristici ale naţiunii sunt: existenţa, pentru *demografia* respectivă, a teritoriului comun, distinct şi unitar; conservarea unor legături economice permanente; piaţă comercială stabilă; limbă oficială a întregului *habitat*; cultură proprie, factură psihică originală; conştiinţă de neam; armată competitivă; drepturi şi obligaţii cetăţeneşti, garantate constituţional; condiţii pentru exprimarea independenţei şi suveranităţii ţării; relaţii externe proprii.

Etapele formării naţiunilor se diferenţiază temporal şi geografic. Astfel, în Europa Centrală şi de Vest, acestea s-au constituit în secolele XV-XVII, în America şi Japonia, apar în veacurile XVIII-XIX, în Europa de Est, se definesc în secolul XIX, iar în Africa, dar şi în unele state orientale asiatice, sunt specifice, mai ales, etapei finale a Mileniului II.

Naţiunile reprezentative au devenit, tradiţional, cele existente între Marea Nordului, Fluviul Rin, Munţii Alpi, Marea Mediterană, Oceanul Atlantic. De regulă, naţiunile se formează paralel cu centralizarea statală, aspect întâlnit în Anglia, Franţa, Spania, Portugalia. Uneori, însă, consolidarea

națiunilor a fost urgentată de conflicte militare. Aşa, de exemplu, Franța devine o entitate unitară, deja recunoscută, în contextul *Războiului de 100 de ani* (1337-1453), purtat cu Coroana londoneză. Totodată, în lumea iberică, acțiunile denumite *Reconquista*, finalizate în 1492, contra arabilor (*maurilor*), au influențat considerabil formarea națiunilor în Spania şi Portugalia.

O altă modalitate de constituire a națiunilor este devansarea, prin acest proces, a unificării teritoriale, particularitate specifică Statelor Unite ale Americii sau Olandei. De asemenea, pentru Europa de Apus, au existat două state naționale centralizate destul de târziu, comparativ cu alte națiuni. Astfel, pentru **Italia,** un rol important l-au avut acțiunile inițiate, în 1820, de *carbonari*, continuate, prin demersuri militare sau civile, de Giuseppe Garibaldi (1807-1882) şi finalizate după redefinirea Europei în urma *Războiului franco-prusian* (1870-1871), iar **Germania,** centralizată ulterior conflictului militar amintit, a demonstrat că, inclusiv în modernitate, paradoxal, *forța poate rămâne, uneori, un suport al progresului.* Specificități există, de asemenea, în America Latină, unde s-a aplicat, prin acțiunile persistente, contra Spaniei şi a Portugaliei (1810-1826), mai ales, **Programul** lui Simon Bolivar (1783-1830).

În acest proces istoric, al formării națiunilor, au existat unele zone geografice, centre urbane sau personaje integrate, efectiv, tendințelor statale. Bunăoară, în spațiile hispanice, un rol important l-a jucat oraşul Castilia, devenit adevărat *simbol național*, în Italia, *arealele* Piemont, Toscana şi Modena, iar în lumea germană, principatele Brandenburg şi Schleswig-Holstein. *Liderul* care a *focalizat* multe dintre acțiunile conservatoare ale imperialilor habsburgi, contrare formării națiunilor libere, este Klemens Metternich (1773-1859), cancelar al Austriei (1821-1848).

Uneori, constituirea entităților moderne şi centralizarea au promovat, ca structuri administrative, statele unice,

teritoriile multietnice, federaţiile sau confederaţiile, tipologice devenind exemplele Franţei, Elveţiei, Canadei sau Germaniei de Nord, ultima intrată sub dominaţia Prusiei, în jurul căreia se vor unifica majoritatea *landurilor*, având, apoi, tendinţe dominatoare în Europa sau în Lume.

Din punct de vedere *pragmatic*, premisele formării naţiunilor sunt conferite prin nivelul modernităţii forţelor productive, *cuantumul* economic, determinările urbane, *implementarea* centrelor de putere în teritoriu, fixarea reşedinţei oficiale a statului, circulaţia monetară, consolidarea mijloacelor comunicării. Uneori, *aria de* cuprindere naţională poate să depăşească limitele teritoriale fixate datorită convenţiilor continentale, după cum este, de exemplu, raportarea Turciei sau Greciei la Insula Cipru. De asemenea, datorită, mai ales, evoluţiilor coloniale, influenţa lingvistică se poate menţine, pe diferite meridiane, dincolo de hotarele autohtone, realitate demonstrată, convingător, prin oficializarea limbii engleze în America de Nord, ori acceptarea limbii spaniole pe tot teritoriul Americii Latine (de Sud).

Cele mai prospere naţiuni europene ale secolului XIX îşi exprimau, constant, tradiţionalitatea datorită existenţei, încă din *feudalitate*, a realităţilor *sistemice*, care *converteau* spre *inovare* meseriile, comerţul, manufacturile, oraşele, ştiinţa de carte, preocupările rurale, tehnicile militare, demografia, interferenţele externe, constituţionalitatea, administraţia decizională a *cetăţilor* Londra, Paris, Neapole, Saragosa, Utrecht, Stockholm, extrapolarea *renascentistă*, *umanistă* şi *luministă*, doctrina *pontificală*, mercantilismul, teritorialitatea statală, ori zonală, distinctă.

În acest mod, *traseul* popoarelor, de la *medievistică* spre *modernitatea naţională,* a impus noi concepte asupra progresului autentic, regăsite inclusiv în spaţialităţi ce nu aveau, încă, renume continental. Aşa au intrat în *preliminariile* consolidării naţiunii franceze, de exemplu, oraşul Nisa (Nice), port la Marea Mediterană, pe litoralul de sud-est al

Hexagonului, punct de referinţă pentru *Coasta de Azur*, importantă staţiune balneo-climaterică, dispunând de Catedrală din secolul XVII, ori regiunea Savoia, aflată în Munţii Alpi, la graniţa cu Italia şi Elveţia, tot spre sud-est, având reşedinţa oficială la Chambéry.

Recapitulând, se poate spune că, de-a lungul vremurilor, pe *Mapamond*, naţiunile s-au *construit* iniţial *ideatic*, pe baza unor principii teoretice, apoi, *pragmatic*, relevându-se, din acest unghi de vedere, experienţe de certă valoare, *developând* substanţa unor adevărate modele pentru noile realităţi ale secolelor XX-XXI.

Congresul de la Viena (noiembrie 1814 - iunie 1815).

Un rol important l-au avut, în acest sens, războaiele şi luptele de eliberare din Franţa, Spania, America Latină, Peninsula Balcanică, Extremul Orient, revoluţiile moderne din Ţările de Jos, Anglia, Statele Unite ale Americii, Franţa, Prusia, Imperiul Habsburgic, Italia, Ţările Române, acţiunile reformatoare din Japonia, Turcia, Rusia, Suedia, Polonia, demersurile centralizatoare din Italia, Germania, Canada. Acestea au *propulsat*, spre eternitate, dinastii, regi, împăraţi, generali, scriitori, filosofi, istorici, alte personalităţi implicate în coordonarea eforturilor naţionale, din diverse regiuni, ţări sau continente, pentru clădirea viitorului.

Prin urmare, la interferența de perioade, tendințe și interese, s-au definit, ca posibile, *dislocarea* absolutismului și a structurilor economice feudale, *instituirea* principiului separării puterilor în stat, *proclamarea* criteriilor suveranității naționale, *aplicarea* sistemului legislativ, constituțional și parlamentar, *acordarea* unor drepturi și libertăți cetățenești, *stimularea* cercetării științifice, *extensia* tehnologiilor inginerești, *reevaluarea* învățământului, *omogenizarea* societății și a strategiei popoarelor spre contemporaneitate.

Le truppe italiane sono entrate in ROMA!

CONCITTADINI!

I destini dell'Italia, quei destini che ci hanno avuto così glorioso principio, ai quali con tanti sacrifizi, con tanta abnegazione, con tanta antiveggenza avete sempre cooperato, questi destini stanno per compiersi.

Le popolazioni romane, fatte libere nelle loro aspirazioni, acclameranno Vittorio Emanuele a loro Re e le città italiane esultanti la gloriosa loro Capitale ROMA!

VIVA VITTORIO EMANUELE!

VIVA ROMA CAPITALE D'ITALIA!

Manifest unionist italian (1870).

* * *

XIV. RELANSAREA PROBLEMEI ORIENTALE. RĂZBOIUL CRIMEII (1853-1856)

„Pentru a se sustrage forței, oamenii au fost siliți să se supună justiției. Justiția sau forța? A trebuit să alegem între acești doi stăpâni. Atât de puțin eram făcuți să fim liberi".

Luc Vauvenargues (1715-1747)
Reflecții și maxime

În succesiunea tuturor vremurilor, confruntările militare au reprezentat o preocupare aproape permanentă. Ca dovadă, inclusiv pentru epoca modernă se menține o anumită *dinamică* a evenimentelor conflictuale, prin care s-a tranșat, temporar, ordinea continentală. O *stratagemă* complexă, mereu controversată în perioada analizată, a fost aceea a *Strâmtorilor*, Bosphor și Dardanele, dar și cea a *Locurilor Sfinte*, numită, de istorici, *Problema orientală*. În secolele XVIII - XIX, lupta pentru supremație, specifică zonelor amintite mai sus, s-a *acutizat*, devenind modalitatea prin care *Marile Puteri* ale timpului doreau acapararea unor spații vitale, cu deosebire otomane, tendința determinând ca, *diplomatic*, Imperiul de la Constantinopol să fie caracterizat *"Omul bolnav al Europei"*, ori *„Butoiul cu pulbere din Balcani"*, ceea ce cuprindea inclusiv cerințele de eliberare națională a spațialităților anexate, anterior, de *Înalta Poartă*.

Insuficient adaptată la cerințele modernității, Turcia reprezenta, totuși, *cheia* multor aspecte cardinale euro-afro-asiatice, politice sau economice, ale veacului XIX. Avea în stăpânire un spațiu imperial *plurietnic*, cu exprimări uneori decizionale pentru *arealul* dintre: Munții Carpați și Transcaucazia, la Nord; Cataractele Nilului, spre Sud; Marea Adriatică și Algeria, la Vest; Fluviul Tigru, spre Est.

Pe teritoriul său au existat, aşadar, Strâmtorile Bosphor şi Dardanele (*Helespont*), Locurile Sfinte (creştine) de la Ierusalim, Muntele Sinai, Muntele Athos şi Constantinopol, renumitele centre urbane Istanbul, Atena, Belgrad, Cairo, Alexandria, Tunis, Damasc, Bagdad, Adrianopol, Sofia, Constanţa, litoralul meridional şi oriental mediteranean, de la Oran la Smirna, suprafeţele *aquale* Marea Egee, Marea Marmara, Marea Roşie, parţial Marea Adriatică, Marea Ionică, Marea Neagră, Marea Caspică. În 1869, se va finaliza Canalul de Suez, dintre Marea Mediterană şi Marea Roşie, care deschidea o nouă cale navală spre Orient.

Din punct de vedere militar, Imperiul Otoman prezenta, la mijlocul secolului XIX, un potenţial redus, comparativ cu alte naţiuni ale Europei. Ca urmare, Rusia, Anglia, Franţa, Austria, dar şi ţări din interiorul *Semilunei* se arătau interesate faţă de *disoluţia* puterii sultanale, ceea ce le-ar fi adus importante şi multiple avantaje.

Astfel, cu toate că la începutul secolului XIX, în Imperiul Otoman s-au realizat mai multe reforme, acestea nu au oferit, însă, libertate românilor, sârbilor, bulgarilor, grecilor sau egiptenilor. În urma Războiului ruso-turc, declanşat la 14/26 aprilie 1828, s-a încheiat **Tratatul de pace de la Adrianopol**, 2/14 septembrie 1829, în urma căruia Grecia devine, oficial, independentă, se garantează autonomia internă a Serbiei, este desfiinţat monopolul otoman asupra comerţului Ţărilor Române. Rusia, victorioasă, menţine ocupaţia militară la Bucureşti şi Iaşi, obţine libertatea de navigaţie comercială prin Strâmtori, precum şi ţărmul Mării Negre, până spre zona Caucazului, inclusiv Gruzia, dar şi Gurile Dunării, stăpânite, până atunci, de turci.

În 1832-1833, au avut loc ample mişcări naţionale, antiotomane, în Egipt, conduse de Mahommed Ali, aflat la putere, ca locţiitor al sultanului turc, din 1805. Surprinzător, *Poarta* solicită ajutorul diplomaţiei Imperiului Ţarist. **Tratatul bilateral**, turco-rus, s-a semnat la Unkiar-Skelessi (8 iulie 1833),

localitate de pe malul Bosphorului. Turcia şi Rusia *regândesc* relaţiile lor externe, obligându-se să-şi acorde ajutor reciproc pentru a preveni, ori învinge, alte revolte. Imperiul Ţarist a obţinut, atunci, închiderea Strâmtorilor pentru toate vasele militare străine, cu excepţia celor proprii, dar numai în cazul unui război al acestei puteri cu alte state. Practic, Imperiul Ţarist instituia o adevărată *tutelă* asupra Turciei.

Mişcarea egipteană va continua, armata trimisă de la Istanbul fiind învinsă de mai multe ori în anii 1839-1841. De aceea, Anglia intervine în favoarea Turciei. Sunt reluate, totodată, răscoalele sârbilor, extinse, mai ales, în regiunea Niş, care erau sprijinite de Rusia, ca *protector* al creştinilor din Balcani. Asemenea acţiuni vor determina, însă, implicarea, alături de Anglia, inclusiv a Franţei, urmărind, împreună, protejarea *Locurilor Sfinte,* precum şi *dejucarea* creşterii puterii ţariste în zonă. De altfel, în ziua de 15 octombrie 1833, se *parafase,* la Berlin, **Acordul secret austro-ruso-prusian,** contrar tendinţelor de eliberare naţională, dar şi concurenţei occidentale previzibile.

Ulterior, 13 iulie 1841, este semnată, la Londra, **Convenţia Strâmtorilor** (Rusia, Anglia, Franţa, Austria, Prusia, Turcia). Erau anulate, parţial, **Tratatul de la Adrianopol** (1829) şi **Tratatul de la Unkiar-Skelessi** (1833), iar un articol din noua **Convenţie** prevedea că Imperiul Ţarist nu mai păstra, în vreme de război, exclusivitatea transportului prin Bosphor şi Dardanele. Turcia dispunea de Strâmtori pe timp de pace, iar în etapa conflictelor, toate puterile semnatare aveau *obligaţie solidară, indiviză,* pentru navigaţie şi comerţ, ceea ce devenea *principiu de drept european.*

Pe fundalul acestor evenimente, în Turcia se derulează *tanzimatul,* perioadă de reforme moderniste, prelungit până în 1876, când se va elabora **Constituţia liberală** otomană, prin care Principatele Române, unite în 1859, erau considerate *provincii privilegiate* ale Imperiului Otoman. *Tanzimatul* s-a iniţiat, în Turcia, încă din 1839 şi a presupus, prioritar,

activități legislative pentru menținerea întinsei puteri a *Semilunei.* Multe aspecte interne vor rămâne, însă, nerezolvate prin **Hatișeriful tanzimal.** În această perioadă, la conducerea Turciei s-a aflat, inițial, sultanul Mahmud II (1808-1839), urmat de Abdul Medjid (1839-1861) și Abdul Aziz (1861-1876), iar în Rusia a continuat domnia țarului Nicolae I (1825-1855), având ca succesor pe Aleksandru II (1855-1881).

Activitatea diplomatică nu a reușit să evite, la mijlocul secolului XIX, un nou conflict militar de *anvergură* europeană, devenit, ca perspectivă istorică, suportul modificării *ordinii continentale* stabilită prin Congresul de la Viena (1814 - 1815). Ca dovadă, în octombrie 1853, a izbucnit **Războiul Crimeii,** care a durat până în martie 1856. Pretextul era unul ce amintea, cumva, de *Cruciade,* respectiv, dorința împăratului Napoleon III (1852-1870) de a oferi catolicilor protejarea *Locurilor Sfinte* din Palestina. Conducerea de la Istanbul, în schimbul ajutorului acordat împotriva mișcării din Egipt, a acceptat noul demers francez. Ideea conferă Rusiei posibilitatea de a cere, în replică, dreptul de a apăra creștinii ortodocși din Turcia. Sultanul refuzând, este conturat, din start, conflictul militar dintre Occident și *Casa Romanovilor,* având ca obiectiv final divizarea și stăpânirea Imperiului Otoman.

Țarul Nicolae I a solicitat, în 1853, reginei Victoriei a Angliei (1837-1901), reluarea **Proiectului grecesc** al Ecaterinei a II-a (1762-1796), avansat, atunci, Austriei, privind împărțirea Turciei aflată în declin. Marea Britanie refuză, însă, propunerea, iar, ca urmare, Rusia declanșează o acțiune militară singulară. După ce solicitarea țaristă, privind *protectoratul creștin-ortodox în Balcani,* prezentată de o delegație la Constantinopol, este respinsă, peste 80 000 de soldați ruși ocupă Țările Române, aflate sub suzeranitate otomană, trecând Prutul (20 iulie 1853). La sugestia Angliei și a Franței, sultanul Abdul Medjid (1839-1861) transmite un **ultimatum** Rusiei. Totodată, o flotă occidentală pătrunde în Strâmtoarea Dardanele. La 4/16 octombrie 1853, Turcia a

declarat război Rusiei, iar în martie 1854, Anglia şi Franţa vor realiza un demers asemănător.

Ostilităţile turco-ruse au început, efectiv, la 2 noiembrie 1853. În ziua de 30 noiembrie 1853, flota ţaristă, condusă de amiralul Pavel Nahimov (1802-1855), învinge Turcia, prin scufundarea *barcazelor* otomane, în bătălia navală de la Sinope, port la Marea Neagră, aflat în nordul Turciei. Sub presiunea Angliei şi a Franţei, escadra victorioasă s-a retras, însă, în decembrie 1853, spre nordul Mării Negre, la Sevastopol, portul din Crimeea fiind blocat de aliaţi, dar şi apărat de ruşi, până în august 1855. În iulie 1854, Imperiul Ţarist îşi retrage armata din Ţările Române. Peste câteva săptămâni, septembrie 1854, forţele unite, circa 50 000 de soldaţi, debarcă, totuşi, în Crimeea. Se începea astfel, pentru o durată de aproape un an, *primul război de poziţii din istoria modernă europeană*. Turcia era sprijinită, aşadar, de Anglia şi Franţa, ataşându-se acestora, ulterior, Regatul Piemont - Sardinia, împotriva Imperiului Ţarist.

La 2 decembrie 1854, prin **Tratatul de la Viena**, Austria se angajează, în faţa Parisului şi a Londrei, să nu întreprindă acţiuni militare în Lombardia şi în Ţările Române pe timpul conflictului. Începând din 1855, la alianţa antiţaristă participă, concret, *Regatul italic* amintit aspect ce va determina, treptat, renunţarea Rusiei la o *perspectivă* victorioasă în acest război. Se adăuga faptul că, la 1 februarie 1855, a murit ţarul Nicolae I, aflat pe tron din 1825, iar fiul şi urmaşul său, Aleksandru II (1855-1881), nu va reuşi să păstreze Sevastopolul, supus unui asediu de 11 luni, în timpul căruia, comandantul rezistenţei, amiralul Pavel Nahimov, este ucis. Zona maritimă a oraşului fiind complet ocupată de flota occidentală, Rusia este obligată, în asemenea condiţii, să solicite pace.

Concomitent cu luptele navale din Marea Neagră, având ca *epicentru* portul Sevastopol din Crimeea, operaţiuni militare s-au desfăşurat pe Dunăre, în Transcaucazia, pe Marea

Baltică şi în Peninsula Kamceatka.

Congresul de Pace de la Paris (25 februarie - 30 martie 1856), întrunit, la nivel continental, ca urmare a situaţiei relevate în Crimeea, dar exprimată, *problematic*, pentru Strâmtorile Bosphor şi Dardanele, se va încheia prin **Tratatul celor şapte puteri garante ale Europei**, 30 martie 1856. Rusia pierdea *protectoratul* asupra Ţărilor Române, existent din 1829, înscris în **Tratatul de la Adrianopol**, concomitent cu anularea dreptului de a ancora flotă războinică în Marea Neagră, interzicându-se şi controlul ţarist la Gurile Dunării. Sudul Basarabiei, format din judeţele Cahul, Ismail şi Bolgrad, stăpânite din 1812, se retrocedează Moldovei. Existau şi alte prevederi privind diferite spaţii terestre ori navale.

Astfel, Imperiul Otoman obţinea asigurări occidentale privind independenţa şi integritatea teritorială, Strâmtorile Bosphor şi Dardanele fiind închise. Se constituie *Comisia Europeană a Dunării*, cu sediul la Galaţi, urmărind să garanteze libertatea de navigaţie pe tot traseul fluvial. Ţările Române continuau să rămână sub suzeranitatea sultanului, dar intrau sub *garanţia colectivă* a celor şapte *Mari Puteri* europene, respectiv, Anglia, Austria, Franţa, Prusia, Rusia, Turcia, Sardinia. A luat sfârşit, astfel, oficial, *Sfânta Alianţă*, convenită în urma *Congresului de la Viena (1814 - 1815)*, care îşi dovedise ineficienţa pe durata revoluţiilor de la 1848-1849. Se constituie, la Iaşi şi la Bucureşti, *adunări ad-hoc*, având menirea să elaboreze **hotărâri** referitoare la viitorul celor două principate, Ţara Românească şi Moldova. Marea Neagră era proclamată neutră. Asemenea prevederi vor rămâne valabile până în deceniul opt al secolului XIX.

Popoarele dependente de Turcia, mai ales cele din Balcani, nu obţin, datorită Războiului Crimeii şi **Tratatului de la Paris**, semnat la 30 martie 1856, libertăţile dorite, întrucât puterile amintite menţin Imperiul Otoman, considerat de occidentali ca o contrapondere faţă de dorinţele expansioniste ale Rusiei Ţariste. Aşadar, Războiul Crimeii, fără să aducă

schimbări esențiale în *geografia* europeană, ca sens prevalent teritorial, a impus strategia Angliei și a Franței în Peninsula Balcanică, în Africa, sau în unele zone asiatice.

Următoarele *experimente* continentale au *reevaluat*, însă, raportul de forțe și atitudinile față de *Semilună*, continuând să mențină, astfel, ca permanentă și dificilă, conotația *Problemei orientale*, spațialitate geo-politică, economică, spirituală *livrată*, plină de contradicții, până spre zilele noastre.

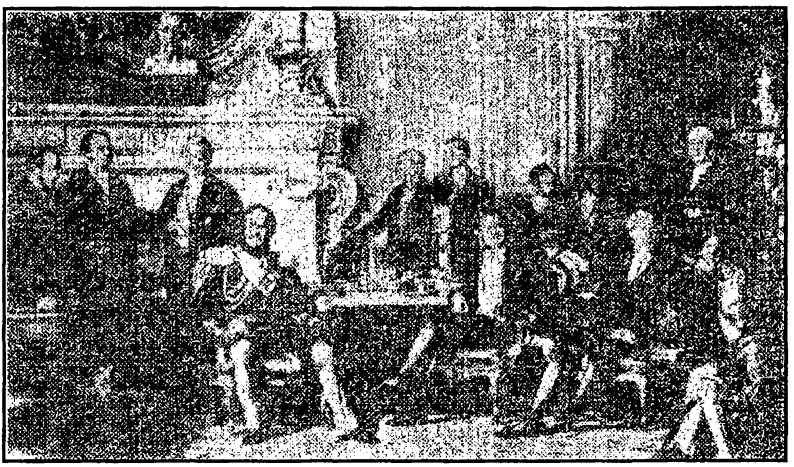

Congresul de Pace de la Paris (1856).

* * *

XV. AL DOILEA IMPERIU FRANCEZ (1852-1870)

„Nu există mărire, bogăţie sau onoruri fără nelinişte".
Alex Oxentierna (1583-1654)
Gânduri morale

După evenimentele de la 1848, pentru Franţa succesele economice devin relevante, în sensul că se triplează, de exemplu, producţia minereurilor de fier, creşte de opt ori cantitatea de oţel, se extinde de cinci ori reţeaua căilor ferate, capitalul financiar este concentrat în folosul unui grup restrâns de finanţişti, bancheri ai Parisului, iar Capitala Franţei, cu deosebire pe timpul administraţiei lui Georges Haussmann (1809-1891), prefect de Sena din 1853, se modernizează urbanistic, ceea ce dovedeşte plasarea *Hexagonului* în avanpostul dezvoltării europene occidentale.

Totuşi, în 1857, Franţa este zguduită de o *virulentă* criză economică, având repercusiuni şi în alte state ale Lumii. Erau închise mai multe firme industriale, o parte dintre lucrători sunt trimişi în Algeria, cu deosebire republicanii, creşte ziua de lucru la 12 ore, se înregistrează peste 3 000 000 de săraci, iar mulţi locuitori de la sate, susţinători, fervenţi, cu o jumătate de veac în urmă, ai împăratului Napoleon I (1804-1814 / 1815), se ruinează.

De aceea, noua *filosofie* a perspectivei naţionale devine, în interior, la jumătatea secolului XIX, *tripleta*: ordine, prosperitate, pace. Asemenea obiective erau completate, pentru exterior, cu dorinţa revizuirii statutului continental al Franţei, impus, în 1815, prin *Congresul de la Viena*.

La alegerile deja invocate, din 10 decembrie 1848, **Programul** prezidenţial republican, expus de reprezentantul *propulsat* prin *Partidul Ordinii*, Ludovic Napoleon Bonaparte, îi devansează, ca atracţie electorală a momentului, pe ceilalţi candidaţi, respectiv, Alphonse de Lamartine (1790-1869),

Alexandre Auguste Ledru-Rollin (1807-1874), sau Louis Eugéne Cavaignac (1802-1857)*.

Ca dovadă, noul *lider*, Ludovic Napoleon Bonaparte, a obţinut, la *urnele* amintite, un număr de 5 434 000 de opţiuni favorabile, comparativ cu cele 2 083 000 de voturi negative. Devenea astfel, ca preşedinte de ţară, un *arhetip* lansat, istoriceşte, de Revoluţia franceză din 1848, în sensul acceptării, *vox populi plebiscitarum,* atribuţiilor pentru coordonarea destinelor tuturor categoriilor civice.

În conştiinţa participanţilor la evenimentele din 1848-1849, dar şi pentru celelalte grupări sociale, politice sau economice, primul şi singurul preşedinte al *Republicii a II-a Franceze*, Ludovic Napoleon Bonaparte, era superior, de exemplu, faţă de contemporanii săi, Joseph Radetzki von Radetz (1766-1858), general austriac, victorios în lupta de la Custozza, 23-25 iulie 1848, contra piemontezilor, Alfred Windischgraetz (1787-1862), comandant habsburgic, cu succese militare în Boemia, la Praga, iulie 1848, Ivan Paskievici, general rus, care a *liniştit* revoluţia maghiară, august 1849, ori comparativ cu cei ce au *demolat* baricadele din Paris. Ajuns în fruntea statului prin voinţa participanţilor la *sufragiul decembrist* francez, creează ceea ce istoricii numesc *bonapartismul* consolidat modern.

---

* **Alphonse de Lamartine** (1790-1869), scriitor romantic şi om politic francez, a elaborat, printre altele, **Istoria girondinilor**, devenind component al grupului *legitimiştilor* din etapa anterioară Revoluţiei de la 1848, apoi, liberal moderat, ministru de externe în *Guvernul provizoriu* parizian din februarie 1848. **Alexandre Auguste Ledru-Rollin** (1807-1874), avocat şi om politic francez, fondator şi conducător al ziarului **La Réforme**, lider radical al burgheziei în 1848, a emigrat, apoi, în Anglia, unde a constituit, împreună cu Giuseppe Mazzini (1805-1872) şi Lajos Kossuth (1802-1849), *Comitetul Central Democratic European*, Londra, 1850. **Louis Eugéne Cavaigneac** (1802-1857), om politic şi general francez, ministru de război (mai-iunie 1848), şef al *Guvernului republican* parizian (iunie-decembrie 1848). În 1831, regele Franţei, **Louis Philippe** (1830-1848), înfiinţase *Legiunea de Onoare.*

Inițial, la 10 decembrie 1848, Ludovic Napoleon Bonaparte (1808-1873), nepot de frate al lui Napoleon I (1769-1821), fiul lui Louis Bonaparte, fost rege al Olandei, şi al soției acestuia, Hortensia de Beauharnais, a devenit, cu *mandat de patru ani*, preşedinte al Franței. Studiase, ca partizan al prosperității publice, mai ales economia politică. În 1836, se găsea la Strasbourg, iar în 1840, la Boulogne, unde era aclamat ca un posibil viitor conducător al Franței.

În urma acestor manifestări, este condamnat de regele Franței, Louis Philippe (1830-1848), la *închisoare perpetuă*. Pentru un timp, a fost întemnițat în localitatea Ham, de unde va evada, însă, cu ajutorul unui *mason*. Se va refugia, apoi, în Belgia, reîntorcându-se în Franța la 1848. Rolul său, pe timpul revoluției, a crescut considerabil, iar funcția de preşedinte al Republicii o va obține, aşa cum s-a spus, printr-un sufragiu popular, devansându-i pe ceilalți pretendenți, la aceeaşi funcție, cu 3 351 000 de voturi.

În 1853, când era deja împărat, Napoleon III se va căsători cu o catolică din Spania, Eugenia de Montijo, având împreună un fiu, Eugene Louis Jean Joseph (1856-1879), mort în campania franceză din Africa australă. Cel mai neplăcut moment al împăratului a fost *prizonieratul* din Germania (1870-1871), ceea ce îi va grăbi sfârşitul, survenit în localitatea Chislehurt (1873).

Ca o sinteză a vieții sale, după evenimentele din 1848, nota: *„În toate peripețiile prin care am trecut, m-am călăuzit după un principiu. Cred că din când în când sunt creeați oameni pe care i-aş numi providențiali, în mâna cărora se află destinele țării lor. Cred că şi eu sunt unul din aceşti oameni. Dacă mă înşel, pot pieri fără nici un rost. Dacă am dreptate, providența mă va pune în situația de a-mi îndeplini menirea"*. Era o *reflexie*, conturată *conclusiv*, la care ajunsese încă de pe timpul studiilor sale sistematizate, considerându-se, deseori, un *pretendent fără noroc*.

După cele confirmate anterior, preşedintele Republicii a

II-a Franceze, din 1848, numit, deseori, principe, a reprezentat *Partidul Ordinii*, constituit, ca esență politică, din *legitimiști* și *orleaniști*, cei mai mulți fiind catolici aparținând, cu deosebire, burgheziei urbane. Aceștia se opuneau revoluției radicale, susținută de gruparea doctrinară *Muntele*, ce dorea un stat popular, bazat pe reforme fundamentale, de natură socială.

În Adunarea legislativă, aleasă la 13 mai 1849, *Partidul Ordinii* obține 450 de locuri, *Muntele* avea 180 de reprezentanți radicali (*montagnarzii*), iar 80 de mandate au revenit unor candidați republicani moderați, care se aflau sub influența ziarului **Naționalul**. Au fost adoptate mai multe legi *restrictive*, precum: subordonarea învățământului primar controlului clerical (**Legea Falloux**, 15 martie 1850); reconsiderarea dreptului de vot prin obligativitatea domiciliului stabil timp de trei ani (31 mai 1850); instituirea taxei timbrului și a *cauțiunii* ziarelor în sumă de 24 000 de franci (**Legea presei**, 16 iulie 1850). Pe plan extern, armata franceză a ocupat *Cetatea Eternă*, 3 iulie 1849, susținând papalitatea să-și redobândească privilegiile pierdute anterior, la proclamarea *Republicii Romane*, în contextul evenimentelor italiene din 1848-1849.

Succesul noilor decizii s-a datorat, în bună măsură, renumelui familiei Bonaparte, calitățile personale întrunite de noul președinte fiind considerate, însă, cu mult inferioare celor ale lui Napoleon I. Profitând, totuși, de climatul politic, militar, cetățenesc și religios favorabil, la 2 decembrie 1851, a devenit, așadar, printr-o *lovitură de stat*, aprobată, ulterior, de 7 000 000 de *plebiscitari* (21 - 22 decembrie 1851), președinte pentru zece ani. S-a bazat inclusiv pe armata Franței, comandată de mareșalul Bernard Pierre Magnan (1791-1865), care i-a *neutralizat* pe opozanții republicani radicali (circa 600 000 de voturi împotrivă, exprimate în demersul amintit).

Prin **Constituția** din 15 ianuarie 1852, se impunea ca președinte pe viață. La 2 decembrie 1852, s-a proclamat împărat al Franței, Napoleon III fiind beneficiar al unui nou plebiscit, 21 noiembrie 1852, care a acceptat, cu o largă

majoritate, transformarea Franței în Imperiu. Se modifica, astfel, **Constituția republicană**, datată 15 ianuarie 1852, apropiată, ca sens, **Legii fundamentale a anului VIII**, din 13 decembrie 1799, când Napoleon I devenise consul pe zece ani.

Demersurile împăratului Napoleon III au cunoscut aderența proverbială a sentimentelor națiunii franceze: *„Poporul voieşte menținerea autorității lui Ludovic Napoleon Bonaparte şi îi deleagă împuternicirile necesare...”*. Aceasta era, de fapt, esența *bonapartismului* său, la care a aderat poporul suveran (monarhiştii, republicanii, indiferenții), exprimat nuanțat şi constant.

Ca dovadă, în etapa 1852-1860, conducătorul Franței a exercitat o *putere autoritară*, fiind interzise cluburile politice şi asociațiile republicane. Totodată, este introdusă cenzura. Asemenea constrângeri urmăreau, ca obiectiv esențial, relansarea ordinii publice, consolidarea economică şi militară a statului, refacerea prestigiului postrevoluționar extern. De aceea, *activitatea executivă* s-a concentrat în mâinile şefului statului, care guverna prin intermediul miniştrilor, răspunzători în fața împăratului. Avea *inițiativă legislativă*, împreună cu Consiliul de Stat, dar şi cu Corpul legiuitor, ales prin vot universal, pe circumscripții delimitate în funcție de interesele guvernanților şi nu strict teritorial, numea preşedintele Adunării şi pe prefecți, folosea Senatul, format din mari demnitari, *agreați* de guvern, pentru atribuții, mai ales, constituante. În țară s-au păstrat mulți funcționari regaliști.

Apoi, în anii 1860-1867, împăratul a garantat drepturile cetățenilor, fiind *receptiv* la îndemnurile colaboratorilor săi, cu deosebire ale prefecților, a căror activitate era sistematizată prin **Decrete organice**. Prin urmare, uneori se apreciază că Napoleon III impunea, concomitent, triumful democrației şi al capitalismului, ceea ce nu a însemnat renunțarea la stabilitate.

Între 1867-1870, Franța devine *imperiu liberal*. Se dezvoltă vertiginos economia, sunt acceptate noi organizații politice, iar opoziția națională îşi face simțită prezența inclusiv

în Adunare şi în administraţia centrală a statului.

Pe vremea celui de *Al II-lea Imperiu Francez* (1852-1870), sub impulsul lui Napoleon III s-au remarcat, mai ales, activităţile specifice consolidării structurilor moderne. Astfel, a avut loc organizarea instituţională a *Creditului funciar* şi a *Creditului mobiliar*, ambele în 1852, s-a desfiinţat, la 16 iunie 1859, *Zidul fermierilor generali*, respectiv, sistemul vamal dintre provincii, de care beneficiase, insistent, monarhia, începând cu Ludovic XVI (1774-1792).

De asemenea, în 1860, Franţa a semnat un **Tratat economic** de liber schimb pentru comerţul cu Anglia. Totodată, s-au întemeiat *Creditul Lyonez* (1863) şi Banca *Société Générale* (1864), se va organiza, la Paris, *Asociaţia Capitaliştilor din Industria Grea,* denumită *Comité des Forges* (1864), condusă de Joseph Eugène Schneider, iar în 1867, s-a iniţiat, la Paris, o nouă *Expoziţie Universală*, la care au participat inclusiv Principatele Române, unite în 1859, având *Pavilion* separat de cel al Imperiului Otoman. Atunci, în 1867, agronomul Petre S. Aurelian (1833-1909) şi literatul arheolog Alexandru Odobescu (1793-1857) au publicat, în Capitala Franţei, prima **Monografie economică a României**, folosind limba ţării organizatoare.

După conţinutul legilor elaborate, cu deosebire în primii ani de domnie, se poate concluziona că Napoleon III a diminuat considerabil activităţile republicane, instituind, printre altele, cenzura, iar în urma atentatului eşuat, pus la cale de *carbonarul* italian Felice Orsini (1819-1858), contra împăratului (14 ianuarie 1858), au fost declanşate ample represalii împotriva opozanţilor. Anumite surse precizează că însuşi Napoleon III semnase **Jurământul carbonar**, pe care, însă, nu îl respectase, trimiţând, ca dovadă, trupe în Italia pentru intronarea ordinii.

Ulterior, viaţa socială s-a *relaxat.* Bunăoară, în 1864, era abrogată **Legea Le Chapelier**, existentă din 1791, care prevedea interzicerea organizării muncitorimii şi a grevelor. De

asemenea, a fost anulată, în mai 1868, cenzura prealabilă asupra presei. S-a acceptat prima secție din Franța a *Internaționalei I* (1865), dizolvată ulterior, în 1868, de guvernul parizian.

Napoleon III a folosit o tactică atractivă pentru a *accede* și a se menține la putere. Este vorba de *plebiscitele* amintite mai sus, privind proclamarea și evoluția Republicii a II-a, ori transformarea Franței în Imperiu. Pe timpul perioadei civice a domniei sale (1860-1867), a acceptat alegeri parlamentare (1863), fiind de acord cu constituirea unui nou partid, al treilea, *Tiers Parti*, de opoziție, aflat pe scena politică împreună cu *Partidul orleanist* și cu *Muntele*. Tradiția se va prelungi, ca principiu, timp de aproape un secol.

La aceste realizări se adaugă dorința împăratului de a *supralicita* prosperitatea publică în defavoarea *încrâncenărilor* politice. De aceea, inițiază: construirea drumurilor *vicinale* (rurale), până la nivelul satelor, bâlciurilor și al piețelor; extinderea, în anii 1852-1870, a căilor ferate spre toate granițele (prima linie de tren s-a folosit, în Franța, la 1844); organizarea poștei, telegrafului, marinei comerciale. Ca dovadă, la 1851, apar *Mesageriile maritime*, iar în 1861, este definită, cu toată rigoarea, activitatea *Companiei generale transatlantice*. Sunt garantate, pe bază de **legi**, *Societățile cu Răspundere Limitată* (1863) și *Societățile Anonime* (1867), se înființează marile magazine *Bon Marché* (1852), *Belle Jardinière* (1856), *Samaritaine* (1869), conferind o nouă viziune asupra comerțului cu amănuntul în lumea modernă. La sate, numeroși țărani își redresează potențialul financiar și spiritual. Demografic și economic, Franța era complet refăcută. În urma vizitei în Statele Unite ale Americii, dispune modernizarea orașelor, mai ales a Parisului, prin trasarea unor ample bulevarde și noi străzi, folosindu-se, frecvent, demolările. **Programul** redimensionării Capitalei a fost coordonat de Georges Haussmann (1809-1891), prefect de Sena, amintit anterior.

Privind **politica externă**, Franța republicană și imperială, condusă de Napoleon III, s-a implicat în numeroase conflicte militare. Pentru aceasta, a realizat anumite alianțe, unele dovedindu-se, pe termen scurt, benefice. Controversată rămâne, mai ales, prima acțiune, iunie-iulie 1849, deja amintită, când armata franceză a intervenit împotriva *Republicii Romane*, proclamată, de revoluționarii italieni, în februarie 1848.

La 12 martie 1854, *Hexagonul* a încheiat o alianță cu Anglia și Turcia, împotriva Imperiului Țarist, participând, așadar, nemijlocit, la Războiul Crimeii (1853-1856). A urmat, după victoria aliaților, **Tratatul de la Paris** (30 martie 1856), favorabil occidentalilor. Din 2 decembrie 1854, Franța își reconfirmase sentimentele *amiabile* față de Anglia și stabilește conlucrarea cu Austria, tot împotriva Romanovilor, efectele devenind vizibile în derularea ulterioară a *Problemei Orientale.*

De remarcat faptul că noile colaborări cu Anglia au fost primele, mai importante, ulterioare domniei lui Napoleon I. Pentru început, s-au conturat, în cadrul *Sfintei Alianțe*, constituită la Paris, 26 septembrie 1815, din dorința Rusiei, Austriei, Prusiei, pentru a preîntâmpina mișcările europene de eliberare națională, dar și confruntările sociale interne. Practic, revoluțiile de la 1848-1849 au condus, însă, la compromiterea structurii diplomatice și militare continentale existente din 1815. De aceea, Congresul de la Paris, convocat în urma Războiului Crimeii, a desființat, oficial, după cum s-a spus, *Sfânta Alianță*, constituind, însă, *Grupul celor șapte puteri garante ale Europei* (Anglia, Austria, Franța, Prusia, Rusia, Sardinia, Turcia), numit și *Areopagul European*, alteori, *Concertul European*[*].

[*] Consiliul și Tribunalul Suprem, la vechii atenieni, care supravegheau exercitarea *magistraturilor* și executarea pedepselor pentru crimele grave, constituiau, împreună, **Areopagul** elen. Orchestrarea intereselor celor mai importante state, în etapa respectivă, conferă imaginea unui ***Concert European***.

Începând cu 1854, până în 1865, Franța, printr-o acțiune prelungită, a ocupat și a colonizat teritoriile Senegal (196 000 Km^2, reședința Dakar) și Niger (130 000 Km^2, reședința Niamey), devenind, astfel, putere colonială vest-africană. *Continentul Negru* s-a aflat, însă, în continuare, sub controlul preponderent al Angliei. La 1865, Napoleon III a realizat o călătorie în Algeria, prima întreprinsă de un șef de stat francez în Africa. Toate acestea au favorizat sporirea rolului *Hexagonului* pe scena mondială.

Ca dovadă, între 1857-1860, participă, alături de Anglia, la *Al Doilea Război al Opiului din China,* ceea ce va transforma Parisul într-o putere interesată de colonizarea Extremului Orient, dar și de afaceri comerciale benefice în această zonă. Astfel: la 13 decembrie 1857, flota anglo-franceză ocupă portul Guangzhou (Canton): în zilele de 26-29 iunie 1858, sunt încheiate **Tratatele de la Tianjin** (Tiantin): la 13 octombrie 1860, trupele anglo-franceze intră în orașul Peking (Pekin, Beijing); în octombrie-noiembrie 1860, s-au finalizat **Tratatele de la Peking**, prin deschiderea inclusiv a reprezentanței diplomatice a Franței în China*.

În septembrie 1858, Franța a început acțiunile militare din Viet Nam, prelungind această campanie până în ianuarie 1862, finalizată cu stăpânirea unei părți din actualul teritoriu sudic al statului invocat. După 1857, Parisul desăvârșise ocuparea Algeriei, având deschideri spre Siria, Egipt, Bazinul Mării Mediterane, Turcia.

La 10 decembrie 1858, Franța a realizat o alianță cu

---

* **Primul Război al Opiului**, 1840-1842, s-a încheiat cu tratative favorabile Angliei, 29 august 1842, Nanjing (Nankin), S.U.A. (3 iulie 1844, Wanxian), Franței (24 octombrie 1844, Huampu), prin obținerea *clauzei națiunii celei mai favorizate și privilegiului exteritorialității.* **Al Doilea Război al Opiului** cuprinde etapa octombrie 1856 - octombrie 1860, Franța participând, efectiv, începând cu 1857. *Marile Puteri* s-au obligat, în schimb, să contribuie la înfrângerea mișcării *taipinilor.* În atare mod, Napoleon III se detașa de opinia împăratului Napoleon I, care, întrebat fiind dacă va ataca China, răspunsese: *„Lăsați monstrul galben să doarmă!".*

Piemontul, contra Imperiului Habsburgic (Austria). În acest timp, zona invocată se afla sub administrație vieneză, guvernul local fiind condus de contele Camillo Benzo de Cavour (1810-1868), adept, însă, al unificării Italiei sub dinastia de Savoia, apropiată Franței. Precizăm faptul că înțelegerile amintite au fost precedate de întâlnirea secretă dintre Napoleon III şi Camillo Cavour (şef al Cabinetului piemontez, 1852~1861), realizată la Plombières (20 iulie 1858), când. s-au pus bazele **Tratatului** datat 10 decembrie 1858.

Pe baza acestei acțiuni diplomatice, trupele franco-piemonteze au repurtat victoria de la Magenta, împotriva militarilor Austriei (4 iunie 1859), urmată de succesul obținut la Solferino (24 iunie 1859). **Armistițiul franco-austriac** s-a semnat în localitatea Villafranca (11 iulie 1859). Franța obține, de la Casa de Habsburg, Italia de Nord-Lombardia, pe care a transferat-o Piemontului, întrucât reprezenta *portdrapelul* acțiunilor peninsulare privind unificarea statală. Conflictul dintre cele două tabere, franco-piemonteză, respectiv, austriacă, se echilibrează la 10 noiembrie 1859, prin **Tratatul de la Zűrich.** Piemontul a cedat Franței, în compensație pentru Italia de Nord-Lombardia, zonele Nisa şi Savoia, pierdute, aşadar, în 1815, spre oficializare încheindu-se **Tratatul de la Torino**, din 24 martie 1860.*

În perioada 1861-1867, armata lui Napoleon III a intervenit, *neinspirat*, în conflictele interne din Mexic, unde îl încoronează (1864), inițial ca rege, apoi ca împărat, pe fratele monarhului vienez, Franz Joseph (1848-1916), ducele de Austria, Maximilian de Habsburg (1832-1867). Căzut prizonier în luptele din 1867, a fost executat de patrioții mexicani, conduşi de naționalistul Benito Juarez (1806-1872). Se încerca,

* **Piemont,** regiune din N-V Italiei, pe cursul superior al Padului, 25 400 Km^2, centrul administrativ, Torino; **Lombardia,** regiune din Italia de Nord, 23 800 Km^2, reşedință, Milano; **Nisa** (Nice), S-E Franței, port la Marea Mediterană, pe Coasta de Azur; **Savoia**, S-E Franței, regiune în Alpi, între Italia şi Elveția, reşedința, Chambéry.

astfel, dislocarea influenței Spaniei și a Angliei din zonele Americii Centrale. Implicarea Franței nu se va solda, așadar, cu *prestații* notabile, revoluția modernă mexicană având succes*.

Concomitent cu acest demers, Franța a ocupat, în 1862, zona portului Obock, 1 000 de hectare, punct strategic aflat la nord de Marea Roșie, în Golful Aden, pe coasta Somaliei, de unde se putea controla comerțul cu Algeria, Siria și cu alte state din Orientul Apropiat. De asemenea, a semnat **Tratatul cu Cambodgea** (1 august 1863), prin care s-a instituit *protectoratul* parizian asupra fostului Siam, document recunoscut, oficial, la 1 iulie 1867.

Spre finalul deceniului șapte și începutul deceniului opt al secolului XIX, situația *geografiei* occidentale se va modifica în defavoarea domniei împăratului Napoleon III. Pentru început, viața politică internă îi devine potrivnică, datorită alegerilor parlamentare câștigate, în 1869, de *Tiers Parti*, condus de Emile Ollivier. Constituia principalul pol al opoziției *bonapartiste*, comparativ cu grupările *orleaniștilor* și *montagnarzilor*, care asiguraseră echilibrul, republican și imperial, ulterior anilor 1848, respectiv, 1852. Sunt evidente multiple semne ale decadenței.

După 1848, Franța convinsese prea puțin în politica externă. Succesele italice, ori cele din Războiul Crimeii, nu au anulat *disconfortul* național datorat **documentelor** anului 1815, impuse de *Aliați* prin cea de a doua **Pace de la Paris** (20 noiembrie 1815), având, ca suport, **Actul final al Congresului de la Viena** (9 iunie 1815). Se adăuga, totodată, concurența Spaniei și, în special, a Prusiei, stat ce reprezenta *noua avangardă* a lumii germane moderne. Conflictul cu Casa

* Participarea Parisului la intervenția europeană din Mexic a urmărit diminuarea efectelor mișcării de eliberare națională din acest stat, organizată de **Benito Juarez** (1806-1872), sub forma revoluției de factură modernă. Liderul amintit va deveni președinte al țării (1857-1872), conducând rezistența împotriva armatelor Spaniei (1861-1862), Angliei (1862), Franței (1861-1867).

Regală din Berlin nu a putut să fie evitat. Va deveni, în 1870-1871, *penitența* morală, militară și diplomatică a ultimului Imperiu Francez, creeat și condus, pentru aproape 20 de ani, de Napoleon III, ce lăsa Europei Occidentale, totuși, un stat de prestigiu mondial.

Franța istorică.

* * *

XVI. RĂZBOIUL FRANCO-PRUSIAN (1870-1871)

„Nu există nimeni atât de pasionat de libertate, încât să nu dorească să supună voinţei sale pe alţii".
Oliver Goldsmith (1728-1774)
Vicarul din Wakefield

În ultimele decenii ale secolului XIX, lupta pentru supremaţie europeană a *escaladat* spre un nou conflict militar, competiţia având ca *actori* principali ai scenei continentale, de această dată, Franţa şi Prusia. Cu toate că ambele state erau componente ale *Grupului celor şapte puteri garante,* semnând, în acest sens, **Tratatul de Pace de la Paris** (30 martie 1856), împăratul Franţei, Napoleon III (1852-1870), şi regele Prusiei, Wilhelm I (1861-1871), îşi vor disputa întâietatea occidentală, angajând un potenţial uman şi material *redutabil,* asemănător cu amplele dispute ale veacului lor.

Războiul franco-prusian, din 1870-1871, a fost, pe câmpul de bătălie, prin excelenţă, un *travaliu* exclusiv bilateral, rămânând, din acest unghi de vedere, o mare excepţie a *filosofiei* conflictelor militare, când, de regulă, fiecare tabără implica ajutoarele aliaţilor *colaterali.* Urmările au devenit, însă, *tangente* istoriei mai multor ţări ale timpului, iar analiza cauzelor *conflagraţeii mondiale* din 1914-1918 este obligatoriu să includă, prin detaliere, evenimentul invocat.

Înaintea declanşării conflictului cu Prusia, Napoleon III conducea **Imperiul Francez** prin numeroase compromisuri. Deşi era importantă puterea continentală, economică şi culturală modernă, *Hexagonul* nu se bucura de acelaşi statut în plan politic, existând inclusiv tendinţe republicane. Alegerile din 1869, amintite anterior, demonstrau o atare orientare.

Pentru a *reconcilia,* Napoleon III a conferit celui de *Al Treilea Partid,* condus de Emile Ollivier, posibilitatea de a

forma (2 ianuarie 1870), noul *cabinet*, numit şi *guvern parlamentar*, întrucât devenea răspunzător în faţa Camerelor, aplicându-se, astfel, principiul *Senat-consult*. În ziua de 8 mai 1870, naţiunea franceză a *ratificat* noua **Constituţie**, 7 358 000 de voturi, comparativ cu 1 572 000 împotrivă, exprimate prin *plebiscit*, care prelungeau credibilitatea Imperiului.

Concomitent, după 1865, **Prusia** şi-a propus, datorită mai ales iniţiativelor lui Otto von Bismarck (1815-1898), prim-ministru (1862-1870) şi cancelar (1871-1890), să unifice Principatele Germane într-o singură entitate. Era exclusă, *apriori*, posibila alianţă statală cu Austria (Imperiul Habsburgic, devenit, în 1867, Imperiul Austro-Ungar), deoarece, în calitate de preşedinte al *Confederaţiei Germane*, nu agrea un asemenea *traseu teritorial*. Ca urmare, Otto von Bismarck a dorit să atragă, de partea cauzei Prusiei, diplomaţia pariziană. Are loc, în 1865, întâlnirea secretă a cancelarului cu împăratul Napoleon III de la Biarritz, oraş balnear din Franţa de Sud (Golful Biscaya), când Franţa a acceptat planul Berlinului, contra anumitor compensaţii de factură militară pe teritoriul fortăreţei Luxemburg.

În anul imediat următor, Prusia învinge Austria în lupta de la Sadowa (3 iulie 1866), semnând, împreună, **Tratatul de la Praga** (23 august 1866), habsburgii *declinându-şi* apartenenţa la *Confederaţia Germană*. Apoi, prin **Tratatul de la Viena** (3 octombrie 1866), Franţa obţine Veneţia de la Austria, cu perspectiva includerii *Cetăţii Dogilor* în viitorul regat unit al Italiei, considerat ca posibil de realizat încă de la constituirea, în 1856, a *Grupului celor şapte puteri garante ale Europei*, care cuprindea, deja, Sardinia. Devenită *hegemon* al lumii germane, Prusia dorea, în fond, supremaţia Europei prin *dislocarea* rolului Franţei şi realizarea unificării naţionale statale sub formulă imperială. Aşadar, cel mai important eveniment extern din timpul domniei împăratului Napoleon III devine *Războiul franco-prusian*, declanşat, efectiv, din iniţiativa Parisului (20 iulie 1870), conflictul fiind prelungit

până la **pacea** din 10 mai 1871. Franța adoptase, în Adunarea Națională, **Declarația de război contra Prusiei** (19 iulie 1870), concretizată, prin lupte, în zilele imediat următoare.

Pretextul confruntării a devenit *succesiunea* la tronul Spaniei, rămas vacant după înlăturarea reginei Isabella a II-a de Bourbon (1833-1868), dorit, însă, de Leopold de Hohenzollern*. Primul ministru al Prusiei, viitorul cancelar al Germaniei, Otto von Bismarck, urmărea, prin această candidatură la Coroana iberică, să *securizeze* granița de pe Munții Pirinei cu Franța, ceea ce reprezenta partea de Sud-Vest a *Hexagonului*, cealaltă zonă frontalieră, mai importantă, spre lumea orientală, constituind-o fluviul Rin. Pretendentul la tronul Spaniei, Leopold de Hohenzollern (1835-1905), originar din Würrtemberg, era vărul regelui Prusiei, Wilhelm I (1861-1871), și frate cu Carol, ajuns prinț al României în 1866, apoi rege (1881-1914).

Atmosfera *belicoasă* dintre cele două state s-a accentuat prin atitudinea tranșantă a ministrului de externe francez, ducele Antoine Alfred de Gramont (1819-1880), devenit, în 1873, autor al lucrării **Franța și Prusia înaintea războiului**. În discursul său, din Adunarea Națională, diplomatul preciza că nu se va accepta niciodată ca Imperiul lui Carol Quintul să atenteze împotriva națiunii sale, de aceea, Franța preferă războiul, care putea să-i consolideze influența recunoscută asupra Madridului.

Napoleon III a solicitat, în această situație încordată, clarificări și garanții scrise din partea regelui Prusiei, Wilhelm I, privind renunțarea la pretențiile germane asupra tronului

* **Spania** a cunoscut, în etapa 18 septembrie 1868-29 decembrie 1874, o situație politică incertă. Regina Isabella a II-a de Bourbon fiind contestată, părăsește Madridul, formându-se un *Guvern provizoriu revoluționar*. În 1870, ajunge rege Amedeo de Savoia, fiul lui Victor Emmanuel II al Italiei dar la 11 februarie 1873 acesta abdică. Se instituie *Prima Republică Spaniolă*, iar la 29 decembrie 1874, printr-o lovitură de stat, Alfonso XII, fiul reginei Isabella a II-a, devine noul monarh (1875-1885).

spaniol. Pentru a răspunde împăratului, **Telegrama regală**, concepută în staţiunea Ems, a ajuns, iniţial, la cancelarul Otto von Bismarck. Acesta a *cenzurat-o* în favoarea grăbirii conflictului militar, aspect dublat de inexactitatea informaţiei privind expulzarea ambasadorului francez de la Berlin. Sub atare formă, **Telegrama de la Ems** a fost publicată în presa germană (13 iulie 1870). La expedierea noului text, Otto von Bismarck ar fi exclamat: *„Aceasta va fi năframa roşie pentru taurul galic"*. Expresia ne-a parvenit prin intermediul operei **Geografia militară a Europei** (1873), realizată de feldmareşalul german Albrecht Theodor Emil von Roon (1803-1879). Şeful Statului Major Militar al Prusiei, în 1870-1871, a fost feldmareşalul Helmuth Moltke (1800-1891).

Afrontul prusian a determinat Adunarea Naţională Franceză să accepte propunerea conducerii statului privind declararea stării de război contra Berlinului. Dincolo de pretext se afla, însă, dorinţa *prevalării* în politica Europei. Armata pariziană a înaintat pe două direcţii. Spre Metz, avansa gruparea militară comandată de mareşalul Bazaine, iar cea principală, spre Sedan, condusă de mareşalul Patrice Mac Mahon, era însoţită chiar de împăratul Napoleon III*.

* **Albrecht, conte von Roon** (1803-1879), feldmareşal şi om politic german, ministru de război al Prusiei în etapa 1859-1873, atunci când s-au înregistrat importante victorii europene, folosind o armată bine organizată. Pentru puţin timp, în 1873, a devenit prim-ministru al principatului. **Helmuth Karl Bernhard von Moltke** (1800-1891), feldmareşal german, teoretician al strategiei şi istoric militar, Şef al Statului Major al oştirii prusiene (1857-1888). A reorganizat armata pe baze moderne, reuşind să determine victoriile Prusiei împotriva Danemarcei (1864), Austriei (1866), Franţei (1870-1871). Nepotul său, Helmuth Johannes Ludwig Moltke (1848-1916), a devenit, de asemenea, Şef al Statului Major al Germaniei (1906-1915), fiind, însă, înlocuit după bătălia de la Marna din Primul Război Mondial. Mareşalul francez **Bazaine** se remarcase în luptele din Mexic, devenite, în final, nefavorabile Franţei. La Metz, 180 000 de militari francezi au fost *blocaţi* de o armată prusiană comandată de prinţul Frederic Carol. **Patrice Mac Mahon,** duce de Magenta (1808-1893), mareşal şi om politic francez, a participat, între 1854-1856, la Războiul Crimeii, obţinând,

În ziua de 6 august 1870, armata mareşalului Patrice Mac Mahon a fost înfrântă, succesiv, în luptele de la Froeschwiller şi Forbach, ceea ce a determinat retragerea din Alsacia, ocupată de prusieni, comandamentul francez stabilindu-se la Châlons, pe defileul Saverne. Insuccesul parizian era agravat atunci când gruparea mareşalului Bazaine este blocată în fortăreaţa Metz (18 august 1870), capitulând, însă, ultima (27 octombrie 1870).

Bătălia principală s-a purtat la Sedan, 1-2 septembrie 1870, *angajând,* din partea Franţei, mai ales forţele conduse de mareşalul Patrice Mac Mahon. Se finalizează, ca şi cele anterioare, cu victoria Prusiei. Împăratul Napoleon III este obligat să capituleze, Sedan, 2 septembrie 1870, fiind făcut prizonier. Istoriceşte, în aceeaşi zi, cel de *Al Doilea Imperiu Francez* s-a desfiinţat, deşi, o bună parte a armatei sale era încă *intactă*, dar *inertă*, la Metz.

Pe fundalul acestor evenimente militare nefavorabile, mai mulţi deputaţi din Paris au format un Guvern Provizoriu (4 septembrie 1870), urmând să se pronunţe asupra formei de stat. Ca idee *cvasiunanimă*, a fost proclamată **Republica a III-a,** Imperiul considerându-se anulat. Reamintim faptul că, prima Republică Franceză se *decretase* la 21 septembrie 1792, iar cea de-a doua, la 25 februarie 1848. Prusia nu dorea, însă, tratative. De aceea, guvernul, având, în etapa septembrie 1870 - februarie 1871, sediul la Bordeaux, devine for al *apărării naţionale*. Era condus, interimar, de Léon Gambetta (1838-1882), în calitate de ministru de interne (1870-1871). Va

apoi, în ziua de 4 iunie 1859, victoria împotriva Austriei de la Magenta, din Lombardia, Franţa fiind aliată, atunci, cu Piemontul. În 1871, este numit comandantul armatei venite de la Versailles la Paris, urmând a lichida rezistenţa *comunarzilor*. Pentru perioada 1873-1879, ajunge preşedinte al Franţei (Republica a III-a), fiind obligat să demisioneze datorită politicii inconsecvente. Etapa preşedinţiei sale se numeşte *septenatul* francez. Localitatea **Sedan** se află în NE Franţei, provincia Champagne, pe râul Meuse.

ajunge, ulterior, preşedintele Camerei Deputaţilor (1879-1881), precum şi şef al Cabinetului*. Portofoliul externelor se acorda lui Jules Favre (1809-1880). Acesta s-a întâlnit cu Otto von Bismarck 15 septembrie 1870, la Castelul Farrières, demnitarul german refuzând pacea înainte de ocuparea Parisului. Perioada îl evidenţiază inclusiv pe Jules Ferry (1832-1893), prim-ministru al Franţei în anii 1880-1881 şi 1883-1885. Concomitent, pentru apărarea Franţei, în oraşul Lyon se organizează Comitetul Salvării Publice.

Totuşi, la 18 ianuarie 1871, în *Sala Oglinzilor* din Versailles, regele învingător al Prusiei, Wilhelm I, se încoronează ca împărat al Germaniei, entitate ce includea, *declarativ*, toate principatele Confederaţiei, din Nord sau din Sud. De remarcat faptul că Alsacia şi Lorena de Est, preluate în atare context de la Franţa, erau considerate *Reichsland*, proprietate a tuturor germanilor. Aşadar, Wilhelm I, rege al Prusiei (1861-1871), a devenit primul împărat modern al Germaniei (1871-1888). Peste zece zile, luptele de apărare ale francezilor eşuează, iar la 28 ianuarie 1871, Parisul a *capitulat* în faţa armatelor prusiene. Aproximativ 75 000 de militari şi 343 000 de voluntari din *Hexagon* sunt copleşiţi de cei 250 000 de luptători *teutoni*.

Deşi înfrântă, Franţa îşi menţine ritmul vieţii publice. Ca dovadă, în urma semnării de Jules Favre Versailles, 28 ianuarie 1871, a **Armistiţiului general**, în ziua de 8 februarie 1871 au avut loc, inclusiv la insistenţele liderilor germani, alegeri pentru Adunarea Naţională Franceză. Iniţial, noul parlament parizian s-a reunit la Bordeaux (12 februarie 1871),

* **Leon Gambetta** (1838-1882), avocat şi om politic francez, lider al republicanilor, ministru de interne în *Guvernul Apărării Naţionale* (1870-1871), s-a opus mişcării *comunarzilor*, reprimaţi, din iniţiativa sa, cu deosebire în provincie. În octombrie 1870, a părăsit Parisul, încercuit de armata prusiană, într-un balon, pentru a organiza rezistenţa din afara Capitalei, acţiune eşuată. În anii 1881-1882, a fost prim-ministru al Franţei, anterior conducând Parlamentul (1879-1881).

cu o majoritate provenită din gruparea *legitimiştilor*, reprezentând localităţile rurale, precum şi din cea a *burgheziei orleaniste*, ce exprima dorinţele alegătorilor urbani. Prin sufragiul de la 8 februarie 1871, cetăţenii au fost chemaţi să confirme forma de stat republicană, să ratifice **Armistiţiul general** de la Versailles, cu Germania (28 ianuarie 1871), sau, ca alternativă, să se pronunţe în scopul continuării războiului. Opţiunea a fost, însă, pentru pace.

La 10 martie 1871, Adunarea Naţională va reveni de la Bordeaux, la Versailles, în apropierea Parisului. Era formată din peste 550 de deputaţi republicani, regalişti, bonapartişti. După validarea alegerilor, s-a constituit, noul guvern al Franţei (17 februarie 1871), condus de Adolphe Thiers (1797-1877). Preşedinte al Adunării era preferat Jules Grevy (1807-1891)*.

Cu toate acestea, nemulţumirile social-politice populare au *răbufnit* la 18 martie 1871, sub forma unor ample acţiuni muncitoreşti, care vor favoriza, după cum se va relata ulterior, proclamarea în Franţa, paralel cu structurile oficiale, a *Comunei din Paris*. Conducerea proletară va rezista 72 de zile, începând cu 28 martie 1871, timp în care guvernul Franţei s-a retras la Versailles, părăsind Capitala. Preluarea temporară a puterii de *comunarzi* a avut loc inclusiv la Lyon (22-25 martie 1871) şi Marsilia (23 martie-4 aprilie 1871).

Războiul franco-prusian s-a finalizat prin **Tratatul de pace** de la 10 mai 1871, încheiat în oraşul german Frankfurt pe Main. A fost semnat de ministrul de externe al Franţei, Jules Favre (1809-1880), împreună cu cancelarul german, Otto von Bismarck (1815-1898). În istoria diplomaţiei, se consideră că

* **Jules Grevy** (1807-1891), om politic francez, republican de dreapta, preşedinte al Adunării Naţionale după alegerile din 8 februarie 1871, preşedinte al Republicii (1879-1887), adept al extensiei coloniale. **Jules Favre** (1809-1880), avocat şi om politic republican francez, ministru de externe şi vicepreşedinte al *Guvernului Apărării Naţionale* (1870-1871), reprezentant al Franţei la tratativele şi semnarea **Păcii de la Frankfurt pe Main**, cu Germania (10 mai 1871).

învingătorii de atunci au impus condițiile păcii printr-un adevărat șantaj. S-a pornit de la *ipoteza* în care, dacă Adolphe Thiers, conducătorul guvernului oficial al *Hexagonului*, nu ar fi acceptat solicitările partenerilor, armata prusiană urma să susțină *Comuna din Paris*. Într-o altă variantă, împăratul Wilhelm I avea posibilitatea de a oferi lui Napoleon III prizonierii francezi, aflați pe teritoriul Prusiei, pentru a *dărâma* structurile Republicii a III-a.

Aflat în această situație delicată, guvernul Adolphe Thiers acceptă **Tratatul**, având 18 articole. Ca urmare, *Hexagonul* pierdea, în favoarea Berlinului, renumitele provincii Alsacia, reședința la Strasbourg, cunoscut oraș din Franța de Nord-Est, port pe Rin, nod de comunicații, precum și Lorena de Est, cu capitala la Nancy, zonă reprezentativă tot din nord-estul țării, definitivându-se, astfel, unificarea teritorială a Germaniei. Vor fi denumite, așadar, *Reichsland*. Locuitorii puteau opta pentru cetățenia și domiciliul francez, ori prusian, până la 1 octombrie 1872. Circa 30 000 de persoane au decis să-și păstreze vechiul statut, acceptând evacuarea în alte regiuni ale Franței, apropiate noii frontiere.

De asemenea, guvernul de la Paris urma să plătească *cinci miliarde franci aur*, ca despăgubiri sau reparații de război. Cu această sumă, imensă în acel timp, Germania unificată va declanșa *industrializarea intensivă* de factură modernă. Franța păstra, în continuare, orașul Belfort și împrejurimile. Totodată, se garanta averea locuitorilor din teritoriile cedate noului *Imperiu European*. Atât Franța, cât și Germania, urmau să contribuie la sistematizarea râului Moselle, pentru a deveni navigabil. O parte a teritoriului *Hexagonului* rămânea sub ocupație, până la plata totală a despăgubirilor de război, amintite mai sus.

După semnarea **Tratatului de la Frankfurt pe Main** (10 mai 1871), principalul obiectiv al guvernului Adolphe Thiers a devenit *intronarea* ordinii în țară. De aceea, între 21-27 mai 1871, prin *Săptămâna însângerată*, executivul, aflat,

încă, la Versailles, recucereşte Parisul de la organizaţiile muncitoreşti *comunarde*, cu preţul a mii de victime. Ultimul *bastion* al *Comunei*, fortul Vincennet, a căzut la 29 mai 1871. În ziua de 31 august 1871, după dislocarea opoziţiei, Adolphe Thiers va prelua funcţia de preşedinte al Republicii.

Perioada invocată a demonstrat, cu prisosinţă, aşa cum vom vedea, activitatea complexă, *decizională*, realizată de Adolphe Thiers (1797-1877), adevărată celebritate mondială, ziarist, mare istoric, talentat om politic, de mai multe ori ministru şi prim-ministru al *Hexagonului* (februarie-august 1836, martie-octombrie 1840, februarie 1848, 1871-1873), pentru ultima etapă, inclusiv preşedinte al Republicii a III-a (31 august 1871 - 24 mai 1873). Adept al *doctrinei* liberale, a descris, în detaliu, Revoluţia din 1789 (**Istoria Revoluţiei Franceze**, zece volume), precum şi faptele lui Napoleon I (**Istoria Consulatului şi a Imperiului**, începută în 1840, preconizând 20 de volume). Nu trebuie confundat cu parizianul Augustin Thierry (1795-1856), de asemenea istoric liberal, autor, printre altele, al operelor **Istoria cuceririi Angliei de către normanzi** şi **Consideraţii asupra istoriei Franţei.** Adolphe Thiers devine la, 31 august 1871, primul preşedinte ales al Republicii a III-a Franceze, proclamată precipitat (4 septembrie 1870), după *dezastrul* militar de la Sedan*.

---

* **Adolphe Thiers** s-a născut la Marsilia, 15 aprilie 1797, când tatăl său, Pierre Louis Marie Thiers, încă nu se căsătorise cu Maria Amic. După o căsnicie nereuşită, încheiată mai mult formal, părinţii se vor despărţi definitiv, tatăl trăind până în 1843. Moare plin de datorii. Situaţia din familie l-a marcat, în primul rând fizic, Adolphe Thiers având numai 1,55 metrii înălţime. În schimb, se va *revanşa* în plan politic şi intelectual. După absolvirea, cu excelente rezultate, a Liceului din Marsilia, frecventează cursurile Facultăţii de Drept a Universităţii *Aix* (en Provence), înfiinţată în 1409, obţinând, pentru toţi anii de studii superioare (1815-1818), în unanimitate, aprecieri elogioase. Comisia de licenţă i-a acordat numai *bile albe*! În 1821, era avocat la Paris, colaborator al ziarului **Le Constituţional**, inclusiv pentru rubrici de critică literară şi de artă, frecventând, totodată, gruparea politică a prinţului Charles Maurice Talleyrand-Perigord (1754-

În calitate de conducător al delegației franceze la **Tratativele de la Versailles**, cu Germania, 21 septembrie 1871, Adolphe Thiers obține, prin convorbirile cu Otto von Bismarck, reducerea despăgubirilor de război de la șase miliarde franci aur, la cinci miliarde franci aur, păstrarea orașului Belfort, precum și a împrejurimilor acestui important punct strategic. Pentru plata sumei amintite, a lansat un *împrumut public* intern, acceptând, totodată, donații din partea cetățenilor Franței, respingând, astfel, ideea impozitelor. Suma obținută a fost superioară obligațiilor externe, achitate într-un termen rezonabil, diferența folosindu-se pentru redresarea economică a țării.

Totodată, Adolphe Thiers a fost implicat direct în acțiunile care au dus la înfrângerea *Comunei din Paris*, ceea ce i-a atras, din partea stângii opozante, caracterizarea de *piticul-monstru*. La 24 mai 1873, a demisionat din toate funcțiile publice, fiind înlocuit, la conducerea Guvernului (mai 1873 -

1838), unul dintre marii diplomați europeni. Perioada 1823-1827 este consacrată, de Adolphe Thiers, în principal, amplei analize intitulată **Istoria Revoluției Franceze**. S-a remarcat, constant, ca bun orator și *polemist*, cu deosebire în contextul activităților realizate de noul ziar **Le National**, apărut în 1830. Tot atunci devine, pentru întâia oară, deputat în Adunarea Națională din partea circumscripției Aix (en Provence), iar peste puțin timp, în 1833, este ales membru al Academiei Franceze. S-a căsătorit, în 1833, cu Elize Dasne, mai tânără cu 21 de ani, posedând o importantă avere. De-a lungul domniei regelui Louis Philippe (1830-1848), Adolphe Thiers a îndeplinit mai multe demnități guvernamentale, fiind, succesiv, așa cum s-a spus, subsecretar de stat, ministru de finanțe, ministru al lucrărilor publice, ministru de interne, prim-ministru (februarie-august 1836, martie-octombrie 1840, februarie 1848). Opozant fățiș al **programului** politic aplicat de împăratul Napoleon III (1852-1870), Adolphe Thiers este exilat în Belgia, Anglia, Italia, Elveția, până la 1863, când se întoarce, având aceeași atitudine contrară suveranului, dar și războiului cu Prusia. Întrucât Franța trecea printr-o situație internă și externă deosebit de dificilă, electoratul, la alegerile din 8 februarie 1871, i-a acordat peste 2 000 000 de voturi, aducându-l, astfel, *triumfal*, ca deputat în Adunarea Națională, ulterior, prim-ministru al Guvernului (17 februarie 1871-24 mai 1873) și președinte al Republicii a III-a (31 august 1871-24 mai 1873).

mai 1874), dar şi la preşedinţia Franţei, de mareşalul Patrice Mac Mahon (1808-1893), conducător suprem al statului în etapa mai 1873 - ianuarie 1879. Dedicându-se, în ultimii ani, analizei istoriei moderne a naţiunii sale, Adolphe Thiers avea curajul intelectual, înainte de trecerea în eternitate, să declare: *„Numai Voltaire m-a întrecut!"*.

Va deceda la 3 septembrie 1877, când împlinise, cu puţin timp înainte, 80 de ani. În cortegiul său funerar se găseau, printre alte mari personalităţi ale timpului, scriitorul Victor Hugo (1802-1885) şi politicianul Léon Gambetta (1838-1882), împreună cu peste 20 000 de persoane, provenite din diferite grupări politice şi medii sociale. Un număr de 384 de *care mortuare*, pline cu flori, l-au condus până la *Mausoleul* din Cimitirul parizian *Pere Lachaise*. Diverse recunoaşteri interne şi internaţionale îi venerează, permanent, memoria.

Pe timpul preşedinţiei mareşalului Patrice Mac Mahon (24 mai 1873-30 ianuarie 1879), Adunarea Naţională Franceză a adoptat **Constituţia Republicii a III-a** (30 ianuarie 1875), care prevedea, printre altele, existenţa unui Parlament bicameral, format din Camera Deputaţilor şi Senat, alegerea şefului statului de Cameră, pe timp de şapte ani, responsabilitatea miniştrilor în faţa Parlamentului. Mandatarea amintită s-a încheiat tot prin demisie, înainte, aşadar, de finalizarea *septenatului*. Cauza principală a fost criza politică provocată de *ultramontanişti*, care determină dizolvarea Parlamentului (16 mai 1877). Alegerile anticipate erau câştigate, în continuare, de gruparea republicană.

Pentru următoarea etapă (30 ianuarie 1879-3 decembrie 1887), preşedinte al Franţei este Jules Grevy (1807-1891), adept al *dreptei* din politica internă şi al consolidării sistemului colonial extern. De reţinut aspectul că, la 6 iulie 1880, noul preşedinte, Jules Grevy, a declarat *Ziua de 14 Iulie*, amintind, căderea Bastiliei în 1789, *Sărbătoare Naţională* a Franţei, iar

Marseillaise devenea *Imn Național*[*].

La 1879, Franța a început cucerirea Saharei și a Africii Occidentale. În 1881-1883, este ocupată Tunisia, având loc, în 1882-1883, și expediția din partea nordică a teritoriului Viet Nam. Sunt declanșate, în 1883, luptele pentru Madagascar, iar în 1884-1885, se derulează *Războiul franco-chinez* din Golful Tonkin și se instituie, în 1887, *condominiu* cu Anglia pentru Arhipelagul Noile Hebride. Ca un *corolar* al refacerii potențialului economic francez, dar și al prestigiului *Hexagonului* pentru *mondialitatea* finalului de secol, în 1889, s-a organizat, la Paris, noua *Expoziție Universală*, pentru care se va ridica, triumfător, *Turnul Eiffel* (inițial, 300 de metri înălțime, ulterior, 320 de metri). Este capodoperă a inginerului francez Gustave Eiffel (1832-1923), pasionat de asamblarea elementelor *standard* din metal, așa cum rămâne și *Viaductul* de la Garabit, ambele rezistând timpului.

Atitudinea Marilor Puteri europene, față de *Războiul franco-prusian* (1870-1871), sau de urmările acestuia, a fost apropiată. Astfel, **Rusia** și-a exprimat *neutralitatea*. Dorea, însă, înfrângerea Franței, *localizarea* operațiunilor militare, anularea **Tratatului de la Paris**, din 30 martie 1856, mai ales a restricției impuse Imperiului Țarist de a nu avea flotă în Marea Neagră și liberă circulație prin Strâmtori. **Italia de Nord** *nu a intrat în conflict*, deși era, teoretic, aliata lui Napoleon III. Tot atunci, regatul **Sardinia**, profitând de situația dificilă a Franței, ori de poziția oscilantă a Austriei, a ocupat zonele centrale ale Peninsulei, inclusiv Roma catolică, precum și alte teritorii adiacente, realizând, astfel, unificarea statală.

Anglia s-a declarat, de asemenea, *neutră*, fiind, însă, interesată ca ambii *combatanți* să devină mai puțin importanți

[*] Precizăm că, în etapa iulie 1789 - octombrie 1795, Capitala fusese condusă prin similitudine cu 1871, de **Guvernul Municipal Revoluționar** (*Comuna din Paris*), urmat de *Guvernul Municipal Insurecțional*, ultimul implicat în masacrele din septembrie 1792 și mai-iunie 1793, ceea ce a dus la căderea *Comunei* de atunci. Schimbarea denumirii, 9 august 1792.

în Europa şi să respecte *inviolabilitatea* Belgiei, prin care se realiza comerţul britanic spre nordul Continentului. După înfrângerea Parisului, Anglia şi-a consolidat controlul asupra Canalului de Suez, dintre Marea Mediterană şi Marea Roşie, început, în 1859, de francezul Ferdinand, viconte de Lesseps (1805 - 1894), în parteneriat cu musulmanii, cumpărat, apoi, de Londra, prin adjudecarea acţiunilor kedivului Egiptului, Ismail (1863-1879). Deschis navigaţiei (1869), asigură cel mai scurt drum dintre oceanele Atlantic şi Indian. Pentru inaugurare (17 noiembrie 1869), Giuseppe Verdi (1833-1901) a compus opera **Aida**, celebră pe *Mapamond.*

Demersurile depuse de Adolphe Thiers şi Léon Gambetta, pentru a găsi aliaţi contra Prusiei, au fost sortite, aşadar, eşecului. Franţa acceptă, cu stupoare şi resemnare, mai întâi, **armistiţiul**, apoi, **Tratatul de pace,** în condiţiile grele amintite mai sus. **Armistiţiul general** era semnat în ziua de 28 ianuarie 1871, iar la 10 mai 1871, se pecetluia **tratatul.** Prin urmare, *forţa a depăşit, atunci, catastrofal diplomaţia*! Parisul, în urma acestui *război romantic*, dar devastator pentru naţiunea napoleoniană, intră într-un oarecare *con de umbră* al Europei. Interesant este aspectul că *pretextul adjudecării tronului spaniol*, invocat iniţial, a fost minimalizat, supremaţia germană continentală devenind realitate, fără participarea ibericilor.

Pe fundalul urmărilor Războiului cu Prusia s-a derulat, prin urmare, ceea ce numim *Comuna din Paris*. A reprezentat, într-o primă fază, una dintre modalităţile pentru salvgardarea statului, în contextul *degringoladei* ce a urmat imperiului falimentar al lui Napoleon III. Apoi, s-a constituit în prima *instituţie proletară* din Lume, care va exersa, pentru etapa 18 martie - 27 mai 1871, un nou *tip republican* de conducere naţională. În acest context, *comunarzii* au promovat, ca alternativă, mai multe reforme, având nuanţă socială şi democrată, pornind de la reorganizarea ministerelor, până la laicizarea şi gratuitatea învăţământului.

Activitatea administrativă locală a fost coordonată, atunci, prin *comitete revoluționare*, iar cea de la nivel central, de *Consiliul General al Comunei*. În zilele de 22-27 mai 1871, când, așa cum s-a precizat, a avut loc *Săptămâna însângerată*, guvernul Adolphe Thiers a obținut, de la fostul său mare dușman, cancelarul Otto von Bismarck, aproximativ 30 000 de militari, prizonieri în Prusia, care, practic, au tranșat, în favoarea executivului, acest eveniment politic al Franței moderne. Conform anumitor surse documentare, peste 20 000 de comunarzi au fost împușcați în Cimitirul *Père Lachaise*. Puterea oficială a Parisului, instalată după încetarea asediului străin asupra Capitalei și fixarea guvernului la Versailles, s-a *legitimat*, definitiv, începând cu 28 martie 1871, prin *coaliția politică* a iacobinilor, republicanilor, internaționaliștilor.

Istoria universală a consemnat, așadar, în 1870-1871, demersuri de factură militară, politică, socială, diplomatică, pline de învățăminte. Dintre acestea se detașează, fără îndoială, principiul de necontestat al pregătirii temeinice, uneori cu premeditare, prospectiv, a *strategiilor naționale*, aduse, din experiența umană anterioară, până în contemporaneitate.

Războiul franco-prusian, care a imprimat Europei, la interferența de secole, o altă *dinamică interstatală*, rămâne un moment de reflexie pentru toate timpurile și pentru toate generațiile, oferind, inclusiv astăzi, pasionaților de lectură, numeroase *tomuri* informale sau analitice. Printre cele mai ample se numără **Histoire générale de la Guerre Franco-Allemande (1870-1871)**, par Le L'-Colonel Rousset, de L'École Supérieure de Guerre, Paris, 1900, șapte volume. La numai trei decenii de la eveniment, pentru câteva luni de confruntări, s-au publicat 2 836 de pagini, care ascund atât *drame*, cât și *exuberanță*, amplificate, ori estompate, pe măsura trecerii timpului.

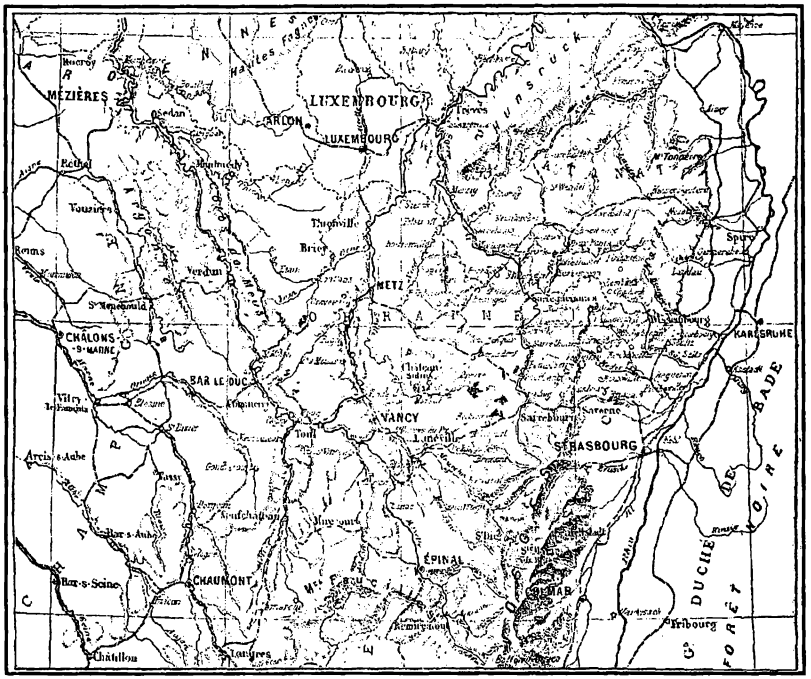

LA SECONDE CAMPAGNE DE FRANCE

HISTOIRE GÉNÉRALE
DE
LA GUERRE
FRANCO-ALLEMANDE
(1870-71)

PAR
LE Lt-COLONEL ROUSSET
DE L'ÉCOLE SUPÉRIEURE DE GUERRE

ATLAS

PARIS
MONTGREDIEN ET Cie
LIBRAIRIE ILLUSTRÉE
8, RUE SAINT-JOSEPH, 8

Tous droits réservés

Războiul franco-prusian.
Teatrul general de operaţiuni
(1870-1871).

* * *

XVII. DOUĂ EVENIMENTE EUROPENE DE REZONANȚĂ. UNIFICAREA TERITORIALĂ A ITALIEI ȘI CONSTITUIREA IMPERIULUI GERMAN MODERN

„Când judecăm prin intenție și fără cunoașterea necesară a faptelor facem uneori o mare nedreptate chiar și unor ticăloși".

Alessandro Manzoni (1785-1873)
Poem patriotic

Centralizarea statală în Europa de Apus s-a declanșat, prin diferite modalități, începând cu veacul XIV. Inițial, era exprimată unificarea de factură medievală, când regii Franței, Angliei, ori din alte spații occidentale, au dorit să diminueze influența nobilimii în favoarea *absolutismului* Curții Regale. O altă formă a centrelor unice de putere a fost cea de orientare *imperială,* așa cum era cazul Turciei, Rusiei, Austriei. Treptat, ideea centralizării a devenit, *în sens modern*, o problemă națională, urmărindu-se creșterea rolului statelor respective în comunitatea continentală sau mondială. De aceea, experiența anterioară s-a relansat în secolul XIX, inclusiv pentru popoarele ce nu au cunoscut, concret, asemenea fenomen istoric. Printre acestea s-au numărat, *ca tipologie* a veacului amintit, în primul rând, Italia și Germania.

Unificarea **Italiei** a preocupat, cu deosebire prin ideile *renascentiste* și *umaniste*, mai multe generații, în special intelectualii formați la importantele universități laice, ori eclesiastice. Teritorial, însă, după **Pacea Westfalică**, 24 octombrie 1648, Italia era constituită din mai multe entități, plasate, majoritar, în *incinta* Sfântului Imperiu Romano-German, dar subordonate, administrativ, anumitor puteri europene. Astfel, în secolul XVII, spațialitatea aflată la sud de

Roma, inclusiv Sicilia, depindea de Regatul Spaniei catolice; partea centrală şi de nord-est a Peninsulei era posesiune a Statului Papal; Florenţa, Genova, Veneţia rămâneau republici; Lombardia, Sardinia, Piemont, Savoia, Corsica, Nisa constituiau domenii distincte, aflate, însă, sub autoritatea Imperiului Habsburgic, sau a Franţei.

O nouă definire teritorială s-a concretizat prin ocuparea Italiei de armatele pariziene, conduse de Napoleon Bonaparte, pe timpul Directoratului şi al Consulatului, ori în vremea existenţei Primului Imperiu Francez (1804-1814/1815).

Ca dovadă, la 5 mai 1796, prin **Tratatul de pace franco-piemontez**, regiunile Nisa şi Savoia sunt incorporate în *Hexagon*, iar altele se vor transforma, pe măsură ce erau cucerite de Franţa, în: Republica *Cispadană*, 15 octombrie 1796, cu epicentru la Modena; Republica *Ligurică*, 6 iunie 1797, având reşedinţa la Genova; Republica *Cisalpină*, 29 iunie 1797, prin unificarea *Cispadanei* cu Lombardia şi Veneţia; Republica *Romană*, 15 februarie 1798, *disociată* de autoritatea Marelui Pontif; Republica *Parthenopeană*, 22 ianuarie 1799, sediul administrativ la Neapole; Republica *Italiană*, 14 ianuarie 1802, prin reorganizarea zonei *cisalpine*, preşedinte, primul consul, Napoleon; Regatul *Italian*, 18 martie 1805, suprapus Republicii *Italiene*, monarh Napoleon I; Regatul *Neapole* (5 februarie 1806), desfiinţându-se Republica *Parthenopeană*, condus, între 1806-1808, de Joseph Bonaparte, apoi, 1808-1815, de mareşalul Joachim Murat. Totodată, Franţa a alipit Piemontul şi Parma (1802), Genova, Lucca, Istria, Veneţia (1805). Prelungirea interesului, manifestat constant, de împăratul Napoleon I, faţă de Italia, este şi faptul că, fiul său, Napoleon II (1811-1831), a primit, la naştere, titlul princiar de *Regele Romei,* dar nu a domnit niciodată.

Primul **Tratat de pace de la Paris** (30 mai 1814), încheiat după abdicarea iniţială a lui Napoleon I, consemnează pierderea, de către Franţa, a tuturor posesiunilor italice, iar **Actul final al Congresului de la Viena** (9 iunie 1815), păstra

dezmembrarea Italiei în: Regatul celor Două Sicilii (Neapole), Statul Papal, Regatul Sardiniei, care cuprindea şi zona Piemont, Regatul Lombardo-Venețian (în componența Austriei), Republica Romagna, suprapusă, parțial, cu administrația efectuată de Statul Papal, ducatele Toscana (Florența), Modena, Ferrara, Parma, Lucca, Umbria, Marche Emilia, principatele San Marino şi Monaco, ultimul intrat sub *protectoratul* regelui Piemontului (Sardiniei).

Ulterior, în perioada 1820-1831, s-au declanşat diverse acțiuni revendicative în regatul Neapole, regatul Sardinia (Piemont), ducatele Parma, Toscana, Modena, precum şi în Statul Papal, urmate de cele generalizate, din 1848-1849, având ca obiective majore eliberarea națională, realizarea unor reforme sociale, redefinirea statală, elaborarea de **constituții**. Până la 1848, tendința unificării moderne a Italiei a cunoscut, mai ales, aspecte particulare şi interese locale, care au vizat, prevalent, evoluția strategică, înlăturarea stăpânirii habsburgice, diminuarea influenței franceze ori iberice, scăderea rolului administrativ al Marelui Pontif.

În **Programul revoluției** de la 1848 era înscrisă, cu prioritate, centralizarea teritorială, activitate care s-a exprimat, ulterior, prin ceea ce numim mişcarea *Risorgimento*, având nuanță continentală. Aceasta se plasează, ca succesiune, în continuarea asociațiilor *carbonarilor*, apărute, inițial, în Italia de Sud (1807), a organizației *Tânăra Italie*, înființată de Giuseppe Mazzini (1805-1872) în iunie 1831, devenită, după 1834, *Tânăra Europă,* prin contopire cu *Tânăra Germanie* şi *Tânăra Polonie*. Din 15 decembrie 1847, se edita, la Torino, ziarul liberal **Il Risorgimento**, care şi-a propus să acționeze pentru unificarea statală. Ca perspectivă, sunt cuprinse inclusiv obiective economice, mai ales pentru perioada 1848-1858, solicitându-se, printre altele, modernizarea agriculturii în Lombardia, extinderea căilor ferate (prima se finalizase la 1839), consolidarea pieței interne, clarificări teoretice în plan politic, ideologic, cultural, favorizarea regândirii gospodăririi

moderne a teritoriului tradițional.

În acțiunea privind centralizarea Italiei s-au conturat *ideea monarhică* și *principiul republican.* La aplicarea primei *doctrine,* un rol important îl vor avea regele Piemontului (Sardiniei), Victor Emmanuel II (1849-1861), ulterior, conducător unic al Italiei (1861-1878), precum și Camillo Benso, conte de Cavour (1810-1861). Ultimul, născut la Torino, a fost un important *lider*, naționalist, reprezentant al nobilimii liberale moderate și al burgheziei *monarhiste.* Camillo Cavour a susținut unificarea Italiei pornind, în mod deosebit, ca nucleu, de la Regatul Piemontului (Sardiniei), în jurul monarhului Victor Emmanuel II, descendent din familia de Savoia. Regiunea se află, așa cum deja s-a precizat, în sud-estul Franței, zona munților Alpi, la interferența cu Italia și Elveția, având centrul administrativ în orașul Chambery.

Ca prim-ministru al Sardiniei (1852-1859; 1860-1861), apoi al Regatului Italiei (martie-iunie 1861), Camillo Cavour a sprijinit permanent unirea Țărilor Române, întrucât, din *Grupul celor șapte puteri garante europene*, nominalizate prin **Tratatul de la Paris** (30 martie 1856), făcea parte și țara sa, integrată Regatului Piemont. Diplomatic, Camillo Cavour concepea centralizarea Italiei cu ajutorul unei țări străine, inițial Austria, care se găsea în conflict cu Franța, susținătoare a Statului Papal catolic. S-a *cultivat* și apropierea de Prusia, contra Austriei. Ca urmare, în 1859, era vizibilă o adevărată *criză italiană*, care a condus la conflictul *franco-italo-austriac*, declanșat în același an. De precizat faptul că Sardinia participase la Războiul Crimeii, alături de Anglia și Franța, ca aliate ale Turciei, contra Imperiului Țarist.

Pragmatismul *acțiunilor peninsulare* cunoaște mai multe etape, suprapuse, concret, perioadei 1856-1871. Astfel, încă din anii următori Revoluției de la 1848, forurile europene au receptat oportunitatea unui asemenea demers. Totuși, **Congresul de la Paris**, din 1856, care a finalizat confruntarea orientală amintită, nu a luat în discuție unificarea Italiei,

întrucât Austria s-a opus *vehement* acestei acţiuni politice, având implicaţii continentale.

Ca urmare, aşa cum s-a scris anterior, la 10 decembrie 1858, s-a încheiat, în localitatea Plombières,**Tratatul secret** dintre Sardinia (Piemont) şi Franţa, condusă de Napoleon III (1852-1870), moment precedat de *întâlnirea secretă* dintre împărat şi Camillo Cavour (20 iulie 1858). Ambele puteri semnatare s-au obligat să lupte contra Austriei, având ca obiectiv eliberarea nordului Italiei. Franţa oferea ajutor militar Sardiniei, pentru preluarea Regatului Lombardiei şi a Veneţiei, de sub dominaţia habsburgică, urmând să obţină, în schimb, zonele Nisa şi Savoia.

În ziua de 29 aprilie 1859, a început *Războiul franco-italo-austriac*, notificat anterior, purtându-se luptele din Lombardia, respectiv, Magenta (4 iunie 1859) şi Solferino (24 iunie 1859). Pe timpul acestor acţiuni, sub *patronajul* organizaţiei *Uniunea Naţională Italiană*, înfiinţată în 1857, au avut loc, pe toată perioada conflictului, cu deosebire la Florenţa, Parma, Modena, mişcări civice pentru unitate şi independenţă. Se contura, astfel, un amplu *climat* favorabil ideilor enunţate, dar care va grăbi *declinarea* participării Franţei la operaţiunile ulterioare.

Habsburgii vienezi, împărat Franz Joseph (1848-1916), acceptă, în urma victoriilor aliaţilor, să încheie, cu Franţa, **Armistiţiul de la Villafranca** (11 iulie 1859), prin care se finaliza războiul început în aprilie 1859. Napoleon III obţine Lombardia, cedată, apoi, Piemontului (Sardiniei). Noua configuraţie se va confirma, pe plan european, prin **Pacea franco-austro-piemonteză de la Zűrich** (10 noiembrie 1859). Parisul prelua, concret, Nisa şi Savoia, Sardinia ocupa, efectiv, Lombardia, iar Austria păstra Veneţia. Asemenea detalii au fost prevăzute, ulterior, prin **Tratatul de la Torino** (24 martie 1860), când s-a stabilit, tot atunci, ca Roma să devină, la final, Capitala Italiei.

Aşadar, *Războiul franco-italo-austriac*, din 1859, a

adus importante clarificări teritoriale, mai ales pentru zonele Italiei de Nord şi Nord-Vest, aspectul constituind cadrul adecvat promovării ideii centralizării sub *formulă monarhică*. De altfel, în zilele de 13-15 martie 1860, pe bază de *plebiscit*, ducatele Parma, Modena, Toscana, precum şi Republica *Romagna* hotărăsc unirea cu Piemontul (Regatul Sardinia). Se finaliza, astfel, cu excelente rezultate, una din primele etape ale integrării peninsulare.

Concomitent, a persistat şi ideea *variantei republicane*, dezvoltată de Giuseppe Mazzini (1805-1872), parţial, de Giuseppe Garibaldi (1807-1882)*. Astfel, în aprilie 1860, se declanşează, în Sicilia, o puternică mişcare ţărănească. Apoi, în mai 1860, generalul Giuseppe Garibaldi, având un detaşament de 1 000 de voluntari, numiţi şi *cămăşile roşii*, reuşeşte să obţină mai multe victorii asupra forţelor Regatului celor Două Sicilii, în confruntările de la Calatafimi (15 mai 1860) şi Milazzo (20 iulie 1860), timp în care, armata populară ajunge la aproximativ 25 000 de luptători. Se eliberează Sicilia, Calabria, alte oraşe şi zone din sudul Italiei, continuându-se marşul *grupării garibaldiene* către Neapole, septembrie 1860, ulterior, împotriva *Romei papale*. De precizat că, pe durata mişcării meridionale, Franţa sau Spania au evitat să intervină în mod direct. După succesele iniţiale, Giuseppe Garibaldi *nu a proclamat*, însă, Republica, iar la Neapole, în octombrie 1860,

* **Giuseppe Mazzini** (1805-1872), politician şi publicist, *carbonar*, a organizat emigraţia italiană revoluţionară la Marsilia, *Tânăra Italie*, 1831, conducător al Guvernului Republicii Romane, martie-iulie 1849, în *triumvirat* cu *liderii* Soffi şi Armellini. Se stabileşte, apoi, în Anglia, unde formează *Comitetul Democratic European*, 1850, Londra, împreună cu Lajos Kossuth (1802-1894) şi Alexandre Auguste Ledru - Rollin (1807-1874); **Giuseppe Garibaldi** (1807-1882), născut la Nisa, general şi politician, unul dintre *liderii* acţiunilor pentru eliberarea şi centralizarea Italiei. Se va opune, militar, tendinţelor Austriei de a-şi păstra stăpânirile peninsulare, dar şi Statului Papal care, în 1862 şi 1867, nu accepta unificarea definitivă. Participă, ca voluntar, la apărarea Franţei, pe timpul Războiului cu Prusia (1870-1871).

oferă tronul lui Victor Emmanuel II, component al Casei de Savoia, rege al Sardiniei (Piemont), Lombardiei şi al mai multor ducate nordice, având Capitala, provizoriu, la Torino.

În acest mod, Regatul celor Două Sicilii s-a unit cu Piemontul, cale *agreată*, treptat, după 1859, de mai multe administraţii regionale italiene. *Formula*, intuită de Giuseppe Garibaldi ca *benefică* privind viitorul naţiunii sale, aceea a apropierii de dinastie, reprezenta o soluţie de *compromis* între mişcarea republicană şi cea regalistă, pentru a determina, astfel, unificarea în dublu sens, respectiv, de jos în sus (populară) şi de sus în jos (monarhică), ambele sugerând, ca esenţă, *Risorgimento* italian.

Următoarea etapă a centralizării debutează în 1861, când, ducatele Umbria şi Marche se uneau (noiembrie 1860), cu Piemontul. În februarie 1861, primul Parlament italian, convocat la Torino, îl proclamă, oficial, pe Victor Emmanuel II, rege al Sardiniei (1849-1861), ca exponent al Italiei unificate (1861-1878). A colaborat îndeaproape, pe mai departe, cu Camillo Cavour, un foarte bun diplomat, devenit primul şef al Guvernului Central Italian (martie-iunie 1861), succedat de Bettino Ricasoli (iunie 1861 - februarie 1862).

Totuşi, la 1861, unele zone tradiţionale peninsulare erau, încă, în afara regatului. De aceea, acţiunea unificatoare va continua datorită evenimentelor ulterioare. Bunăoară, în 1862, Principatul San Marino, teritoriu delimitat distinct încă din 1263, acceptă *protectoratul* Italiei, iar la 29 august 1862, generalul Giuseppe Garibaldi, în numele statului centralizat, se îndreaptă cu armata sudică spre Roma papală, dar fără succes. Pentru consolidarea unificării de până în 1865, reşedinţa Italiei se transferă de la Torino, la Florenţa.

În 1866, s-a iniţiat ultima etapă a centralizării. Începe prin **Tratatul de alianţă italo-prusian de la Berlin**, 8 aprilie 1866, prim-ministru, Alfonso La Marmora (septembrie 1864 - iunie 1866), rege al Prusiei, Wilhelm I (1861-1871), apoi, împărat al Germaniei unificate (1871-1888). Pe baza acestei

colaborări, are loc un nou *război cu Austria*, 20 iunie-26 iulie 1866, Italia fiind, însă, înfrântă, pe uscat, la Custoza, 24 iunie 1866, iar naval, la Lissa, 20 iulie 1866. Spre final, datorită **Tratatului de pace austro-italian de la Viena**, 3 octombrie 1866, habsburgii cedează Veneţia pentru Franţa, care acceptă imediat, unirea *Republicii Dogilor* cu Piemontul. Era o *recompensă trilaterală*, între Austria, Franţa, Italia, pentru menţinerea Statului Papal catolic, fapt dorit, *expres*, de Viena şi susţinut, *constant*, de Napoleon III.

Ca dovadă, noua expediţie a lui Giuseppe Garibaldi, împotriva Romei papale, octombrie-noiembrie 1867, este contracarată datorită victoriei de la Mentana a trupelor franceze trimise de împărat. Acestea vor rămâne în *Cetatea Eternă,* pentru a apăra pe Marele Pontif, până la 1870, atunci când comandamentul parizian le transferă pe *teatrul general de operaţiuni* din Prusia.

În contextul confruntărilor militare dintre Paris şi Berlin, armata oficială regală a Italiei ocupă Roma, 19-20 septembrie 1870, care devine Capitală, ceea ce semnifica finalizarea centralizării statale. Garda de elveţieni a Statului Papal era învinsă. Anterior, reşedinţa s-a aflat, succesiv, după cum s-a precizat, la Torino, apoi la Florenţa.

Dacă, iniţial, Marele Pontif, Pius IX (1864-1878), pe timpul căruia, prin **Enciclica Sillabus**, din 1864, s-a *anatemizat* socialismul şi comunismul, iar Primul Conciliu al Vaticanului, respectiv, al *douăzecilea* al Bisericii sediul oficial, relansa **dogma** *infailibilităţii* papei, se refugiază din Vatican, ulterior, *statutul* său era bine definit în cadrul ţării unificate. Astfel, la 13 mai 1871, Parlamentul Italiei a adoptat **Legea de garanţii**, care asigurau respectarea *inviolabilităţii* papale, independenţa politicii externe a Vaticanului, libera exercitare a autorităţii sale spirituale, suveranitatea Statului Papal asupra palatelor Vatican şi Lateran din Roma, precum şi a Complexului Arhitectonic Castel Gandolfo.

Desăvârşirea centralizării Italiei s-a realizat, prin

urmare, sub auspiciile monarhului Victor Emmanuel II şi a noului său prim-ministru, Giovanni Lanza (decembrie 1869-iunie 1873). Ca formă de stat, devenea, astfel, un regat puternic, reliefând multiple valenţe interne şi internaţionale, exprimate, viguros, în etapele următoare.

Aspecte semnificative relevă, de asemenea, unificarea **Germaniei**, având ca *epicentru* Prusia, ajunsă *Mare Putere* europeană în urma confruntărilor militare continentale de la finalul feudalităţii şi începutul modernităţii.

Prusia s-a constituit entitate distinctă în 1618, la declanşarea *Războiului de 30 de ani*, prin unirea *mărcii* Brandenburg cu ducatul desprins (1525) din teritoriile stăpânite, anterior, de *Ordinul teutonilor*. La sfârşitul secolului XVII - începutul secolului XVIII, lumea germană cuprindea 360 de domenii nobiliare princiare, Prusia proclamându-se, în 1701, *regat dinastic* al familiei Hohenzollern, având reşedinţa la Berlin. Prin **Pacea de la Aachen**, 18 octombrie 1748, care încheia *Războiul de succesiune la tronul Austriei* (1740-1748), Prusia a ocupat Silezia. Ulterior, participând la *partajarea* Poloniei (5 august 1772, 23 ianuarie 1793, 3 ianuarie 1795), regii Frederic II cel Mare (1741-1786) şi Frederic Wilhelm II (1786-1797) au anexat teritorii din Pomerania, oraşele Gdansk, Torun, Poznan, alte zone strategice.

Opunându-se, la finalul veacului XVIII, sensurilor înnoitoare promovate de Revoluţia Modernă din Franţa, primeşte, pe teritoriul său, *diaspora* nobiliară monarhică, refugiată din *Hexagon* la 1789, implicându-se în coaliţiile pentru a contracara *dislocarea* dinastiei tradiţionale a Bourbonilor, dar mai ales împotriva expansiunii napoleoniene. Este, însă, înfrântă, categoric, prin bătălia de la Jena, (14 octombrie 1806), în urma căreia împăratul Napoleon I (1804-1814/1815) ocupă Berlinul, instituind (21 noiembrie 1806), *blocada continentală* comercială contra Angliei.

Încă din vara anului 1806, noul stăpân al Europei, Napoleon I, constituise *Confederaţia Rinului*, 16 *principate*

germane sudice acceptând *protectoratul* Parisului. Apoi, regatul Prusiei s-a dezmembrat, sub presiunea Franței, datorită prevederilor **Tratatului de la Tilsit** (7-9 iulie 1807), dintre Napoleon I și țarul Rusiei, Aleksandru I (1801-1825). Ulterior, prin **Actul final al Congresului de la Viena**, 9 iunie 1815, Prusia, stat învingător, anexează nordul Saxoniei, Renania, Pomerania poloneză și Westfalia, ajungând important *actor* continental. Dispunea de un valoros suport economic și militar. Datorită deciziilor adoptate, lumea germană, structurată în cele 38 de state și orașe libere, nominalizate anterior, a început să fie dominată, insistent, de Prusia.

Totodată, **Actul de la Paris**, din 26 septembrie 1815, conține aderența Berlinului la *Sfânta Alianță*, contrară mișcărilor de eliberare națională și socială, sau tendințelor expansioniste. Regele Prusiei, Frederic Wilhelm III (1797-1840), a participat la acest for alături de Austria și Rusia. Era constituit, așadar, **pactul monarhilor** reprezentativi din Europa, la care au *cuplat*, în 1818, Anglia și Franța. Prusia intra, astfel, în structura de *elită* a statelor acelor vremuri. Tot în 1815, a aderat la *Confederația germană*, existentă, sub denumirea de *Confederația Rinului*, din 1806, context care îi permite să-și afirme superioritatea față de Austria*. Ca dovadă, în 1834, se constituie Uniunea Vamală Germană *Zollverein*, 18 state, lider fiind, însă, Berlinul, iar nu Viena.

Prusia a cunoscut ample mișcări revoluționare la 1848, aspecte reliefate mai sus. Peste doi ani, în 1850, a avut loc o primă reformă agrară, anulându-se principalele obligații medievale, țăranii primind pământ prin răscumpărare. Sumele obținute au permis dezvoltarea industriei și a sistemului bancar,

* Printre statele importante de factură germană (principate, regate, ducate, orașe libere) amintim: Renania de Nord-Westfalia, având centrul administrativ la Düsseldorf; Renania-Palatinat (Mainz), Prusia-Brandenburg (Berlin), Austria (Viena), Saxonia, Hanovra, Bavaria, Württemberg, Luxemburg, Mecklenburg, Baden, Silezia, Schleswig, Holstein, Hessen–Darmstadt, Hassen-Kassel, Nassau.

domenii *acaparate* de noua nobilime, respectiv, gruparea *junkerilor*. Se structurează, de asemenea, burghezia națională, întâlnită inclusiv în agricultura capitalistă, folosind, prevalent, munca salariată. Un avânt fără precedent a cunoscut industria de armament. Totodată, este constituită *doctrina politică prusiană* externă, bazată pe forță, dictat și război, principii ce conferă tradiționalului principat german, deseori, sintagma *Statul de fier*.

În ceea ce privește dinamica centralizării efective, într-un teritoriu puternic, Prusia a *vehiculat* două tendințe. Astfel, *junkerii*, aliați cu burghezia financiară și industrială, *agrează* conducerea regală, în sensul unificării, dacă era cazul, prin forță. Varianta era opozantă celei de *factură populară*, un rol important revenind categoriilor sociale defavorizate, care doreau finalizarea procesului istoric prin reforme. De aceea, succesiunea evenimentelor a fost urmărită, cu interes, de opinia publică europeană, mai ales că, în 1863, liderul socialist, Ferdinand Lassalle (1825-1864), organizează *Asociația Generală a Muncitorilor Germani*, propunând votul universal. Condiționa participarea la acțiunile unificatoare, în schimbul garantării libertăților democrate.

Analizând situația, Otto von Bismarck (1815-1898), de la 24 octombrie 1862, președintele Consiliului de Miniștri al Prusiei, a acordat, în 1866, votul universal, în raport însă de existența a trei colegii electorale, introducându-se *sufragiul* direct și indirect, ultimul prin reprezentanți ai cetățenilor. Din 27 februarie 1850, exista, în spațialitatea germană, *Alianța celor patru regi* (Bavaria, Hanovra, Saxonia, Württemberg), care se opunea sporirii influenței Prusiei, aflată în conflict deschis cu Danemarca (6 aprilie 1848), pentru ducatele Schleswig și Holstein. Sub presiunea alianței amintite, Prusia își retrage, tactic, trupele din aceste zone, fapt oficializat prin **Tratatul de la Berlin** (2 iulie 1850).

Redimensionarea Germaniei, ca stat centralizat, s-a făcut în mai multe etape, determinate de implicarea acestui

areal, mai ales a Prusiei, în evenimentele cruciale ale vremii. Principalul artizan este considerat Otto von Bismarck, politician de excepţie al secolului XIX, care a urmărit, *prin fier şi sânge*, unificarea, cu orice preţ, în jurul Berlinului. Pentru a finaliza un asemenea complicat demers, a preconizat, concomitent, *patru direcţii*: diminuarea rolului european al Franţei, pentru a ocupa teritoriile de *sorginte* germană de la graniţa cu *Hexagonul*; înfrângerea opozanţilor, mai ales a Austriei, ce dorea, constant, dislocarea Prusiei din *avanpostul* renan şi dunărean; înfăptuirea unor reforme la nivel popular; folosirea diplomaţiei. Deseori, principiile realizării obiectivelor unificării s-au modificat*.

Astfel, Prusia, împreună cu Austria, în conformitate cu **Acordul (Reculada) de la Olmütz** (29 noiembrie 1850), a reluat (1864) luptele împotriva Danemarcei, întrerupte anterior (1850). Victoria a fost a aliaţilor, confirmată prin **Pactul cu Danemarca**, Viena, 30 octombrie 1864. Berlinul obţine, la 14 august 1865, datorită **Convenţiei bilaterale de la Gastein**, principatul Schleswig, iar Austria preia ducatul Holstein. În acest mod, puterea Danemarcei scade vizibil, mai ales că pierde, în favoarea Prusiei, inclusiv ducatul Lauenburg. Succesele militare s-au repurtat prin luptele desfăşurate la Duppel şi Alsen.

În 1866, a izbucnit, însă, conflictul dintre Prusia şi Austria când, surprinzător, *prima* obţine neutralitatea Parisului. Se aliază cu zonele italice, unificate parţial, folosind **Tratatul de la Berlin**, 8 aprilie 1866, contra Vienei. Victoria fulger în acest război, 15 iunie - 26 iulie 1866, aparţine armatei prusiene, fiind obţinută în localitatea Sadowa (Königgrätz), din Cehia de astăzi, 3 iulie 1866, încheindu-se, apoi, **Pacea de la Praga**

* **Otto von Bismarck** (1815-1898) va deveni, în 1871, primul *cancelar* al Imperiului German, după ce deţinuse aceeaşi funcţie, prin **Constituţie**, la nivelul Confederaţiei Germane de Nord (16 aprilie 1867). Nova calitate era păstrată până la 18 martie 1890, când a demisionat datorită neînţelegerilor cu împăratul Wilhelm II (15 iunie 1888-9 noiembrie 1918).

(23 august 1866). Documentul oficial a prevăzut recunoaşterea, de către Austria, a *Confederaţiei Germane de Nord*, nou înfiinţată, 18 august 1866. Formată din 18 state, va avea, **Constituţie** proprie, aprobată la 16 aprilie 1867, preşedinte al structurii respective fiind regele Prusiei.

Nu au făcut parte, atunci, din Confederaţia amintită, Bavaria, Baden, Saxonia, Wűrttemberg, Hessen-Darmstadt, întrucât *gravitau,* prin *geografia* lor sudică, în sfera intereselor Franţei. Ulterior, se vor apropia, însă, de Berlin, semnând **tratate** secrete de alianţă *ofensivă-defensivă* încheiate, succesiv, între 13 august - 21 octombrie 1866. Un moment important al unificării Germaniei este ziua de 20 septembrie 1866, când Prusia anexează Hanovra, Hessen-Kassel,Nassau, oraşul liber Frankfurt pe Main.

Etapa finală a constituirii Imperiului German modern a fost pe timpul *Războiului cu Franţa*, 1870-1871. S-au urmărit trei priorităţi: înfrângerea Parisului, pentru a se obţine, astfel, real, supremaţia europeană; preluarea provinciilor Alsacia şi Lorena, stăpânite de *Hexagon*; atragerea în *Confederaţia Germană de Nord* a tuturor principatelor adiacente. La 19 iulie 1870, Franţa a fost determinată, diplomatic, să declare război Prusiei, pretextul devenind, aşa cum s-a relatat anterior, *ascensiunea,* spre tronul Spaniei, a prinţului moştenitor Leopold de Hohenzollern Sigmaringen (1835-1905), aflat în directă legătură de rudenie cu monarhul Prusiei, regele Wilhelm I (1861-1871).

Prin tonul *incitant* al **Telegramei de la Ems**, adresată, practic, împăratului Franţei, Napoleon III (1852-1870), publicată la Berlin, 13 iulie 1870, Otto von Bismarck a grăbit, *premeditat*, declanşarea conflictului, care se va prelungi, operaţional, până la 26 februarie 1871. Concomitent cu victoriile armatelor prusiene de la Frőeschwiller şi Forbach, 6 august 1870, ori cu *blocada* asupra trupelor *Hexagonului* de la Metz, aşezare din Lorena, port pe râul Moselle, 18 august 1870, au fost derulate tratative cu mai multe principate sudice

germane, privind unificarea sub *formulă* imperială, în mod special cu Bavaria şi Württemberg. Sunt câştigate, 1-2 septembrie 1870, luptele decisive franco-germane de la Sedan, localitate aflată în provincia Champagne, pe râul Meuse. Armatele lui Napoleon III fiind înfrânte catastrofal, împăratul devine *prizonier prusian* (2 septembrie 1870).

Decada 15-25 noiembrie 1870 a însemnat un mare succes intern al Prusiei, *consumat* în interiorul spaţialităţii germane. Ca dovadă, pe fundalul asedierii Parisului, atac declanşat la 19 septembrie 1870, sunt semnate **tratatele** oficiale privind includerea principatelor sudice în *Confederaţia Germană de Nord*, creeată, aşadar (18 august 1866), sub *presiunea* Berlinului. Prevederile **documentelor** intră în vigoare, efectiv, începând cu ianuarie 1871, când, practic, se poate consemna **realizarea unificării istorice a Germaniei**, prevalând iniţiativa Prusiei.

În ofensiva spre Capitala Franţei, armata prusiană a ocupat provinciile Alsacia şi Lorena (de Est), declarate, de Otto von Bismarck, teritoriu al tuturor germanilor (*Reichsland*), *piatră unghiulară* a centralizării. De aceea, la 18 ianuarie 1871, Wilhelm I, rege al Prusiei (1861-1871), eveniment ilustrat mai înainte, se încoronează ca împărat modern al Germaniei, în *Sala Oglinzilor* din Palatul Versailles, domnind până în 1888. Asemenea festivitate a presupus *două scopuri*: pecetluirea victoriei finale şi superioritate *cardinală* faţă de Franţa, ocupată, deja, de forţele adverse, Parisul capitulând, oficial, la 28 ianuarie 1871, iar celălalt obiectiv a fost *surclasarea* principilor germani opozanţi, ce nu doreau unificarea sub coordonarea dinastiei tradiţionale de Hohenzollern. Probabil, în condiţiile încoronării la Berlin, aceştia ar fi declanşat, fără izbândă, o revoltă antiprusiană.

Toate teritoriile de la sud de Main sunt alipite la *Imperiul German Unit*, devenit un teritoriu *federal*, având guverne la nivelul *landurilor*, formă nouă de stat în Europa secolului XIX. Pe baza alegerilor din 3 martie 1871, era

constituit *Reichstagul* (Parlament), care va adopta, la 16 aprilie 1871, **Constituția Imperiului German**. Se legiferau: Confederația, având, la data respectivă, 125 de *landuri* puternice; organizarea în Alsacia și Lorena de Est a unui spațiu geografic comun; Parlamentul *bicameral*, format din *Bundesrat*, alcătuit din reprezentanții statelor imperiale, respectiv, *Reichstag*, având deputați aleși prin sistemul votului universal (ulterior, *Bundeswer*).

La 10 mai 1871, Franța accepta **Pacea de la Frankfurt pe Main.** Ca urmare, Germania obține Alsacia, cu orașul Strasbourg, precum și Lorena de Est (reședința la Nancy), urmând să primească, totodată, cele cinci miliarde de franci aur, ca despăgubire sau reparații de război, cu ajutorul sumei dezvoltându-se, mai ales, industria. Ideea de *revanșă europeană* a Franței va dăinui, devenind una dintre cauzele ce va provoca viitoarea conflagrație mondială (1914-1918).

Războiul franco-prusian, din 1870 – 1871, a favorizat, așadar, atât unificarea Germaniei, prin aplicarea *doctrinei* prusiene, dar, mai ales, instituirea supremației *lumii teutonice* în Europa acelor timpuri. La 23 octombrie 1873, monarhul Wilhelm I intră, oficial, în *Alianța celor trei împărați*, alături de țarul rus, Aleksandru II (1855-1881), respectiv, Franz Joseph al Austriei (1848-1916). *Tripleta* a fost gândită, inițial, prin **Acordul consultativ** din 6 iunie 1873. De asemenea, s-au pus bazele *Imperiului colonial german*, antamându-se gruparea diplomatică și militară *Puterile Centrale*. Pentru început, 7 octombrie 1879, s-a încheiat **Tratatul secret de alianță dintre Germania și Austro-Ungaria**, semnat la Viena, opus Franței și Rusiei, urmat, apoi, de **Tratatul de neutralitate austro-ruso-german**, 18 iunie 1881, care reînnoia *Alianța celor trei împărați* din 23 octombrie 1873. În anul imediat următor, la 20 mai 1882, se definește, ca structură militară europeană, *Tripla Alianță* (*Puterile Centrale*), cuprinzând Germania, Austro-Ungaria, Italia, urmărind *contracararea* intereselor externe ale Franței și Rusiei.

Concluzionând, se poate aprecia că, în unificarea Germaniei şi formarea celui de *Al Doilea Reich*, au existat mai multe momente distincte, începând cu anul 1834, când s-a constituit Uniunea Vamală Germană *Zollverein*, 18 aderări, sub conducerea Prusiei. Este reînnoită în 1853, pe încă 12 ani. Se continuă cu intenţiile revoluţionarilor de la 1848, având loc, apoi, războaiele contra Danemarcei (1864) şi Austriei (1866), urmate de iniţierea *Confederaţiei Germane de Nord* (18 august 1866), având tot 18 principate. Acţiunea se încheie, cu succes, datorită înfrângerii Franţei (1870) şi încoronării împăratului Wilhelm I, la Versailles (18 ianuarie 1871). Asemenea demersuri au fost completate prin diverse alte acţiuni militare, ori diplomatice, derulate în spaţialităţile continentale.

Preocupările centralizatoare, interne şi externe, *la vârf*, ale dinastiei şi *cancelariatului* de la Berlin, au fost multiplicate prin *evidentele* evoluţii economice şi politice zonale, ori naţionale. Astfel, în 1835, s-a inaugurat, în lumea germană, prima cale ferată, pe distanţa Nürnberg-Führt. Sunt întemeiate, succesiv, renumitele firme: *Siemens-Halske*, 1847, Berlin; *Bayer*, 1862, Barmen; Zeiss, 1864, Jena; *Thysen*, 1871. Erau înfiinţate: Banca *Societatea de Scont*, 1851; Banca Germană (*Deutsche Bank*), 9 aprilie 1870; Banca Germană a Reichului (*Deutsche Reichsbank*), 14 martie 1875; Uniunea Industriaşilor Germani, 15 februarie 1876.

Treptat, la sfârşitul secolului XIX, îşi face intrarea în *scena* politică germană *pluripartidismul*. Astfel, dacă în 1848, se înfiinţase Partidul Conservator din Prusia, iar la 16 septembrie 1859, se constituia Uniunea Naţională Liberală Germană, susţinând programatic inclusiv centralizarea statală, în anii următori, *paleta* doctrinară s-a diversificat: iunie 1861, Partidul Progresist din Prusia, cu activitate naţională până în 1884; octombrie 1866, Partidul Conservatorilor Liberali, devenit, în 1871, *Partidul Imperial*; februarie 1867, Partidul Naţional Liberal din Prusia, existent până în 1918; aprilie 1868, Partidul Popular German (liberal de stânga) din Württemberg;

august 1868, Partidul Muncitoresc Social-Democrat, lideri europeni, August Bebel (1840-1913) şi Karl Wilhelm Liebknecht (1826-1900); mai 1878, Partidul Social-Creştin, existent până în 1918.

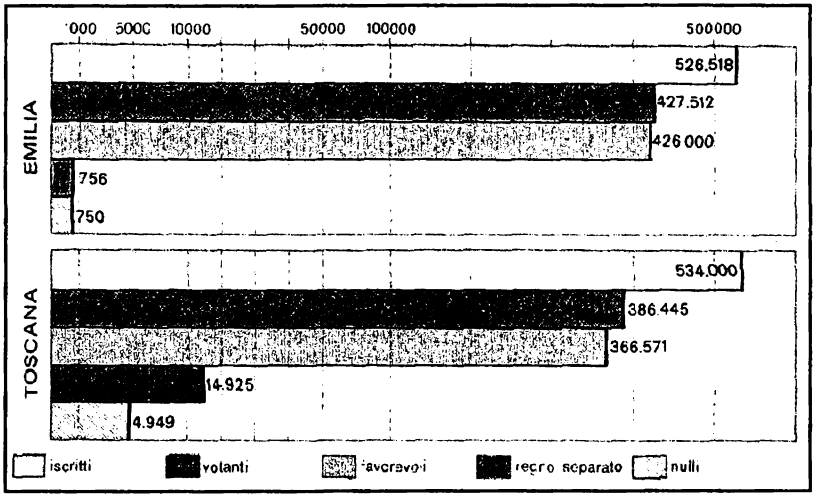

Unificarea Italiei. Rezultatele plebiscitului din Emilia şi Toscana.

Sub guvernarea autoritară a cancelarului Otto von Bismarck şi indiferenţa formală a *kaiserului* Wilhelm I, Germania, unită prin ceea ce însemna *impunerea forţei ca principiu al construcţiei moderne*, va cunoaşte, la sfârşitul secolului XIX, un dinamism pragmatic, de nivel mondial, iar ceea ce nu s-a obţinut, atunci, din strategia aplicării **Programului prusian**, se va *transfera* etapelor temporale ulterioare.

* * *

XVIII. STATELE UNITE ALE AMERICII ÎN ANII 1787-1870. RĂZBOIUL CIVIL DE SECESIUNE (1861-1865)

„Ce capodoperă e Omul! Ce nobil în acţiune! Ce infinit în facultăţi! Cât de expresiv şi de admirabil în formă şi în mişcare!".

William Shakespeare (1564-1616)
Hamlet

După succesul politic, militar şi moral, obţinut prin *Războiul de independenţă*, împotriva *metropolei londoneze* (1774-1783), Statele Unite ale Americii vor urma un traseu naţional adecvat ritmului oportun modernizării tuturor segmentelor specifice unei puteri care, din secolul XIX, îşi definea, cu meticulozitate, strategia universală.

Suportul unor asemenea demersuri l-a reprezentat, în primul rând, **Constituţia** anului 1787. Pentru etapa 25 mai-17 septembrie 1787, **Proiectul Legii Fundamentale** a fost amplu şi real dezbătut în principalele sfere publice ale viitoarei Federaţii. Adeziunea la Uniune se va face, aşadar, în deplină *constituţionalitate*, având, până la începutul veacului XIX, un număr de 16 importante *teritorialităţi*: Delaware (1787), Pennsylvania (1787), New Jersey (1787), Georgia (1788), Connecticut (1788), Massachussetts (1788), Maryland (1788), South Carolina (1788), New Hamphire (1788), Virginia (1788), New York (1788), North Carolina (1789), Rhode Island (1790), Vermont (1791), Kentucky (1792), Tennessee (1796). Ulterior, în preajma declanşării *Războiului de secesiune* (1860), numărul statelor federale va ajunge la 34, ceea ce reprezenta un aspect esenţial privind *viabilitatea* **Constituţiei** şi a dinamicii organizării societăţii moderne transatlantice.

Integrarea în Uniune a înregistrat, ulterior, o *cadenţă*

veridică, bazată pe acceptarea, *de iure et de facto*, prevalent, a obligațiilor aferente acestei decizii, înscrise, principial, de **Constituția** adoptată în anul 1787, amplificate, apoi, prin amendamentele care îi vor consacra valoarea. Încă de la începutul secolului XIX, a devenit membru al Federației actualul stat Ohio (1803). Era urmat de: Louisiana (1812); Indiana (1816); Mississippi (1817); Illinois (1818); Alabama (1819); Maine (1820); Missouri (1821); Arkansas (1836); Michigan (1837); Florida (1845); Texas (1845); Iowa (1846); Wisconsin (1848); California (1850); Minnesota (1858); Oregon (1859); Kansas (1860). Se *contabilizau,* deja, cele 34 de entități, din totalul de 50 de state câte există astăzi.*

Consecvența aplicării conceptului privind organizarea teritorială, de factură *republicană*, regăsit în **Constituția** din 1787, se *degajă* şi din faptul că toate cele 13 structuri administrative de pe *Coasta de Est* a *Lumii Noi*, implicate, nemijlocit, în *Războiul de independență* contra Angliei (1774-1783), *imprimând* seriozitate şi rigoare *pragmatismului* inițial, au fost cele dintâi (1787-1790) pe *tabloul sinoptic* al edificării federației continentale.

Înscrierea definitivă a formei de stat în **Constituție**, analizată până la 17 septembrie 1787, de cei 29 de delegați, întruniți la Philadelphia, sub forma unei *Convenții*, al căror *lider* era comandantul militar suprem al *neatârnării*, George Washington (22 februarie 1732-14 decembrie 1799), a presupus, fără *echivoc*, stabilirea exprimării *modalităților de putere* la nivel federal şi teritorial. Pentru început, până în 1789, numai nouă dintre cele 13 state participante la *Convenția constituțională* au ratificat documentele juridice definitive,

* Pe timpul *Războiului de secesiune,* vor intra în Uniune statele West Virginia (1863) şi Nevada (1864). Ulterior: Nebraska (1867); Colorado (1876); North Dakota (1889); South Dakota (1889); Montana (1889); Washington (1889); Idaho (1890); Wyoming (1890); Utah (1896); Oklahoma (1907); New Mexico (1912); Arizona (1912); Alaska (1959); Hawaii (1959). Însemnează 172 de ani de construcție federală.

obligatorii în asemenea ipostaze de înaltă responsabilitate, acțiunea continuând în etapele imediat următoare.

Astfel, s-a stabilit, în consens, ca Uniunea să încredințeze *puterea legislativă* unui *Congres bicameral* (Parlament), compus din Camera Reprezentanților și Senat. Prima structură se constituia în urma alegerilor de deputați, numărul lor fiind raportat la *demografia* statelor în care locuiau, funcționând o *normă de reprezentare* unică la nivel republican. Mandatul deputaților era de patru ani, jumătate dintre aceștia urmând să fie, însă, înlocuiți la *semietapa* legislaturii respective. În ceea ce privește Senatul, având calitatea de *Cameră Superioară*, se forma din câte trei personalități pentru fiecare stat. Datorită unor asemenea *tehnologii* electorale, prin *forul suprem legislativ* american existau premize ca opiniile tuturor categoriilor de cetățeni să se regăsească în dezbaterile sau deciziile parlamentare.

Un alt *pol* de putere a devenit cel judecătoresc. Constituțional, pentru nivelul Federației, rolul cel mai important revenea *Curții Supreme de Justiție*, ai căror membri erau *apolitici*, cu înalte calități morale și profesionale. Se *conservau,* totodată, legile, instituțiile și *cutumele* statelor ce aderau la Federație, prevalând, însă, incontestabil, hotărârile unionale în domeniul *politicilor generale* privind economia, finanțele, apărarea.

Constituția americană a acordat spațiu adecvat evaluării *puterii executive*, încredințată unui președinte al Federației, ales pe patru ani, cu posibilitatea maximă a *sufragiului* pentru încă un mandat. Obținea titlurile de șef al statului, al guvernului și comandant suprem militar, iar la nivel teritorial se alegeau guvernatori. Primul conducea *Cabinetul unional*, format din secretari de stat. Pentru administrațiile provinciale, subordonate, formal, celor centrale, guvernatorii se exprimau, de asemenea, prin intermediul persoanelor și instituțiilor specializate. În situații de excepție, președintele Statelor Unite *cumula*, constituțional, pe lângă atribuțiile amintite anterior,

calități *discreționare*, folosite în sensul apărării și consolidării cauzei supreme a națiunii.

Legea fundamentală americană a intrat în vigoare la 4 martie 1789, fiind aprobată de primul Congres care și-a desfășurat lucrările, ca premieră, la New York. Aplicată constant, până în *ultracontemporaneitate*, anumite prevederi ale **Constituției** au fost *amendate* prin raportare la realitățile timpului, dintre acestea detașându-se, de exemplu, cele din 1789, 1791, 1865, 1870, 1922, 1945, 2004. Astfel, în septembrie 1789, Congresul Statelor Unite a adoptat zece amendamente constituționale, inspirate, mai ales, din ideile novatoare europene.

Primul președinte al Statelor Unite a devenit George Washington. Va conduce Federația Americană timp de opt ani, începând de la 30 aprilie 1789, până în 1797. Reprezenta *Partidul Federalist*, ca, de altfel, și succesorul său, John Adams, aflat în fruntea Uniunii la interferența de secole, 1797-1801. Înființat în 1791, *Partidul Federalist*, având ca lideri inițiatori pe Alexander Hamilton (1755-1804), secretar particular și aghiotant al celui numit *Părintele Patriei*, ministru de finanțe în anii 1789-1795, John Adams (1735-1826) și George Washington, s-a impus, în viața politică americană, printr-o **doctrină** conservatoare, până în anul 1801, respectiv, un deceniu. Ca *perenitate*, este urmat de *Partidul Democrat-Republican*, apărut tot în 1791, având, însă, exprimare federală din 1794, *lider* marcant, Thomas Jefferson (1743-1826). După 1828, se va numi *Partidul Democrat*, definit, ideologic, de Andrew Jackson (1767-1845).

Anterior *Războiului secesiune* (1861-1865), Statele Unite ale Americii vor fi conduse, în succesiunea *federalistului* John Adams, amintit mai sus, de președinții democrat-republicani Thomas Jefferson (1801-1809), James Madison (1809-1817), James Monroe (1817-1825), John Quincy Adams (1825-1829), urmați de *democrații* Andrew Jackson (1829-1837) și Martin Van Buren (1837-1841). Intră, apoi, în *scenă*, Partidul Liberal

(*Whig*), prin William Harisson (1841) şi John Tyler (1841-1845). După mandatul *democratului* James K. Polk (1845-1849), *liberalii* revin la *Casa Albă* datorită succeselor electorale obţinute de Zachary Taylor (1849-1850) şi Millard Fillmore (1850-1853). Etapa *invocată* o finalizează *democraţii* Franklin Pierce (1853-1857) şi James Buchanan (1857-1861). Seria prelungită a preşedinţilor *republicani* va fi inaugurată de Abraham Lincoln (1861-1865).

Tradiţional, la sfârşitul secolului XVIII, reşedinţa oficială federală se afla la Philadelphia. Din 1800, s-a transferat la Washington, ceea ce constituie o importantă realizare a preşedintelui John Adams. Aşezat pe fluviul Potomac, oraşul devenea, cu adevărat, un răsunător şi binemeritat *eponim* pentru *Părintele Patriei*, apreciatul lider, generalul George Washington (1732-1799).

Cadrul constituţional, riguros definit şi permanent îmbunătăţit, stimulează consolidarea naţiunii americane şi iniţiativele cetăţeneşti, devenite tot mai *performante*. Principalele direcţii de acţiune au urmărit, în prima jumătate a secolului XIX; *extinderea* teritoriului spre vest, până la Oceanul Atlantic, dar şi spre sud, până la Rio Grande; *fixarea* graniţei de nord, cu Canada; *dezvoltarea* economică *plurivalentă*, având două componente fundamentale, respectiv, activitatea industrială în spaţiile *septentrionale*, iar cea agricolă, în zonele *meridionale*; *primirea* de noi state în Uniune; *iniţierea* propriului sistem de politică externă, prin implicarea în problemele specifice, mai ales, Americii Latine şi Extremului Orient; *constituirea* unor *modele* în domeniile apărării, fiscalităţii, emigraţiei, spiritualităţii.

Încă de la 22 aprilie 1793, preşedintele George Washington a lansat **Proclamaţia neutralităţii** faţă de evenimentele europene, ulterioare Marii Revoluţii Moderne din Franţa, atitudine prelungită şi pe timpul *războaielor napoleoniene*. Cu toate acestea, Federaţia a fost obligată să accepte clauzele nefavorabile ale **Tratatului comercial** cu

Anglia, 10 noiembrie 1794, ca efect al *disfuncționalităților* londoneze continentale. Apoi, Franța *consulară*, care traversa o etapă financiară dificilă, a vândut Uniunii, la 30 aprilie 1803, colonia Louisiana, aflată, geografic, între fluviul Mississippi și Munții Stâncoși. Visteria primului consul, Napoleon Bonaparte, a încasat, atunci, 80 000 000 de franci aur, echivalentul a 15 000 000 de dolari.

Între 1846-1848, americanii poartă un război victorios cu Mexicul, ocupând teritoriile Texas și California, parțial Noul Mexic și Arizona. Prin **Pacea de la Guadalupe Hidalgo**, 2 februarie 1848, s-a stabilit ca Mexicul să primească, pentru teritoriile ocupate, reprezentând 55 % din pământul lor tradițional, suma de 15 000 000 de dolari. Statele Unite își asigurau, astfel, *puntea de legătură* între America de Nord, America Centrală și America de Sud. *Războiul mexican* a adus, însă, una dintre marile tragedii ale istoriei, întrucât au fost uciși numeroși autohtoni, distrugându-se, aproape totalitar, rafinata cultură antică a acestora.

După cum s-a precizat mai sus, în Federație se conturează, treptat, două mari componente teritoriale: cea *nordică*, dezvoltându-se, prevalent, *industria*, mai ales cu ajutorul emigranților europeni și a bogățiilor descoperite în zonă, respectiv, cea *sudică*, având un pronunțat caracter agrar, unde se folosea munca sclavilor negri, originari din Africa, în special pe plantațiile de bumbac. Ambele stimulează comerțul înfloritor, benefic inclusiv pentru unele țări europene. Circula, în acele timpuri, expresia: *„Bumbacul este regele Americii"*. La 1 ianuarie 1808, s-a desființat, printr-o **Lege federală**, *traficul* cu sclavi, ceea ce Anglia decisese în 1807. Totuși, portul Havana, ori alte puncte favorabile Spaniei, uneori chiar nordice, *livrau* forță de muncă ieftină pentru *sudiști*.

Între 1808-1850, au avut loc peste 200 de răscoale în zonele sudice, cea mai importantă fiind condusă de Nat Turner (august 1831), din Virginia. Mulți intelectuali europeni au luat atitudine în favoarea eliberării sclavilor, cum au fost scriitorii

Harriet Beecher-Stowe (**Coliba unchiului Tom**) şi Charles Dickens. În arealele nordice se înfiinţează trei mari *companii transatlantice*, cunoscută fiind *Ocean Sleam Navigation* (1842), care realiza *curse* în Germania, cu *escală* în Insulele Wight, concurând activitatea britanică sau franceză în domeniu. La 24 ianuarie 1848, s-a descoperit, pe Valea Sacramento, din California, un prim zăcământ de aur, ceea ce constituia atracţie maximă pentru întreprinzători.

În 1866, o *covertă* americană, înarmată cu tunuri, a ajuns, pentru prima dată, în Strâmtoarea Dardanele, *acostând*, apoi, în Cornul de Aur, pentru zece zile. Motivaţia formală, exprimată diplomatic, era îndeplinirea misiunii preşedintelui, Andrew Johnson (1865-1869), care dorea: *„Să îl complimentăm pe sultan"* (Mehmed IV). Ambasadorul Franţei la Istanbul ar fi afirmat: *„Nu voi fi surprins dacă vom vedea un convoi de nave americane şi în Marea Neagră"*. La rândul său, viceconsulul Statelor Unite la Galaţi, William Thomas, precizează că o navă americană navigase pe Dunăre, dinspre Viena, în 1843, ceea ce s-a repetat la 1851 şi 1858. În 1859, acelaşi traseu a fost parcurs de 11 nave americane, în 1860 de opt nave, în 1861 de 19 nave, iar în 1862, de 22 de nave. Cu toate că, între 1812-1814, a avut loc un nou război anglo-american, prin **Tratatul de la Gand** (Belgia), 24 decembrie 1814, *s-a reconfirmat independenţa teritoriilor transatlantice*. La 20 octombrie 1820, se fixează graniţa cu Canada, spre nord, reper devenind *Paralela 49°*.

Dezvoltarea industrială s-a datorat, în mare măsură, capitalului englez. Astfel, între 1790-1860, Anglia a transferat Federaţiei, peste 500 000 000 de dolari. Se exporta, aşadar, *revoluţia industrială* engleză în America, spaţiu ce nu a mai fost obligat să parcurgă aceleaşi etape ca *lumea londoneză*. Cele mai dezvoltate au devenit, prin *reţeta economică* importată din Marea Britaniei, statele New York, Massachussetts, Pennsylvania. A crescut, tot în nord, numărul unităţilor economice având între 800-1200 de muncitori, iar sporul

demografic devine concludent, mai ales, pentru aşezările urbane. Dacă, în 1818, existau, în America, două localităţi cu peste 50 000 de locuitori, în 1860, numărul acestora ajunge la 16. Bunăoară, în 1860, oraşul New York avea 800 000 de cetăţeni, iar Philadelphia, aproximativ 560 000 de rezidenţi. La 1860, în zonele industriale nordice erau circa 1 300 000 de lucrători, din care, aproximativ 1 000 000 de bărbaţi. Un moment de excepţie este august 1859. Atunci, colonelul Edwin Drake a descoperit, din întâmplare, în localitatea Titusville, Pennsylvania de Vest, prima *pungă* de petrol brut. Tot în aceeaşi perioadă, s-au găsit zăcăminte de cupru şi argint în perimetrele Colorado, Nevada, Montana.

Pe teritoriul noii federaţiei se aflau, la 1870, aproximativ 38 000 000 de locuitori, având tendinţa ca, anual, circa 400 000 de persoane sosite din Europa, Africa şi Extremul Orient să se stabilească în spaţiile geografice amintite. Asemenea *dinamică* s-a datorat şi faptului că, în 1850, coloniştii stăpâneau întregul areal funciar, de la Oceanul Atlantic, până la Oceanul Pacific. Tot în 1850, lungimea căilor ferate din America era de 15 000 de km, cea mai întinsă reţea naţională din acele timpuri, iar Uzina *Baldwin* producea anual 470 de locomotive.

Se impune, treptat, în lumea modernă, *zona nordică* a Federaţiei, devenită *entitate industrială* de mare perspectivă, intrată, însă, în contradicţie, pe *plan etnic şi moral*, cu *sudul agrar, sclavagist*. De aceea, între 1861-1865, se va desfăşura *Războiul de secesiune*, prin care cele două realităţi, diferite ca profil economic şi structură socială, ori doctrinar, au angajat ample operaţiuni militare. Investitorii şi negustorii din nord urmăreau atragerea forţei de muncă existentă în spaţiile sudice, obstrucţionată, principial, de sclavie, precum şi de caracterul închis, asemănător nobilismului european, existent în această zonă. Treptat, s-a definit mişcarea *aboliţionistă*, ce promova desfiinţarea sclaviei, atât ca sens social sau politic, dar, mai ales, economic. Marii plantatori erau susţinuţi de *Partidul Democrat*, activ, aşadar, din 1828, având putere şi influenţă în

majoritatea statelor sudice. *Cultiva*, constant, ideea păstrării şi consolidării situaţiei existente.

În iulie 1854, a luat fiinţă *Partidul Republican*, susţinut de industriaşii nordici, adepţi ai *aboliţionismului*. Între cele *două grupări*, dar, mai ales, între cele *două tendinţe*, se *instalează* starea conflictuală. La 6 noiembrie 1860, au avut loc alegeri prezidenţiale, câştigate de candidatul republican, Abraham Lincoln (1809-1865), *antisclavagist* convins, reales, pentru al doilea mandat, la 8 noiembrie 1864*.

Preparativele militare au început din 1860. În Uniune erau, atunci, 34 de state. La 20 decembrie 1860, Carolina de Sud se detaşează de vechile structuri, gest urmat, între 9 ianuarie-1 februarie 1861, de Mississippi, Florida, Alabama, Georgia, Louisiana, Texas, ulterior de Virginia, Arkansas, Carolina de Nord, Tannesse. Vor constitui, împreună, *Confederaţia Statelor din Sud.* În total, cele 11 zone meridionale erau locuite de aproximativ 9 000 000 de persoane,

---

* **Abraham Lincoln** (1809-1865), născut la 12 februarie 1809, Comitatul Hardin, statul Kentucky, se va stabili, în 1831, la New-Salem (Illinois), unde a lucrat ca vânzător, poştaş, hotarnic, studiind, în paralel, gramatica, matematica, dreptul. În 1836, a devenit avocat la Springfield, reşedinţa statului Illinois, membru al Partidului *Whig*, deputat local şi în Congres. S-a căsătorit cu Mary Todd. La preşedinţie, a candidat din partea Partidului Republican, având ca adversar politic pe *democratul* Stephen Douglas. Alegerile din ziua de vineri, 6 noiembrie 1860, i-au adus victoria decisivă cu 1 866 425 de voturi, din care numai 26 000 în statele din Sud. Avea 51 de ani şi *inaugura* seria preşedinţilor proveniţi din rândul *republicanilor*. Pentru autoprezentare, a realizat un eseu din 2 500 de cuvinte, text tipărit într-un *tiraj* însumând 1 000 000 de exemplare. Folosea, ca idee *cardinală*, cuvintele: *„Adevărul şi raţiunea sunt porunci supreme ale vieţii oamenilor simpli"*. A fost reales preşedinte, la 8 noiembrie 1864, dar, în ziua de vineri, 14 aprilie 1865, ora 22, este împuşcat mortal de un actor, *extremist sudist*, John Wilkes Boot, în Teatrul *Ford* din Washington, unde toate cele 1 670 de locuri erau ocupate. Va fi înmormântat, 4 mai 1865, în Cimitirul Oak Ridge, din Springfield, statul Illinois. Pentru romancierul rus Lev Tolstoi, preşedintele american Abraham Lincoln a fost unul dintre marii politicieni ai Lumii, precum Beethoven în muzică, Dante în poezie, Rafael în pictură, Iisus în filosofia vieţii.

dintre acestea, 3 800 000 fiind sclavi. Statele nordice, în număr de 23, aveau peste 22 000 000 de locuitori. La 4 februarie 1861, se formează primul guvern al sudiştilor, propunându-şi despărţirea (*secesiunea*) de celelalte entităţi, rămase consecvente menţinerii Uniunii.

Executivul Confederaţiei, constituit la Montgomerry (Alabama), stabileşte reşedinţa oficială în oraşul Richmond (Virginia). La 9 februarie 1861, devenea preşedinte al statelor sudice marele plantator Davis Jefferson. În zilele de 12-14 aprilie 1861, acestea declanşează, efectiv, *Războiul de secesiune*, prin bombardarea şi ocuparea *fortului* Sumter, bază strategică importantă. În replică, la 19 aprilie 1861, preşedintele ales al Statelor Unite ale Americii, Abraham Lincoln, a proclamat *blocada* porturilor sudiste. Va interveni, apoi, la 21 iulie 1861, bătălia de la Bull Run, finalizată indecis. În schimb, armata nordicilor câştigă bătălia de la *fortul* Henry, (6 februarie 1862), urmată de victoria concludentă de la *fortul* Denelson (16 februarie 1862).

Capitala Uniunii (Nordului) rămâne, în continuare, oraşul Washington, din statul Maryland, de pe valea fluviului Potomac. Operaţiunile terestre sunt completate cu primele *bătălii navale* istorice interamericane, desfăşurate la Hampton Roods (9 martie 1862), când vasele *Virginia*, pentru *sudiste*, respectiv, *Monitor*, pentru *nordiste*, transformate, ca noutate absolută, în *quirasate,* angajează confruntarea directă, finalizată cu victoria marinarilor *industriali*. În aprilie 1862, ulterior, iunie 1862, timp de şapte zile, au avut loc luptele pentru Richmond, care vor decide viitoarea configuraţie americană. Concomitent, disputele militare de la Shiloh, spre vest, aduc un plus de speranţe pentru Uniune, în defavoarea *Confederaţiei Statelor din Sud* (secesioniste).

Urmează încleştarea de la 17 septembrie 1862, derulată în localitatea Antietam, când sudiştii secesionişti se retrag datorită superiorităţii adversarilor. Acest fapt permite preşedintelui Abraham Lincoln să decidă, atunci, publicarea **Proclamaţiei**

preliminare privind eliberarea sclavilor (22 septembrie 1862). Totuşi, armata *sudiştilor* nu capitulase. Operaţiunilor militare continuă prin bătălia de la Fredericksburg, 3 decembrie 1862. Noua realitate, de pe fronturile de luptă, oferă posibilitatea desfiinţării oficiale a sclaviei, începând cu 1 ianuarie 1863. În sprijinul zonelor nordice au venit, regimentele de negri, formate din foşti sclavi de pe plantaţiile de bumbac. La 8 noiembrie 1864, Abraham Lincoln era reales, după cum s-a precizat, în funcţia de preşedinte al Statelor Unite ale Americii, pentru încă un mandat de patru ani, moment ce conduce, firesc, spre victoria taberei nordice. Succesele armatei Uniunii, obţinute la Gettysburg (1-3 iulie 1863) şi Vicksburg (4 iulie 1863), arătau tendinţa evenimentelor.

Abraham Lincoln a fost preocupat, constant, inclusiv de găsirea unei *alternative* paşnice privind eliberarea negrilor din sclavia instituită pe plantaţiile agricole. Ca dovadă, a propus şi a obţinut votul Congresului pentru a plăti circa 400 de dolari în schimbul fiecărei persoane eliberate. Demersul pornea, ca *bază de calcul*, de la realităţile din numai câteva state sudice, având peste 400 000 de sclavi, în schimbul cărora urmau să fie achitate, aproximativ, 174 000 000 de dolari, ceea ce echivala costurile nordice ale războiului pentru 87 de zile. Proprietarii au *declinat* o asemenea ofertă, sperând în victoria decisivă a *Confederaţiei secesioniste.*

În aceste confruntări ale Războiului civil *fratricid*, comandant militar suprem al *nordicilor* a fost generalul Ulysses Simpson Grant (1822-1885), devenit, apoi, preşedinte (1869-1877), apreciat ca importantă personalitate a lumii moderne, atât pentru victoriile obţinute, dar şi prin concepţiile sale referitoare la *statutul negrilor* de pe Continentul american. Comandant suprem al forţelor *sudiste* era generalul Robert Lee (1807-1870), numit şi *Caesar fără ambiţii politice.* Menţine echilibrul până în 1862. Treptat, superioritatea va trece de partea combatanţilor nordici.

Congresul Statelor Unite a aprobat, în urma dezbaterilor

din 31 ianuarie 1865, un amendament privind **Articolul 13 al Constituției** din 1789 referitor la *abolirea* sclaviei, înregistrându-se următoarele voturi: 109 pentru, 56 contra, opt abțineri. Peste puțin timp, în ziua de 3 aprilie 1865, trupele comandate de generalul Ulysses Grant au intrat în localitatea Richmond, iar la 9 aprilie 1865, generalul Robert Lee este obligat să accepte capitularea, semnată în localitatea Appomattox, din Virginia. Bilanțul *Războiului de secesiune* devenea, după mai bine de patru ani, îngrijorător. Se înregistrau aproximativ 600 000 de morți și 200 000 de răniți. Cele mai mari pierderi umane le-a avut *Uniunea* (de Nord), adică, peste 350 000 de victime, numărul celor din *Confederație* (în Sud), ajungând la circa 250 000 de persoane. Se adaugă distrugerile materiale, renunțarea la multe proiecte aflate în derulare, diminuarea ritmului evoluției generale a societății americane.

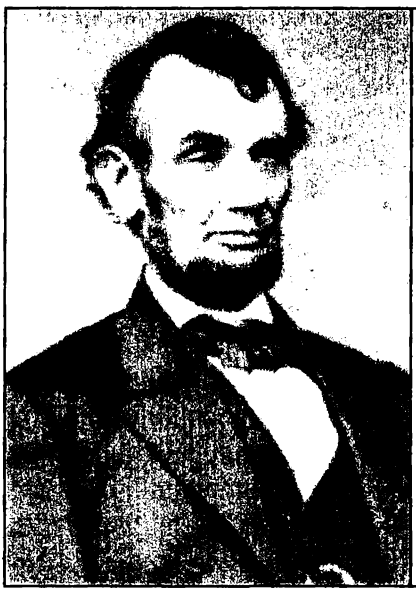

Abraham Lincoln
(1809-1865).

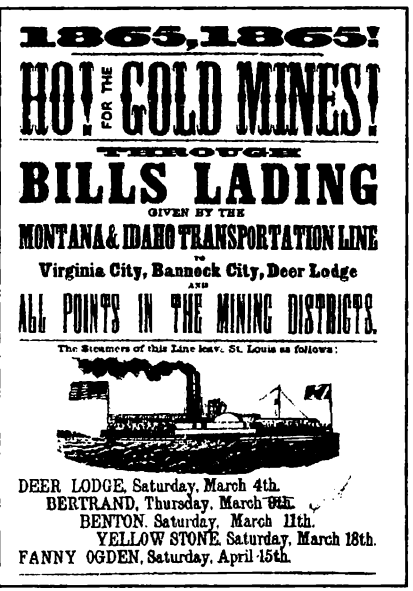

Manifest american
(1865).

În asemenea condiții se reunificau, într-un alt context, toate cele 36 de state americane, existente la 1865, luându-se în calcul inclusiv Nevada şi Nebraska, intrate în Federație pe timpul războiului secesionist. Sclavii eliberați aveau posibilitatea să opteze pentru a deveni salariați agricoli pe plantații, muncitori industriali, ori să se repatrieze în Africa, unde Statele Unite cumpăraseră la 22 februarie 1819, un teritoriu însumând 43 000 de mile pătrate (Liberia de astăzi), special pentru atare scop. Ulterior, prin amendarea **Articolului 15 al Constituției** (30 martie 1870), negrii au primit drepturi electorale, ceea ce exprima, *indubitabil*, apartenența lor la națiunea americană.

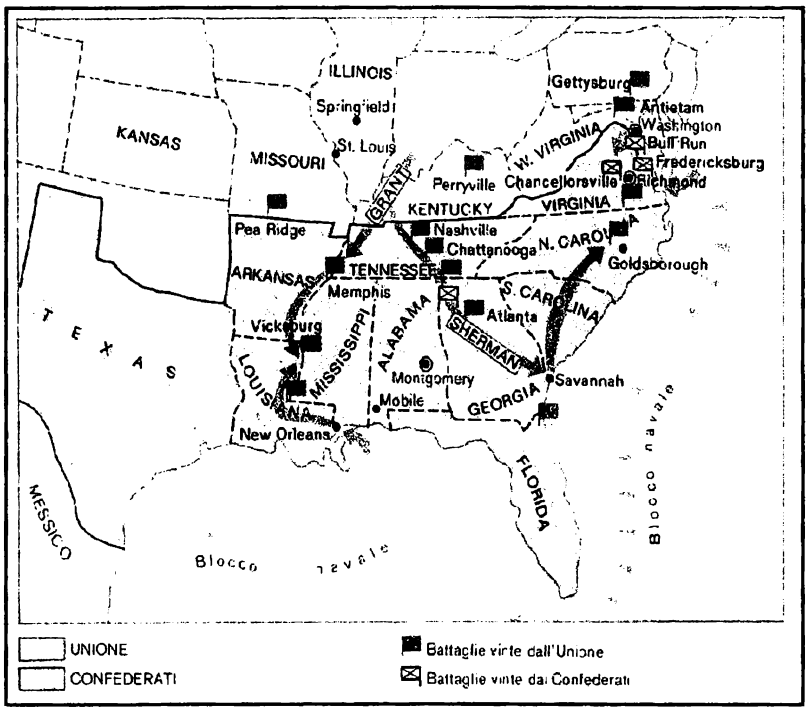

Războiul civil de secesiune din S.U.A. (1861-1865).

După 1865, Federația nu a mai cunoscut convulsii militare interne, iar economia, dar şi celelalte domenii, au înregistrat succese importante, datorită inclusiv transformării Statelor Unite ale Americii într-un *partener* colonial. Ultimul aspect este susținut, printre altele, de pătrunderea capitalului american în China, cu deosebire după 3 iulie 1844, când s-a încheiat **Tratatul de la Wanxian**, ulterior *Primului Război al Opiului* (1840-1842), ori în Japonia, pe baza **Tratatului de la Kanagawa** (31 martie 1854). Aspectul devine valabil şi pentru America Centrală sau de Sud.

Asemena *penetrații* au presupus confluențe de interese cu Marea Britanie, Olanda, Franța, Spania, Germania, *tranşate,* uneori, prin incidente armate minore, compromisuri teritoriale, reuniuni guvernamentale, negocieri diplomatice, înțelegeri bilaterale, acordarea de importante resurse financiare sau alte avantaje materiale pentru diverşi opzanți. După *Războiul Civil de Secesiune* (1861-1865), principiile bancare continentale au început să se raporteze, cu deosebită încredere, la valorile promovate de instituțiile specializate, care au transformat dolarul american, dintr-o *monedă uzuală,* într-un reper financiar dominant. Noile direcționări au fost posibile datorită victoriei *nordului industrial* asupra *sudului agrar*, concomitent cu promovarea conceptelor egalitariste etnice sau religioase. În 1867, s-a consemnat împlinirea a 260 de ani de la organizarea primei colonii britanice din *Lumea Nouă*, respectiv, Virginia (1607), *operă* a exploratorului englez amintit, Walter Releigh (1522/1524-1618).

Spre finalul secolului XIX, Statele Unite ale Americii îşi consolidează, aşadar, calitatea de *viitor lider* mondial.

* * *

XIX. MARILE ŢĂRI DIN EXTREMUL ORIENT ÎN ETAPA 1763-1870

„Cel care cucereşte pe alţii e tare; cel care se cucereşte pe sine e puternic... A te bucura de cucerire (militară) înseamnă a te bucura de pierderea vieţilor omeneşti".

Lao-Tse (604-531 î. Hr.)
Dao-de tzin

Caracteristicile istoriei moderne a Extremului Orient sunt ilustrate, în cea mai mare măsură, de realităţile din **India**, **China, Japonia**. Confruntate cu dificultăţile specifice tranziţiei proprii de la Medieval spre noile provocări ale secolelor XVIII-XIX, suportând, totodată, *ingerinţele* Marilor Puteri în teritorialităţile asiatice, ţările amintite au *traversat* această perioadă, deosebit de complexă, gândind, permanent, strategia *redimensionării* statalităţii.

La sfârşitul veacului XVIII, **India** se afla, în bună parte, sub stăpânirea colonială a *metropolei londoneze*. Opoziţia naţională, contra englezilor, a beneficiat, cu deosebire după **Tratatul de la Paris**, din 10 februarie 1763, care finaliza *Războiul de 7 ani* (1756-1763), de ajutorul Franţei, insuficient, totuşi, pentru a diminua puterea regelui George III (1760-1820) asupra *Perlei Coroanei Britanice*.

Ca structură autohtonă tradiţională, India devenise *epicentrul* Imperiului *Marilor Moguli*, întemeiat (1526) de sultanul Babur (1517-1526), având reşedinţa la Delhi, lăsat urmaşilor prea puţin consolidat pentru a face faţă, însă, modernităţii. De aceea, la 1 noiembrie 1858, India va intra sub administraţia nemijlocită a reginei Victoria (1837-1901), implicată personal în revigorarea orientală a monarhiei.

Practic, *Imperiul Marilor Moguli* a fost, timp de peste 300 de ani, un *conglomerat* de state mici, uneori *extrapolate* de

sub autoritatea centrală. Aspectul a determinat *conservarea* prelungită a *cutumelor* social-economice, de natură medievală asiatică, *estomparea* inițiativelor locale, *obturarea* unificării teritoriale, *ineficiența* rezistenței împotriva europenilor.

Ca dovadă, la sfârșitul secolului XVIII, economia Indiei era preponderent agrară, centrele meșteșugărești aveau un grad scăzut de urbanizare, lipseau, aproape total, preocupările din domeniile culturii civice, iar *budismul* promova, consecvent, *supunerea* față de stăpâni. Deși unele state indiene aveau *armate princiare*, forța lor ofensivă, sau de apărare teritorială, era diminuată deseori prin lupte *fratricide*, interetnice, favorizându-se, constant, succesul coloniților.

Astfel, Anglia a ocupat, în urma războaielor din 1767-1769, 1780-1784, 1790-1792, 1799, sultanatul Mysore, una dintre entitățile reprezentative ale *Imperiului Marilor Moguli Indieni*, pacea fiind semnată în reședința Seringapatam, cucerită de britanici în urma uciderii conducătorului local, Tippo Sahib. Concomitent, au avut loc mai multe confruntări cu triburile *mahraților*, fiind cunoscute, de exemplu, războaiele din 1775-1782, 1803-1805, 1817-1819, pe timpul cărora armata britanică a ocupat, în 1801, orașul afgan Allahabad, iar în 1803, capitala Delhi, reședința *Imperiului Marilor Moguli*. Treptat, majoritatea covârșitoare a luptătorilor indieni, echipați insuficient, au fost învinși de trupele engleze, iar mulți *lideri* regionali acceptă colaborarea oferită de *guvernatorii* regali, primind, în schimb, diferite avantaje administrative, inclusiv de natură teritorială și *pecuniară*.

Prin asemenea strategie, militară ori diplomatică, era instituit controlul asupra principatelor Orissa de Sud (1805), Rajputana (1823), Sind (1843), Punjab (1846). La 21 februarie 1849, are loc lupta de la Gujarat, consolidându-se stăpânirea britanică în perimetrul zonei Punjab, de unde coloniștii au luat, ca pradă de război, celebrul diamant Koh-I-Noor (*Muntele Luminii*). Tot în 1849, principatul Kashmir se anexa *guvernământului* englez, formând, împreună cu celelalte

teritorii indiene, *Dominionul Coroanei*. La acestea se adaugă, din 1853, zonele Nagpur şi Berat.

Sistemul de conducere *implantat*, printre alţii, de guvernatorii regali Warren Hastings (1774-1785), Charles Cornwallis (1786-1793), Mornington (1798-1805), a determinat numeroase atitudini contrare din partea autohtonilor. Cea mai importantă a fost *Răscoala şipailor*, din 1857-1859. Participanţii la această mişcare, având caracter social şi naţional, erau soldaţi indieni care făceau parte din armata britanică. Nemulţumirile au a izbucnit în garnizoana Bengal, alăturându-se numeroşi locuitori ai satelor, categorii defavorizate din oraşe, nobili, slujitori budişti. Datorită acestui fapt, acţiunea dobândeşte caracter popular, asemănător unui adevărat război de independenţă.

La 11 mai 1857, *şipaii* au ocupat oraşul Delhi, devenit reşedinţă administraţiei londoneze începând din 1803. Confruntarea decisivă are loc în ziua de 18 iulie 1858, la Gwalior, victoria aparţinând detaşamentelor militare engleze. Conducătorul *şipailor*, indianul Tantia Topi, a fost executat (18 aprilie 1859), ceea ce va însemna sfârşitul revoltei. Momentul s-a întrevăzut anterior, întrucât existau diferenţe considerabile între cele două tabere, favorabile coloniştilor, în ceea ce priveşte armamentul, tactica militară, gradul de instruire, suportul logistic. De asemenea, dezbinarea rebelilor, pe motive etnice, religioase, ori teritoriale, a grăbit deznodământul.

Cea mai importantă urmare a *Răscoalei şipailor* a devenit subordonarea Indiei, începând din 1858, aşa cum s-a precizat mai înainte, direct *Coroanei engleze*, prin intermediul unui *ministru-guvernator*, având titlul de *vicerege*. Noul *dominion* oferea condiţiile unei importante *baze strategice* pentru extinderea Imperiului Colonial Britanic în Asia, Australia, sau pe coasta Africii de Est.

Evenimentele politice şi militare amintite au fost multiplicate prin numeroase demersuri economice. Astfel, în 1813, era diminuat monopolul zonal *exclusivist* al *Companiei*

Indiilor de Est, ceea ce permitea capitalului englez, provenit de la alte firme, să pătrundă masiv în Orientul Îndepărtat. Peste 20 de ani, la 1833, *Compania Indiilor de Est* se desființează, ca structură comercială paralelă, fiind înlocuită, total, de autoritatea statului englez. Din 1835, se introduce, în India, cultivarea sistematizată, prin plantații, a ceaiului. Prima cale ferată, având traseul Bombay-Thana, se dă în folosință în 1853, iar în anul imediat următor (1854), s-a inaugurat o fabrică pentru valorificarea bumbacului. La Calcutta existau, în 1854, instalații care prelucrau iuta. Se consemnează intrarea în producție a unei mari întreprinderi de textile (1861), având sediul la Ahmadabat, iar metalurgia este inițiată după 1875, printr-o uzină din Bengal. Asemenea investiții, de factură modernă, au avut ca suport social-juridic legislația privind munca salariată (1837) și desființarea sclaviei (1843).

În plan administrativ, sunt de reținut: oficializarea limbii engleze în cancelaria indiană (1835), elaborarea **Legii pentru mai buna guvernare a Indiei** (2 august 1858), prin care, așa cum s-a spus, guvernatorul general britanic devenea *vicerege*, trecerea, de la 1 noiembrie 1858, a *dominionului* sub coordonarea specială a Casei Regale metropolitane. Tot Londra a instituit, în 1861, așa numitul *Civil Service* (Serviciul de Stat), instituție ce a intermediat, de exemplu, reorganizarea armatei anglo-indiană (1861-1864). Din 1865-1866, India este *conexată* la sistemul *comunicațiilor telegrafice* internaționale cu Europa.

La sfârșitul veacului XVIII și în tot secolul XIX, dominația engleză, reprezentând Coroana londoneză, folosește, pentru stăpânirea provincială, inclusiv conflictul dintre *hinduși* și *musulmani*, concomitent cu atragerea la conducere a burgheziei naționale. *Criza economică indiană* a determinat, în etapa 1876-1878, scăderea drastică a veniturilor locuitorilor, foamete, diverse nemulțumiri cetățenești, epidemii, declanșarea primei greve muncitorești într-o fabrică de textile din Nagpur.

Deoarece Anglia a rămas neutră în timpul conflictului franco-prusian din 1870-1871, urmările acestui eveniment nu au afectat dominația asupra Indiei, concretizată, prin modalități tradiționale, până la Primul Război Mondial, când vor avea loc anumite modificări în exprimarea autorității coloniale britanice. De altfel, la 1 ianuarie 1877, regina Victoria reinstituise, simbolic, tradiția *Marilor Moguli*, devenind *împărăteasa Indiei*, titlu primit în cadrul unei ceremonii organizate la Delhi.

Spre finalul secolului XVIII, **China** se afla, în continuare, din 1644, sub conducerea *Dinastiei Imperiale Manciuriene* Ch'ing (Qing, Țin), realitate statală ce se va prelungi până la 1912. S-a observat, inclusiv aici, fenomenul pătrunderii capitalului european occidental, dar şi american, pe fundalul unei economii de tip feudal, program coordonat, inițial, prin *Compania Engleză a Indiilor de Est*. Cel mai profitabil comerț se făcea cu *opiu*, folosit de chinezi ca *inhalant fumigen*. Este vorba de un extras din semințe de mac, transformat, mai ales de *alchimiştii* britanici, într-o substanță folosită, de obicei, pentru a determina starea de *euforie* în comportamentul uman.

După 1723, în China s-au emis mai multe **decrete imperiale** privind desființarea sclaviei şi diminuarea puterii principilor locali, iar în 1729, apare prima **dispoziție** împotriva consumului de opiu. Tendințe de *racordare* la modernitate s-au exprimat, constant, mai ales pe timpul domniei prelungite a împăratului Kao-Tsung (1736-1795). În această etapă, Imperiul Ch'ing (Qing, Țin), al *Dinastiei Manciuriene*, a obținut importante succese militare externe, înregistrează sporuri concludente în economie, diversifică viața politică internă, iar dintre funcționarii superiori ai statului şi comandanții militari se formează diverse grupări politice, unele *opozante*, altele *promanciuriene*, ori *naționaliste*. În 1792, populația Chinei se cifra la 307 000 000 de locuitori.

Totodată, societatea s-a confruntat cu mai multe revolte, determinate inclusiv de conflicte religioase, iar în

politica externă, China ocupă Turkestanul *mahomedan* (1760), Birmania (1769), Nepal (1791). Respinge oferta spaniolă de a face comerţ cu Madridul (1757), dar deschide, ca excepţie, portul Canton (Guangzhou), singurul autorizat să promoveze colaborarea cu *exportatorii* americani (1784). Asemenea aspecte se vor *acutiza* în etapele următoare, cu deosebire pe timpul domniei împăratului Tao Guang (1821-1850), întrucât *presiunea* negustorilor britanici, francezi sau americani, ce doreau liberalizarea generală a *pieţei chineze*, pentru mărfurile occidentale şi *transpacifice*, devine suficient de agresivă.

De remarcat faptul că, în 1825, Regatul Unit al Marii Britanii s-a confruntat, în premieră, cu o *criză de supraproducţie*. Ca urmare, Londra a căutat noi pieţe de desfacere şi, prin diferite modalităţi, inclusiv militare, a ocupat întinse zone din India, ameninţând, apoi, China. Între 1786-1826, Anglia a avut opt tentative de a vinde, pe piaţa chineză, textile din bumbac, dar activitatea s-a soldat cu pierderi. În schimb, preţul ceaiului, cumpărat legal, depăşea cu mult veniturile obţinute de englezi prin intermediul altor afaceri derulate în acest spaţiu geografic.

La 1839, guvernul Chinei a intenţionat să *ordoneze,* pentru început, derularea comerţului englez, demers ce se va concretiza prin *Incidentul de la Canton* (3-25 iunie 1839), fiind confiscate, atunci, 20 000 de lăzi cu opiu, aduse de flota britanică pentru desfacere clandestină. S-a declanşat, astfel, *Primul Război al Opiului* (1840-1842), virulentă confruntare militară între occidentalii europeni şi forţele de ordine ale Chinei. Evenimentul, asupra căruia vom reveni, a fost precedat, în mai multe provincii, de mişcarea ţărănească *Lotusul Alb*, prelungită timp de nouă ani, urmărindu-se obţinerea, pentru locuitorii satelor, a unor drepturi sociale. Acţiunea populară s-a încheiat, însă, fără rezultate notabile.

În debutul secolului XIX, China avea un profit anual net cuprins între 1 000 000 şi 4 000 000 de *tali* (monedă manciuriană a timpului), ca excedent din comerţul prin portul

Canton (Guangzhou), aşezară rămasă *solitară* în relaţiile cu străinătatea. Între 1793-1816, apoi, în 1836, Londra a încercat din nou, dar fără succes, să forţeze *barierele prohibiţioniste* din China. Au avut loc diverse conflicte între navele coloniştilor şi cele ale autorităţilor, cum au fost, de exemplu, după cum vom *detalia*, confruntările din *rada* portului Canton (Guangzhou), din ianuarie 1841. Deseori, literatura istorică orientală prezintă retorica adresată autohtonilor: *„Pământul este temelia statului! Cum am putea să-l dăm?"*

Aşadar, *Incidentul de la Canton*, amintit mai sus, a dus la distrugerea a 2 000 de tone de opiu (20 000 de lăzi). Comisarul imperial chinez, Lin Zexu, a intrat, în conflict cu împăratul Tao Guang (1821-1850), şeful statului acceptând, iniţial, ca principiu, acostarea flotei engleze în port, intuind, probabil, avantajele ulterioare.

Ca ripostă faţă de această situaţie tensionată, Anglia, având sprijinul financiar a 300 de firme interesate în comerţul cu China, deplasează, în Extremul Orient, 17 unităţi ale Marinei de Război, dotate cu 540 de tunuri. Preceptul organizării rezistenţei locale a fost: *„Opiul este extrem de dăunător, trebuie suprimat fără preget"*. Dar, de la intenţiile *moralei orientale*, până la potenţialul militar naţional, capabil să se opună forţelor navale amintite, era o cale suficient de lungă. În plus, între 1821-1840, China pierduse, datorită cheltuielilor militare, o cincime din rezerva de argint, sumă egală cu preţul opiului achiziţionat şi folosit ilegal de locuitorii săi. În iunie 1840, se consemnează, efectiv, declanşarea războiului dintre Anglia şi China, denumit *Primul Război al Opiului*, continuat până la 29 august 1842.

Pe parcursul confruntărilor, victoriile au aparţinut exclusiv britanicilor, singurul succes chinez obţinându-se în lupta de la Sanyuanli (30 mai 1841), fără a înregistra, însă, urmări importante pentru *economia* generală a evenimentului. Deşi este considerat un *război popular*, chinezii nu vor avea posibilitatea să-şi dovedească puternicele lor sentimente

naționale, întrucât superioritatea dotărilor militare și ale capacităților distructive, de care dispuneau forțele britanice, au fost evidente. Regina Angliei era Victoria (1837-1901).

La 9 august 1840, o formațiune navală engleză a ajuns la Tianjin (Tiantsin), de unde s-a transmis un **Ultimatum** guvernului chinez (11 august 1840). Fiind depășită militar și tehnic, China a acceptat să semneze **Tratatul de pace** al *Primului Război al Opiului* (29 august 1842), acțiunea realizându-se în localitatea Nanjing (Nankin), la puntea vasului britanic *Cornwallis*. Ca urmare, Anglia ocupa militar Insula Hong-Kong și obținea, drept despăgubiri, 27 000 000 de *tali* din argint. În același timp, cinci porturi chineze erau deschise comerțului britanic, cel mai important fiind cunoscutul oraș Shanghai (Șanhai), aflat în Chinei de Est, pe Fluviul Ianțzâ (*Fluviul Albastru*), cu activitate navală, atestată documentar, încă din secolul XII.*

De asemenea, China nu putea să decidă, în viitor, asupra tarifelor vamale proprii, urmând să se pună de acord, asupra acestui domeniu, cu oficialii londonezi. Întreaga *piață industrială* era liberalizată pentru străini, agricultura urma să producă la solicitările Regatului Unit, iar delictele și abaterile din viața civică, inclusiv crimele cetățenilor britanici, aflați în China, nu puteau să fie judecate după *cutumele* orientale. Aspectele se *gestionau* numai de Consulatul Britanic, prin aplicarea legilor engleze. În acest mod, se instituie principiul de drept internațional al *exteritorialității*.

Ca o prelungire a **Tratatului de la Nanjing** (Nankin), se va încheia, la Hunmân, un alt **tratat** (8 octombrie 1843), când China a acordat Angliei, unilateral, *clauza națiunii celei mai favorizate*, în sensul că, pe viitor, orice avantaj, sau

* Celelalte *porto-franco* erau: Canton (Guangzhou); Fuciou (Fuzhou); Aomin (Macao); Ninpo (Ningbo). **Tratatul de la Nanjing** (Nankin), 29 august 1842, a fost primul impus, inegal, de o putere europeană, statului chinez. Va fi urmat de **Tratatul de la Hunmân**, 8 octombrie 1843, având și alte prevederi favorabile Angliei, amintite în paginile următoare.

privilegiu, al altor state în această țară, trebuia să fie oferit, prioritar, Marii Britanii. Curios rămâne aspectul că, în **Tratatul de la Nanjing** (Nankin), nu a figurat *problema opiului*, ceea ce presupunea, fapt *subsidiar*, legalizarea comerțului cu acest produs, o parte din venituri urmând să intre, prezumtiv, în *visteria* Casei Imperiale Chineze.

Asemenea succese vor obține, în China, Statele Unite ale Americii (3 iulie 1844), **Tratatul de la Wanxian,** dar și Franța (24 octombrie 1844), **Tratatul de la Huampu**. Exista, totodată, un **tratat** anterior cu Imperiul Țarist, semnat la Kiahta (21 octombrie 1727), ce reglementa frontiera dintre cele două state, reînnoit în 1851 și 1864.

Perioadele ulterioare au scos în evidență stadiul înapoiat al societății chineze din secolul XIX. Astfel, în etapa iulie 1850-iulie 1864, a avut loc *Războiul țărănesc al taipinilor*, aducând, în prim plan, realitatea lumii satelor, preponderentă în acest areal. *Taipinii* erau, de fapt, *grupări militare țărănești*, revoltele declanșate fiind îndreptate împotriva dominației manciuriene, sistemului medieval și influenței occidentale. Ideea de bază a celei numite *Tai-Pin-Tien - Cuo*, cultiva sensurile unei posibile *fericiri pământene*, concept promovat, consecvent, în comunitățile tradiționale, inclusiv prin intermediul religiei budiste. Conducătorul *taipinilor* a fost învățătorul Hun-Siu Țiuan. Deosebit rămâne, în acest război, prin capacitatea sa, generalul de origine rurală, Ian - Siu Cen, considerat un *veritabil strateg* al Marelui Orient.

Răsculații au proclamat, în 1851, *Regatul Ceresc al Fericirii și al Marii Păci* (*Tai-Pin-Tien-Cua*), ocupând, în 1853, orașul Nanjing (Nankin), unde și-au stabilit Capitala. **Programul taipinilor** se referea, prioritar, la: confiscarea marilor proprietăți agricole, naționalizarea pământului, împroprietărirea gratuită, egalitatea femeilor cu bărbații, pedepse aspre împotriva celor care încălcau legile morale. Rămâne, datorită numărului considerabil de participanți, cea mai amplă acțiune social-politică a secolului XIX din China,

iar durata de 14 ani (1850-1864) *cataloghează* acțiunea prelungită ca unul dintre cele mai mari războaie țărănești din lume. Înfrângerea *taipinilor* s-a făcut cu ajutorul militarilor oferiți de *Marile Puteri*. Ultimele confruntări au avut loc la Shanghai (Şanhai) şi Nanjing (Nankin). Statisticile oficiale avansează un număr de 100 000 de victime.

Între 10 octombrie 1856-15 octombrie 1860, se derulează, în China pe fundalul răscoalei *taipinilor*, *Al Doilea Război al Opiului*, pretextul fiind rechiziționarea unei corăbii clandestine britanice. Anglia colaborează cu Statelor Unite ale Americii, iar din ianuarie 1857, cu Franța. La 13 decembrie 1857, flota occidentală ocupă portul Canton (Guangzhou). Se derulează, apoi, între 26-29 inie 1858, **Tratativele de la Tianjin** (Tiantin), alături de Marea Britanie, Statele Unite şi Franța, găsindu-se Imperiul Țarist. Aceeaşi formulă întâlnim inclusiv la convorbirile de la Peking (Pekin, Beijing), octombrie-noiembrie 1860, oraşul fiind ocupat de *Aliați* la 13 octombrie 1860. Puterile amintite, în schimbul unor avantaje economice consistente, garantau Chinei totala independență, instaurarea ordinii interne, înfrângerea *taipinilor*, eventual, ajutor militar prin mercenariat. După 1870, China va intenționa revizuirea substanțială a relațiilor cu toți semnatarii **tratatelor** amintite.

Până în prima jumătate a secolului XIX, **Japonia** a fost un spațiu oriental izolat, conducerea reală aparținând *shogunului*, comandant al armatei, iar nu *împăratului*. În 1854, opt nave americane *forțează* deschiderea a două porturi japoneze pentru mărfurile străine, respectiv, Shimoda şi Hakodate. În anii următori (1855, 1858, 1863, 1864), Rusia, Anglia, Olanda, Franța, Statele Unite ale Americii au obținut, prin multiple presiuni, numeroase înlesniri pe piața japoneză. Aşa, de exemplu, în 1863, Londra a declanşat un adevărat război contra Japoniei, având, mai ales, caracter economic, dar şi pentru schimbarea ordinii interne. Capitalul străin, prioritar cel britanic, pătrunde masiv în *Țara Soarelui Răsare*.

Constant, pe teritoriul Japoniei a existat un pronunţat conflict militar şi social, mai ales sub forma nemulţumirilor ţărăneşti, suprapuse caracterului preponderent nobiliar al economiei şi administraţiei. După unele aprecieri, la asemenea acţiuni au participat peste 300 000 de locuitori ai satelor, aspect ce va grăbi deciziile trecerii la modificarea radicală a structurilor interne.

De altfel, datorită unor *factori variabili*, guvernarea exclusivistă a shogunilor, existentă încă de la începutul veacului XVII (1603), se afla de mai multă vreme în criză. Printre aceştia amintim, în primul rând, *apariţia arendaşilor de la sate*. Erau proveniţi, prevalent, din rândurile *cămătarilor*, care în anii cu producţii scăzute achitau, în bani, impozitele ţăranilor, preluând în folosinţă pământul cultivat anterior de micile gospodării rurale.

La rândul lor, prin îmbogăţire, *cămătarii* au devenit o *nouă nobilime*, intrând, astfel, în concurenţă cu feudalii tradiţionali (*daimyo*), precum şi cu protectorul acestora, *shogunul*, şeful administraţiei militare a statului. În asemenea conjunctură, s-a afirmat, tot mai insistent, opoziţia *samurailor* luptători, dispuşi să accepte, pe viitor, supremaţia împăratului (*mikado*), izolat de mai multe veacuri la Curtea de la Kyoto. Chiar şi unii nobili (*daimyo*), atraşi prin avantajele economiei capitaliste, s-au îndepărtat de guvernarea exprimată, excesiv, în favoarea shogunilor aparţinând renumitei familii Tokugawa, aflată la putere zeci de decenii.

Disconfortul realităţilor nipone s-a exprimat, la mijlocul secolului XIX, inclusiv prin *dezertările* masive ale *samurailor* din armata guvernamentală centrală, *finanţarea* susţinătorilor imperiali de negustorii şi cămătarii autohtoni, *infiltrarea* intereselor Europei Occidentale şi ale Statelor Unite în această zonă a Pacificului.

Anul 1868 conturează, în istoria Japoniei, o adevărată *revoluţie de factură paşnică*, aşa numitul *Compromis Meiji*, când împăratul obţine consensul naţional pentru a redeveni, cu

adevărat, conducător al poporului, în defavoarea tradiționalilor shoguni, comandanți militari ce dominau societatea nobiliară de peste 300 de ani.

Principala caracteristică a *Erei Meiji* a presupus adoptarea unui **Program de modernizare a Japoniei**, asumat de *Casa Imperială*, care a preluat coordonarea administrației țării prin demersurile tânărului împărat Mutshuhito (1867-1912). *Reformele Meiji* vor determina modificarea substanțială a statutului Japoniei, plasarea acesteia, treptat, în elita țărilor avansate ale Lumii.

Inițial, împăratul a *clădit* un asemenea prestigiu, nu atât prin victorii militare, cât, mai ales, datorită *acumulărilor* pozitive, specifice unei schimbări radicale, benefice, evitându-se *Războiul civil* între susținătorii ultimului *shogun*, Keiki, respectiv, cei ce l-au propulsat pe noul *mikado*, spre *vârful piramidei* naționale.

Conducerea unilaterală a statului, exercitată până atunci de *shogun*, s-a *dislocat*, în 1868, folosindu-se, cu deplin succes, *Conjurația săbiilor cu yenii*, adică, realizarea unei alianțe secrete între *samurai* (mai ales cei tineri), *kuge* (nobilii de la Curtea Imperială) şi *bancherii* timpului, în favoarea unui *mikado* reformator. Evenimentul este cunoscut, pentru realitatea mondială, ca *Restaurația Meiji*, înfăptuită pacifist, în spirit revoluționar modern, dar, de sus în jos. După paşnica întâlnire de la Castelul Nijo, din Kyoto (7 noiembrie 1867), a celor *două* importante delegații, *imperialii* şi *shogunalii*, mikado Mutshuhito a intrat, oficial, în castelul Edo, din Tokyo (28 noiembrie 1868). *Revoluția de catifea* reuşise!

Liderul *grupării imperiale*, Saigo Takamori, reprezentând *Palatul Dinastic*, împreună cu cel al *forțelor shogunale*, Katsu Kaishu, delegat al guvernului *Familiei shogunale*, au căzut de acord ca, întreaga putere să fie transferată, ireversibil, către *mikado*, renunțându-se, astfel, la regimul politic precedent, instaurat, după cum s-a consemnat, în 1603. De remarcat faptul că, Napoleon III, împăratul Franței (1852-1870), s-a oferit să

ajute guvernul militar al shogunului, dar factorii înlocuiți de la conducere au *declinat* o asemenea intervenție externă. Dincolo de semnificația sa majoră, *Restaurația Meji* a demonstrat renumita înțelepciune niponă, privind *onorabilitatea de grup*, ridicată, în 1868, la valoarea modernității, entitate bine definită ca sens universal. Din 1603, până în 1868, la cârmuirea Japoniei s-au succedat, ereditar, *15* componenți ai *Familiei shogunale Tokugawa.*

Denumirea acestei revoluții aduce în actualitate personalitatea specială a împăratului Mutshuhito, receptat, mai ales, prin titulatura *Mikado Meiji* (1867-1912), care, așa cum se apreciază, a pus bazele dezvoltării intensive a țării, transformând statul într-o importantă putere a Extremului Orient. Este acreditată ideea că a relansat principiile *măririi Japoniei*, stabilite, anterior anului 1603, de *Mikado* Hideyoshi, obligat să cedeze, însă, puterea shogunului Ieyasu Tokugawa.

După înlocuirea vechiului sistem, puterea imperială elaborează, insistent, *conceptele industrializării*, cu efecte pozitive pentru agricultură, comerț, transporturi, armată, venituri naționale și personale. Totodată, este admisă înființarea *partidelor politice* și a *Parlamentului*, se coordonează adoptarea **Constituției** (1889), elaborată în spiritul tradițiilor, dar și al ideilor Revoluției Franceze din 1789, ori pe baza experienței altor state europene, cu deosebire a Germaniei, sunt introduse numeroase noutăți, de nuanță superioară, în *cvasitotalitatea* sectoarelor și domeniilor interne.

Astfel, în 1869, erau desființate vechile granițe medievale, dintre cele 68 de provincii, favorizându-se centralizarea, iar în 1870, se formează Guvernul Imperial din *cinci* miniștri. Țara este organizată în 72 de *prefecturi,* conduse de guvernatori subordonați Executivului Central, care îi și numea. S-a efectuat primul *recensământ* modern al populației, se introduc *numele de familie*, este reconsiderat *sistemul cadastral* pentru toate tipurile de proprietăți sau așezări, *clanurile* funciare fiind anulate. A avut loc o amplă reformă a

învățământului, este revizuit sistemul scrierii, serviciul militar devine obligatoriu (1873), asistăm la numerotarea caselor. **Calendarul nipon** se aliniază celui **Gregorian** (1 ianuarie 1873), religia creştină devine legală, se extind asistenţa sanitară şi practica vaccinărilor, sunt adoptate anumite măsuri pentru emanciparea social-economică a ţăranilor.

Uneori, mai ales locuitorii satelor s-au opus acestor iniţiative, înregistrându-se numeroase revolte, cauzele fiind, deseori, bizare. Ca dovadă, expresia *blood takes* (contribuţia de sânge), din **Decretul pentru serviciul militar obligatoriu**, era interpretată ca o viitoare recoltare, prin furt, de la cei chemaţi în armată, a sângelui, urmând să fie expediat, peste hotare, prin telegraf şi telefon! În acelaşi context, numerotarea caselor avea, pentru diverşi cetăţeni, *conotaţia* evidenţei gospodăriilor în scopul seducerii femeilor şi a fetelor din aşezarea respectivă! Asemenea exemple demonstrează nivelul scăzut al înţelegerii sensului acţiunilor pragmatice de la care s-a declanşat, în anumite zone geografice sau domenii, *Sistemul Meiji.*

	1868-1872	1903-1907
	23 % del totale	9,1 %
	1,9 % del totale	31,1 %
	4,1 % del totale	33 %
	44,5 % del totale	25,5 %

Activităţi economice în Japonia (1866-1907).

Ulterior, când impozitele ţăranilor au fost reduse, printr-o acţiune bine gândită a conducerii centrale din oraşul Tokyo, devenit, în 1868, *Capitală Imperială* a Japoniei, nemulţumirile locale se diminuează, sporind, vizibil, eficienţa reformelor preconizate. De altfel, din 1872, ţăranii deveniseră *posesorii nominali* ai pământului, aveau dreptul să-l vândă, iar,

după 1873, obligațiile către stat se achitau numai în bani, prin raportare la prețul *acrului* (unitate de evidență a terenurilor), însumând circa 0,40 ha.

Totodată, așa cum s-a relatat, *Epoca Meiji* a presupus, nemijlocit, declanșarea, spre finalul secolului XIX, a *industrializării*. Ca dovadă, *Surplusul forței de muncă* de la sate este deplasat, în mod organizat, spre orașe, constituind, prin calificare înaltă, *suportul uman strategic* al perioadelor și succeselor viitoare. Preocupările urbane *plonjau*, așadar, direct în primele *etape* ale revoluției tehnico-științifice.

După redimensionarea internă, împăratul Mutshuhito a implicat Japonia în câteva relevante campanii militare externe. Bunăoară, armatele sale vor câștiga războaiele cu China (1894-1895), Rusia (1904-1905), Coreea (anexată în 1910), ceea ce demonstra înscrierea *niponismului*, după 1870, pe spirala tendințelor continentalizării.

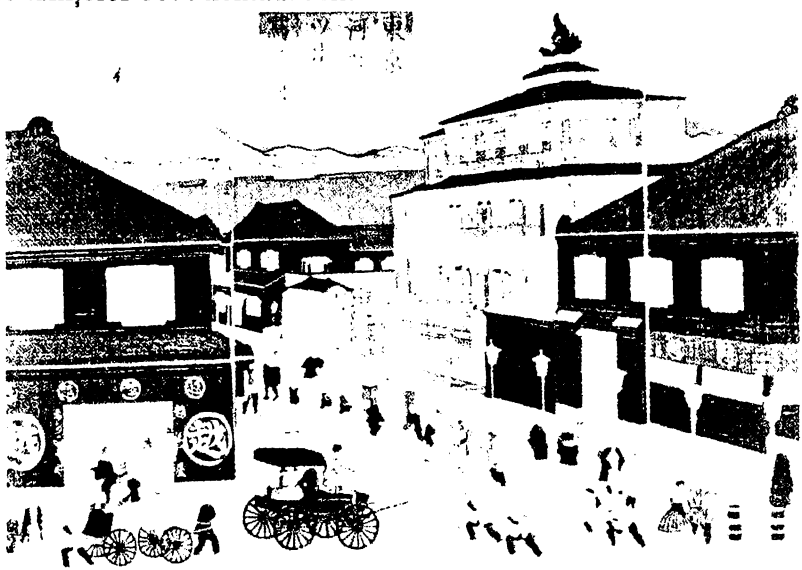

Aspect cotidian din Extremul Orient.

XX. CARACTERISTICI ALE EVOLUȚIEI NAȚIUNILOR REPREZENTATIVE ÎN PERIOADA 1870-1914

„Firea poporului e nestatornică şi-i uşor să-l convingi de un lucru, dar e greu să-l întăreşti în acea convingere".

Niccolo Machiavelli (1469-1527)
Principele

Evenimentele cu caracter istoric, derulate în ultimele decenii ale veacului XIX, precum şi în debutul secolului XX, au determinat multiple *exprimări* social-politice, *durabile* investiții economice statale sau internaționale, noi *poziționări* în ierarhia mondială, o altă *reliefare* a potențialului metropolitan şi a sistemului colonial, *regândirea* alianțelor diplomatice ori militare, *direcționarea* obiectivelor teritoriale şi administrative strategice, *afirmarea* diferențiată a unor tipologii de națiuni pe *Mapamond.*

Astfel, mai multe țări europene, ori integrate diverselor coordonate geografice, cunosc, în etapa amintită, *fenomene interne* consolidate, care continuă *tactica* anterioară, dar şi inițierea unor **programe strategice**, înnobilate cu un sporit grad de noutate. Majoritatea demografiilor devenind stabile, s-a constatat gruparea locuitorilor în categorii profesionale de perspectivă, precum: agrarieni, industriaşi, constructori, funcționari, comercianți, navigatori, militari, juriști, alți intelectuali. Atare *panoplie* modernă, de proprietari sau de lucrători, a determinat diverse *opțiuni politice* şi *revendicări sindicale*, inclusiv în interiorul structurilor sociale amintite, ceea ce va favoriza constante opinii *concordante* sau *discordante*, privind proiectarea şi realizarea obiectivelor imediate, ori perspectivale. Prin urmare, *câmpul* afirmării

naționale și continentale, comparativ cu perioadele precedente, s-a multiplicat, iar *dialogul competiției* a devenit, uneori, suficient de tranșant, receptat ca sens generalizat.

După 1870, s-au generalizat, pentru statele aflate în plină ascensiune modernă, *pluripartidismul*, pragmatismul *parlamentar*, *constituționalismul*, guvernarea *responsabilă*, implicarea societății civile în conducerea comunităților prin sistemul electoral. În etapa amintită, pe baza evoluției prioritare a *indicatorilor economici productivi*, s-a ajuns la o nouă *ierarhizare* mondială. Locul *întâi* este adjudecat de Statele Unite ale Americii, locul *doi* revine Germaniei, iar, în continuare, se plasează, ca nivel al dezvoltării generale, Anglia (III), Franța (IV), Japonia (V). Asemenea redimensionare a *piramidei economice*, reprezentativă în sens mult mai larg, avea motivații semnificative, asupra cărora se vor face anumite referiri în paginile următoare.

Confruntarea militară pentru supremația europeană, care a dat *câștig de cauză*, în 1870-1871, noului *Imperiu German*, constituie, ca perspectivă istorică, *borna* maturizării *Revoluției industriale*, extinsă la nivelul *Globului*. Este vorba de cea de-a doua etapă a acestui proces plurivalent, când predominantă a devenit *forța motrice a electricității*, comparativ cu prima etapă a fenomenului, atunci folosindu-se, cu insistență, *calitățile aburului*. Sunt introduse noi tehnici, datorate, în special, unor spectaculoase descoperiri științifice: energia alternativă, motorul cu explozie, telefonia fără fir, radioactivitatea. Cunosc extensie specială căile ferate, navigația oceanică de lungă durată, valorificarea superioară a bogățiilor subsolului, fundamentarea *doctrinei militare*, cercetarea zonelor necunoscute de pe *Terra*, ori a celor prea puțin explorate anterior, amplasarea motivată a așezărilor urbane, perfecționarea administrației comunale, stimularea gândirii și a creativității umane.

Capitalismul modern relevă, în perioada 1870-1914, anumite procese caracteristice, cum sunt: concentrarea

monetară în mari unităţi financiar-bancare, controlul asupra producţiei şi a pieţei *bursiere*, efectuarea de masive investiţii, ca sferă naţională şi internaţională, exportul de capital în ţări slab dezvoltate, comercializarea mărfurilor la nivelul tuturor coordonatelor geografice, *infuzia* unor tehnologii durabile în majoritatea ramurilor industriale.

Diversităţile social-politice şi economice se regăsesc în majoritatea ţărilor Lumii, unele sisteme fiind *edificate* cu forţe proprii, altele *importate* prin *transferul de imagine*, ori aduse din *metropole* spre *colonii*. Având ca suport teoretic principiile democratice, supuse permanent perfecţionării şi consolidării, domeniile enunţate au fost direcţionate, *indubitabil*, spre prosperitate *competiţională*. Acţiuna a fost deteriorată, constantând noi conflicte militare zonale, dar şi mondiale, înscrise în istoria perioadei amintite.

Aşadar, la sfârşitul secolului XIX şi începutul celui următor, exista o relevantă *interconexiune* a realităţilor convergente, în ceea ce priveşte *potenţialitatea* naţională, ori principiile internaţionale, exprimându-se, treptat şi gradual, importante *şcoli* ideologice şi filosofale, iar tendinţa de supremaţie *ţintea*, deja, universalismul.

Special, dincolo de Oceanul Atlantic, **Federaţia Americană** aducea în *scena politică* electorală noii preşedinţi ai perioadei: Andrew Johnson (1865-1869), Ulysses Simpson Grant (1869-1877), Rutherford Hayes (1877-1881), James A. Garfield (1881), Chester Arthur (1881-1885), Grover Cleveland (1885-1889; 1893-1897), Benjamin Harrison (1889-1893), William McKinley (1897-1901), Theodore Roosevelt (1901-1909), William Taft (1909-1913), Thomas Woodrow Wilson (1913-1921). Dintre aceştia, nouă erau republicani. După evitarea *secesiunii*, au *gestionat* intrarea în Uniune, anterior Primului Război Mondial, a 12 alte state, *compatibile* cu prevederilor **Constituţiei,** începând cu Nebraska (1867) şi până la Arizona (1912). Se ajungea, atunci, la totalul de 48 de puternice administraţii autonome. Concomitent cu partidele

tradiționale prezentate, în *Federație* s-au exprimat, spre sfârșitul secolului XIX, Partidul Poporului (1890) și Partidul Social-Democrat (1897).

De asemenea, în Statele Unite ale Americii sunt definite mari unități industriale și bancare, bazate pe valorificarea bogățiilor naturale și controlul impozitelor, ceea ce presupunea, decisiv, subsumarea capitalului, precum și exportul de *servicii distincte* în Asia, America Latină, Canada. Se impun, cu autoritate, Societatea Petrolieră *Standard Oil*, fondată de John D. Rockefeller, la care se adaugă oțelăriile *Carnegie* și Banca *Morgan*, ultimele două fuzionând în 1901, punând bazele *primului monopol particular integrat* din Lume. Dacă, la 1870, firma Rockefeller prelucra numai 4% din petrolul obținut în America de Nord, prin anul 1882, ajunge la 90% din producția realizată de sondele transoceanice.

Reamintim faptul că, în etapa 1774-1783, avusese loc, pe teritoriul estic al viitoarei Uniuni, *Războiul de independență* față de Anglia. **Pacea** se încheiase la Paris - Versailles (20 ianuarie - 3 septembrie 1783), iar în 1787, era elaborată ***Constituția* Federației** (25 mai - 17 septembrie), valabilă și în contemporaneitate. Apoi, la mijlocul secolului XIX, s-a desfășurat *Războiul de secesiune* (1861-1865), finalizat cu victoria Nordului, un rol deosebit avându-l președintele Abraham Lincoln (1809-1865), ucis pentru principiile sale înnoitoare. A fost urmat, timp de un mandat, de Andrew Johnson (1865-1869), *listat* mai sus.

După 1865, până în 1877, în Statele Unite ale Americii s-a înregistrat *perioada investițiilor* și a *reconstrucției unitare*. Ulterior (1877-1914), are loc un remarcabil avânt economic generalizat, timp în care, bunăoare, cantitatea de cereale sporește de patru ori, se exportă masiv mărfuri uzuale, practicându-se, frecvent, prețuri mai mici decât cele ale altor comercianți. Producția de bumbac crește de trei ori (cu toate că se desființase sclavia). Sunt reevaluate zonele geografice spre vest, dar, mai ales, resursele de minereuri, petrol, gaze.

Totodată, se introduc masiv inovațiile tehnice, învățământul este organizat la *standarde* înalte, sunt vizibile *concentrările* în mari companii mixte, pentru producție și desfacere; stimulându-se preocupările și inițiativele considerate *științe ale viitorului*. Datorită acestor succese, Statele Unite ale Americii depășesc, ca potențial, Germania, Marea Britanie, Franța, Japonia, reliefate, pe tabloul *Mapamondului*, așa cum s-a precizat, prin asemenea *clasament*.

În același timp, *polarizarea beneficiilor* a prezentat o anumită *discrepanță* durabilă. Statistic, 1% din populația stabilă stăpânea aproximativ jumătate din *patrimoniul* țării, detașându-se, la începutul secolului XX, un număr de 60 de familii cu potențial recunoscut, cele mai importante fiind preocupate de domeniile exploatării și prelucrării minereurilor, ori aferente petrolului. Totodată, politica internă și externă americană începe să fie dependentă, vizibil, de factorii economico-financiari. Partidul Republican, reprezentând interesele industriașilor, respectiv, Partidul Democrat, susținător al intereselor fermierilor, își disputau supremația, în primul rând, strategic pe terenul avantajelor pragmatice pentru alegători.

De aceea, **Constituția** din 1787 este completată prin noile prevederi ce priveau *egalitatea umană*, motivându-se, astfel, stingerea cauzelor *Războiului de secesiune*. Totuși, în 1865, s-a înființat organizația *Ku-Klux-Klan*, intrată în conflict cu oficialitățile, întrucât dezaproba drepturile acordate negrilor. Interzisă în 1869, reapare în 1915.

Președinții, nominalizați anterior, dar și alți lideri au dezvoltat concepția superiorității americane într-o etapă când *Lumea Veche*, ori celelalte continente, cunoșteau diverse convulsii, suprapuse unor dificultăți proprii.

Valorificând multiplele aspecte din realitatea imediată internă, Partidul Social Democrat, amintit mai înainte, și-a propus reducerea zilei de lucru, elaborarea unei legislații pentru protecția muncii, legalizarea exprimării publice față de nemulțumiri, colaborarea europeană, conlucrarea cu personalități

ale mişcării de stânga. Asemenea obiective aveau ca suport, printre altele, evenimentele de la 1 mai 1886, când, la Chicago, se iniţiază greva generală, pe timpul căreia se obţine ataşamentul a peste 350 000 de muncitori privind fixarea duratei zilei de muncă la opt ore. Apoi, prin decizia primului Congres al *Internaţionalei a II-a Socialiste* (Paris, 1889), s-a convenit ca data de *1 Mai* să fie declarată *Ziua solidarităţii muncitoreşti pentru drepturi sociale*[*].

În preajma Primului Război Mondial (1914-1918), devine evidentă o anumită *discordanţă* specifică Federaţiei Americane, forţele opozante regimului oficial având ca *lider* pe Watt Wittman. Asemenea practici erau, în principiu, acceptate, cu atât mai mult, cu cât, în 1886, se inaugurase *Statuia Libertăţii*, simbol al exprimărilor cetăţeneşti neîngrădite prin dogme politice, ideologice, militare, religioase. Ca dovadă a *pluralităţii*, la puţin timp după acest eveniment, în ziua de 4 iulie 1888, când se împlineau 112 ani de la adoptarea **Declaraţiei de Independenţă** a Statelor Unite, s-a introdus, iniţial numai de administraţia din New York, *scaunul electric*, folosit la execuţiile capitale.

Noul veac debuta, însă, viguros, pentru fizionomia *industriilor strategice*. În 1903, Henry Ford înfiinţează *Ford Motor Company*, iar în 1908, s-a inaugurat, la Detroit, *General Motors*. Cu toate că oraşul californian San Francisco era aproape distrus de un cutremur *devastator* (18 aprilie 1906), naţiunea americană unitară continua să-şi parcurgă destinul supremaţiei mondiale.

Rămânând pe acelaşi *palier temporal*, **Germania** unificată, după cum deja s-a ilustrat, îşi creează factorii puterii

[*] În **România**, 1 Mai era sărbătorit, pentru prima oară, în ziua de 22 aprilie / 4 mai 1890. La Congresul I al Internaţionalei a II-a, Paris, 2-9 iulie 1889, a participat şi savantul român Emil Racoviţă (1868-1947), semnând **Actul** proclamării acestei zile ca *sărbătoare* activă a solidarităţii muncitoreşti. Detalii, devenite documente istorice, au fost publicate în gazeta **Revolta**, Bucureşti, 1 octombrie 1889.

imperiale: primul *Reichstag* (deschiderea lucrărilor, 21 martie 1871), prima **Constituție** (16 aprilie 1871), primul Parlament bicameral, *Bundesrat* (reprezentanți ai landurilor) și *Reichstag*, ulterior, *Bundeswer* (deputați aleși prin sufragiu universal). Diversitatea vieții politice a fost *reliefată*, în continuare, printre altele, de înființarea partidelor: Social-Creștin (1878), Liber-Cugetător (1884), Social-Democrat (1890), Liga Agrariană (1893). În 1907, s-a constituit, ca noutate, *Blocul politic al Conservatorilor, Național-Liberalilor și Liber-Cugetătorilor*, numit, frecvent, *Blocul Hotentot*. Prin *Kulturkamph*, respectiv, **Legile din Mai**, Biserica intra sub controlul statului **decizia** fiind dezbătută și aprobată, de *Reichstag*, în zilele de 11-14 mai 1873. Împărați perioadei analizate au fost Wilhelm I (1871-1888) și Wilhelm II (1888-1918).

Totodată, în secolul XIX, unele grupări ale categoriilor sociale dezavantajate acceptă principiile definite prin sintagma *socialism științific*, reprezentat inclusiv de ideologii germani Karl Marx (1818-1883), având în **Capitalul** esența gândirii sale economice, și Friedrich Engels (1820-1895), a cărui lucrare filosofică importantă se intitulează **Dialectica naturii**. Prin demersurile acestora, conjugate cu altele asemănătoare, au apărut, spre mijlocul secolului invocat, primele foruri socialiste și muncitorești continentale. Așa, de exemplu, în 1864, s-a înființat, la Londra, *Internaționala I*, cu activitate până în 1876. Apoi, în 1889, și-a început activitatea, la Paris, *Internaționala a II-a* (17-19 iulie 1889), când se împlineau 100 de ani de la căderea Bastiliei. Va contina să existe până la 9 august 1914, atunci hotărându-se dizolvarea organizației, întrucât socialiștii germani, prin deputații lor în Parlament, au acceptat creditele de război pentru prima conflagrație mondială. *Socialismul științific* s-a detașat, principial, de *socialismul utopic*, cât și de celelalte *filosofii* politice.

Aflată *pe locul doi* în ierarhia mondială, Germania dispunea de agenți economici reprezentativi, care dețineau monopolul din extracția cărbunelui, activitate dominată de

Societatea *Thyssen*, ori pentru producerea oţelului, maşinilor şi a armamentului, structură concepută de firmă *Krupp*, iar în segmentul electrotehnicii se remarcă societăţile *Siemens* şi *Algemein Electrizitates Gesellschaft* (AEG). Apare, totodată, monopolul chimiei, respectiv, *I. G. Farbenindustrie.* Sistemul financiar german era dominat de cinci mari instituţii, principala fiind cunoscuta *Deutsche Bank.* După 1900, anumite grupări creditoare din Germania au început să exporte capital pe diferite pieţe continentale.

Consolidată începând cu veacul XVII, modernitatea **Regatului Marii Britanii** s-a adaptat noilor cerinţe *pluraliste* ale timpului, exprimate, printre altele, prin înfiinţarea, în noiembrie 1889, a *Federaţiei minierilor* (organizaţie sindicală internaţională), ori a Partidului Laburist Independent (1893), ulterior, Partidul Laburist (1906).

Pentru domeniul social, perioada 1870-1914 aduce, în prim-plan, inclusiv formarea unor comunităţi muncitoreşti, mai ales în centrele tradiţionale, dar şi restructurarea burgheziei din domeniile economic, intelectual, militar, funciar. Se constituie, aşadar, doi principali *poli ai puterii publice*: posesorii de capital (industriaşi, bancheri, fermieri), respectiv, micii proprietari şi cei lipsiţi total de venituri sigure. De aceea, încă din prima jumătate a secolului XIX, au loc mai multe demersuri protestatare, cum a fost amintita *mişcare chartistă* din Londra, urmărind obţinerea, în 1839, 1842, 1848, a unor libertăţi pe cale paşnică, prin prezentarea de **petiţii** succesive, trimise legislativului fără rezultate concrete.

Considerată *a treia putere* economică a *Lumii*, Anglia, deşi avea câteva unităţi *monopoliste*, acestea se aflau, mai ales, în industria prelucrătoare, cu deosebire pentru ramurile ţesăturilor din lână. Domeniile nu mai prezentau, însă, celebra *atractivitate*, iar interesul mondial faţă de asemenea articole se diminuase. Ca urmare, s-a trecut la reorientarea cerută de piaţă. În scurtă vreme, societăţile comerciale şi productive *Vickers-Armstrong* se implică în fabricarea de armament şi maşini

pentru industria strategică, iar în domeniul petrolului, se detaşează Compania anglo-olandeză *Royal Dutch Shell* (1907) şi Concernul *Anglo-Persian.*

Cu toate *avansurile proeminente* înregistrate de Statele Unite ale Americii şi Germania, în etapa 1870-1914, principala ţară *exportatoare de capital* a rămas tot Marea Britanie, mai ales în amplul său *Imperiu Colonial*, însumând 33 000 000 km², cu peste 400 000 000 de locuitori. La sfârşitul secolului XIX, flota engleză domina, încă, mările şi oceanele Lumii, iar din Anglia se exportau atât utilaje, dar şi bani. Monarhii perioadei au fost: Victoria (1837-1901); Eduard VII (1901-1910); George V (1910-1936).

Începând din 1906, pentru mai multă vreme, Marea Britanie s-a impus pe piaţa mondială a transporturilor aeriene şi de automobile, prin supremaţia *agresivă* a firmei *Rolls-Royce*, iar în 1905, începe livrarea primelor *vase de luptă* din gama *Dreadnought*. După Reforma Parlamentului (**Parliament Act**), din 10-18 august 1911, care stabilea mai bine atribuţiile Camerelor, alese pe cinci ani, Londra şi *dominioanele antamează* noi obiective, chiar dacă, în noaptea de 14 / 15 aprilie 1912, *Titanicul* se scufunda lovit de un *iceberg*.

Deşi învinsă în Războiul cu Prusia (1870-1871), supusă, apoi, presiunii *Comunei din Paris* (18 martie - 27 mai 1871) şi scadenţelor financiare pentru Berlin, **Franţa** reprezenta, totuşi, una dintre *Marile Puteri* ale perioadei, implicit ca sistem statal. Bunăoară, Republica a III-a, proclamată la 4 septembrie 1870, avea: **Constituţie** (30 ianuarie 1875); Parlament bicameral (Camera Deputaţilor şi Senat); Preşedinte pe şapte ani (*Septenat*), ales de Cameră; pluripartidism; responsabilitate ministerială parlamentară; sindicate legale (iunie 1884, **Legea Waldeck-Rousseau**); impozite pe venit (1909, **Legea Caillaux**); separarea Bisericii de Stat (**Legea** din decembrie 1905, care anula precepte oficiale anterioare).

Ca doctrine, pe lângă *liberalism* sau *radicalism*, este vehiculată şi teoria *socialismului utopic*, elaborată de francezii

Claude Henri, conte de Saint-Simon (1760-1825) şi Charles Fourier (1772-1837), în colaborare cu englezul Robert Owen (1771-1858). Au susţinut edificarea unei *societăţi ideale*, dar imposibil de realizat. De altfel, cuvântul *utopie* sugerează, mai de grabă, sensul *nicăieri*, fiind invocat, iniţial, de filosoful britanic Thomas Morus (1478-1535).

Plasată, ca potenţial economic, comparativ cu celelalte naţiuni, pe *locul patru*, Franţa afişa, după 1870-1871, o situaţie *delicată* prin pierderea importantelor sale provincii, Alsacia şi Lorena de Est, bogate în resurse naturale, preluate de Germania. Totodată, o bună parte din instalaţiile industriale erau *depăşite moral*, învechite, neadaptate la automatizare şi productivitate sporită, iar ramurile tradiţionale, precum întreprinderile de textile, de obiecte de lux, ori gospodăreşti, *nu* mai obţineau, la începutul secolului XX, beneficii. Dinamica investiţională s-a menţinut, un timp, neconcludentă.

În 1892-1893, Parisul se va confrunta cu decizii politice şi juridice contradictorii, cunoscute sub genericul *Afacerea Panama*, urmate, în 1894, de asasinarea preşedintelui Marie François Sadi Carnot (1837-1894) şi, în acelaşi an, de *Afacerea Dreyfus*. Era vorba de un prelungit proces acuzator, nefondat, privind activitatea ofiţerului Alfred Dreyfus (1859-1935), de origine evreu, bănuit de spionaj şi trădare, graţiat în 1899, reabilitat, sub presiunea opiniei publice (1906). Iniţial, a fost condamnat şi deportat, pe viaţă, în *Insula Diavolului*.

Cel mai profitabil suport monopolist al Franţei devine Consorţiul *Schneider-Creusot*, specializat în activitatea siderurgică şi metalurgică, ale cărui materii prime carbonifere proveneau, cu deosebire, din oraşul Le Creusot, aflat în regiunea estică Bourgogne, transformate, apoi, în oţeluri speciale sau în produse finite.

La 1899, s-a dat în folosinţă *metropolitanul* din Paris, iar în 1900, se organiza, în Capitala *Hexagonului*, o nouă Expoziţie Universală. Reuşind, în timp record, să achite Imperiului German *reparaţiile de război* (cinci miliarde franci

aur), stabilite prin **Pacea de la Frankfurt pe Main** (10 mai 1871), *colectate* grație *titlurilor de stat, subscripțiilor* și *donațiilor*, inițiate de președintele Adolphe Thiers, prezentat în paginile precedente, Franța se va alătura celorlalte țări exportatoare de capital, ocupând *locul secund,* în Lume, după Anglia. Direcționările Parisului vizau, sub cei nouă președinți, de la Thiers, la Poincaré, mai ales, spațiile africane și asiatice.

Deoarece climatul continental și mondial era incert, pe timpul guvernului condus de Raymond Poincare (14 ianuarie 1912-18 ianuarie 1913), se adoptă **Legea** privind prelungirea serviciului militar de la doi, la trei ani (1913). În ziua de 18 februarie 1913, Raymond Poincare (1860-1934) devenea noul președinte al Franței (1913-1920), când statul se plasa, deja, pe *topoganul* Primului Război Mondial.

Aflat la interferența dintre Europa și Asia, dar interesat permanent de alte *geografii* continentale, **Imperiul Țarist**, învins prin *Războiul Crimeii* (1853-1856), rămâne în *clubul select* al Europei celor *Șapte Puteri Garante*, până spre sfârșitul secolului XIX. Nu a intervenit în *Războiul franco-prusian* din 1870-1871, dar se va angaja în mai multe conflicte militare balcanice și orientale, confruntându-se, printre altele, cu Imperiul Otoman și Japonia.

Sistemul *nobiliar al Romanovilor* a intrat, pentru etapa la care ne referim, într-o *criză* generată de insuficienta adaptare la *provocările* timpului. Ca urmare, țarul Aleksandru II (1855-1881) a inițiat o *reformă agrară*, prin care iobăgia se desființa. Cu toate acestea, **Legea** adoptată în *Duma parlamentară* (19 februarie 1861), nu răspundea obiectivelor opoziției. La 1 martie 1881, membrii organizației *Narodnaia Volea* au inițiat un atentat, Aleksandru II fiind ucis.

Dinastia tradițională rusă este continuată de Aleksandru III (1881-1894), țarul supraviețuind complotului din 1887, urmat de Nicolae II (1894-1917) și de Marele duce Mihail (februarie-octombrie 1917), care, însă, va renunța la tron. Așadar, *Dinastia Romanovilor* a condus statul rus timp de 304 ani

(1613-1917), depăşind numeroase evenimente majore.

În deceniile anterioare declanşării Primului Război Mondial, Imperiul Ţarist introduce serviciul militar obligatoriu (1874), învinge Turcia în confruntarea din 1877-1878, începe prelucrarea industrială a minereului de la Krivoi Rog (1881), anulează autonomia universitară (2 august 1884), adoptă mai multe reglementări privind *legislaţia* de fabrică (1885), iar între 1893-1899, a aplicat un **program** privind industrializarea, dublat de **normele financiare** conexate introducerii *etalonului-aur*, existent de la 3 ianuarie 1897. Din 1901, se află în funcţiune calea ferată *transiberiană*, una dintre cele mai lungi din Lume. În octombrie 1905, s-a înfiinţat Partidul Democrat-Constituţional, numit *Partidul Cadeţilor*.

Ca aspect parlamentar, amintim dizolvarea *Dumei de Stat* (8 iulie 1906), intrată în conflict cu guvernul ţarist, supus unor *presiuni* sociale prelungite, precum şi noua **lege electorală**, adoptată la 3 iunie 1907, urmărindu-se consolidarea puterii centrale în defavoarea *guberniilor* (provincii).

Imperiul Ţarist s-a confruntat, începând din ultimele decenii ale secolului XIX, cu una dintre cele mai *virulente* mişcări de stânga ale Europei, determinată, principial, de menţinerea sistemului conservator monarhic, guvernarea autoritară tradiţională, insuficienta *cuplare* la înnoirea politică şi economică, persistenţa nerezolvării problemelor naţionale şi sociale. *Sorgintea* acesteia se poate regăsi prin grupul *Eliberarea Muncii*, înfiinţat (25 septembrie 1883) de Gheorghi Plehanov (1856-1918), la Sankt Petersburg.

În 1898, s-a constituit, la Minsk, Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Imperiu, divizat, apoi, în *bolşevic* şi *menşevic*. Va publica, după 1900, ziarul **Iskra**. Sub influenţa factorilor politici, are loc *Răscoala populară din 1905-1907*, *catalogată* de istorie ca fiind *Prima Revoluţie Burghezo-Democrată Rusă*. Era finalizată prin *Duminica sângeroasă* (9 ianuarie 1905), Sankt Petersburg, numărul participanţilor fiind aproximativ 150 000 de grevişti.

Asemenea acțiuni protestatare au cuprins inclusiv *revolta* marinarilor de pe *Crucișătorul Potemkin* (14-24 iunie 1905) din flota Mării Negre, ori *grevele generale* de la Moscova, Lodz, Baku, în timpul cărora s-au înființat *soviete* (comitete) locale revoluționare, lansându-se, totodată, **programe** și **manifeste** antițariste. Toate au fost înfrânte de armata oficială. După 1887, începe să se afirme în viața politică a Rusiei, Vladimir Ilici Lenin (1870-1924), *perceput* ca *lider* autoritar al acțiunilor comuniste decisive din 1917.

Un spațiu tradițional al Europei rămânea, în a doua jumătate a secolului XIX, **Imperiul Habsburgic**, transformat, prin **Acordul Austro-Ungar**, din 5/17 februarie 1867, în *monarhie dualistă*. Încă de la 14 aprilie 1851, se înființase, la Viena, *Reichsratul* (Parlament bicameral), având membri numiți de împărat, iar la 1 mai 1861, atare sistem devenea permanent. Ulterior, aprilie 1870, s-a adoptat, în Austria, **Legea coalițiilor**, favorabilă sindicatelor organizate *segmențial*, pe domenii productive. De altfel, până la începutul secolului XX, *tabloul sinoptic* al vieții politice interne, propriu acestei puteri continentale, înscria; Partidul Social-Democrat (1868); Partidul Popular German (1882); Uniunea Creştin-Democrată (1887); Federația Țărănească (1906).

În plan statal *bilateral*, împăratul de la Viena, Franz Joseph (1848-1916), era și rege al Ungariei. Coordona, concomitent, *Cisleitania*, respectiv, Austria, cu Capitala la Viena, și *Transleitania*, deci, teritoriile ce depindeau de reședința din Budapesta. Existau două guverne, două parlamente și trei ministere comune (finanțe, armată, afaceri externe).

Ca putere continentală, Imperiul Austro-Ungar a depus eforturi pentru *racordarea* la cerințele economice ale timpului. Așa, de exemplu, s-au inițiat mai multe demersuri în sensul *industrializării intensive* capitaliste, cum au fost: înființarea *Cartelului Fierului* (1886), devenit o importantă *Uniune monopolistă*; realizarea **Reformei monetare**, prin care s-a oficializat *etalonul aur* (1892); construcția de căi ferate pe

teritoriile proprii, ori în state apropiate, precum cele din România (1875), sau Serbia (1881); încheierea de *convenţii comerciale* favorabile, folosindu-se principiul *naţiunii celei mai favorizate*, întâlnit şi în documentul referitor la înlesnirile de pe piaţa bucureşteană (10 iunie 1875); găzduirea unei expoziţii universale la Viena (1 mai 1873).

Perioada 1870-1914 a permis şi altor state din Europa de Apus să persevereze în direcţia consolidării naţionale. Astfel, **Elveţia**, proclamat stat federal unitar la 12 septembrie 1848, se structurează, teritorial, în 22 de cantoane, Capitala fixându-se în oraşul Berna. Noua **Constituţie**, adoptată de Dietă la 19 aprilie 1874, conferea descentralizării şi *competenţelor* locale un rol sporit. Elveţia devine *bancherul* continentului, calitate garantată prin Banca Naţională, înfiinţată în 1907. Cantoanele Geneva (1909) şi Basel (1911) au decis separarea Bisericii de Stat.

Preocupate de extinderea democraţiei electorale, **Belgia** introduce, la 18 aprilie 1893, votul universal pentru bărbaţii care împlineau 25 de ani, iar **Ţările de Jos** adoptă aceeaşi decizie în 1896. Tot în Olanda s-a elaborat o nouă **Constituţie** (1887), facilitându-se renunţarea la *Uniunea personală* cu Luxemburg, existentă din 1890.

Succese *optimizante* înregistrează, după desăvârşirea unităţii statale, din septembrie 1870, Regatul **Italiei,** sub conducerea monarhilor Victor Emmanuel II (1861-1878), Umberto I (1878-1900), Victor Emmanuel III (1900-1944). Distinct, ca suport economic, în 1880, s-a înfiinţat Banca Naţională a Italiei, iar pentru democratizare, la începutul anului 1887, apare **Legea electorală**, favorabilă extinderii dreptului de vot. Era completată cu noi reglementări în 1912, numărul alegătorilor ajunge la aproape 9 000 000 de cetăţeni.

În ceea ce priveşte regatul **Spaniei,** condus, un deceniu, de Alfonso XII (1875-1885), este de reţinut echilibrul *pluripartidismului*, constând din apariţia, concomitent, a Partidului Conservator şi a Partidului Liberal (1875), urmate, la

scurtă vreme, de Partidul Muncitoresc Socialist (1881). Prin noua **Lege fundamentală**, din 30 iunie 1876, Spania se va proclama *monarhie ereditară* constituțională, iar doctrina *catolică*, religie de stat. Votul universal pentru bărbați s-a acordat în iunie 1890. Din 1902, până în 1931, Spania îl are ca rege pe Alfonso XIII, timp în care economia națională este *racordată* sistemului capitalist continental, iar în administrație sunt tot mai mult vizibile autonomiile consiliilor municipale (*Mancomunidada*).

După domnia autoritară a regelui Carol I (1889-1908), urmat, până în 1910, de Manuel II, **Portugalia** a devenit republică (5 octombrie 1910), noua formă de stat fiind consecința unei revoluții. *Protagoniștii* s-au bucurat de *aportul* direct al armatei. Apoi, la 21 august 1911, era aprobată **Constituția**, prevăzându-se funcția de președinte, primul ales, Manuel d'Arriaga (24 august 1911).

Pentru **Țările Nordice**, evenimentele istorice ale etapei 1870-1914 sunt legate, mai ales, de sensul major al reformelor sociale, precum și de evoluția economică favorabilă creșterii potențialului industrial, perfecționarea cadrului parlamentar și electoral, sporirea capacității militare. La 7 iunie 1905, **Norvegia** denunță *Uniunea personală* cu Suedia (existentă pe baza deciziilor Congresului de la Viena din 1814-1815, hotărâtă, ca detaliu, prin **Pacea de la Kiel,** defavorabilă, atunci, Danemarcei). În sensul consolidării independenței depline, devine regat de sine stătător, iar *Storting*-ul (Parlament) de la Oslo îl proclama monarh pe Haakon VII (1905-1957).

Referitor la **Suedia**, domnia cea mai *productivă* este atribuită regilor Oskar II (1872-1907) și Gustav V (1907-1950), iar în **Danemarca**, se detașează realizările din vremea monarhului Christian X (1912-1947).

La sfârșitul secolului XIX-începutul secolului XX, a continuat *disoluția*, ca putere continentală, a **Imperiului Otoman**, chiar dacă Turcia câștigase, *teoretic*, Războiul Crimeii (1853-1856) împotriva armatelor țariste. De aceea, prin

tratativele încheiate la *masa verde* (Paris, 1856), *Semiluna* a rămas în grupul celor *Şapte puteri garante ale Europei*, iar evenimentele din 1870-1871 nu i-au afectat statutul național.

Din 1864, printr-o *reformă administrativă*, Imperiul Otoman a fost împărțit în *vilaiete*, provincii cu un grad diferențiat de autonomie, ceea ce a provocat răscoale în mai multe zone stăpânite anterior. La 30 mai 1876, după eşecul parțial al *Tanzimatului* (1839-1870), respectiv, *implementarea* unor reforme moderne, cu nuanțe capitaliste, s-a *consumat*, în Istanbul, (2 iunie 1876), *lovitura de stat* împotriva sultanului Abdul Aziz (1861-1876), *asumată* de organizația patriotică denumită *Noii Osmani*.

În ziua de 18 decembrie 1876, reprezentantul acestora, Midhat Paşa, ajunge Mare Vizir, coordonând elaborarea unei noi **Constituții**, având o serie de prevederi liberale, dar care nu vor acorda drepturile solicitate de teritoriile aflate sub suzeranitatea *Înaltei Porți*. Aşa, de exemplu, **Constituția**, promulgată la 23 decembrie 1876, stabilea ca România şi Serbia să fie considerate *provincii privilegiate* imperiale, fără a li se oferi, legal, independența.

Următorul sultan, Abdul Hamid II (1876-1909), renunță la colaborarea cu *Noii Osmani*, acceptă deschiderea lucrărilor *primului Parlament turc* (19 martie 1877), pe care îl va dizolva, însă, la începutul anului 1878. Conflictul dintre legislativ şi dinastie s-a *deteriorat* după înfrângerea suferită de Turcia în Războiul cu Imperiul Țarist (1877-1878), finalizat prin **Tratatul de la Berlin** (1/13 iulie 1878), când în tabăra învingătorilor s-au aflat România, Serbia, Muntenegru. Timp de 30 de ani (1878-1908), Turcia nu a mai avut Parlament.

O nouă inițiativă pentru democratizarea Imperiului Otoman aparține *Partidului Unitate şi Progres*, înființat (1889) la Istanbul, numit *Junii Turci*, sub *egida* acestora organizându-se *Revoluția de la 3 iulie 1908*. Succesul *Junilor Turci* a însemnat, pentru prima etapă, reconvocarea Parlamentului, *activarea*, cu anumite modificări, a **Constituției** din 1876,

diminuarea puterii centrale seculare.

În urma *eşuării* contrarevoluției de la 27 aprilie 1909, Abdul Hamid II este, totuşi, detronat, iar noul sultan, Mehmed V (1909-1922), va colabora, în continuare, cu *Junii Turci*, până în iunie 1912, când guvernul lor a fost înlăturat.

Reveniți la putere în ianuarie 1913, pe timpul războaielor balcanice, *Junii Turci* s-au arătat favorabili promovării relațiilor capitaliste în agricultură, adoptă **Legea Cadastrului** (5 februarie 1913), instituie proprietatea particulară asupra pământului, iar pe plan extern, pe lângă tradiționalele relații cu Anglia şi Franța, se apropie de Germania. Desființarea Imperiului Otoman, precum şi transformarea Turciei în republică vor fi evenimente ale anului 1923.

Referitor la **zonele din Sud-Estul Europei**, acestea aveau, în continuare, caracter preponderent agrar: cereale în România, zootehnie în Serbia, viticultură şi pomicultură în Bulgaria, produse citrice şi măsline în Grecia. Guvernul de la Atena dezvoltă, însă, industria navală, iar în România, se extind exploatațiile de petrol.

Prin Congresul de la Berlin, din 1878, **Bulgaria** obține anumite avantaje, devenind, pentru partea de Nord, *principat*, reşedința la Târnovo, dar vasal Turciei, iar *partea* de Sud, Rumelia, având reşedința la Filipopol, rămâne, în continuare, integrată Imperiului Otoman. În 1879, burghezia națională, numită şi *gruparea ciorbagiilor*, reuşeşte să convoace, la Târnovo, *Adunarea constituantă* şi să promulge prima **Constituție** modernă a țării, aducându-se, în prim - plan, o dinastie germană din familia Battenberg, principele Alexandru devenind *cneaz* (1879-1886). Tot în 1879, s-au constituit Partidul Conservator şi Partidul Liberal, Sofia fiind proclamată Capitala statului. Din 1887, până la 1918, şef al statului a fost principele german Ferdinand de Saxa-Coburg.

În 1895, are loc, la Filipopol, *epicentrul* Rumeliei, o răscoală în urma căreia se realizează unirea cu Principatul Bulgar de la Târnovo. La 5 octombrie 1908, este proclamată

independența totală a Bulgariei față de Imperiul Otoman, *cneazul* primește titlul de *țar*, iar Sofia, de Capitală unică. Recunoașterea oficială a noului statut *survine* în ziua de 19 aprilie 1909. Din anul 1891 exista, în Bulgaria, Partidul Social-Democrat, condus, inițial, de Ignatie Blagoev. Implicată în războaiele balcanice (1912-1913), Bulgaria s-a declarat neutră în anii 1914-1915.

Prin **Tratatul de Pace de la San Stefano** (3 martie 1878) și cel de la **Berlin** (1/13 iulie 1878), **Serbia** și **Muntenegru** au devenit independente față de Imperiul Otoman. În 1881, s-au înființat partidele: Radical, Progresist (fost Conservator), Liberal. La 22 februarie 1882, Serbia se proclamă regat, monarh, Milan I (1882-1889), ceea ce va face și Muntenegru la 1910. Pentru ambele state sunt promulgate **constituții**, adoptate de parlamentele proprii.

Pe plan economic, în **Serbia,** obținerea anterioară a autonomiei prin **Pacea de la Adrianopol** (2/14 septembrie 1829), a stimulat descompunerea *obștilor* țărănești și inițierea industrializării. În 1905, s-a declanșat războiul vamal cu Austro-Ungaria, Belgradul primind ajutorul Franței. Începând cu 5 octombrie 1908, Austro-Ungaria anexează **Bosnia și Herțegovina**, pe care le administra din 1878, în virtutea deciziilor Congresului de la Berlin. La 15/28 iunie 1914, Austro-Ungaria va declara război Serbiei, ca urmare a atentatului reușit de la Sarajevo. Prin *jocurile diplomatice* internaționale, Serbia primise, de la Turcia (10 august 1913), Macedonia de Nord, revendicată inclusiv de Atena.

Cucerind independența de sub Imperiul Otoman, recunoscută prin **Pacea de la Adrianopol** (2/14 septembrie 1829), **Grecia** a perseverat spre unificarea teritoriilor sale tradiționale, aflate, cel puțin formal, sub autoritate otomană sau regională. În ianuarie 1878, s-au exprimat, pentru un stat unit, locuitorii din Thessalia și Epir, susținuți fiind de Atena, de Franța și de Anglia, principiile redimensionării înscriindu-se în **Tratatul european** de la Istanbul (2 iulie 1881). După răscoala

din 1896, autonomia Insulei Creta (Kriti), față de Turcia, se proclamă în 1898, iar unirea cu Grecia datează din 1913. În 1912-1913, Grecia a participat la *Războaiele balcanice*, obținând, de la Turcia, prin **Tratatul de la Atena** (14 noiembrie 1913), Macedonia de Sud, Tracia de Vest, Epirul.

Din punct de vedere economic, Grecia a intrat, treptat, sub influență occidentală, fiind înființate șantierele navale de la Saros (1879), este construit Canalul Corint, inaugurat în 1893, apar căile ferate. Ca suport politic, se promovează *monarhia* prin Otto de Bavaria (1832-1862), respectiv, George (1863-1913) și Constantin I (1913-1917), din *dinastia daneză* Glücksburg. Elaborează, succesiv, **constituții**, care au legiferat existența Parlamentului și a Guvernului *responsabil*, sistemul electoral bazat pe *votul universal*, principiul *pluripartidismului*. Ca dovadă, sunt oficializate: Partidul Naționalist *Etniki Eteria* (1891); Partidul Liberal (1910); alte grupări asemănătoare, având **programe** convergente.

Prezentă în viața continentală ca *entitate* distinctă a interferenței secolelor XIX-XX, **Polonia** s-a dovedit un teritoriu activ, având *predilecție* pentru libertate și demnitate națională. Cunoscuse mișcările sociale sileziene, declanșate de țesători în 1844, apoi, pe cele de la 1848, înregistrase regrupări de forțe în 1861 (*albii*, marii proprietari; *roșii*, micii proprietari; intelectualii), avansase economic sub influența Occidentului. Totuși, o mare parte din teritoriul polon se afla în stăpânirea Rusiei, Prusiei, Austriei, nefiind, așadar, sub administrația *Regatului propriu*, centrat în jurul Cracoviei. Primul Război Mondial va aduce, însă, reunificarea.

Dintre statele **Orientului asiatic**, așa cum s-a amintit la început, se detașează **Japonia**, locul *cinci* în *Lume*. **Reformele Meiji**, inițiate guvernamental, au impus sistemul *dezvoltării teritoriale programate*, diferențiat de la o regime la alta, bazat, totuși, pe o strategie unitară. **Programul** a determinat înlocuirea meșteșugurilor nobiliare *shogunale* cu activitățile moderne, inspirate de Europa Occidentală și Federația

Americană. Acțiune ritmică, pe care Casa Imperială a promovat-o cu certitudinea beneficiilor ulterioare.

În Japonia, societățile cu caracter polivalent, industrial-financiar, care s-au impus în deceniile analizate, sunt, mai ales, *Mitsui* şi *Mitsubishi*, având atât capacități de producție, cât şi bănci proprii, *agreate* prin sistemul reformator lansat de împăratul Mutshuhito (1867-1912), urmat de fiul său, Yoshihito (1912-1926). Datorită amplelor *reforme Meiji*, Japonia reuşeşte să lichideze, în aproximativ patru decenii, relațiile feudale, prin: suprimarea cutumelor *shogunatului* (1868), elaborarea **Constituției** (1889), reorganizarea administrativ-teritorială; impunerea superiorității Curții Imperiale; schimbarea raportului dintre rural şi urban; dezvoltarea învățământului.

Capitalul englez, francez şi american, cu deosebire pentru industrie ori transporturi, avansează activ spre alte țări asiatice. Treptat, dar sigur, burghezia autohtonă a acestora declanşează lupta pentru eliberare națională. Aşa, de exemplu, în **Indonezia** se constituie *Partidul Congresul Național*, iar la 1912, este formată *Uniunea Islamică Sarekat*, ce îşi propunea eliminarea jurisdicției europene occidentale.

China a cunoscut, ulterior *Răscoalei boxerilor* (1899-1901), asupra căreia vom reveni în paginile următoare, un anumit *dinamism plurivalent*, inclusiv pentru detaşarea de sub tutela Japoniei, fapt suprapus, în principal, cu înființarea *Ligii Unionale Naționale* (Tokyo, 20 august 1905). Va continua *Societății pentru Renaşterea Chinei* (1894). Liga devine în 1912, Partidul Național **Gomindan**. Apar: *Societatea Literară* şi *Liga Marşului Comun* (Sâciuan, ianuarie 1911); se declanşează acțiunile militare republicane virulente împotriva *Dinastiei Manciuriene* Ch'ing (Quin, Țin).

Asemenea noi dimensiuni au permis forțelor politice interne să proclame, în urma unor ample mişcări sociale din anii 1910-1911, începând cu 1 ianuarie 1912, transformarea statului imperial în *republică*, inițiativa provenind din

provinciile sudice. Capitala noului stat s-a stabilit la Nankin (Nanjing), iar preşedinte provizoriu a devenit, în 1911-1912, Sun Yat Sen (1866-1925), lider recunoscut al *Ligii Unionale Naţionale* (*Tun Min Hui*). **Programul** său revoluţionar, din 1911, s-a bazat pe trei principii, respectiv, *naţionalism*, *putere populară*, *propăşire generală*. După formarea unui Guvern provizoriu (3 ianuarie 1912), la 12 februarie 1912, ultimul împărat, Hsüan T'ung (Pu' I), a abdicat. Evenimentul a fost urmat de promulgarea **Constituţiei provizorii** (19 martie 1912), iar oraşul Pekin devine Capitală a Republicii Chineze.

La 8 iulie 1914, după mai multe tratative, iniţiate în 1912, Sun Yat Sen a înfiinţat, oficial, la Tokio, *Partidul Ciun Hua Gomindan*, ce se reorganizează în 1922-1924, reprezentând forţele naţionale interesate în dezvoltarea democrată a ţării. Este rezultatul fuzionării *Ligii Unionale Naţionale* (1905) cu Partidul Republican şi alte grupări politice. **Noua Constituţie**, din 1 mai 1914, a definitivat forma de stat republicană, preşedinte ales devenind Yüan Şhin Kai (6 octombrie 1913), pe timpul căruia China va traversa, parţial, Primul Război Mondial. La 11 decembrie 1915, acesta s-a proclamat împărat, regimul republican reinstaurându-se, însă, la 22 martie 1916.

Referindu-ne la **America Latină**, încă de la începutul secolului XIX, multe teritorii îşi obţin independenţa de sub dominaţia Spaniei şi a Portugaliei. Totuşi, ca sens economic, se constată pătrunderea masivă a capitalului englez, apoi american, sub *formulă* monetară, ori prin construcţii de căi ferate, înfiinţarea de unităţi industriale, edificarea locuinţelor şi instituţiilor statului. Asemenea context oferă posibilitatea dezvoltării marilor oraşe Rio de Janeiro (Brazilia), Buenos Aires (Argentina), Caracas (Venezuela), Montevideo (Uruguay), unde îşi fac simţită prezenţa băncile şi agenţiile urbane din Londra, sau *companiile* americane.

Datorită decalajelor dintre potenţialul statelor Americii Latine, dar şi diferenţierii categoriilor sociale ale acestora, se

conturează *sistemul politic naţionalist* continental. Confruntarea cardinală a perioadei este evidenţiată în Mexic (1910-1917), fiind înlăturată, atunci, dictatura lui José de la Cruz Porfirio Diaz (1830-1915), general şi om politic, preşedinte al ţării (1877-1880; 1884-1911). Acţiunile, numite **Planul Ayala**, devin eficiente prin strategia gândită de conducătorii Emiliano Zapata (1877-1919) şi Francisco Villa (1878-1923). Pluripartidismul se promova şi în **Argentina**, unde, în 1891, s-a înfiinţat Uniunea Civică Radicală, iar în 1912, Federaţia Agrară, cu activitate după 1918.

În **Africa**, disputată zonă colonială a Europei de Vest, erau independente, la sfârşitul secolului XIX, numai Ethiopia şi Liberia. Multe spaţialităţi se administrau direct de metropole, aşa cum proceda Franţa, ori prin intermediul structurilor locale, sistem practicat, mai ales, de Anglia. *Continentul Negru* a cunoscut diverse mişcări protestatare, foarte importantă fiind considerată opoziţia *mahdistă* din Sudan (1883-1889), urmată de revoltele din Dahomey, Africa de Vest Franceză, condusă de Samori Ture, sau de cele din posesiunile britanice Orange şi Transvaal (1899-1902).

Ultimele au fost opera *burilor*, populaţie autohtonă din Africa de Sud, constituită, mai ales, din urmaşii coloniştilor olandezi, stabiliţi aici prin secolul XVII, având religie protestant-calvină. Comunităţile *burilor* se mai numesc şi aşezări ale *africanderilor*. Limba lor, *africaans*, este folosită astăzi împreună cu engleza. La sfârşitul veacului XIX, aşa cum vom vedea, *burii* au proclamat statalitatea naţională, dar independenţa reală de sub coloniştii englezi se va obţine după aproape un veac.

La 7 decembrie 1907, **Egiptul**, aflat în Africa de Nord, care cunoscuse, în 1879-1882, o revoluţie prelungită, înscria Partidul Naţional *Vatan* printre factorii *relevanţi* ce doreau independenţă faţă de Imperiul Otoman. Era acordată, oficial, la 14 septembrie 1914. Egiptenii urmăreau şi evacuarea trupelor engleze, instalate în 1882, când se instituise Protectoratul Britanic.

De asemenea, **Australia**, dominion englez, aflat la *Antipozi*, îşi va organiza structurile guvernamentale după model britanic, regina fiind, *de iure et de facto*, inclusiv şef al noului Continent. La începutul secolului XX, *Marea Insulă* cunoaşte industrializarea intensivă, folosind, exclusiv, capital londonez. La finalul anului 1910, s-a înfiinţat Partidul Liberal Australian.

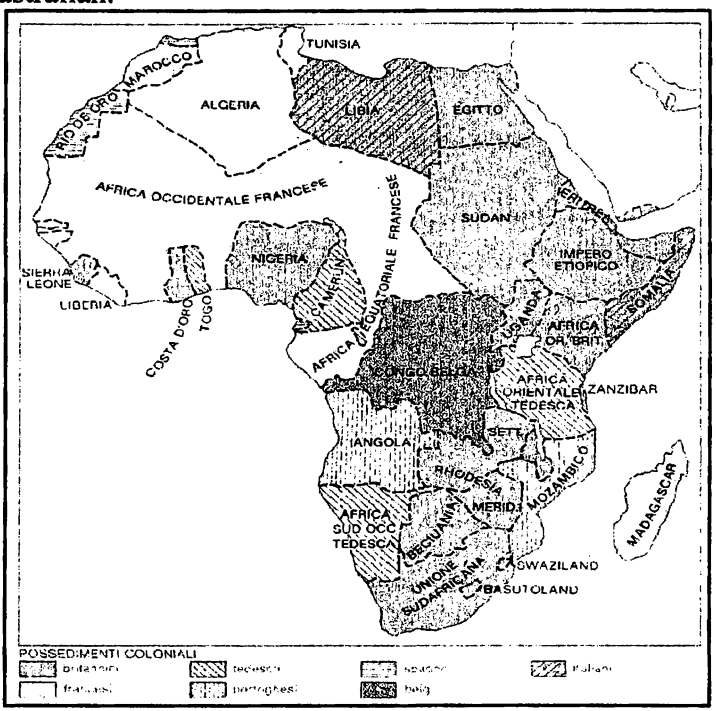

Coloniile africane (1885-1914).

Principalele caracteristici ale naţiunilor şi continentelor, ilustrate sumar, demonstrează o evidentă redimensionare a Lumii spre sfârşitul veacului XIX – începutul secolului XX, modificată, într-o oarecare măsură, de Primul Război Mondial.

* * *

XXI. POLITICA EXTERNĂ A PRINCIPALELOR STATE DE PE GLOB ÎN ETAPA 1871-1914

„Faceţi legi, ca şi cum toţi oamenii ar fi răi; ei se vor strecura sau le vor ocoli. Numai cei de treabă li se supun şi suferă din cauza lor".

Maurice Maeterlinck (1862-1949)

Înaintea marii linişti

Timp de peste patru decenii, 1871-1914, principalele state ale *Lumii* şi-au redefinit *politica externă* în raport de interesele naţionale, conexate, totodată, tendinţelor universale. Au avut loc *repoziţionări* coloniale, **tratatele** anterioare suportă modificări, sunt actualizate contradicţii mai vechi, se derulează noi conflicte militare, iar **harta** *Mapamondului* cunoaşte *mutaţii* ce pregăteau *Războiul cel Mare* (1914-1918).

Având în vedere potenţialul economic după care se fixa, de regulă, *departajarea* succesiunii Statele Unite ale Americii, Germania, Anglia, Franţa, Japonia, devine oportună *cuantificarea* preocupărilor mondiale ale acestora, pornind de la redutabila *panoplie* enunţată.

Ca dovadă, **Statele Unite ale Americii**, aflate, în ierarhia convenită, după 1870, pe *locul întâi*, insistă, pentru politica externă, asupra a *patru mari obiective*. *Primul* dintre acestea a fost *expansiunea* economică, financiară şi politică în zonele Americii Centrale şi Americii de Sud. Aşa, de exemplu, la sfârşitul secolului XIX, au intrat sub influenţa Federaţiei teritoriile Santo Domingo, Honduras, Haiti, Nicaragua. În 1903, statul Panama se subordona, necondiţionat, *Marii Puteri*, care va prelua şi finaliza **Proiectul Canalului Interoceanic**, dintre Atlantic şi Pacific, respectiv, Canalul Panama (18,3 Km. Lungime), propus, iniţial, de Ferdinand, viconte de Lesseps (1805-1894), diplomat şi om de afaceri francez, ce coordonase,

anterior, printr-o Companie Internațională, construcția Canalului de Suez (1859-1869). Început la 5 mai 1904, Canalul Panama va fi parcurs, de primul vas oceanic, în ziua de 15 august 1914. **Tratatul** care prevede concesionarea zonei Panama (143 200 de hectare), către Statele Unite, *a perpetuidad* (*pentru totdeauna*), privind folosirea, ocuparea și controlul asupra viitorului canal, este semnat la 18 noiembrie 1903.

Al doilea obiectiv a devenit dislocarea Spaniei din Filipine, ceea ce s-a conturat prin victoria flotei americane în bătălia navală din Golful Manila (1 mai 1898). Pacea se va încheia prin **Tratatul de la Paris** (10 decembrie 1898). Spania renunța, atunci, la suveranitatea asupra Cubei, fiind cedate Statelor Unite, totodată, insulele Puerto Rico, Guam și Filipine. Madridul a primit, drept recompensație, 20 000 000 de dolari. Insulele Hawaii au fost anexate Federației la 7 iulie 1898. Apoi, Congresul american a adoptat **Amendamentul Platt** (2 martie 1901), instituind protectoratul asupra Cubei, statut funcțional, efectiv, din 1906, până în 1948.

Următorul *obiectiv* avea ca finalitate depășirea avansului Angliei și Franței pentru Extremul Orient, cu deosebire în China. Beneficii se obținuseră, parțial, prin implicarea comercianților și trupelor americane în cel de *Al Doilea Război al Opiului* (octombrie 1856 – octombrie 1860), ori în acțiunile pentru înfrângerea *răscoalei taipinilor* (1850-1864). Deschiderea reprezentanței permanente de la Peking (Pekin, Beijing), în 1860, începutul aplicării doctrinei *porților deschise* (6 septembrie 1899), dar, mai ales, **Protocolul din 1901**, impus Chinei, prioritar, de Statele Unite, împreună cu Anglia, Japonia, Franța, Rusia, Germania, Italia, Austro-Ungaria, prin care aceasta era obligată să plătească, pentru *daunele* aduse străinilor, 450 000 000 de *tali* din argint, demonstrau succesul politicii concurențiale în statul *Marelui Orient*. De asemenea, militari americani au contribuit, în China, la înfrângerea *Răscoalei boxerilor* (1899-1901), declanșată de *Societatea Dreptății și Armoniei* (I-He-Tuan). La

30 noiembrie 1908, un **Acord americano-japonez** stabilea *statu-quo* în Pacific şi păstrarea principiului libertăţilor egale pentru comerţ şi industrie în China.

Cea de *a patra* coordonată a politicii externe americane a fost acordarea de împrumuturi masive, cu dobânzi aferente profitabile, statelor implicate în diverse conflicte militare de pe Glob, evitându-se, pe cât posibil, participarea directă la acţiunile divergente, ceea ce a favorizat *dezvoltarea* şi *conservarea* forţelor strategice necesare Primului Război Mondial (1914-1918).

Devenită imperiu după victoria contra Franţei (1870-1871), **Germania** se consolidează, ca influenţă externă, folosind intens potenţialul economic şi militar propriu, concomitent, însă, cu o diplomaţie activă, bazată, tot mai mult, pe interesele specifice Marilor Puteri. *Sintagma* după care şi-a fixat priorităţile în etapa 1871-1914, era **Drang nach Osten**, respectiv, *Presiunea spre Răsărit.*

Conceptul presupunea extinderea puterii Berlinului, prevalent, asupra tuturor popoarelor de origine germană, dar şi a altor naţiuni, pentru a se demonstra, astfel, autenticitatea teoriei filosofului şi literatului Friedrich Nietzsche (1844-1900), referitor la calităţile superioare ale poporului său, singurul capabil să promoveze *elitele* viguroase, libere, independente de *prejudecăţile* moralei.

Pangermanismul a fost alimentat, mai ales, de acţiunile noului împărat Wilhelm II (1888-1918). Folosind o politică externă agresivă şi expansionistă, se va racorda mai multor contradicţii, culminând cu Primul Război Mondial. Intrat în *dizgraţie*, cancelarul Otto von Bismarck (1815-1898) demisionează la 1890, nu înainte, însă, de a conferi ţării, aşa cum vom vedea, ultimele avantaje ale unei guvernări active, regale sau imperiale.

Berlinul a devenit o adevărată *Rezidenţă continentală* (1/13 iunie - 1/13 iulie 1878), *arbitrând* finalizarea, printr-un Congres Internaţional, a războiului dintre Rusia şi *Înalta*

Poartă, declanşat în 1877. Evenimentul i-a atras un sporit *capital* mondial. Apoi, la 11 octombrie 1878, Germania a încheiat **Acordul cu Austro-Ungaria**, anulându-se prevederile **Tratatului de la Praga** (23 august 1866), survenit în urma *momentului* Sadowa, din Cehia, respectiv înfrângerea habsburgilor opozanţi ai centralizării sub *patronajul* Prusiei.

Următorul *pas diplomatic* (18 iunie 1881) a fost reînnoirea **Alianţei celor trei împăraţi**, ce data, efectiv, din 23 octombrie 1873. Austro-Ungaria, Rusia şi Germania îşi fixau *conduita* neutralităţii în cazul *discordiei* fiecărui semnatar, cu o a patra *Mare Putere*, opozantă militar.

Triunghiularul se va anula, însă, prin semnarea la 20 mai 1882, a **Tratatului de Alianţă** dintre Germania, Austro-Ungaria şi Italia, numite *Puterile Centrale*, formându-se, astfel, *Tripla Alianţă*. Principala prevedere se *integra* neutralităţii *binevoitoare* în condiţiile conflictului armat cu o altă statalitate, exceptând Franţa, respectiv, ajutor militar acordat între semnatari, dacă vreuna dintre cele trei ţări ajungea victima agresiunii, concomitent, a două Mari Puteri. În anul imediat următor, prin **Tratatul secret de alianţă de la Viena** (30 octombrie 1883), România adera la planurile strategice de neutralitate ale acestor imperii.

Asemenea demersuri diplomatice, incluzând, sintetic, *dinamica* deceniilor productive ale noii *polarităţi* europene, au cuprins, iniţial (7 octombrie 1879), **Tratatul secret de alianţă dintre Germania şi Austro-Ungaria**, îndreptat împotriva Rusiei şi a Franţei, urmat la 20 mai 1882, de **Tratatul cu Italia**, amintit mai sus. Gruparea *Tripla Alianţă* devine funcţională, la aceeaşi dată, prin **Tratatul Austro-Ungariei cu Italia**, fapt ce urmărea, *prevalent, izolarea* Franţei, acţiune suprapusă cu *neutralizarea* Londrei.

În perioada 15 noiembrie 1884-26 februarie 1885, se desfăşoară, la Berlin, **Conferinţa Internaţională a Africii**, cu participarea a 14 ţări: Anglia, Austro-Ungaria, Belgia, Danemarca, Franţa, Germania, Italia, Olanda, Portugalia, Rusia, Suedia şi

Norvegia (integrate 1815), Spania, Statele Unite ale Americii, Turcia. S-a adoptat **Actul general**, promovând, ca idei *cardinale*, libertatea completă a comerțului pe *Continentul Negru*, precum și interzicerea activităților care *induceau*, sub orice formă, sclavia.

Documentul are **șapte capitole și 38 de articole**, fiind încheiat la Berlin (26 februarie 1885). Anumite prevederi se referă strict la competența directă a semnatarilor în diversele *teritorialități* adjudecate. Concret, urmărind extinderea puterii coloniale, Germania a ocupat, după *Conferința Africii* de la Berlin, inițial, Togo, Camerun, Africa Germană de Vest, Africa Germană de Est, ulterior, insula Helgoland, înscrise, apoi, în **Acordul cu Anglia** (1 iulie 1890).

Deși nu mai *funcționa* colaborarea cu *Cancelarul de Fier*, împăratul Wilhelm II a continuat, după 1890, *politica presiunii externe*, mai ales în zona Pacificului, ori a Extremului Orient. Astfel, aproximativ 200 de insule din Melanezia formau *Arhipelagul Bismarck*, apoi, în 1897, erau ocupate, de la China, peninsulele Sandun și Kiao-Ceau, iar în 1900, insulele Samoa de Vest, Samoa de Nord, Noua Guinee.

Germania a participat, împreună cu alte state ale *Lumii*, la înfrângerea, în 1900-1901, a *Răscoalei boxerilor* din China, obținând importante beneficii, inclusiv despăgubiri *pecuniare*. Asemenea extensii africane și asiatice au adus Berlinul în *conflict de interese*, mai ales, cu Londra.

Totodată, prin *crizele marocane*, din 1905-1906 și 1911, Germania a *inflamat* relațiile internaționale, ce puteau provoca un război cu Franța. La 31 martie 1905, împăratul Wilhelm II a realizat o vizită în orașul Tanger (Tanja), *sfidând*, astfel, administrația *Hexagonului* în această zonă africană. Ulterior (1 iulie 1911), *canoniera* germană *Panther* intra în *rada* portului Agadir, noua dispută fiind prelungită până în noiembrie 1911.

Situația se va *detensiona*, apoi, prin acordurile franco-german și franco-spaniol (7 noiembrie 1911), recunoscându-se

protectoratul Parisului asupra Marocului, care a cedat Berlinului, în schimb, o parte din Congo Francez. Precizăm faptul că, *prima criză marocană* (31 martie 1905-7 aprilie 1906), se finalizase prin **Conferința internațională de la Algesiras** (15 ianuarie-7 aprilie 1906), favorabilă Parisului. Acesta *conciliase*, anterior, cu Madridul. Ambele situații amintite au avut, ca suport, mișcările *antisultanale* din Maroc, dar, mai ales, interesele comerciale speciale şi discordante, din partea Germaniei, Franței sau Spaniei.

Multiple determinări, interne ori externe, vor transforma Imperiul German Modern, considerat *Al Doilea Reich*, ca succesiune față de cel din 962, datorat lui Otto I (936-973), într-una dintre cele mai aprige forțe europene de la începutul secolului XX, interesată de supremație internațională prin intermediul acțiunilor militare *nedisimulate*, inițiate şi desfăşurate pe timpul Primului Război Mondial.

Cea de a treia Mare Putere a *Mapamondului* era considerată, la interferența veacurilor XIX-XX, **Regatul Britanic**, având în administrare teritorială continentală, pe lângă Anglia propriu-zis, inițial, structurile medievale Irlanda (1155), Scoția (1175), Țara Galilor (1536), iar *peste mări*, un întins *Imperiu Colonial*. Londra s-a confruntat, în anii 1877-1914, cu mai multe *valuri* ale opoziției autohtone irlandeze, purtând *pecetea* liniei pașnice a *Ligii agrariene*, dar şi a liderului naționalist Charles Parnell (1846-1891), de orientare liberală moderată.

La 25 mai 1914, Camera Comunelor a adoptat, sub presiunea separatiştilor, **Actul cu privire la autonomia Irlandei**, numit şi **bill William Gladstone**, invocându-se numele fostului prim-ministru (1892-1894), care îl inițiase. Momentul îi va permite Angliei să se concentreze asupra unor componente cardinale din politica sa externă*.

* După Primul Război Mondial, la 6 decembrie 1921, **Acordul de la Londra** conferea Irlandei calitatea de *dominion* englez, cu excepția a şase comitate, din Irlanda de Nord, care au dorit să rămână în componența Marii

Astfel, în etapa amintită, Marea Britanie a rămas, după cum s-a precizat anterior, cel mai important factor comercial de pe Glob, controlând, ca structură *metropolitană*, întinse teritorii, iar exportul de capital, pe diverse coordonate geografice, era livrat, preponderent, de băncile londoneze. De aceea, Anglia a urmărit două obiective: obținerea anumitor *debuşee* pentru materii prime sau piețe de desfacere, respectiv, extinderea şi mai buna organizare a Imperiului.

Ca spațialitate, inițiativa britanică este prezentă, în sens strict colonial, pe trei continente, Africa, Asia, America. Din 1882, Anglia începe *ofensiva* în sudul Mării Mediterane, ocupând Egiptul. Va determina, apoi, în 1884, convocarea *Conferinței Coloniale de la Berlin*, numită, în istorie, aşadar, *Conferința Africii*. Deşi au participat cele 14 state, amintite anterior, *decizionale* erau numai Anglia, Franța, Germania, Belgia. În urma reuniunii, Londra ocupă Uganda (1890), Kenya (1890), Zanzibar (1890), Rhodezia (1891), Nigeria (1900), Ghana (1900), preluând, astfel, *Coasta de Aur* a Africii. Datorită acestor adjudecări, Marea Britanie a intrat în conflict diplomatic cu Franța şi Germania.

Încă de pe timpul *Conferinței de la Berlin*, începută prin preparativele din 25 noiembrie 1884, finalizată la semnarea documentelor (26 februarie 1885), s-au văzut, mai ales, divergențele anglo-franceze, în sensul intereselor pentru *Continentul Negru*. Bunăoară, la 19 septembrie 1898, se va *consuma*, în mod deschis şi brutal, incidentul de la Fashoda (astăzi, oraşul Kodak, Sudan), tendințele coloniale rivalizându-se, geografic, pentru Nilul Superior. *Nodul gordian* a fost, Sudanul actual, pe care îl va obține, printr-un compromis, în 1898, tot Anglia. Anterior, la 1 iulie 1890, se încheiase

Britanii. Noua *țară* sudică se numea, atunci, *Statul Liber Irlanda*. Ulterior, la 29 decembrie 1937, Irlanda (de Sud) devenea *Statul Suveran Eire*, având **Constituție** proprie, recunoscut de *Coroana Engleză*, în 1945, ca membru al Comunității Britanice de Națiuni (*Commonwealth*). În 1949, Irlanda (de Sud) își proclamă independența.

Acordul anglo-german, amintit mai sus, care delimita, geografic şi economic, posesiunile lor afro-asiatice, atât de *atractive* ca resurse naturale şi investiţionale.

Între 1899-1902, are loc războiul Angliei cu aşezările *burilor*. Pacea, favorabilă Londrei, se va încheia la Pretoria. Conducătorul autohtonilor era, de fapt, tot un european, naturalizat în sudul Africii, Paulus Krüger (1825-1904), preşedinte al Republicii Transvaal (1883-1902). Victorioasă, Marea Britanie, ocupă Transvaal şi Orange.

Pentru zonele asiatice, Anglia instituie administraţie proprie, succesiv, în Belucistan, Malacca, Birmania, Afghanistan, în ultimul teritoriu, Londra instituind un *protectorat*, rămas valabil până la mijlocul secolului XX. În 1878, organizează o importantă bază militară pe teritoriul portului chinez Weihaivei, ca o prelungire a urmărilor *conflictelor opiului* (1840-1842; 1856-1860), la care participaseră şi alte state europene occidentale, împreună cu mai multe nave americane.

Un mare succes în politica externă britanică rămâne preluarea, în 1874-1875, a *Canalului de Suez*, dintre Marea Mediterană şi Marea Roşie, construit sub patronajul Franţei (1859-1869). Reamintim faptul că, atunci, *khedivul* Egiptului, Ismail (1863-1879), a vândut acţiunile sale (44% din capital) Angliei, care va surclasa Parisul. Londra devenea, practic, *principalul controlor* al traseului naval amintit. Apoi, prin deciziile *Congresului de la Berlin* (1/13 iunie – 1/13 iulie 1878), Anglia, deşi nu a participat la *Războiul ruso-turc* (1877-1878), a obţinut acordul internaţional pentru a ocupa insula Cipru, transformată într-o importantă bază strategică euro-asiatică. Ultimele două succese, *permisive* din partea Turciei, stăpână a Egiptului şi a Ciprului, i-au creeat Angliei o poziţie privilegiată în perimetrul mediteranean.

Din a doua jumătate a secolului XIX, *sistemul colonial britanic* cunoaşte anumite modificări. Astfel, în 1867, Canada devine *dominion autonom*, având, în perspectivă, prim-ministru,

preşedinte de stat fiind, însă, monarhul londonez, iar Australia se transformă în *federaţie* (1901), ulterior extinzându-şi autonomia. Începând cu 1910, Colonia Capului Verde, Orange şi Transvaal formează, împreună, Uniunea Sud-Africană, beneficiind de o mai mare detaşare faţă de Anglia. *Coroana* aplică, în *compartimentul* colonial, o politică mult mai *suplă*, urmărind menţinerea vastului său Imperiu dinastic. Se amplifică, însă, competiţia Marii Britanii cu Germania, ori cu Statele Unite ale Americii, atât în planul potenţialului economic intern, dar şi internaţional.

Cel mai important *segment* din politica externă a regatului devine, totuşi, participarea la constituirea *Triplei Înţelegeri* (*Antanta*). După **Alianţa franco-rusă**, din 1893, se remarcă apropierea Angliei de Franţa, constituind, în 1904, **Antanta Cordială**. Este extinsă, în 1907, prin **Alianţa cu Imperiul Ţarist**. Aşadar, Marea Britanie depăşeşte, diplomatic, contradicţiile cu *Hexagonul*, din perspectiva participării, prezumtiv benefice, la Primul Război Mondial.

Politica externă a **Franţei** se va afla în conexiune directă cu acţiunile plurivalente interne. Astfel, continuă să fie consolidată economia, extinzându-se, constant, propriul imperiu colonial. În acelaşi timp, Parisul încearcă alianţe militare, vizând o eventuală confruntare cu Germania, pentru redobândirea teritoriilor pierdute la 10 mai 1871, prin **Pacea de la Frankfurt pe Main**, Alsacia şi Lorena de Est. Totodată, se implică în acţiuni intercontinentale. Ca dovadă, în 1881, Franţa anexează Tunisia şi continuă războiul cu Indochina. Până în 1900, cucereşte Sahara, transformă Madagascarul în colonie şi ocupă Marocul. De aceea, pentru zonele afro-asiatice, Franţa se plasează pe locul doi, după Anglia, în sens teritorial, intrând deseori în conflict colonial cu Germania, aşa cum a fost *crizele marocane*, amintite anterior.

Treptat, Franţa devine principalul *pol diplomatic* al Europei, contrar Berlinului. Acţiunile sale capătă consistenţă cu deosebire după 1890, când Otto von Bismarck a fost

înlăturat de la conducerea *Lumii prusiene*. După momentul invocat, noua politică externă a Imperiului German se dovedea mult mai insistentă, dar şi virulentă, comparativ cu deceniile precedente. Ca replică, Franța inițiază **Antanta** sau **Tripla Înțelegere**. La 1893, Parisul realizează **Alianța cu Imperiul Țarist**, dublată de **Convenția militară**. Apoi, în 1904, se constituie **Antanta Cordială**, prin **tratativele** purtate cu Anglia, devenite, ulterior, *coloana vertebrală* a **Antantei Europene**. De asemenea, a mediat, în 1907, **Alianța Angliei cu Imperiul Țarist**. Se forma, astfel, una dintre importantele structuri continentale ce va participa la Primul Război Mondial, obținând, în 1918, victoria finală.

În ierarhia mondială, **Japonia** se plasa, ca potențial economic, fapt deja enunțat, pe locul *cinci*, aspect *rezonat*, pentru etapa 1870-1914, inclusiv prin politica externă. Conceptul împăratului reformator, Mutshuhito (1867-1912), cunoscut sub numele *Mikado Meiji*, induce timpul când s-au înființat marile carteluri şi monopoluri industriale *Mitsui*, *Mitsubishi*, *Yasuda*, *Sumitomo*.

Sursele industrializării naționale deveneau, mai ales, împrumuturile externe. Unul dintre acestea a fost din Anglia (1870) totalizând 913 000 de lire sterline, contractat pentru a construi calea ferată Tokyo-Yokohama. A urmat un al doilea împrumut, preluat, în 1873, tot de la britanici, 2 400 000 de lire sterline, sumă folosită pentru plata datoriilor anterioare şi dezvoltarea industriei, pe suportul materiilor prime autohtone, ori a celor aduse din statele apropiate.

Dorința unei competiții externe a *traversat*, în Japonia, eforturile făcute pentru a edifica *pozițiile strategice*, cum erau forțele navale, bazele militare, unitățile metalurgice. A fost reorganizată armata, s-au *turnat* primele tunuri (1844), celebrele *Mito*, iar *clanul* Hizen reuşeşte să construiască, în 1852, primele mari furnale, necesare siderurgiei. În asemenea activități, diverse personalități nipone devin acționari, special pentru turnătoriile de oțel şi fontă (1856), *aferente* structurilor

militare. Se organizează marile şantiere navale (1850-1860), amplasate în zonele Sastuma, Saga, Choshu. Tot prin intermediul politicii externe economice, apare şi industria uşoară, mai importantă fiind filatura de mătase de la Maebashi (1872). Cu timpul, finanţarea industrială se va face folosind, prioritar, moneda naţională (*yenul*).

În agricultură, după experienţa occidentală importată, *acrul* de pământ devine suportul fiecărei familii din mediul sătesc. Restanţele la impozitele în bani se plăteau direct prin cedarea pământului, formându-se *proletarii rurali*, deveniţi apoi, muncitori industriali, dar şi marile ferme agricole.

Un aspect interesant al *penetrării* nipone spre universalitate îl constituia dorinţa cunoaşterii specificităţilor statale prin intermediul intelectualilor vremii, cel mai mare analist al vieţii japoneze, în etapa respectivă, este considerat Herbert Norman, de origine germană. Acesta prezintă numeroase dovezi referitoare la modernizarea Japoniei, spre sfârşitul secolului XIX-începutul secolului XX, folosindu-se atât valorificarea resurselor interne, dar, mai ales, beneficiind de facilităţile împrumuturilor externe. Amintim, de exemplu, relatările autorului nominalizat despre marile *uniuni monopoliste*, sau cele referitoare la companiile numite, generic, *zaibatsu*, care unificau industria cu finanţele, ceea ce favoriza implicarea în concurenţa externă. Superioritatea Japoniei, pentru Extremul Orient, s-a văzut şi în timpul confruntărilor militare ale vremii, când economia modernă se dovedea un suport redutabil al victoriilor naţiunii pe câmpurile de luptă.

Iniţial, *Mikado Meiji* va conduce statul cu ajutorul Senatului, convocat între 1875-1889, dar şi al Consiliului de Stat Secret (*Daijokan*), înfiinţat în 1888. Din 1881, *Ţara Soarelui Răsare* promovează *pluripartidismul*, concretizat prin organizarea Partidului Liberal (Jiyuto) şi a Partidului Conservator, ambele având *doctrine conciliante*, asemănătoare unor concepte continentale pacifiste.

Ca particularitate a politici externe nipone este şi

preluarea experienței constituționale de la alte națiuni. Astfel, prima **Lege fundamentală** japoneză, adoptată la 11 februarie 1889, apoi, Parlamentul bicameral, numit *Dietă*, sunt inspirate de Europa Occidentală, mai ales după modelele Germaniei, Franței, Belgiei, Marii Britanii. Bunăoară, juristul german Rudolf von Gneist, gânditorul englez Herbert Spencer (1820-1903), politicianul austriac Lorenz von Stein, juristul german Karl Friderich Herman Roessler, profesor de drept la *Tokyo Imperial University* (1876), au *livrat* societății civile japoneze numeroase sugestii privind construcția instituțională internă, reflectată în poziționarea universală.

Japonia nu a devenit colonie a Marilor Puteri occidentale, dar, la rândul său, a urmărit să-şi extindă sferele de influență economică, politică, militară, în esență, spațiul geografic pentru a realiza ceea ce numim *comerțul activ*. Având, ca pretext, arealul coreean, Japonia a atacat China, iar în urma luptelor din iulie 1894-aprilie 1895, devenind învingătoare, obține reparații de război însumând, aproximativ, 36 000 000 de lire sterline aur, adăugându-se teritoriile Formosa (astăzi, Taiwan) şi Pescadore. Prin **Tratatul de pace de la Shimonoseki**, din 17 aprilie 1895, se consemnează, totodată, *protectoratul* asupra Coreei. Japonia ajungea *diriguitorul* cert al Orientului Îndepărtat, singurul stăpân privind impunerea *ritmurilor* din această zonă.

În 1902, a încheiat **Alianța cu Marea Britanie**, suport al războiului cu Imperiul Țarist, declanşat în 1904 şi câştigat în 1905. Japonia a intrat, astfel, într-o perioadă de consolidare internă şi externă, iar după ce anexează Coreea (1910), se pregăteşte, treptat, pentru Primul Război Mondial.

Cele mai interesante detalii, privind asemenea caracteristici, le oferă autorul Yanagida Kunio, prin opera **Maniere şi obiceiuri japoneze în epoca Meiji**. Totodată, istoricul Menomoto Arashawa ne atrage atenția asupra următoarelor aspecte: *„Japonia a fost în realitate o națiune, până acum frecvent şi teribil de neînțeleasă de cei mai mulți*

dintre străini, care obişnuiau să o prezinte doar ca pe o ţară misterioasă şi stranie, situată într-o regiune obscură dintr-o zonă îndepărtată a Pacificului, undeva aproape de China continentală." Este o invitaţie discretă, adresată locuitorilor de pe *Mapamond*, pentru a cunoaşte, în esenţă, tradiţia şi contemporaneitatea niponă.

Deşi aflat, ca entitate *intercontinentală*, în afara grupului *celor cinci* puteri economice, amintite anterior, **Imperiul Ţarist** a fost, până în 1914, implicat în mai multe *direcţionări* ale politicii externe mondiale. *Prima dintre acestea* se referă la refacerea influenţei în Balcani, diminuată, după *Războiul Crimeii* (1853-1856), prin **Tratatul de la Paris**, semnat la 30 martie 1856. Ca urmare, în etapa 24 aprilie 1877-31 ianuarie 1878, pretextând *statutul* creştinilor ortodocşi din spaţiile *danubiene*, a declanşat un nou conflict militar cu Turcia Sultanală, câştigat de armata rusă, datorită inclusiv jertfei şi motivaţiei ostaşilor români.

Prin acţiunile diplomatice ulterioare, respectiv, **Tratatul bilateral de pace ruso-turc de la San-Stefano**, astăzi, Yeşilkoy, Turcia (3 martie 1878) şi Congresul internaţional de la Berlin (1/13 iunie-1/13 iulie 1878), sunt modificate, în defavoarea Imperiului Otoman, raporturile acestuia cu Serbia, Muntenegru, România (independente), precum şi cu Bulgaria, iar Imperiul Ţarist a reocupat, printre altele, Basarabia de Sud. Congresul amintit a constituit ultima *reuniune* a *concertului celor şapte puteri garante europene*, care cuprindea inclusiv Rusia. Totodată, zona Balcanilor a devenit obiect al **Acordului ruso-italian**, din 24 octombrie 1909, care se referea, în principal, la menţinerea *statu-quo*.

Cea de a doua direcţie a politicii externe ţariste urmărea creştere puterii în Orientul Îndepărtat, ceea ce a atras, inevitabil, conflictul militar cu Japonia. La 9 februarie 1904, forţele militare nipone au *torpilat* şi distrus trei vase ruseşti acostate în *rada* de la Port Arthur. După un asediu prelungit, fortăreaţa rusă este ocupată (2 ianuarie 1905). Acţiunile au

continuat prin confruntările de la Mukden (6-25 februarie 1905), succesul aparținând tot Japoniei. În zilele de 14-15 mai 1905, luptele navale, purtate la Țuşima, au adus victoria definitivă a flotei nipone, care a reuşit să scufunde 13 nave ruseşti, din cele 20 intrate în *acroşaj*, iar patru au fost capturate.

Pacea ruso-japoneză s-a încheiat în Anglia, la Portsmouth (5 septembrie 1905), fiind defavorabilă Imperiului Țarist. Acesta oferea Japoniei drepturile de arendă asupra Peninsulei Liaodong, cu fortăreața Port Arthur, precum şi a căii ferate din Manciuria de Sud, împreună cu partea *meridională* a insulei Sahalin. Totodată, Coreea intra sub influența Japoniei, fapt recunoscut, oficial, de Rusia. Peste puțin timp, la 4 iulie 1910, cele două părți au încheiat **înțelegerea** privind menținerea statutului Manciuriei*.

De asemenea, Imperiul Țarist a fost preocupat, la sfârşitul secolului XIX - începutul secolului XX, de realizarea unor alianțe diplomatice şi militare durabile. Printre acestea, importanță deosebită au avut **Acordul** şi **Convenția militară cu Franța** (27 decembrie 1893). Rusia promitea Parisului ajutor militar în cazul unei agresiuni din partea Germaniei, sau a Italiei, sprijinită de Berlin. Totodată, Franța urma să ajute dinastia Romanovilor atunci când se va contura agresiunea Germaniei, ori a Austro-Ungariei, aliată cu *Al Doilea Reich*.

Documentul a reprezentat un *prim pas* privind constituirea *Triplei Înțelegeri* (*Antanta*). Următorul devine, pentru această grupare europeană, după cum s-a spus, **Acordul anglo-francez**, de la Londra, finalizat la 8 aprilie 1904

* Localitatea **Port Arthur** este tradiționalul oraş **Lüshun**, din Nord-Estul Chinei, port la Marea Galbenă, care a fost închiriat Rusiei, la 27 martie 1898, pentru 25 de ani. Aşezarea **Portsmouth** se află în Anglia, este port la Marea Mânecii, stațiune balneară, centru industrial, naval şi de transport aerian. Un oraş cu aceeaşi denumire se găseşte şi în *Federația Americană*, statul Virginia, pe fluviul Elizabeth.

(*Antanta cordială*), apropiat inclusiv intereselor Rusiei. **Înscrisul** din 1904 reglementa, prin *concesii* reciproce, anumite probleme teritoriale *litigioase* privind, de exemplu, zonele Newfoundland şi Africa Occidentală, Marocul intrând, oficial, sub influenţa administraţiei Parisului.

De aceea, ţarul Nicolae II (1894-1917) a iniţiat, pentru 31 august 1907, **Acordul anglo-rus de la Petersburg**, Rusia şi Marea Britanie înţelegându-se asupra intereselor în Persia, Afghanistan şi Tibet. Evenimentul se dorea cu efecte pozitive pentru **Alianţa anglo-franco-rusă** (*Tripla Înţelegere*, sau *Antanta*), aflată pe aceeaşi *baricadă*, până în 1917, a Primului Război Mondial (1914-1918).

Diplomaţia ţaristă s-a arătat interesată inclusiv de spaţialitatea nordică. Ca dovadă, la 23 aprilie 1908, s-a încheiat **Acordul ruso-germano-suedez**, numit şi **Declaraţia de la Petersburg**, cu privire la menţinerea *statu-quo* în bazinul Mării Baltice, principiu considerat *caduc* la declanşarea, în 1914, a operaţiunilor militare europene.

Politica externă a **Imperiului Austro-Ungar**, constituit, la 17 februarie 1867, de Franz Joseph (1848-1916), a fost, în esenţă, *prelungirea* noului său statut intern. *Dualismul Austro-Ungar* conferă, iniţial, posibilitatea diminuării, într-o oarecare măsură, a luptelor de eliberare naţională, cel puţin în spaţiul Europei Centrale. Ungaria redevenea *regat* după 168 de ani (**Pacea de la Karlowitz**, dintre Turcia şi Imperiul Habsburgic, 16 ianuarie 1699, astăzi, Karlovič-Sremski, din Serbia), iar Austria rămânea nucleul puterii. Franz Joseph ocupa funcţiile supreme, rege al Ungariei şi împărat al Vienei, iar trei ministere erau comune (finanţe, armată, externe). Funcţionau două guverne, la Viena şi la Budapesta, precum şi două parlamente. În 1918, imperiul s-a prăbuşit, statele de bază ajungând republici.

Conflictul Austriei cu Germania, privind supremaţia teritoriului continental, a fost defavorabil pentru Viena, învinsă, aşa cum s-a precizat anterior, în 1866, la Sadowa (Cehia). Sporurile economice din Boemia, Transilvania, sudul

Ungariei şi Slovacia nu aduc, totuşi, prioritatea industrială, menţinându-se, pentru *Imperiul Dualist*, prevalenţa agriculturii. În 1906, împăratul Franz Joseph a determinat Ungaria să prelungească *dualismul* încă pe zece ani, pentru a putea să *submineze* ideea unui *Imperiu Trialist*, susţinută, în forurile oficiale, de slavii din Cehia, Slovacia, Polonia, Serbia. De precizat aspectul că, spaţiile nordice ale Italiei nu se mai aflau sub *patronajul* Vienei, acestea acceptând unirea definitivă cu monarhia Sardiniei (Piemont) care, începând cu deceniul 1860-1870, domina întreaga Peninsulă.

Pe plan extern, la 1879, Austro-Ungaria realizează **Alianţa cu Germania**, iar în 1882, **Alianţa cu Italia**, formând, împreună, *Puterile Centrale*. În 1883, s-a semnat, la Viena, aderarea României la această grupare, printr-un **Tratat secret**, ce nu va funcţiona, însă, pe timpul preparativelor pentru declanşarea primei conflagraţii mondiale.

În ziua de 6 octombrie 1908, Austro-Ungaria anexează Bosnia şi Herţegovina (*Criza bosniacă*), administrate din 1878, iar ampla răscoală a slavilor de la Praga era contracarată prin intervenţia armatei vieneze. Datorită acestor aspecte, Imperiul Austro-Ungar era considerat, în aprecierile unor analişti, la sfârşitul secolului XIX – începutul secolului XX, *cel mai dens spaţiu multinaţional din Europa*, având tendinţe vizibile de restructurare, ceea ce se va confirma prin *Războiul cel Mare*.

Anul 1871 a adus, aşadar, desăvârşirea unităţii naţionale a **Italiei**. Totuşi, în plan european, evoluţia economică nu era suficient de vizibilă, cu deosebire din lipsa *capitalizării*. Cele mai multe venituri din Peninsulă, anterioare unificării, fuseseră preluate de Austria şi Franţa, iar *Casa regală* italiană era confruntată cu statutul unei comunităţi europene sărace. O anumită pondere avea agricultura, devenită importantă pentru industria alimentară, cantităţi comparabile cu alte ţări fiind obţinute pe Valea Padului. În 1898, Italia pătrunde pe piaţa externă cu cereale, bumbac, citrice, legume. Zonele Sicilia şi Calabria, deşi mult rămase în urmă, devin mici

baze comerciale. Industria începe, treptat, să absoarbă, de la sate, *braţe de muncă*. Mulţi italieni emigrează, însă, în Franţa, Tunisia, Statele Unite ale Americii. După 1900, se dezvoltă reţeaua unităţilor ce produceau energie electrică, folosind ajutorul apei, la Torino se consolidează industria de automobile şi de armament, iar la Genova, şantierele navale.

Pe plan extern, după 1875, Italia devine putere colonială în Africa de Nord, unde îşi interferează interesele cu Franţa, pentru Tunisia, uneori şi pentru Tripolitania (astăzi, Libia). În 1882, Italia a aderat, prin **Alianţa cu Germania şi Austro-Ungaria**, la *Puterile Centrale*, dar nu va participa la Primul Război Mondial alături de acestea. Ulterior anului 1885, politica Romei se reafirmă în noi spaţii ale Africii, ocupând Eritrea, aflată în nord-estul Ethiopiei (Abisinia), cu deschidere spre Marea Roşie, însumând 124 300 de km². Tot în 1885, urmărea să anexeze şi alte provincii din Abisinia. Va renunţa ca urmare a înfrângerii de la Adna (1896).

Începând cu 1900, Italia se apropie, treptat, de Anglia şi Franţa, cu toate că făcea parte din *Puterile Centrale*. Intrase în conflict cu Austro-Ungaria pentru teritoriul Trentino, aflat la graniţa italo-austriacă (13 000 de km²), dar şi pentru portul Trieste, integrate acum Peninsulei. Anul 1911 aduce, în prim-plan, *conflictul italo-turc*, vizând fosta provincie antică romană Cirenaica, precum şi consolidarea stăpânirii în Tripolitania, ambele constituind, astăzi, Libia, unde Italia se exprimase deja anterior. **Pacea cu Turcia** s-a încheiat la Lausanne (Elveţia), aducând Italiei, pe lângă Tripolitania şi Cirenaica, inclusiv arhipelagul Dodecanez, respectiv, 12 insule greceşti din Marea Egee, folosite, multă vreme, ca *factorii* comerciale de Imperiul Otoman. În preajma Primului Război Mondial, s-a confruntat cu mişcări sociale, organizate, mai ales, la Torino, Milano, Roma, acţiuni contrare participării la conflictele militare. După o perioadă de neutralitate (1914-1915), Italia aderă la gruparea *Antantei*, declarând război Austro-Ungariei. Va deveni ţară învingătoare (1918).

Anumite modificări europene au adus **Războaiele balcanice** (1912-1913). Pentru *prima confruntare* (18 octombrie 1912-30 mai 1913), Serbia, Bulgaria, Grecia, Muntenegru formează *Alianța Balcanică*, având ca obiectiv lupta contra Imperiului Otoman şi, indirect, a Austro-Ungariei, care anexase, din 1908, aşa cum s-a precizat, Bosnia şi Herțegovina administrate după 1878.

Turcia fiind înfrântă de armatele opozante, s-a încheiat **Pacea de la Londra** (20 mai 1913). Noul sultan Mehmed V (1909-1918), acceptă retragerea instituțiilor proprii din teritoriul Traciei Răsăritene, revenit la Bulgaria, iar Macedonia se împarte între aliați. Era legalizată, pe plan european, formarea, ca stat autonom, a Albaniei (28 noiembrie 1912), transformată, ulterior, în regat (1914).

Al Doilea Război Balcanic (29 iunie - 10 august 1913), a fost îndreptat împotriva Bulgariei, care obținuse, prin **Pacea de la Londra**, o serie de avantaje. S-au unit, inițial, Serbia, Grecia, Muntenegru, apoi, Turcia şi România. Bulgaria capitulează, iar **Pacea de la Bucureşti** (10 august 1913), aduce următoarele *corective*: Macedonia este acordată Serbiei; portul Salonic era preluat de Grecia; oraşul Adrianopol trece la Turcia; *Cadrilaterul* (sudul Dobrogei) intră în componența României, înființându-se județele Durostor, având reşedința la Silistra, respectiv, Caliacra, sediul administrativ la Balcic, ambele aflate, acum, la Bulgaria.

Confruntările militare balcanice (1912-1913), reprezintă, în esență, *repetiția generală* pentru Primul Război Mondial (1914-1918). Sunt urmate de **Tratatul de pace turco-bulgar de la Constantinopol** (29 septembrie 1913), prin care, o parte din Tracia Răsăriteană revine, totuşi, Turciei, inclusiv oraşul Adrianopol (astăzi, Edirne), precum şi de **Tratatul de pace greco-turc de la Atena** (14 noiembrie 1913), când Macedonia de Sud, Tracia de Apus şi Epirul au intrat, teritorial, în patrimoniul Greciei.

Prima *conflagrație* mondială aduce, în tabăra *Puterilor*

Centrale, Turcia şi Bulgaria,iar de partea *Antantei,* România, Grecia, Serbia, Muntenegru.

Declarându-se *neutru* în Războiul franco-prusian (1870-1871), **Imperiul Otoman** a suportat, aşa cum s-a accentuat în paginile precedente, rigorile **Tratatului bilateral de pace turco-rus de la San Stefano** (3 martie 1878), completate prin **Hotărârile Congresului de la Berlin**, datate, 1/13 iulie 1878. Totuşi, Turcia a făcut parte, în cea de a doua jumătate a secolului XIX, din *Grupul celor şapte puteri garante ale Europei*, fapt recunoscut, oficial, prin **Tratatul de la Paris** (30 martie 1856), prea puţin funcţional, însă, pe timpul iminentei *crize* a redimensionării *alianţelor continentale*, diplomatice şi militare (1879-1907).

În acelaşi timp, rolul dominator al *Înaltei Porţi*, asupra unor teritorii asiatice sau africane, se va diminua, multe provincii obţinând autonomie reală, independenţă absolută, ori un statut special, prevăzut prin **Constituţia tanzimală** din 1876. Aflată multă vreme în *graţiile* Parisului şi ale Coroanei Britanice, *Curtea de la Istanbul* se reorientează, acceptând, prin propria politică externă, la începutul secolului XIX, ofertele *generoase* ale Germaniei şi Austro-Ungariei.

Apropiate obiectivelor ce urmăreau diminuarea, cu precădere, a influenţei Angliei, Italiei şi Rusiei asupra fostelor avantaje sultanale din apropierea Mării Mediterane, Mării Roşii, Mării Caspice şi Mării Negre, dorinţele Turciei *converg* spre **Programul Puterilor Centrale**. Sensuri ale acestora sunt adoptate, de exemplu, prin **Conferinţa Africii**, desfăşurată la Berlin (15 noiembrie 1884-26 februarie 1885) şi **Convenţia Internaţională de la Constantinopol** (29 octombrie 1888), ce garanta neutralitatea Canalului de Suez, ori sunt vehiculate pe timpul *Primului Congres Arab*, întrunit la Paris (18-23 iunie 1913), *nuanţând* idei naţionaliste antiotomane.

De altfel, la 21 aprilie 1879, Turcia recunoscuse ocuparea Bosniei şi Herţegovinei de Austro-Ungaria, mai multe firme germane *concesionează* construirea de căi ferate în

Imperiul Otoman, iar la 8 noiembrie 1913, printr-o **Convenție specială**, se deschide oportunitatea aducerii, la Istanbul, a unei misiuni militare germane. Asemenea exemple susțin *decizia* sultanului Mehmed V (1909-1918), precum și a Marelui Vizir, Mahmud Shevket Paşa, de a ralia Turcia, pentru Primul Război Mondial, *Puterilor Centrale.*

În spațialitatea Europei de Nord, **Suedia** relevă, la sfârșitul secolului XIX – începutul secolului XX, câteva caracteristici demne de semnalat, sugerând importante *conotații* continentale. Regat medieval tradițional, Suedia s-a adaptat sensurilor continentale novatoare.

Încă de la 19 august 1772, regele Gustav III (1771-1792) a dat o lovitură de stat, desființând Consiliul nobiliar, Senatul, Guvernul și Consiliul secret, ultimul creeat de opozanții monarhiei în *Riksdag*. Noua **Constituție**, elaborată personal de suveran, având 57 de articole, a fost aprobată de Parlament la 21 august 1772. Pe baza acestei **Legi fundamentale**, de factură modernă, guvernarea Suediei era un atribut, în egală măsură, pentru rege și *Riksdag* (Dietă, Parlament). În materie legislativă, monarhul avea drept la inițiativă, putea convoca forul suprem al statului, decidea armistițiile și pacea, iar pe plan administrativ, numea în funcții publice, își stabilea colaboratorii, primea rapoarte din provincii, lua alte hotărâri importante, cu excepția declarațiilor de război și a stabilirii impozitelor, ce urmau să obțină *girul* deputaților.

Printre demersurile lui Gustav III amintim: desființarea torturii, libertatea presei, scutirea de obligații financiare a familiilor țărănești ori muncitorești ce aveau minim patru copii, distribuirea gratuită de medicamente, trimiterea unor medici la sate, organizarea *grânarelor* publice, libertatea comerțului cu cereale, arendarea pe termen lung a domeniilor Coroanei, drepturi civile pentru evrei, fundarea *Academiei Suedeze* (1786). A făcut parte din categoria despoților luminați ai Europei secolului XVIII.

În contextul desfășurării Marei Revoluții din Franța și

al războaielor *napoleoniene*, regele Gustav III a fost obligat să abdice şi să părăsească Suedia. Ulterior, în 1809, s-a elaborat o altă **Constituţie** care, cu anumite modificări, este în vigoare şi astăzi. Principiul fundamental devine *separarea* puterilor în stat, concept al *luminiştului* francez Montesquieu (1689-1755), înscris în opera **Spiritul legilor**. Se garantau: libertatea şi siguranţa tuturor cetăţenilor, egalitatea în faţa legilor, dreptul lor natural de a se bucura pentru viaţa cotidiană. Regele Carol XII (1809-1818) deţinea puterea executivă, împreună cu guvernul, iar *Dieta*, puterea legislativă, singura ce avea dreptul să voteze, de acord cu suveranul, impozitele. Exista, totodată, Înalta Curte de Justiţie.

Monarhul, pe baza **Constituţiei** din 1809, folosea nouă consilieri de stat, aleşi prin voinţa sa, care deveneau răspunzători în faţa Parlamentului pentru faptele săvârşite. *Forul legislativ* urma să se întrunească cel puţin la cinci ani, când analiza activitatea Consiliului de Stat şi problemele financiare ale Ţării. De asemenea, în 1809, s-a decis *„egalitatea în drepturi a tuturor cetăţenilor privind ocuparea importantelor funcţii publice"*. Noua **Constituţie** era votată la 6 iunie 1809, recunoscută, ca *Ziua Naţională a Suediei*. Se va aplica din septembrie 1809. Este considerată cea mai înaintată **Lege fundamentală** a statului nordic, racordată *preceptelor* moderne europene şi mondiale. Nu peste mult timp, muzicianul Richard Dybeck (1811-1877) compune cântecul **Du gamla, du fria (Bătrâne, om liber)**, adoptat ca fiind cunoscutul *Imn Naţional* al Suediei.

La începutul secolului XIX, monarhia şi guvernul de la Stockholm susţin *scandinavismul*, cultivând, insistent, ideea unificării cu Norvegia. Ca urmare, datorită prevederilor **Păcii de la Kiel** (14 ianuarie 1814), Danemarca pierde Norvegia, iar la 4 noiembrie 1914, *Storting*-ul (Parlamentul) norvegian este obligat să voteze **Actul regatului**, ce stipula mai multe direcţii comune de acţiune cu Suedia. Documentul, amintit anterior, a rămas valabil până la 7 iunie 1905.

Prin **Actul final al Congresului de la Viena** (9 iunie 1815), Suedia a pierdut mai multe provincii, cum era Pomerania, preluată inițial de Danemarca, împreună cu Insula Rügen, apoi, de Prusia. Aceste clarificări teritorial-administrative au dus, în esență, la stabilitatea întinderii statale, indiferent de ideologia promovată de partidele angajate în lupta pentru putere. În octombrie 1865, are loc modificarea parțială a **Constituției** din 1809, fiind instituit sistemul parlamentar *bicameral* (Camera Superioară și Camera Inferioară), desființându-se *Riksdag*-ul tradițional, structurat pe *patru stări*. Limba suedeză devine obligatorie, în defavoarea celei germane, folosită pe toate treptele conducerii naționale. Se completează, în 1865, **Legea învățământului primar** (1841) și **Codul penal** (1842). Sunt precizate, distinct, atribuțiile celor șapte ministere existente din deceniul patru al secolului XIX.

Pe plan extern, Suedia își menținea, conform **Constituției** din 1865, statutul de *neutralitate*, decis în 1834, rege, Carol XIV Ioan (1818-1844). A fost acceptat ca monarh unic și de Norvegia, unde autoritatea de la Stockholm acționa printr-un guvernator, devenit, ulterior ministru de stat, deseori contestat vehement la Oslo (Christiania). De aceea, se poate spune că administrația suedeză a servit, la începutul secolului XX, îndeplinirea principalelor obiective naționale: reforma armatei; reforma fiscală; *protecționismul* vamal; *pacifismul* zonal. În mare parte, asemenea cerințe erau rezolvate, convenabil, pentru toate categoriile sociale și politice din vremea guvernelor regelui Gustav V (1907-1950).

Înaintea Primului Război Mondial, înalții funcționari de stat au definitivat: **Legea protecției muncii** (1912), aplicată, cu anumite amendamente și astăzi; **Legea asigurărilor populare de bătrânețe** (1913); **Legea construirii de locuințe în mediul rural**; **Legea pentru reducerea emigrației**. De asemenea, Parlamentul a fost organizat pe comisii, obligate să studieze îmbunătățirea conducerii centrale și locale.

Pe timpul *conflagrației* din 1914-1918, Suedia s-a

declarat şi a rămas neutră, iar forţele politice interne au convenit, în cele mai multe ipostaze, o benefică *pace socială*. Regalitatea a avut de preîntâmpinat numeroase greutăţi, în special pentru domeniile aprovizionării cu alimente şi combustibili. La sfârşitul anului 1918, **Constituţia** suedeză din 1809 a primit un nou amendament major, înscriind *votul universal* pentru cetăţenii care aveau 23 de ani. Treptat, s-a conturat *modelul suedez* al *prestaţiilor* interne şi externe, ajuns, edificator, în contemporaneitatea *Mileniului III*. Este comparat, deseori, pe bună dreptate, cu *miracolul japonez*.

Stabilitatea permanentă a Suediei s-a datorat, fundamental, aplicării consecvente a principiului *neutralităţii*. Ultimul conflict militar, decis de forurile de la Stockholm, a fost cel cu Norvegia (28 iulie - 14 august 1814), finalizat cu **Acordul de la Moss**, când s-a convenit **Actul Uniunii** celor două state, amintit mai sus (4 noiembrie 1914). Precizăm faptul că, deseori, în politica seculară europeană, Ţările Nordice s-au exprimat distinct, rămânând *rezervate* faţă de anumite iniţiative. Ca dovadă, începând cu secolul X, când dinastia de Saxonia, prin Otto I (936-973), ulterior, prin Otto III (996-1002), cel ce a încercat, în 998, fără succes, aplicarea proiectului **Renovatio Imperii Romanorum**, sau pe timpul lui Henric II (1002-1024), iniţiator al **Renovatio Regni Francorum**, acţiune de asemenea eşuată, şi ajungem până la *integrarea continentală* contemporană, în special Suedia a *ripostat*, deseori, într-o manieră categorică, proprie statelor cu vădită personalitate naţională.

Cu toate că, în multe zone ale *Mapamondului*, au existat semnificative exprimări diplomatice pozitive, favorabile, ca spirit universal, păcii şi consensului intercontinental, totuşi, în 1914, va izbucni *Războiul cel Mare*.

* * *

XXII. REDEFINIREA IDENTITĂȚII COMUNITĂȚILOR DEPENDENTE ÎN TEMPORALITATEA MODERNĂ

„Mărginit prin natura sa, infinit în dorințe, Omul este un zeu căzut care-și amintește de Cer".

Alphonse de Lamartine (1790-1868)

Meditații poetice

Spre sfârșitul Evului Mediu continental, mai multe state din *Lumea Veche* au inițiat, prin diferite modalități, extensii asupra unor teritorii din Europa sau Asia, ori de pe alte coordonate geografice. În acest mod s-au constituit *imperiile multietnice*, *sistemele coloniale*, *statele bicefale*, variatele structuri divergente, care vor determina, în perioada modernă, numeroase și permanente acțiuni privind redefinirea statutului comunităților dependente.

Primele exprimări de asemenea natură au venit. din partea puterilor *navale* Anglia, Franța, Olanda, Spania, Portugalia, iar acțiunile *terestre* ale Turciei, Rusiei, Austriei au completat *tabloul sinoptic* al cuceritorilor, *performanțele* acestora fiind urmate, după cum era de așteptat, prin *replica* imediată, ori *tardivă*, a neamurilor intrate în modernitate fără o clarificare precisă a identității proprii.

Așa, de exemplu, în debutul veacului XVII, Marea Britanie, după constituirea *Uniunii insulare* (Anglia, Irlanda, Scoția, Țara Galilor), începe *ofensiva transatlantică*, formând, până spre mijlocul secolului XVIII, mai multe colonii puternice pe *Coasta de Est* a **Americii de Nord**. Dintre acestea, 13 vor declanșa, efectiv, în 1775, *Războiul de independență* prelungit până la 3 septembrie 1783, când *Casa Regală* de la Londra a acceptat, la Versailles, noua *fizionomie* americană.

Așadar, Massachussetts, Rhode Island, New Hampshire, Connecticut, Virginia, Georgia, Carolina de Nord,

Carolina de Sud, Maryland, New York, New Jersey, Delaware, Pennsylvania s-au răzvrătit împotriva *metropolei*, demonstrând, încă din debutul modernității, că inițiativa eliberării naționale poate dobândi, prin victorie, sensuri istorice majore, cu multiple beneficii ulterioare.

Concomitent cu *drumul naval occidental*, monarhia engleză a încurajat, constant, acțiunile coloniale din **Extremul Orient**, acceptând, pentru început, înființarea *Companiei Comerciale a Indiilor de Est* (1600), ale căror atribute vor fi preluate, ulterior, de *Casa Regală*. Concluziv, experiența londoneză, în materie colonială la *antipozi*, pentru **India**, a dovedit că *forța economică și militară impunea regula* secolului XVIII, atât asupra brahmanilor, budiștilor și musulmanilor din *Imperiul Marilor Moguli* (1526-1857), cât și împotriva coloniștilor portughezi, olandezi, francezi care *citiseră*, anterior, câte ceva din tradiționalitatea peninsulară.

Atitudinile potrivnice ale principatelor Gujarat, Madras, Kanpur, Nagpur, Agra, Bombay sau Delhi erau insuficient *coagulate*, comparativ cu inițiativele din coloniile americane. De aceea, *răscoala șipailor*, 1857-1859, contracarată de forțele britanice, prezentată anterior, nu va conduce la redefinirea identității statale naționale a Indiei. Totuși, dincolo de *pasivism*, promovat uneori insistent de instituțiile religioase, noile organizații politice indiene, grupate, începând cu 1885, în *Partidul Congresul Național*, au conturat *climatul* oportun confruntărilor *doctrinare*, uneori militare, dintre *activismul* autohton și menținerea, prin reforme, a sistemului colonial englez. Liderii Balgangadhar Tilak (1856-1920), adept al *folosirii forței* (1907) pentru obținerea, prin revoluție, a independenței, respectiv, Mohandas Karamchand Gandhi (1869-1947), cunoscut sub numele de *Mahatma* (*Suflet Mare*), conducător al *Partidului Congresul Național* (1919-1947), susținător al *rezistenței pasive* și al *nesupunerii civice* naționale, s-au confruntat, prevalent, în plan *ideatic*, dar nu *fundamentalist* antibritanic.

Tot în India s-a remarcat scriitorul şi filosoful Rabindranath Tagore (1861-1914), care a folosit, în creaţiile sale, atât limba bengaleză, dar şi limba engleză, promovând umanismul, comuniunea cu natura, sentimentul prieteniei, bucuria vieţii, obţinând, în 1913, *Premiul Nobel.*

După ce este declarată *dominion* (1858), apoi divizată în Uniunea Indiană şi Pakistan (1947), se acceptă independenţa Indiei (1948), urmată de proclamarea Republicii (1950). Pakistanul islamic va adopta aceeaşi formă de stat în 1956.

Anglia a *exersat*, evitând, mişcarea virulentă de eliberare naţională, şi alte modalităţi coloniale. Bunăoară, **Canada**, preluată de la Franţa în urma *Războiului de 7 ani* (1756-1763), după stăpânirea de aproape un secol, va cunoaşte reforme liberale europene, iar în 1867, primeşte calitatea de *dominion britanic*, formă de stat păstrată şi astăzi. Toate *dominioanele* au **constituţii**, guverne şi parlamente, subordonându-se, *moral*, Coroanei britanice.

Descoperită de navigatorii portughezi în veacul XVI, *explorată* de olandezi mai ales în 1606, **Australia** este ocupată prin acţiunile armatei engleze şi transformată în colonie (secolul XVIII). Cele şase entităţi distincte (New South Wales, Victoria, Queensland, Australia de Vest, Australia de Sud, Tasmania), s-au unit, în 1901, formând Federaţia, *Commonwealth of Australia*, având statut de *dominion* în cadrul regalităţii londoneze, reprezentată, la Camberra, de un guvernator general. *Modelul britanic*, în sensul *gestionării* dominioanelor, a supravieţuit modernismului, reprezentând o alternativă *productivă* comparativ cu *agrementarea* tendinţelor separatiste ale structurilor politice din fostele mari colonii. De aceea, concreteţea **programelor** pentru definirea autonomiei sau independenţei teritoriale, de sub *tutela* engleză, relevă o *panoplie* dintre cele mai elocvente.

Ca dovadă, **Irlanda**, având Capitala în oraşul Dublin, considerată, aşa cum s-a scris anterior, ca aparţinând Angliei încă din 1155, devenită colonie la 1650, integrată oficial, prin

Actul de Uniune (1801) Regatului Marii Britanii şi Irlandei, va *promova*, totuşi, mişcarea *naţionalistă*, inclusiv prin intermediul *guerilei* (acţiuni ale partizanilor), în scopul anulării dependenţei. După mai multe *altercaţii*, ampla demonstraţie din 1867, iniţiată de *feniani*, ori cea din 1916, organizată de *militanţii* rebeli ai Partidului *Sinn Fein*, înfiinţat în 1905, au determinat acordarea, pentru început, a statutului de *dominion* (6 decembrie 1921), cu excepţia a şase comitate nordice, care au acceptat apartenenţa totală la Marea Britanie. În 1937, Irlanda (de Sud) se va proclama stat de sine stătător, luând denumirea de *Eire*, ce amintea vechea comunitate *galică*, iar în 1949, îşi dobândeşte adevărata independenţă.

Asemenea exemple se întâlnesc şi în coloniile britanice africane, ori din Asia de Sud-Est, multe dintre acestea obţinând un statut superior, după cel de *Al Doilea Război Mondial* (1939-1945), când mişcările de eliberare naţională au *prevalat* în faţa intereselor contradictorii ale Marilor Puteri.

De-a lungul deceniilor, Londra acceptă *nuanţarea practicismului colonial*, cu orientare modernă din: **Noua Zeelandă** (cucerită de Anglia în 1840, războaiele *maorilor*, 1843-1871, dominion, 1931); **Birmania** (stăpânită de Anglia prin războaiele anilor 1824, 1852, 1855, integrată, până în 1937, Indiei britanice); **Malaysia** (ocupată total la sfârşitul secolului XVIII, unită, în 1826, sub numele de *Straits Settlements*, cu Singapore, Penang, Malacca, proprietate a Coroanei din 1867, protectorat la 1909, independentă, de sub Japonia, în 1957); **Singapore** (posesiune a *Companiei Indiilor de Est* din 1819, colonie regală 1867, republică independentă la 1965, integrată în *Commonwealth*); **Thailanda**, numită, deseori, *Siam*, cu influenţe coloniale multinaţionale (Anglia, 1826; Statele Unite ale Americii, 1833; Franţa, 1856), independentă din 1947. Dinamici asemănătoare în **Iran**, **Irak**, **Africa de Sud** (*Ţara Burilor*), având, ca motivaţie, *detensionarea* conflictelor dintre autohtonii tradiţionali şi

alogenii europeni*.

Dacă în America de Nord, Africa, Extremul Orient, acțiunile naționale sistemice presupuneau anularea dependenței față de Anglia, Franța, Olanda, iar în ultima parte a secolului XIX, de sub presiunea Germaniei și a Statelor Unite, în America de Sud și Centrală asemenea inițiative urmăreau, prioritar, *dislocarea* puterii Spaniei și a Portugaliei.

Așa, de exemplu, prin veacul XVI, **Argentina** de astăzi a cunoscut *virtutea conchistadorilor* iberici, care au format *viceregatul* La Plata. Revoltele locale, declanșate de colonișți împotriva metropolei, s-au *acutizat* începând cu 1810, iar inițierea Provinciilor Unite a constituit factorul *decisiv* pentru proclamarea independenței în 1816. Noul stat a devenit, din 1826, Republica de Argentina.

Spaniolii au cucerit, tot în secolul XVI, actualul teritoriu al **Boliviei**, împotriva acestora conturându-se, mai ales în anii 1780-1781, opoziția națională consolidată a noilor generații etnice, organizată după *modelul peruan*, sub impulsul lui José Gabriel Condorcanqui, considerat Tupac-Amaru II (1742-1781), sau *Ultimul Inca*. Rămâne unul dintre urmașii primilor răsculați ai amerindienilor (1570-1571), conduși de Tupac-Amaru I (1544-1571).

Independența Boliviei, stat creeat în Peru de Sus (1825), se va obține în urma războiului de eliberare condus de generalul Simon Bolivar (1783-1830), lider recunoscut și *strateg* al **programelor** naționale, politice și militare continentale, din etapa 1810-1826, purtate împotriva

* **Indonezia** era, în veacul XVI, colonie olandeză, situație menținută până pe timpul celui de Al Doilea Război Mondial, când Japonia ocupă mai multe spații din Asia de Sud-Est. Obține independența în 1945, iar teritoriul numit **Irianul de Vest** s-a eliberat, de sub *regatul batav*, în 1963. **Cmbodgea**, semicolonie a Franței în secolul XIX, *protectorat* al Parisului prin **Acordurile** din 1863 și 1884, inclusă, la 1887, în *Uniunea Vamală Indochineză*, preluată, temporar, de Japonia, primește independență postbelică. **Laos**, ocupat de Franța din 1893, este transformat în *protectorat*, apoi ocupație temporară a Japoniei, stat independent din 1945.

spaniolilor. În urma victoriilor, ajunge preşedinte al *Republicii Federative Marea Columbie* (1819-1830). Aşadar, numele de Bolivia este un *eponim* preluat de la eroul naţional sud-american al secolului XIX.

La rândul lor, portughezii au *supralicitat*, prin diferite modalităţi specifice veacului XVI, actuala **Brazilie**, una dintre marile teritorialităţi ale Lumii, însumând 8 511 956 km^2. Mişcările contra metropolei, *angajate* de combatanţii secolului XIX, au impus renunţarea, în 1815, la statutul colonial, Brazilia considerându-se, din 1822, *Imperiu Independent*. De remarcat aspectul că, paralel cu acţiunile contra portughezilor, în Brazilia a existat o intensă *reacţie* împotriva sclaviei, *aboliţionismul* devenind victorios la 1888. În anul imediat următor (1889), cele 21 de entităţi locale formează Republica Federativă Brazilia. Din 1960, Capitala s-a transferat, de la Rio de Janeiro, în modernul oraş Brasilia.

Recunoscători, probabil, marelui navigator Cristofor Columb (1451-1506), care a *subsumat* calităţile temerare ale italienilor, portughezilor şi spaniolilor, iar sub *protecţia* regalităţii de Castilia a realizat cele patru călătorii *transatlantice*, militanţii pentru independenţa Americii de Sud au format, în 1819, **Republica Federativă Marea Columbie**. Aceasta a avut, ca nucleu, fosta colonie spaniolă Noua Granadă, realitate a secolului XVI, proclamată, în 1718, *viceregat*. Pe timpul războaielor sud-americane generalizate, împotriva *ibericilor* (1810-1826), s-a adoptat **Declaraţia de la Bogota** (1813), consacrându-se desprinderea totală faţă de Spania. În 1830, după moartea lui Simon Bolivar, prin dezmembrarea *Republicii Federative Marea Columbie*, era proclamată Republica Noua Grenadă, transformată, la 1863, în Statele Unite ale Columbiei. După 1866, se intitulează, oficial, Republica Unitară Columbia.

Datorită presiunii Federaţiei Americii de Nord, în 1903, Departamentul **Panama** s-a detaşat din Columbia, devenind stat independent, ceea ce va facilita, sub *patronajul* direct al

capitalului Statelor Unite, aşa cum s-a scris mai înainte, realizarea canalului dintre Atlantic şi Pacific (5 mai 1904-15 august 1914, suprafaţă totală a zonei, 143 200 de hectare), importantă arteră mondială de navigaţie.

O evoluţie *sinuoasă* a înregistrat mişcarea naţională din **Mexic**, cucerit, treptat, după secolul XVI, de Spania. Amplitudinea Războiului de independenţă al Americii Latine (1810-1826) a presupus, în Mexic, organizarea unei active răscoale ţărăneşti (1810-1815), condusă de preotul Miguel Hidalgo y Castilla (1753-1811), înfrânt şi executat de spanioli la Guadalajara, respectiv, de Jose Maria Morelos y Pavón (1765-1815), preot şi om politic, torturat şi ucis, ca prizonier, de forţele militare *madrilene*.

Mexicul îşi proclamă independenţa în 1821, devenind, la 1824, Republică Federativă. Intrată în conflict militar teritorial cu Statele Unite, va pierde, prin confruntări armate (1845-1848), fapt deja precizat, peste 55 % din suprafaţa tradiţională a fostului *Imperiu Aztec*, existent, cu strălucire, în veacurile anterioare colonizării.

Între 1861-1867, aşa cum s-a amintit anterior, o armată a coaliţiei anglo-franco-spaniole acţionează în Mexic, instalând ca împărat (1864-1867) pe arhiducele austriac Maximilian de Habsburg (1832-1867), susţinut de împăratul Napoleon III (1852-1870). Noul conducător al Mexicului va muri, însă, pe timpul luptelor de apărare, conduse, spre victorie, de Benito Juárez (1806-1872), succesiv, împotriva spaniolilor (1861-1862), englezilor (1862), francezilor (1862-1867).

Ales preşedinte, Benito Juárez a coordonat Mexicul în etapa 1857-1872, promovând mai multe reforme de factură liberală. Este urmat, ca şef al statului, de generalul Jose de la Cruz Porfirio Diaz (1830-1915), preşedinte controversat (1876-1880; 1884-1911), pe timpul căruia s-a declanşat *Revoluţia Mexicană* (1910), finalizată prin înlăturarea conducerii oficiale (1917) şi adoptarea unor noi legiuiri. Dintre cei remarcaţi în acţiunile sociale sau militare revoluţionare, amintim pe

Francisco Villa (1878-1923), care a acționat în zonele nordice, respectiv, Emiliano Zapata (1877-1919), *lider* al celor din Mexicul de Sud, susținători ai **Planului Ayala**.

Evoluții favorabile sensului definirii identității naționale au fost înregistrate, până la Primul Război Mondial,și în celelalte colonii spaniole sau portugheze din America de Sud ori Centrală, detașându-se, prin specificul local, demersurile consistente din Cuba, Costa Rica, Haiti, Guatemala, Chile, Honduras, Jamaica, Paraguay, Peru, Uruguay, Nicaragua (între 1823-1838, a constituit, împreună cu Guatemala, Honduras, Salvador și Costa Rica, *Federația Provinciilor Unite ale Americii Centrale*), Venezuela (componentă, în perioada 17 decembrie 1819-22 septembrie 1830, a *Republicii Federative Marea Columbie*, președinte Simon Bolivar, uniune formată în orașul Angostura, împreună cu Noua Granadă, aderând, din 1822, inclusiv Ecuador).

Aventura navală a europenilor a avut, de-a lungul a peste 300 de ani, o *dinamică* apropiată celorlalte puteri ale istoriei, constând din *tatonări*, *consolidări*, *apogee*, *decăderi*, *disoluții*, *renunțări*. De regulă, mișcările persistente de eliberare s-au format la *umbra* succeselor coloniale, devenite *tranzitorii*, iar *liderii* se inspirau, pentru definirea **programelor** naționale, inclusiv din *doctrinele metropolitane avansate*, convergente progresului economic, afirmării demnității statale, comunitare și individuale.

Opoziția modernă a diferitelor etnii, mai ales în Europa, împotriva dominației instituite prin *trasee terestre*, s-a concretizat, cu deosebire, în interiorul Imperiului Habsburgic, Imperiului Țarist și Imperiului Otoman, aflate, deseori, în stare de război continental.

Cea mai complexă diferențiere dintre stăpânirea multietnică și interesele naționale se exprima în **Imperiul Habsburgic**, numit astfel de la 1 august 1804. Devine apoi la 17 februarie 1867, *Marea Putere Dualistă Austro-Ungaria*. În esență, *dualismul* a constituit o victorie a națiunii maghiare,

concretizată prin redefinirea statutului său modern, folosind *calea paşnică* pentru noua faţetă a *protectoratului* vienez. Viaţa politică din Ungaria se baza pe doctrinele tradiţionale, proprii Partidului Conservator (1846) şi Partidului Liberal (1847), dar, mai ales, pe cele aparţinând Partidului Revoluţiei (1861) şi Partidului Petiţiei (1861).

Prefaţat, la 22 august 1861, de dizolvarea vechiului parlament din Buda, de introducerea unor legi excepţionale şi de instituirea stării de asediu asupra Capitalei, toate acestea având menirea să elimine campania de *rezistenţă* contra habsburgilor, **Acordul dualist** se va exprima, de exemplu, prin încoronarea împăratului Franz Joseph ca rege al Ungariei (8 iunie 1867), numirea contelui Andrassy Gyula (1823-1890) în funcţia de prim-ministru (1867-1871), divizarea Imperiului vienez în *Cisleitania* (Austria) şi *Transleitania* (Ungaria), ultima subordonând inclusiv *Transilvania.*

Asemenea structură statală se va menţine până în 1918, deşi, în 1905, împăratul Franz Joseph a desfiinţat noul Parlament maghiar, păstrând, însă, guvernul de la Budapesta şi prelungind, în 1906, cu încă un deceniu, *dualismul* din 1867. Cunoscutul lider al Revoluţiei maghiare de la 1848, Lajos Kossuth (1802-1894), a fost împotriva *pactizării* cu habsburgii, exprimându-şi opiniile printr-un document numit **Scrisoarea Cassandrei**, din 22 mai 1867. La rândul lor, aşa cum s-a spus, slavii au solicitat un *Imperiu Trialist*, care să le garanteze noi libertăţi şi drepturi*. Buda se unise cu Pesta în 1872.

Dualismul a accentuat *presiunea* asupra altor teritorii şi etnii din Austro-Ungaria, întrucât nu exista, *legislativ*, o

* La 15 mai 1809, **Napoleon I** (1804-1814/1815) a lansat manifestul **Către maghiari!**, solicitând ridicarea împotriva habsburgilor, pentru obţinerea independenţei. În ziua de 20 octombrie 1806, Viena restabilise funcţia de guvernator al Ungariei şi folosirea limbii naţionale în administraţie. *Uniunea vamală* Austro-Ungară exista din 1850. Lajos Kossuth (1802-1894) a emigrat, după 1848, în Turcia, ajunge apoi în Anglia şi se va stabili, definitiv, în Italia.

perspectivă favorabilă referitoare la definirea identității lor naționale. În decembrie 1860, Vojvodina a fost alipită Ungariei, Bosnia și Herțegovina erau anexate, în 1908, teritoriului imperial, ceea ce a declanșat *Criza bosniacă*, alte spațialități, precum Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș se subordonau Ungariei, în timp ce Bucovina, zone din Polonia, Cehia, Slovacia și din Ucraina Subcarpatică depindeau de Viena. Ca urmare, multiplele contradicții din Imperiul Austro-Ungar vor favoriza, direct, declanșarea, la 28 iulie 1914, a Primului Război Mondial.

În ceea ce privește **Imperiul Țarist**, guvernarea *Romanovilor*, cu deosebire Aleksandru II (1855-1881), Aleksandru III (1881-1894) și Nicolae II (1894-1917) s-au confruntat cu diverse acțiuni opozante, inițiate, *distinct*, de ucraineni, bieloruși, români, azeri, armeni, cazaci, evrei, musulmani, budiști, sau de alte comunități europene și asiatice. Dorințele acestora se vor regăsi, parțial, în **Programul revoluționar**, de *nuanță* reformatoare, din 1905-1907, ori în cel din februarie 1917. Disoluția Marii Puteri nobiliare survine prin *Revoluția bolșevică din octombrie 1917*, condusă de Vladimir Ilici Lenin (1870-1924). Evenimentul va *polariza* societatea contemporană, pentru un timp, în două sisteme discordante ideologic, economic, politic, militar.

Consistente au devenit, spre sfârșitul secolului XIX, *determinările* naționale aferente **Imperiului Otoman**. Dintre acestea se detașează cele din: Bosnia și Herțegovina (februarie 1875); Bulgaria, Serbia, Muntenegru (iunie-noiembrie 1876, *Război turco-sârbo-muntenegrean*, încheiat cu victoria armatei sultanului, acțiune reluată în aprilie 1877, prin *Războiul dintre Rusia și Turcia*, succes al armatei țariste, aliată cu trupele României); Thessalia și Epir (1881); Egipt (1882); Rumelia Orientală (1885); Creta (1896); Macedonia (1903); Siria (1906); Albania (1911-1912); Tracia de Apus (1913); acțiunile *concertate* ale Bulgariei, Serbiei, Greciei, Muntenegrului din Primul Război Balcanic (1912-1913).

Asemenea *amplitudine*, contrară *Cancelariei* de la Istanbul, se va finaliza prin acordarea independenței pentru România, Serbia, Muntenegru (1878), Bulgaria (1908), recunoaşterea autonomiei insulei Creta (1898) şi Albaniei (1912), sau pierderea Bosniei, Herţegovinei, Ciprului (1878), Egiptului (1882), Macedoniei de Sud, Traciei de Apus, Epirului (1913). Primul Război Mondial aduce Imperiul Otoman (11 octombrie 1914), în tabăra *Triplei Alianţe*, când a semnat **Tratatul cu Germania**.

O situaţie complexă ilustra **China**, având, la finalul secolului XIX-începutul secolului XX, statutul internaţional de *semicolonie*, impus de puterile occidentale europene, dar şi din partea Federaţiei Americane, ori a Rusiei şi a Japoniei. *Frondele* naţionale şi sociale sunt *concentrate*, după cum s-a spus tangenţial, prin obiectivele *Răscoalei boxerilor*, respectiv, *Mişcarea I-He-Tuan* (*Societatea Dreptăţii şi Armoniei*), declanşată din martie 1899. Participanţii au ocupat în aprilie 1900, oraşul Peking (Beijing), asediind, între 21 iunie – 14 august 1900, clădirile mai multor ambasade străine, printre victime aflându-se înalţi diplomaţi ai Germaniei şi Japoniei.

Intervenţia militară a *Marilor Puteri* a favorizat înfrângerea, în 1901, a detaşamentelor ce foloseau *„pumnul în slujba păcii şi a dreptăţii"*. Despăgubirile plătite de China s-au ridicat la o sumă imensă, invocată deja, totalizând 450 000 000 de *tali* din argint, precum şi declararea, ca ilegală, a oricărei iniţiative îndreptate împotriva *rezidenţilor* străini. Cea mai vehementă atitudine a exprimat-o împăratul german Wilhelm II (1888-1918), pregătit să trimită în zonă o puternică armată, coordonată de generalul Waldersee, urmând a desfiinţa China pentru o mie de ani! **Raportul** comandantului *teuton* preciza, totuşi, că preconizata împărţire a Chinei între Marile Puteri *„este o politică întru totul irealizabilă"*. La 14 august 1917, China a declarat război Germaniei.

Pentru **Europa de Nord**, deosebită a fost realitatea din **Norvegia**. După aproape un secol, la 7 iunie 1905, naţiunea

norvegiană s-a *dezis* de *Uniunea* constituită, la 1814, cu Suedia, având, ca suport internațional, prevederile din **Actul final al Congresului de la Viena** (9 iunie 1815). Regele Suediei, Carol XIII (1809-1818) devenise, în 1814, şi rege al Norvegiei. Se demonstra, inclusiv printr-un asemenea gest, tendința generală a comunităților statale de a-şi redefini statutul național la începutul secolului XX, proces istoric de lungă durată, prelungit până în contemporaneitate.

Grup de luptători conduşi de generalul Francisco Villa.

* * *

XXIII. RĂZBOIUL CEL MARE (1914-1918)

„Este mai uşor să cucereşti, decât să păstrezi ceea ce ai cucerit".
Jean de La Bruyére (1645-1696)
Caracterele

Primul Război Mondial (1914-1918), numit, istoriografic, *Războiul cel Mare*, a redefinit poziţia principalelor state ale Lumii în problemele cardinale specifice secolului XX. Cauzele *beligeranţei* se determină prin *descifrarea* evenimentelor veacului XIX şi cele de la începutul secolului XX, care nu au clarificat contradicţiile privind ritmul dezvoltării generale, propriu ţărilor continentale, ori cele referitoare la teritoriile statelor mici, din contră, au agravat situaţia şi raporturile de forţe pe *Mapamond*, favorizându-se *escaladarea* europeană, concomitent cu lupta pentru extensia sistemului colonial internaţional.

Aşadar, au existat multiple cauze în domeniile: *economic*, specifice segmentului resurselor de materii prime şi desfacerii mărfurilor fabricate, mai ales, în metropole; *teritoriale*, survenite după Războiul franco-prusian din 1870-1871; *naţionale*, special în cadrul Imperiului Austro-Ungar, Imperiului Ţarist şi Imperiului Otoman; *militare*, determinate de rezultatele *războaielor indecise*, cum au fost cele din Extremul Orient, ori din arealele mărilor Mediterană, Egee, Neagră, Baltică; *generale*, vizând ***prevalenţa*** anumitor state în zone geografice de mare interes strategic.

Germania dorea supremaţia mondială, Austro-Ungaria urmărea stăpânirea Peninsulei Balcanice, Anglia era *incomodată* de concurenţa Berlinului, Franţa spera să recucerească Alsacia, Lorena de Est şi regiunea Saar, iar Imperiul Ţarist era angajat în competiţia Strâmtorilor Bosphor şi Dardanele, intenţionând să ocupe inclusiv Istanbulul turcesc,

unde conducea sultanul, Mehmed V (1909-1918).

Grupările militare şi diplomatice, anterioare Primului Război Mondial, sunt: *Alianţa celor Trei Imperii* (1872-1873), Germania, Rusia, Austro-Ungaria, în esenţă, reeditarea *Sfintei Alianţe* (1815); *Tripla Alianţă (Puterile Centrale)*, a cărei structură s-a definit la începutul anului 1879, ilustrând consensul Austro-Ungariei cu Germania, completată prin aderarea Italiei (1882); *Tripla Înţelegere (Antanta)*, având, ca suport, aliaţele Rusiei cu Franţa (1891-1893), Franţei, preşedinte, Emile Loubert (1899-1906), cu Anglia (*Antanta Cordială*, 1904), Rusiei cu Anglia (1907), ţar, Nicolae II (1894-1917), rege, Eduard VII (1901-1910).

Ulterior, la *Puterile Centrale (Tripla Alianţă)* s-au raliat: România, printr-un **Acord secret defensiv** cu Austro-Ungaria (Viena, 30 octombrie 1883, semnat inclusiv de Germania şi Italia); Turcia (1914); Bulgaria (1915). În 1914, Italia s-a proclamat neutră, iar la 26 aprilie 1915, a semnat, la Londra, **Tratatul cu Antanta**. Pentru *Tripla Înţelegere (Antanta)* s-au decis: Japonia (1914); Italia (1915); România (1916, după doi ani de neutralitate); Grecia (1917); Statele Unite (1917), preşedinte al Federaţiei, Thomas Woodrow Wilson (1913-1921); China (14 august 1917).

În mai 1891, se organizase, la Moscova, *Expoziţia Economică Franceză*, vizitată de Aleksandru III (1881-1894), apoi, la 22 iulie 1891, o mică flotă franceză, condusă de amiralul Cervais, *acostează,* oficial, la Kronstadt, fiind primită cu onoruri militare. **Acordul politic**, dintre Imperiul Ţarist şi Franţa, s-a convenit la 27 august 1891, prevăzându-se, printre altele, consultarea reciprocă la momentele oportune *„pentru menţinerea păcii generale"*. **Convenţia militară** franco-rusă este datată 27 decembrie 1893, ratificarea având loc, la Paris şi Sankt Petersburg, în ianuarie 1894.

Din conţinutul acesteia se detaşează **Articolul 1**, care, printre altele, precizează că, în cazul când Franţa va fi atacată de Germania, sau de Italia aliată cu Austro-Ungaria, ori dacă

Rusia va suporta atacul Austro-Ungariei, respectiv, Germaniei, forțele militare franco-țariste se vor uni contra Germaniei. În **Articolul 2** se fac referiri la aspectul când *Tripla Alianță* ar fi decretat *mobilizarea generală*, moment ce urma să atragă, fără un alt acord prealabil, aceeași atitudine a Rusiei și a Franței. Potențialul uman se stabilea prin **Articolul 3**, cifrele înscrise în **Convenția militară** fiind de 1 000 000 de soldați pentru Franța și 700 000-800 000 de luptători pentru Imperiul Țarist. Interesant este **Articolul 4**, unde se preciza că, în cazul înfrângerii Germaniei, Franța și Rusia urmau să impună *voința lor* în Austro-Ungaria și Italia.

În ceea ce privește *Antanta Cordială*, dintre Franța și Anglia (1904), sensul alianței se va consolida pe timpul *Conferinței pentru Maroc*, din orașul spaniol Algesiras, iulie 1905-aprilie 1906. Parisul obține, atunci, sprijinul Londrei, împotriva Berlinului, ce provocase *criza marocană*, Franța păstrându-și, astfel, influența în zona nord-africană. Marea Britanie se obliga, prin documentele alianței, să trimită în Franța, dacă aceasta va fi atacată de Germania, *patru divizii* și să atragă, de partea *Antantei Cordiale*, Statul Major Militar al Belgiei. Ambele țări occidentale se opuneau politicii dezvoltate de regele Prusiei și împăratul Germaniei, Wilhelm II (1888-1918), cu deosebire principiului **Drang nach Osten**, respectiv, *Presiunea spre Răsărit.*

Potențialul celor două grupări politico-militare și diplomatice însuma peste 30 000 000 de cetățeni, fiind, însă, disproporționat. Astfel, *Antanta* avea o armată mai mare, dispunea de resurse economice superioare, dar, coordonarea activităților pregătitoare și a celor din timpul războiului a fost deficitară, datorită inclusiv distanțelor geografice dintre Imperiul Țarist, Anglia și Franța. Totodată, comandamentele militare ale statelor din *Antanta* nu au acceptat existența unui *centru unic de comandă*, favorizându-se, constant, *dispersia* unor forțe militare pe spații foarte întinse.

Puterile Centrale au avut un potențial economic

inferior, mai ales că Imperiul Austro-Ungar, monarh, Franz Joseph (1848-1916), poseda întinse zone agrare şi mai puţine unităţi industriale pentru fabricarea armamentului. Cu toate că, în special Germania dispunea de înzestrare tehnică şi pregătea trupe la înalt nivel strategic, asemenea calităţi nu vor deveni motivaţie fundamentală pentru a obţine victoriile categorice. Coordonarea generală militară a *Puterilor Centrale* a fost superioară *Antantei* în prima parte a războiului.

Pretextul care a declanşat *Războiul cel Mare* îl reprezintă atentatul reuşit de la Sarajevo (15/28 iunie 1914), când studentul naţionalist Gavrilo Princip, ajutat de Trifka Grabez (18 ani) şi Nedjalko Cabrinovič (tipograf, 17 ani), l-a ucis pe arhiducele Franz Ferdinand von Habsburg-Este, moştenitorul tronului Austro-Ungariei, precum şi pe soţia acestuia, Sofia de Hohenberg. La aflarea tragediei, *Marile Puteri* ale timpului au reacţionat în mod diferit. Cea mai vehementă atitudine au avut casele imperiale din Viena şi Berlin. La 15/28 iulie 1914, Austro-Ungaria declară război Serbiei, stat independent din 1878, dar pe teritoriul căruia s-a pregătit *comandoul* pentru atentatul de la Sarajevo, principalul *pion* al acestuia fiind de origine sârb. Sarajevo era reşedinţa Bosniei, provincie anexată de *Imperiul Dualist* în 1908, împreună cu Herţegovina.

Deşi **Ultimatumul** Vienei, avansat imediat forurilor de la Belgrad, era greu de acceptat, în sensul intrării statului balcanic sub patrimoniul *Puterilor Centrale*, în defavoarea protecţiei Rusiei, ori achitării unor mari despăgubiri, unităţi militare militare ale *Triplei Alianţe* au pătruns pe teritoriul Serbiei (15/28 iulie 1914), deschizându-se, astfel, seria confruntărilor directe, între cele două grupări cunoscute.

Prima etapă a războiului au devenit anii 1914-1916, când alianţele nu sunt modificate esenţial, cu toate că Italia evita să rămână alături de *Puterile Centrale*. Transferarea acesteia spre statutul iniţial, de neutralitate, din 1914, asemănător României, precum şi inconsecvenţa unor ţări din

Peninsula Balcanică, în ceea ce priveşte aderarea la una dintre tabere, păstrează, totuşi, echilibrul european. Cea de-a doua perioadă (1916-1918), are două subetape: 1916-1917, când se produce intrarea Italiei şi a României de partea *Antantei*, ieşirea Rusiei din război, aderarea Greciei şi a Statelor Unite ale Americii la *Antanta*; 1918, an în care balanţa victoriei s-a înclinat, treptat, spre *Tripla Înţelegere*.

Fronturile au demonstrat, prioritar, caracterul european al luptelor, cu toate că în armatele combatante s-au regăsit ostaşi de pe toate continentele, recrutaţi din coloniile Marilor Puteri, cu deosebire din *dominioanele* britanice, iar anumite operaţiuni s-au desfăşurat în Asia sau Africa. În total, pentru Primul Război Mondial, statisticile avansează, ca efective, cifra de 75 000 000 de mobilizaţi, aparţinând unui număr de 28 de importante naţiuni ale momentului.

Cele mai ample *locaţii* au devenit *Frontul de Vest* şi *Frontul de Est*. Pe cel de vest, se vor confrunta, cu deosebire, Germania cu Franţa. Operaţiunile militare s-au oprit însă, pentru mai multă vreme, pe râul Marna, iar celebra bătălie de la Verdun, care a devenit, pentru unii istorici, *splendidul meci nul din Primul Război Mondial*, nu a determinat schimbarea fundamentală preconizată până la sfârşitul anului 1914.

Pe *Frontul de Est* s-au poziţionat, în special, armatele Imperiului Ţarist şi cele ale Imperiului Austro-Ungar, ultimele primind, însă, întăriri consistente, prin trupele germane. Succesele iniţiale au fost de partea *Centralilor*, diminuate, ulterior, prin rezistenţa unor corpuri militare ale Rusiei (până în 1917) şi intervenţia trupelor *Antantei*. În asemenea context, *Frontul de Est*, suprapus, convenţional, Poloniei de astăzi, va dezvolta activităţi şi la sud de Carpaţi, unindu-se cu acţiunile din Peninsula Balcanică.

Deoarece Rusia a prezentat, de la început, intenţia sprijinirii Serbiei, aspectul a determinat intrarea în război, succesiv, a statelor ce formau cele două grupări militare. Astfel, la 1 august 1914, Germania a declarat război Rusiei,

ţar, Nicolae II (1894-1917), iar la 3 august 1914, notifică război Franţei, reuşind să ocupe Belgia, care se anunţase neutră. În replică, la 4 august 1914, Marea Britanie începe războiul cu Germania, conform **Înţelegerii franco-engleze** din 1904, numită, aşa cum s-a spus, *Antanta Cordială. Hexagonul*, după precizarea istoricului Maurice Baumont, decretase mobilizarea generală la 1 august 1914, ora 15^{00}. Se constituie, aşadar, în zilele de 3-4 august 1914, *Frontul de Vest*, considerat principalul *teatru de operaţiuni* al conflagraţiei.

Tot în august 1914, Japonia declară război Germaniei, solicitând cedarea coloniilor orientale pentru *Imperiul Nipon*, fapt ce deschidea *Frontul din Pacific*. Se conturează, în septembrie 1914, un alt *câmp de luptă*, cel din zona Munţilor Caucaz, prin atacarea Rusiei de către Turcia. De asemenea, în Africa, trupe franceze şi britanice au asaltat coloniile *prusiene*, inclusiv Africa Germană de Sud-Vest (astăzi, Namibia). Până la sfârşitul anului 1914, *războiul devine total.* Se definesc, mai ales, *Frontul de Vest* şi *Frontul de Est*, fiind iniţiate tratative în vederea atragerii de noi aliaţi.

În august-septembrie 1914, pe *Frontul de Vest* este evidentă superioritatea Germaniei, împotriva Franţei, dar şi contraofensiva pariziană din septembrie 1914, ceea ce creează, pe râul Marna, *războiul de poziţii*, amintit anterior, menţinut până în februarie 1916. Concomitent, pe *Frontul de Est*, pentru început, Rusia este înfrântă la Tannenberg şi Lacurile Mazuriene, din Prusia Orientală, printr-o ofensivă bine coordonată a trupelor germane şi austro-ungare. Practic, acest front se întindea, în 1914, din Prusia Orientală, până în Galiţia poloneză, operaţiunile militare fiind, în mare măsură, dincolo de graniţele naturale ale Imperiului Ţarist.

Pentru 1915, cele mai importante acţiuni militare au loc în est şi în zonele balcanice, întrucât *Frontul de Vest* rămâne în *expectativă*, fără să se înregistreze evenimente deosebite. La 26 aprilie 1915, **prin Tratatul de la Londra,** Italia se alătură, aşadar, *Antantei* şi declară război Austro-Ungariei. În caz de

victorie, Roma îşi propunea stăpânirea Albaniei, a unor teritorii din sud-vestul Imperiului Austro-Ungar, ori din Africa. În mai 1915, armata germană declanşează o amplă ofensivă pe *Frontul de Est*, stabilizat parţial anterior, reocupă toată Galiţia, Rusia fiind obligată să se retragă pe aliniamente strategice de rezervă, stabilite din timp.

În vara anului 1915, *Puterile Centrale* îşi consolidează poziţiile militare din Balcani, realizând alianţa cu Bulgaria, dezvoltându-se, ca urmare, o nouă ofensivă contra Serbiei. Armata Belgradului, formată inclusiv din patrioţi ce locuiau în diverse state, este *decimată* datorită extinderii tifosului şi a altor boli transmisibile. Practic, *Antanta* asista la retragerea Serbiei de pe *Frontul din Balcani*, ceea ce influenţa negativ potenţialul său pentru zona invocată.

Profitând de acalmia *Frontului de Vest*, aflat pe râul Marna, Franţa îşi reorganizează industria de război, introduce serviciul militar obligatoriu, pregătind, astfel, viitoarele bătălii pentru diminuarea, în primul rând, a puterii germane. La începutul anului 1916, *Războiul cel Mare* este relansat, intrându-se, mai ales prin implicarea efectivă a potenţialului economic, în cea de-a doua etapă a evenimentelor.

Confruntările se amplifică prin operaţiuni militare pe toate fronturile. Ca dovadă, Germania dezvoltă ofensiva hotărâtoare spre Franţa (februarie 1916), oprită, însă, la Verdun, moment ce atrage demararea acţiunilor *Antantei* spre Europa Centrală. Ofensiva din mai 1916, a Austro-Ungariei, contra Italiei, aduce, însă, succesul *Centralilor*, trupele italiene fiind înfrânte. Tot în mai 1916, Austro-Ungaria şi Germania suportă, pe *Frontul de Est*, ofensiva Rusiei, armata acesteia reocupă Galiţia şi Bucovina, pierdute în mai 1915. Comandantul trupelor ţariste, generalul Aleksei Brusilov (1853-1926), s-a remarcat prin străpungerea liniilor inamice de la Luţk şi dezvoltarea ofensivei în zonele amintite.

Intrată în război, alături de *Antanta*, la 15 august 1916, armata României obţine unele victorii *facile* împotriva trupelor

austro-ungare din Transilvania, aspecte descrise, romanțat, prin opera scriitorului Liviu Rebreanu. De asemenea, în Dobrogea de Sud, efective românești au rezistat, un timp, trupelor Bulgariei, aliate cu cele otomane. Pe ambele fronturi românești, însă, armata noastră nu a făcut față presiunii *Centralilor* și, treptat, marile așezări urbane sunt ocupate, dinspre nord, de armata *Triplei Alianțe*, iar dinspre sud, de cele germane, inclusiv Capitala. Regele Ferdinand I (1914-1927), care l-a succedat pe Carol I (1866-1914), Guvernul condus de Ion I. C. Brătianu, instituțiile oficiale ale statului român se refugiază la Iași. În București, este format un alt *Cabinet* (18 martie – 6 noiembrie 1918), prim-ministru, Alexandru Marghiloman (1854-1925). Va semna, la Buftea, **Pacea separată** cu Germania (24 aprilie / 7 mai 1918).

Anul 1917 aduce, de asemenea, importante modificări. La 3 februarie 1917, Statele Unite ale Americii anunță ruperea legăturilor diplomatice cu Berlinul, declarând război Germaniei (6 aprilie 1917), atitudine *afișată* și de China (14 august 1917). Anterior (1 ianuarie 1917), Turcia denunțase **tratatele de la Paris** (1856) și **Berlin** (1878), asumându-și noi responsabilități, favorabile *Puterilor Centrale*[*].

Datorită situației neconcludente de pe *Frontul de Est*, opoziția națională rusă declanșează Revoluția din 27 februarie / 12 martie 1917. La 15 martie 1917, se formează un *guvern provizoriu*, condus de prințul Gheorghi Lvov, iar țarul Nicolae II (1894-1917) abdică. Succesorul său, Marele duce Mihail renunță, însă, la tron (16 martie 1917). *Dinastia Romanovilor* era înlăturată. Pentru etapa 21 iulie – 7 noiembrie 1917, prim-ministru devine Aleksandr Kerenski (1881-1970). Noul guvern provizoriu de coaliție proclamă, la 14 septembrie 1917,

[*] Pe timpul Primului Război Mondial, politica externă americană a fost coordonată de secretarii de stat William Bryan, demisionat, 8 iunie 1915, respectiv, Robert Lansing. Istoricul american William Foster (1881-1961) a publicat lucrarea ***De la Bryan la Stalin***, importantă *frescă* a relațiilor internaționale interbelice, proprii celor două Mari Puteri.

Republica Rusă, având ca for suprem *Directoratul*, coordonat de şeful executivului.

Iniţial, se decide, continuarea operaţiunilor militare. Sub presiune populară, guvernul Aleksandr Kerenski este înlăturat (25 octombrie/7 noiembrie 1917), *Revoluţia bolşevică*, declanşată la Petrograd, având succes. Se instaurează un nou tip de putere, atribuită *sovietelor*, structuri politice şi administrative constituite din muncitori şi soldaţi. Familia imperială, arestată la 21 martie 1917, este executată în pădurea din Ecaterinburg (17 iulie 1918). Capitala sovietică se stabileşte la Moscova (martie 1918).

Preşedinte al Republicii Ruse a devenit (25 octombrie/7 noiembrie 1917) Iakov Mihailovici Sverdlov (1885-1919), iar conducerea Guvernului Provizoriu, numit *Consiliul Comisarilor Poporului*, era preluată de Vladimir Ilici Lenin (1870-1924), lider al Partidului Bolşevic, venit din exil (16 aprilie 1917). La 5 decembrie 1917, era convenit **Armistiţiul** pentru încetarea ostilităţilor din *teatrul* de operaţiuni, iar în ziua de 22 decembrie 1917, Rusia Sovietică iniţiază convorbirile de pace separată. **Tratatul** cu Germania, Austro-Ungaria, Turcia, Bulgaria s-a semnat, la 3 martie 1918, în localitatea Brest-Litovsk (astăzi, în Belarus). Peste câteva luni, Guvernul Sovietic îl va *denunţa* (12 noiembrie 1918).

Anul 1918 înregistrează ultimele mari ofensive ale *Puterilor Centrale* în Belgia, rege Albert I (1909-1934), nord-vestul Franţei, Polonia, Italia, urmate, însă, tot pe *Frontul de Vest*, de succesul *Antantei* de la Marna (25 iulie - 7 august 1918). Germania se retrage din Franţa şi Belgia. De la 7 decembrie 1917, Austro-Ungaria se afla în război cu Statele Unite. Este iniţiată ofensiva franco-anglo-sârbă în Balcani.

Ca urmare, la 25 septembrie 1918, Bulgaria cere **Armistiţiu**, dar este obligată să *capituleze* fără condiţii (Salonic, 29 septembrie 1918), slăbind, astfel, potenţialul *Puterilor Centrale* în această parte a Europei. De asemenea, la 14/15 octombrie 1918, Turcia a solicitat **Armistiţiu**,

capitularea armatei otomane având loc la Mudros (30 octombrie 1918).

Apoi, în ziua de 3 noiembrie 1918, Austria capitulează la Villa Giusti, iar împăratul Carol de Habsburg (1916-1918), succesorul lui Franz Joseph (1848-1916), părăseşte tronul. Prin destrămarea *Dualismului*, Austria, Cehoslovacia, Ungaria devin republici. De altfel, la 2 noiembrie 1918, Budapesta îşi anunţase independenţa. Teritoriile româneşti şi poloneze se unesc cu statele lor tradiţionale, luând sfârşit Imperiul Austro-Ungar. La 8 noiembrie 1918, România a declarat război Germaniei, rupând **Pacea de la Buftea-Bucureşti**, datată, aşa cum s-a scris, 24 aprilie / 7 mai 1918. Sub presiunea pierderii *iminente* a războiului, împăratul german, Wilhelm II (1888-1918), renunţă la tron (9 noiembrie 1918), retrăgându-se în Olanda (10 noiembrie 1918).

Momentul final preliminar al Primului Război Mondial îl reprezintă **Armistiţiul Germaniei cu Aliaţii**, semnat în pădurea Compiégné, din Franţa (11 noiembrie 1918), când, Comandamentul învins acceptă, într-un vagon de tren, condiţiile învingătorilor. Precizăm că, atât Germania, cât şi Austro-Ungaria au făcut demersuri oportune încheierii unui **Armistiţiu** încă de la 27 octombrie 1918. Datorită desfiinţării amintite, a *Dualismului Austro-Ungar*, se constituie inclusiv Regatul Sârbo-Croato-Sloven. Manifestul imperial **Către popoarele mele credincioase**, lansat anterior de Curtea de la Viena, nu a avut efectul scontat.

Prin semnarea de împăratul Wilhelm II a **Actului de abdicare** (28 noiembrie 1918), Germania devenea, republică. La 8 decembrie 1918, noul cancelar, Friedrich Ebert (1871-1925), este proclamat primul preşedinte (1919-1925) al Republici Germane (de la Weimar). Între timp, mai multe popoare din fostul Imperiu Ţarist îşi declară, în 1918, autonomia, apoi independenţa, inclusiv unirea cu naţiunea lor de origine, cum a fost cazul Basarabiei, urmată de Bucovina şi Transilvania, desprinse din Imperiul Austro-Ungar.

Războiul cel Mare a durat patru ani şi trei luni. Sunt înregistraţi, oficial, din cele 28 de state importante, mai mult de 10 000 000 de morţi, 22 000 000 de răniţi, 331,6 miliarde de dolari cheltuieli aferente, 36,9 miliarde de dolari pagube materiale, iar reparaţiile de război au ajuns la suma de 225 de miliarde de dolari*.

Pregătirea **tratatelor de pace** (1919-1920) a implicat toate ţările participante la Prima Conflagraţie Mondială, cu excepţia Rusiei Sovietice. Predominantă a fost atitudinea celor patru mari puteri învingătoare: Franţa, reprezentată de primul-ministru, George Clemenceau (1841-1929), preşedinte al *Conferinţei de Pace de la Paris* (1919-1920); Marea Britanie, delegaţie condusă de premierul David Lloyd (1863-1945); Statele Unite ale Americii, de preşedintele Thomas Woodrow Wilson (1856-1924); Italia, de şeful guvernului, prinţul Vittorio Emanuele Orlando (1860-1952). La baza tuturor **tratatelor** s-a aflat **Proiectul în 14 puncte**, prezentat de preşedintele american, prin care se motiva, în principal, oportunitatea înfiinţării *Societăţii (Ligii) Naţiunilor Unite*, stabilindu-se, totodată, noua configuraţie a Europei.

La 28 iunie 1919, în *Sala Oglinzilor* de la Versailles, era semnat **Tratatul Puterilor Aliate cu Germania**. Au urmat cele de la: Saint-Germain en-Laye, cu Austria (10 septembrie 1919);

* La 4 februarie 1915, Germania a declarat, în zonele insulare britanice, războiul *submarinelor*, iar la 22 aprilie 1915, în bătălia de la Ypres (Belgia), foloseşte, pentru prima oară, gaze asfixiante pe câmpul de luptă. În etapa 21 februarie-18 decembrie 1916, Germania a obţinut, pentru început, succesul de la Verdun, fiind, însă, la finalul confruntării, învinsă. Concomitent, 1 iulie-18 noiembrie 1916, armata franco-britanică devine superioară în bătălia de pe Somme, în timp ce bătălia navală din Marea Nordului (*Bătălia Iutlandei*), 31 mai-1 iunie 1916, considerată una dintre cele mai mari din istorie, se finaliza indecis. La 25 noiembrie 1918, armata germană din Africa de Nord a capitulat. Flota Germaniei era *sabordată* de Anglia în iunie 1919. Dintre operaţiunile militare se detaşează cele 12 lupte de pe fluviul Isŏnzo, ultima (24-31 octombrie 1917), încheiată cu dezastrul italian de la Caporetto. Thomas Wilson (22 ianuarie 1917): *Pace fără victorie*!

Neuilly-sur-Seine, cu Bulgaria (27 noiembrie 1919); Trianon, cu Ungaria (4 iunie 1920); Sevrès (10 august 1919), cu Turcia, definitivat prin *Conferința de la Lausanne*, din Elveția (20 noiembrie 1922-24 iulie 1923). Se finaliza conflictul *tardiv* dintre Turcia şi Grecia, pentru configurația Strâmtorilor. Imperiul Otonam devenea republică.

Ca urmare a acestor *tratative*, se reuşeşte formarea *României Mari*, este înființată *Liga (Societatea) Națiunilor*, apar noi state independente, în special pe teritoriile Austro-Ungariei şi Rusiei. În Extremul Orient, creşte rolul Japoniei, aliata *Antantei*, pe seama preluării anumitor colonii, iar Statele Unite ale Americii îşi consolidează puterea mondială, certitudine de necontestat.

Prin **Tratatul de la Versailles** (28 iunie 1919), *Puterile Centrale* erau declarate responsabile pentru izbucnirea *Războiului cel Mare* (1914-1918), Franța redobândea, de la Germania, provinciile Alsacia şi Lorena de Est, Belgia primea zonele Eupen şi Malmédy, Polonia prelua Poznania şi Prusia Occidentală, Portul Gdansk (Danzig) era declarat *Oraş Liber*, regiunea Saar se transfera, pentru 15 ani, sub tutela *Ligii (Societății) Națiunilor*, teritoriul Klaipeda (Memel) trecea în administrarea *Aliaților*, landul Schleswig, regiunile Silezia Superioară şi Prusia Orientală urmau să-şi stabilească apartenența teritorială prin *plebiscite*. Se interzicea alipirea Austriei la Germania (*Anschluss*).

De asemenea, Germania învinsă pierdea toate coloniile, i se anula serviciul militar obligatoriu, avea dreptul numai la 100 000 de militari pentru paza granițelor, zonele Rinului şi Prusiei Orientale se demilitarizau, iar reparațiile de război ajungeau la cifre considerabile.

Conform **Tratatului cu Austria**, Saint Germaine en-Laye (10 septembrie 1919), Italia obținea Tirolul de Sud, Trieste şi Istria, României i se recunoştea unirea cu Bucovina, Viena accepta formarea Republicii Cehoslovacia, iar granițele statului austriac s-au trasat cu toată acuratețea.

Datorită **Tratatului cu Bulgaria**, Neuilly-sur-Seine (27 noiembrie 1919), aceasta a pierdut Tracia Apuseană în favoarea Greciei, preda flota învingătorilor şi suporta plata unor importante despăgubiri (reparaţii de război).

La 4 iunie 1920, a fost semnat **Tratatul cu Ungaria**, Palatul Trianon, din Complexul Versailles. Documentul, care stabilea, riguros, graniţele noi ale statului, desprins din *Dualismul* cu Austria, recunoştea, pe plan internaţional, unirea Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului cu statul român, accepta includerea Slovaciei şi Ucrainei Subcarpatice în Cehia, implicit formarea Cehoslovaciei, apartenenţa Croaţiei, Sloveniei şi a Banatului *Transdanubian* la Regatul Serbia. Budapesta stăpânise toate aceste teritorii după 1867, când Imperiul Habsburgic se divizase în cele două zone amintite mai sus. Tot atunci, Austria obţine de la Ungaria regiunea Burgenland, fără oraşul Sopron.

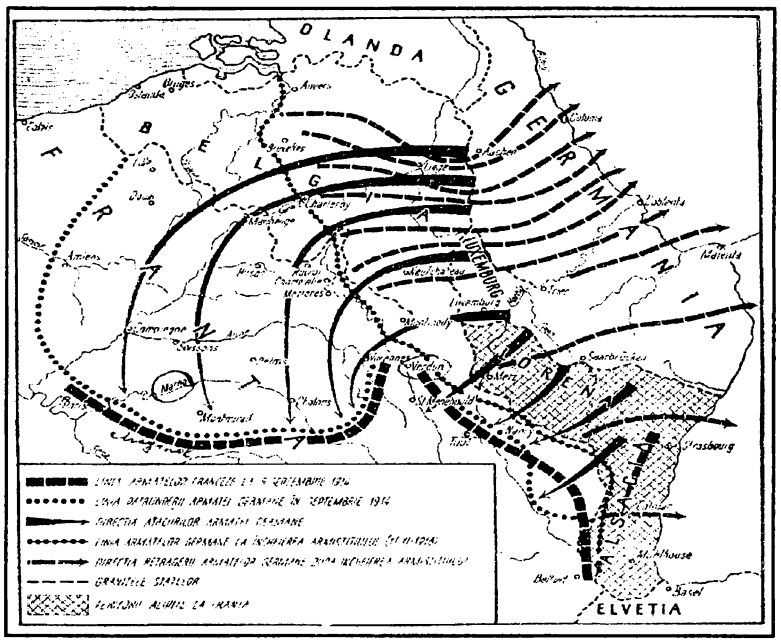

Primul Război Mondial (1914-1918). Frontul de Vest.

Tratatul cu Turcia, semnat la Sevrès, 10 august 1920, a stipulat transferul, către Grecia, a Traciei Răsăritene, cu oraşul Adrianopol, astăzi Edirne, a litoralului european aferent Strâmtorii Dardanele şi a oraşului Izmir (Smirna).

Totodată, Siria şi Libanul treceau sub *mandatul* Franţei, Irakul şi Palestina intrau sub *jurisdicţia* Marii Britanii, *Dodecanezul* (12 insule numite Sporadele de Sud) revenea Italiei, iar Transiordania, Arabia, Yemen îşi declarau, formal, independenţa. Prevederile **Tratatului de la Sevrès**, favorabile Greciei, s-au anulat, aşadar, prin *Conferinţa de la Lausanne* (1922-1923), definindu-se, teritorial, Turcia de atunci, având reşedinţa la Ankara, condusă de Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938), preşedintele anilor 1923-1938*. Ultimul sultan otoman a fost Mehmed VI (1918-1922).

În urma **Sistemului păcilor Paris - Versailles** (1919-1920), s-au declanşat numeroase nemulţumiri, exprimate, prevalent, prin politica revanşardă a perioadei interbelice.

* * *

* **Mustafa Kemal**, supranumit Atatürk, *părintele turcilor*, s-a născut la Salonic (1881), important centru urban al *Eladei*, ţară aflată multă vreme sub stăpânirea otomanilor. Devine general, renumit om politic, lider al Partidului Popular Republican (din 1923), participă la *Revoluţia Junilor Turci (1908)*, iniţiază şi conduce *Războiul de eliberare naţională* din 1919-1922, respectiv, *Revoluţia Kemalistă*, victorioasă împotriva Greciei. Promovând *cele şase săgeţi* (etatism, republicanism, revoluţionarism, naţionalism, laicism, poporanism) se apropia, uneori, de concepţiile primului lider sovietic. **Vladimir Ilici Lenin** s-a născut la Simbirsk (22 aprilie 1870), într-o familie de intelectuali. După absolvirea Facultăţii de Drept din Sankt Petersburg (1891), se dedică vieţii politice, promovând **doctrina marxistă**. Deportat în Siberia (1897-1900), exilat în Occident (199-1917), revine în Rusia la 16 aprilie 1917, când lansează chemarea: *Toată puterea în mâinile Sovietelor*. După victoria Revoluţiei Bolşevice, conduce Consiliul Comisarilor Poporului şi elaborează ***programele*** primului stat comunist, publicând numeroase scriei cu conţinut adecvat. Supravieţuieşte unui atentat (30 august 1918). Va deceda la 21 ianuarie 1924, fiind aşezat în Mausoleul din Moscova.

XXIV. CULTURĂ UNIVERSALĂ POSTRENASCENTISTĂ

„Sarcina mea s-a terminat, cântecele mele au încetat, glasul meu stârneşte ecoul pentru ultima oară. Trebuie să întrerup un vis prea mult prelungit, trebuie să sting lampa care a adus lumină în umbrele nopţii. Ce-i scris, rămâne scris!".

George Gordon, lord Byron (1788-1824)
Pelerinajul lui Childe Harold

În cultura modernă postrenascentistă s-au exprimat numeroşi factori de natură istorică, economică, socială, politică, militară, geografică, sau pentru alte domenii. De asemenea, artele fundamentale, literatura, arhitectura, sculptura, pictura, muzica, teatrul, ulterior cinematografia au constituit un *pol de interes* pentru mulţi intelectuali ai timpului.

Ca dovadă, *învăţământul* primar, elementar, secundar, universitar se organizează *sistemic*, aplicându-se principiile ştiinţifice adaptate timpului. S-au înfiinţat şcoli de stat şi particulare, iar în **legislaţia** împăratului Napoleon I (1804-1814/1815) era stabilit, la finalul liceului, *Examenul de bacalaureat*. Învăţământul elementar a devenit obligatoriu în majoritatea statelor europene, cu excepţia Belgiei, Elveţiei, Italiei, României. Nu era gratuit în Anglia, Germania, Danemarca, dar nici în ţările din *Benelux*. Se înfiinţează şcoli în Mexic şi în Brazilia, mai puţin în ţările din Asia, iar în Canada, obligativitatea era parţială. Pentru perioada modernă exista, încă, un accentuat *analfabetism*, dar şi învăţământ confesional *eclesiastic*. Majoritatea statelor europene *implementează* treptele înaltelor studii universitare laice, după modele occidentale.

În domeniul *cercetării ştiinţifice* s-au făcut remarcabile

descoperiri. Încă din secolul XVIII, japonezii au fabricat *strungul*, în Olanda, Zacharis Jansen (1580-1638) inventează *microscopul*, ulterior, Blaise Pascal (1623-1662) prezentând, în Franța (1642), o primă *mașină de calcul*. Apoi, James Watt (1736-1819) demonstrează caracteristicile *aburului ca forță motrice* (1769-1782), Robert Fulton (1765-1815) inventând vaporul cu abur (1803), folosit pentru un *submarin* experimental. Inginerul englez George Stephenson (1781-1848) creează prima locomotivă (1814), Benjamin Franklin (1706-1790) realizează *paratrăsnetul*, Sammuel Finley Bresse Morse (1791-1872) concepe *alfabetul transmis telegrafic*.

Foarte importante au devenit: *Legea conservării și transformării energiei* (1842); *celula și structura celulară a materiei vii* (1837-1839); *evoluția speciilor*, datorită cercetărilor efectuate, în 1808-1822, de Jean Baptiste de Monet, cavaler de Lamarck (1774-1829) și, în 1859, de Charles Robert Darwin (1809-1882). Geometria *neeuclediană* s-a dezvoltat prin experimente realizate, în 1823-1826, de Nikolai Ivanovici Lobacevski (1792-1856) și Janos Bolyai (1802-1860). Apare *teoria relativității*, prezentată de Albert Einstein (1879-1955). În domeniul specializat, evoluează *inducția*, folosirea dinamului (1870) și a motorului electric. Aburul începe să fie înlocuit, treptat, ca *forță motrice*, cu electricitatea, iar italianul Guglielmo Marconi (1874-1937) și cercetătorul rus Aleksandr Stepanovici Popov (1859-1906) au dezvoltat *radiotehnica*, respectiv, telegraful, telefonul, radioul*.

La rândul lor, savanții Mihail Vasilievici Lomonsov (1711-1765) și Antoine Laurent Lavoisier (1743-1794), stabiliseră posibilitățile conservării energiei. După 1903, Konstantin Țiolkovski (1857-1935), prezintă aparate cosmice sofisticate, fundamentând astronautica.

În 1821, se construiesc, primele *căi ferate* din Anglia,

* Primul *telefon mobil* datează, informativ, din 1983 (Compania *Motorola*), tipul Dyna TAC 8000X.

urmate de cele din Italia (1839) şi Franţa (1844), iar *metroul* britanic, noutate absolută, devine funcţional din 1863. Sunt *tăiate* Canalul de Suez (1859-1869, 173 Km) şi Canalul Panama, proiectat şi început tot de Franţa (1890), dar amenajat de Statele Unite ale Americii (1904-1914).

Pentru *medicină*, marile descoperiri se fac, în deceniile 1870-1890, de Louis Pasteur (1822-1859) în Franţa (*bacteriile*), savanţii germani Robert Koch (1843-1910) şi Emil Behring (1854-1917) descoperind (1882) *vaccinul împotriva tuberculozei*, iar savantul austriac, Gregor Johann Mendel (1822-1904) pune bazele *geneticii*, axată pe legile *dominaţiei, segregării, asortării independente*. Karl von Basedow (1799-1854) *descifra* cauzele bolii ce-i poartă numele.

În domeniul *filosofiei*, cele mai cunoscute doctrine moderne au devenit: *pozitivismul*, apărut în Franţa (1830-1842), prin discursul lui Auguste Comte (1798-1857); *evoluţionismul*, creeat în Statele Unite ale Americii (1860), de filosoful englez Herbert Spencer (1820-1903); *neoidealismul*, localizat în Germania, după 1900, fundamentat de Wilhelm Dilthey (1833-1911) şi Heinrich Rickert (1863-1936); *pragmatismul*, specific Statelor Unite ale Americii, esenţializat prin demonstraţia lui Francis Williams James (1868-1936), numită **Convenţia adevărului**; *antiintelectualismul*, cultivat în Franţa, datorat teoriei lui Henri Bergson (1859-1941), sintetizată în **Evoluţia creeatoare** (1905); *fiziocratismul*, explicat de François Quesnay (1694-1774). În Japonia (1549-1551), iezuitul Francisc Xavier introdusese filosofia creştină.

La Paris, francezul Pierre Larousse (1817-1875) editează primele *lexicografe*. A iniţiat, în *Oraşul Luminilor*, ca premieră, *Casa de Editură Larousse* (1852), specializată în elaborarea şi tipărirea de **enciclopedii**. Între 1865-1876, au apărut 17 volume din **Marele dicţionar**, demers regăsit, ulterior, sub numeroase alte variante pe *Mapamond*.

Domeniul *artelor* prezintă mai multe sisteme postrenascentiste, respectiv: *romantismul*, existent din 1815 în

Franța, care a *alimentat* inclusiv spiritul Revoluției de la 1848; *realismul*, apărut tot în Franța; *naturalismul*, dezvoltat de scriitorul francez Emile Zola (1840-1902); *impresionismul*, atât în pictură (Franța), cât și în literatură (Rusia), prin Fiodor Mihailovici Dostoevski (1821-1881). Cei mai importanți pictori, care au dominat perioada modernă, sunt: Claude Monet (1840-1926), Alfred Sisley (1839-1899), Camille Pissaro (1830-1903), Auguste Renoir (1841-1919), Henri de Toulouse-Lautrec (1864-1901), Edgar Degas (1834-1917), cu activitate în Franța, ori anglo-americanul James Abbot McNeill Whistler (1834-1903), rusul Isaak Ilici Levitan (1860-1900), maghiarul Pal Szinyei-Merse (1845-1920).

În *literatură* s-au definit noi curente, precum: *simbolismul* (poezie); *expresionismul*, care a prezentat, în mod special, forța umană, mai ales a brațelor; *naturalismul* (fenomen combinat cu arta picturală). Dintre nenumărate opere se detașează, de exemplu, cele elaborate de Charles Dickens (1812-1870), Johann Wolfgang Goethe (1749-1832, **Faust**), Aleksandr Sergheevici Pușkin (1799-1837, poemul istoric **Poltava**, romanul **Evgheni Oneghin**). Creația muzicală releva geniul unor compozitori nemuritori: Vincenzo Bellini (1801-1835); Ludwig van Beethoven (1770-1827); Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791).

Există importante contribuții românești în toate aceste domenii, datorate savanților: Victor Babeș (1854-1926), Ioan Cantacuzino (1863-1934), Gheorghe Marinescu (1863-1938) în domeniul *medicinii*; Nicolae Teclu (1839-1916) în *chimie*; Traian Vuia (1872-1950), Aurel Vlaicu (1882-1913), Henri Coandă (1886-1972) pentru *aeronautică*. La Londra, savantul român, George (Gogu) Constantinescu (1881-1965), a descoperit *sonicitatea*. S-au remarcat, totodată: în *poezie*, Mihai Eminescu (1850-1889); în *proză*, Mihail Sadoveanu (1880-1961); în *muzică*, George Enescu (1881-1955).

Se instituie, în modernitate, prestigiosul trofeu acordat cercetătorilor din diferite domenii, respectiv, **Premiul Nobel**.

S-a oferit, prin *Fundația Nobel*, încă din 1890, când Alfred Nobel (1833-1896), chimist și industriaș suedez, își aplica propriul **Testament,** document ce consemna oficializarea recunoașterii mondiale amintite. La 33 de ani, Alfred Nobel a descoperit *dinamita.* **Premiul Nobel** se acordă, după 1901, anual, pentru chimie, fizică, fiziologie, medicină, literatură, pace, științe economice, festivitatea derulându-se sub patronajul Academiei Regale de Științe a Suediei, înființată, în 1786, de regele Gustav III (1771-1792).

Alte invenții moderne, care trezesc interes, pot fi: *termometrul*, Anders Celsius (1701-1744); *bicicleta*, în Anglia (1880); *ceasornicul mecanic* (1782); *telefonul clasic*, Filip Reiss (1861), ori modelul mai avansat, gândit de fizicianul american Alexander Graham Bell (1847-1922). Primele *fotografii* au fost realizate (1839) de Jacques Daguerre (1787-1851), iar apariția *cinematografului* (1893) aduce, prin frații Auguste Lumière (1862-1954) și Louis Jean Lumière (1864-1948), adevărată *revoluție a imaginii.* La rândul său, Thomas Alva Edison (1847-1931) a inventat, în 1877, *fonograful.* Printre inventatori îl aflăm și pe românul Petrache Poenaru (1799-1875), *părintele stiloului*, pe timpul când studia la Paris (25 mai 1827). Va deveni profesor la *Școala Slobodă Obștească* de la Goleşti, Argeș, prima instituție înființată pentru pregătirea fiilor de țărani din Principatele Române. O mențiune specială merită pedagogul francez Louis Braille (1809-1852), inventatorul *Alfabetului* și al *Sistemului muzical* pentru nevăzători. În 1810, s-au fabricat, în Franța, primele conserve din alimente.

Istoriografia universală *postrenascentistă* cunoaște, prin operele englezului John Locke (1632-1740), francezului Jacques Bénigne Bossuet (1627-1704), sau turcului Evlia Celebi (1611-1682), un excelent suport pentru secolele următoare. Ca dovadă, marii analiști și filosofi luminiști Voltaire (François-Marie Arouet, 1694-1778), Charles Louis de Secondat, baron de Montesquieu (1689-1755), împreună cu

Jean Jacques Rousseau (1712-1778), Edward Gibbon (1737-1794), Adam Smith (1723-1790), William Robertson (1721-1793), Giambatista Vico (1668-1774), alături de mulți alții, au relansat sensurile interpretării *fenomenologiei paseiste* și *prezenteiste*, specifice, mai ales, națiunilor importante ale *Mapamondului*. Principiile sunt aplicate constant, în veacurile *consolidării modernității*, de noile generații ale istoricilor. Printre aceștia se află inclusiv românii Alexandru D. Xenopol (1847-1920), Nicolae Iorga (1871-1940), Vasile Pârvan (1882-1927), considerați, pe bună dreptate, autorii primelor mari sinteze ale **Istoriei românilor**, integrate, cu precădere, intelectualismului universal.

Deosebită rămâne etapa 1751-1780, când, din inițiativa gânditorilor Denis Diderot (1713-1784), Jean le Rond d'Alembert (1717-1783) și Paul Henri d'Holbach (1723-1789), se elaborează 35 de volume din **Enciclopedia franceză (Dicționar rațional al științelor, artelor și meșteșugurilor)**.

În 1802, s-a lansat ideea unei legături terestre, pe sub Canalul Mânecii, între Franța și Anglia. Apoi, în 1881, se elabora **crochiul proiectului** de atare *anvergură*. La 12 februarie 1986, așadar, după 105 ani de așteptare, este semnat **Tratatul asupra Tunelului Canalul Mânecii**, ratificat, de guvernele de la Paris și Londra (1987), reprezentând cea de a 27-a variantă a intenției inginerești din 1881. Programat să fie folosibil în anul 1993, prima locomotivă îl va parcurge în iunie același an, iar exploatarea, la totala capacitate (feroviară, rutieră, de comunicare complexă și pentru alte folosințe), datează de la sfârșitul anului 1994.

Succesele importante, enunțate mai sus, demonstrează evoluția favorabilă a fenomenului cultural, științific și tehnic *postrenascentist*, îmbogățit datorită atât *luminismului*, dar, mai ales, noilor provocări din secolele XIX-XX, reprezentând contribuții esențiale pentru contemporaneitate.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- BARBER, John R., ***Istoria Europei moderne***, Editura *Lider*, Bucureşti, 1997;
- BERSTEIN, Serge, MILZA, Pierre, ***Istoria Europei***, Volumul III, Editura *Institutului European*, Iaşi, 1998;
- CARPENTIER Jean, LEBRUN, François, ***Istoria Franţei***, Editura *Institutului European*, Iaşi, 2001;
- CHIRICA, Codrin Valentin, ***Anglia şi „chestiunea orientală". 1830-1900***, *Institutului European*, Iaşi, 1999;
- CIACHIR, Nicolae, ***Istoria universală modernă***, Editura *Didactică şi Pedagogică*, Bucureşti, 1996;
- COJAN, Vicenţiu, ***Primul Război Mondial. Repere şi cronologie***, Editura *Militară*, Bucureşti, 1997;
- GACHETTI, Cipriano, ***Congresul de la Viena***, Editura *Scrisul Românesc*, Craiova, 1943;
- GEYL, Pieter, ***Napoleon pro şi contra***, Editura *Ştiinţifică*, Bucureşti, 1968;
- HENSHALL, Kenneth G., ***O istorie a Japoniei. De la epoca de piatră la Superputere***, Editura *Academiei Române*, Bucureşti, 2002;
- HURDUBEŢIU, Ion, ***Istoria Suediei***, Editura *Ştiinţifică şi Enciclopedică*, Bucureşti, 1985;
- IORGA, Nicolae, ***Figuri reprezentative din istoria universală***, Editura *All*, Bucureşti, 2001;
- JELAVICH, Charles, JELAVICH, Barbara, ***Formarea statelor balcanice***, Editura *Dacia*, Cluj-Napoca, 1999;
- LI, Jenny, ***Paşaport China***, Editura *Rentrop*, Bucureşti, 1999;
- MADAULE, Jacques, ***Istoria Franţei***, Volumele I, II, III, Editura *Politică*, Bucureşti, 1973;
- MAUROIS, Andre, ***Istoria Angliei***, Volumele I, II, Editura *Politică*, Bucureşti, 1970;
- MARSEILLE, Jacques, ***Les grand événements de l'histoire du monde***, Editure *Larousse*, Paris, 1999;

- MEHMET, Ali Mustafa, ***Istoria turcilor***, Editura *Ştiinţifică şi Enciclopedică*, Bucureşti, 1986;
- MUREŞANU, Camil, ***Europa modernă. De la Renaştere la sfârşit de Mileniu,*** Editura *Dacia*, Cluj-Napoca, 1997;
- NAPP, John, King, Wayne, ***Our Nation's History***, Media Materialis, Baltimore, Maryland, 1989;
- PAGDEN, Anthony (Coord.), ***The Idea of Europe. From Antiquity to the European Union***, Edited by *Cambridge University*, Cambridge, 2000;
- POPA, Marcel D., MATEI, Horia, C., ***Mică enciclopedie de istorie universală***, Editura *Enciclopedică*, Bucureşti, 2002;
- POPA, Petre, ***Administraţie sistemică universală***, Editura *Tipnaste,* Piteşti, 2005; Ediţia a II-a, Piteşti, 2006; Ediţia a III-a, Piteşti, 2007;
- POPA, Petre, ***Europa - destin continental***, Editor, Facultatea de Ştiinţe Socio-Umane, Universitatea din Piteşti, 2006; www.edarges.ro;
- POPA, Petre, ***Statele Uniunii Europene. Sinteze istorice***, Editura *Paralela 45*, Piteşti, 2009; www.edarges.ro;
- PROCACCIO, Giuliano, TAROLFI, Bernardino, ***Passato e presente. Corso di storia, 1-3***, *La Nuova Italia Editrice*, Firenze, 1975-1976;
- STILES, Andrina, ***Unificarea Germaniei (1815-1890)***, Editura *All*, Bucureşti, 1998;
- TRZECIAK, Ewa ş.a., ***Panorama de l'historie de la Pologne***, Varşovie, 1984;
- ŢUIU, Florea, ***Niponism***, Editura *Politică*, Bucureşti, 1987;
- VIANU, Alexandru, ***Istoria Statelor Unite ale Americii***, Editura *Ştiinţifică*, Bucureşti, 1973;
- *** ***The Opiu War***. Editura în Limbi Străine, Beijing, 1976.

* * *

INDICE DE PERSOANE*

A

Abdul Aziz – 165, 257
Abdul Hamid I - 58
Abdul Hamid II – 257, 258
Abdul Medjid - 165
Adams, J. Q. - 216
Adams, John – 71, 72, 216, 217
Ahmed III - 57
Aida (operă) - 193
Albert I - 308
Albert, Alexandre - 145
Aleksandru I - *passim*
Aleksandru II – 54, 165, 166, 210, 252, 297
Aleksandru III – 54, 252, 297, 301
Aleksei (ţar) - 54
Alembert, Jean – 11, 319
Alesia, Giuseppe – 51
Alexandria (eponim) - 38
Alexandru (cneaz) - 258
Alfonso XII – 183, 255
Alfonso XIII - 256
Amedeo (de Savoia) - 183
Amic, Maria - 189
Ana de Austria - 15
Ana Ivanovna - 54
Ana Maria (Habsburg) - 47
Andreé de Fleury - 15
Anna (regină) – 32
Antoine, Alfred - 183
Arago, D. F. - 154
Arashawa, M. - 276
Arkwright, Richard - 14
Armellini (militant) - 201
Armstrong, John – 68, 249
Arouet, Fr. M. (v. Voltaire)
Arriaga, Manuel - 256
Arthur (eponim) - 277, 278
Arthur, Chester – 244
Arwidsson, Adolf - 132
Atatürk, M. K. - 313
Atena (eponim) - *passim*
August II Saski - 52
August III - 41
Aurelian, Petre S. - 174
Ayala (plan) – 263, 295

B

Babeş, Victor - 317
Babeuf, François - 90
Babur (sultan) - 227
Bacon, Francis - 134
Baldwin (eponim) - 220
Barber, John R. - 320
Barford, Frederic - 133
Barras, Paul – 88
Bartolomeu (Sfânt) – 33
Basedow, K. – 316
Battenberg (familie) - 258
Baumont, M. - 305
Bazaine (mareşal) - 184
Bădiţă, Livia - 2
Beauharnais (viconte) - 98
Bebel, August - 212
Beccaria, Caesare - 52
Beecher - Stowe, H. - 219
Beethoven, L. Van – 221, 317
Behring, Emil - 316
Bell, A. G. - 318
Bellini, Vincenzo - 317

* Numele amintite de peste zece ori sunt consemnate prin *passim*.

Bennigsen (militar) - 106
Bergson, Henri - 316
Bernadotte (militar) - 106
Berry (duce de) - 117
Berstein, Serge - 320
Bismark, Otto von - *passim*
Blagoev, Ignatie - 259
Blanqui, Louis A. – 144, 145
Blücher, G. L. – 106, 107
Boccaccio, Giovani – 8
Bodin, Jean – 8
Bolivar, Simon – 158, 292, 293, 295
Bolyai, Janos - 315
Bonaparte (familie) – 172
Bonaparte, Jérôme - 102
Bonaparte, Joseph – 100, 102, 197
Bonaparte, Louis – 171
Bonaparte, Napoleon - *passim*
Boot, J. W. - 221
Bossuet, J. B. – 318
Botticelli, Sandro - 8
Bourbon (dinastie) – *passim*
Braddock (guvernator) - 38
Brahe (guvernator) - 331
Braille, Louis – 318
Bramante, Donato - 8
Brătianu, Ion I. C. - 307
Brissot, Jacques P. – 84
Brunelleschi, Filippo – 8
Bruno, Giordano - 8
Brusilov, A. - 306
Bryan, W. - 307
Buchanan, J. - 217
Buren, Martin Van - 216
Burgoyne, John - 68
Byron, George – 115, 314

C

Cabot, John – 11, 13, 134
Cabrinovič, N. - 303
Caesar, Iulius - 12
Caillaux (lege) - 250
Calonne, Charles Al. – 77
Calvin, Jean - 9
Cambon, Joseph – 86
Candid (legendar) - 10
Cantacuzino, Ioan - 317
Cantemir, Dimitrie - 55
Canut (cel Mare) - 122
Capet, Ludovic - 85
Capodistria, Ioan - 115
Carlo (Bonaparte) – 93, 94
Carnot, Lazare - 88
Carnot, M. F. S. - 251
Carol (de Hohenzollern) – 183, 307
Carol Albert (Bavaria) - 41
Carol Albert (Piemont) – 150, 151
Carol (cel Mare) - 42
Carol I (Habsburg) - 309
Carol I (Portugalia) - 256
Carol I (Stuart) – 24-28, 136
Carol II (Spania) – 47, 48
Carol II (Stuart) - 30
Carol III (Spania) - 48
Carol V (Quintul) – 38, 50, 183
Carol VI (Habsburg) – 40, 41, 48, 49
Carol IX (Franța) - 33
Carol X (Franța) – 116, 117, 143, 144
Carol X Gustav (Suedia) - 126
Carol XI (Suedia) - 126
Carol XII (Suedia) – 9, 55, 127, 132, 285
Carol XIII - 299
Carol XIV Ioan - 286
Carolina (eponim) – 61, 213, 288
Caroline (Bonaparte) - 99
Carpentier, Jean - 320
Cartier, Jacques - 135
Cartwright, Edmund - 14
Cassandra (legendar) - 297

Castlereagh (diplomat) - 110
Cavaignac, L. E. – 146, 147, 170
Cavalier, Jean - 35
Cavour, Camillo – 178, 199, 200, 202
Celebi, Evlia - 318
Celsius, Anders - 318
Cervais (amiral) - 301
Champlaine, Sammuel - 135
Chapelier (lege) – 82, 174
Ch'ing (dinastie) – 231, 261
Chirica, Codrin V. - 320
Christian III - 125
Christian V – 123, 130
Christian VI - 123
Christian VII – 124, 130, 131
Christian X - 256
Christiana (eponim) – 130, 286
Christina (Danemarca) - 130
Christina (Suedia) - 126
Ciachir, Nicolae - 320
Clemenceau, G. - 310
Cleveland, G. - 244
Cloşca (răsculat) – 41, 84
Coandă, Henri - 317
Cojan, Vicenţiu - 320
Colbert, Jean-Baptiste - 15, 34, 77, 136
Columb, Cristofor – 11, 12, 293
Comte, Auguste – 316
Condorcanqui, J.G. - 292
Constantin I - 260
Constantinescu, G. - 317
Cornwallis, Charles – 70, 229
Cortereal (navigator) - 135
Cortés, Hernán – 11, 13
Crişan (răsculat) – 41, 48
Cromwell, Oliver - *passim*
Cromwell, Richard - 29

D

Daguerre, J. - 318
Dante, Alighieri – 8, 221
Danton, Georges J. – 84, 86
Darwin, Ch. R. - 315
Dasne, Elize - 190
Degas, Edgar - 317
Diaconu, Alina - 2
Diavol (legendar) - 251
Diaz, J. C. Porfirio – 263, 294
Dickens, Charles – 219, 317
Diderot, Denis – 10, 11, 319
Dilthey, W. - 316
Dobre, Ionel – 2
Donatello, Betto Bardi - 8
Don Carlos (Spania) – 113, 114
Dostoevski, F. M. - 317
Douglas, Stephen - 221
Doumouriez, Charles - 84
Drake, Edwin - 220
Dreyfus, Alfred - 251
Ducos, Roger - 93
Dumnezeu (divinitate) – 12
Dürrer, Albrecht - 8
Dybeck, Richard - 285

E

Ebert, Friedrich – 309
Ecaterina I - 54
Ecaterina a II-a (cea Mare) - 53-56, 59, 128, 165
Ecaterina de Medici - 33
Edison, Th. A. - 318
Eduard VII – 250, 301
Egede (familie) - 124
Eiffel, Gustave - 192
Einstein, Albert - 315
Elcano, Sebastian - 13
Elena (Sfânta) – 94, 108
Elisabeta (ţarină) - 54
Elizabeth (eponim) - 278
Emil (eponim) - 10
Eminescu, Mihai - 317
Enescu, George - 317

Engels, Friedrich – 149, 248
Enghien (duce) - 94
Eriksson, Magnus - 130
Essex (conte) - 26
Eugen, Louis J. J. - 171
Eugenia (Montijo) - 171
Eugeniu (Savoia) – 40
Eyck, Van - 8

F

Falloux (lege) - 172
Faucher, Léon - 147
Faust (literar) - 317
Favre, Jules – 186, 187
Feodor III - 54
Ferdinand (cneaz) – 258
Ferdinand (Aragon) - 12
Ferdinand (Sardinia) - 114
Ferdinand I – 38, 150, 307
Ferdinand II (Habsburg) - 18
Ferdinand III (Habsburg) - 18
Ferdinand VII (Spania) – 7, 113
Ferry, Jules - 186
Filip de Orleans - 15
Filip II (Spania) – 16, 38
Filip IV (Spania) – 15, 46, 47
Filip IV (cel Frumos) - 78
Filip V (Anjou) – 36, 37, 41, 48, 49, 63
Filmore, Millard - 217
Flaubert, Gustave - 98
Ford, Henry - 247
Foster, William - 307
Fouche, Joseph - 85, 88, 96, 116
Fourier, Charles - 251
France, Anatole - 73
Francisc I – 41, 51, 53, 97, 98, 101, 103, 111
Francisc II - 101
Francisc Racokzy II - 41
Françoise de Maintenon - 15
Franklin, Benjamin–64, 69, 71, 315
Franz Joseph - *passim*
Franz, Ferdinand - 303
Frederic Carol (prinț) - 184
Frederic I (Brandenburg) – 43, 48
Frederic II (cel Mare) - 38, 41, 43, 53, 59, 204
Frederic III (Danemarca) - 122
Frederic IV (Danemarca) - 123
Frederic V (Danemarca) - 124
Frederic V (Palatinat) - 18
Frederic VI (Danemarca) - 124
Frederic Wilhelm II – 53, 204
Frederic Wilhelm III – 97, 111, 148, 205
Frederic Wilhelm IV – 148, 149
Fulton, Robert - 315

G

Gachetti, Cipriano - 320
Gadsen, Christopher – 71
Galilei, Galileo - 8
Gambetta, Leon – 185, 186, 191, 193
Gandhi, M. K. - 289
Garfield, J. A. - 244
Garibaldi, Giuseppe – 150, 151, 158, 201-203
Garnier-Pages, L. A. - 145
Gates, Henry - 68
George (Grecia) - 260
George I - 32
George II - 32
George III – 32, 65, 66, 97, 120, 137, 141, 227
George IV – 32, 120
George V - 250
Georgia (eponim) – 61, 213, 288
Geyl, Pieter - 320
Gibbon, Edward - 319
Gladstone, W. - 270
Glücksburg (dinastie) - 260
Gneist, Rudolf von - 276

Goethe, J. W. – 110, 317
Goldsmith, Oliver – 181
Golescu, Dinicu – Coperta IV
Grabez, Trifka - 303
Grant, U. S. – 223, 224, 244
Grevy, Jules – 187, 191
Guizot, François – 143, 144
Gustav II Adolf - 125
Gustav III – 128-130, 284, 285, 318
Gustav IV Adolf - 130
Gustav V – 256, 286
Gyula, Andrassy - 296

H

Haakon VII - 256
Habsburg (dinastie) - *passim*
Hamilton, Alexander – 72, 216
Hamlet (legendar) - 213
Handenberg (diplomat) - 110
Hargreavas, James – 14
Harrison, B. - 244
Harisson, W. - 217
Harney (militant) - 120
Harold, Childe - 314
Hastings, W. - 229
Haussmann, Georges – 169, 175
Hayes, Rutherford - 244
Hebert, Jacques - 86
Hegel, Georg - 142
Heine, Heinrich - 22
Helvetius, C. A. - 10
Henri, Alphonse - 147
Henriada (eponim) - 10
Henric II - 287
Henric IV (Bourbon) - 135
Henry, Patrick - 71
Henshall, K. G. - 320
Hidalgo, M. - 294
Hideyoshi (împărat) - 239
Hitler, Adolf - 103
Hizen (clan) - 274
Hoche, Lazare - 87
Hohenzollern (dinastie) – 42, 204, 209
Holbach, P. H. D. – 10, 319
Holberg, Ludwig - 123
Horea (răsculat) - 41
Hortensia (Beauharnais) - 171
Hsüan, T'ung - 262
Hudson, Henry - 135
Hugo, Victor – 147, 191
Hun Siu Țiuan - 235
Hurdubețiu, Ion – 320
Hus, Jan - 8

I

Iacob (Sfânt) - 80
Iacob I (Stuart) - 61
Iacob II (Stuart) – 30, 31
Ian Siu Cen - 235
Iisus (divinitate) - 221
Ioan III Sobieski – 39, 52
Ionescu de la Brad, Ion – 4, Coperta IV
Iorga, Nicolae – 319, 320
Iosif I – 40, 48, 49
Iosif II – 41, 42, 59, 84
Ipsilanti, Alexandru - 115
Isabella de Castilia - 12
Isabella a II-a (Bourbon) – 113, 114, 183
Ismail (kediv) – 193, 272
Iulia (eponim) - 10
Ivan V - 54
Ivan VI - 54

J

Jackson, Andrew – 216, 244
James, F. W. - 316
Jansen, Zacharis - 315
Jansenius, Cornelius - 133
Jefferson, Davis - 222
Jefferson, Thomas –67, 71, 72, 216

Jelavich, Barbara - 320
Jelavich, Charles - 320
João (Portugalia) - 50
João IV (Portugalia) - 50
Johnson, Andrew – 219, 245
Jose Manuel I - 50
Josephine Marie – 94, 98
Jourdan, Jean-Baptiste - 87
Juarez, Benito – 178, 179, 294

K

Kant, Immanuel - 45
Kao Tsung (împărat) - 231
Kara Gheorghe - 114
Katsu Kaishu - 238
Kaunitz, Wenzel A. - 42
Keiki (shogun) - 238
Kellermann, François - 84
Kerenski, A. – 307, 308
Key (inventator) - 14
King, Wayne - 321
Kleber, Jean Baptiste – 87, 92
Koch, Robert - 316
Kosciuszko, Tadeus - 53
Kossuth, Lajos – 151, 170, 201, 296
Krüger, Paulus – 272
Krupp (eponim) – 249
Kunio, Yanagida - 276
Kutuzov, M. I. – 56, 100, 105

L

La Bruyére, J. - 300
La Fayette, Gilbert – 70, 75, 76, 81, 118, 144
La Revelliere - Lepaux - 88
Lafitte (finanţist) - 118
Lamarck, J. B. M. - 315
Lamartine, Alphonse – 144, 146, 147, 169, 170, 288
Lansing, Robert - 307
Lanza, Giovanni - 204
Lao Tse (filosof) - 227
Larousse, Pierre - 316
Las Cases, Emmanuel - 108
Lassalle, Ferdinand - 206
Laurenţiu (Sfânt) – 135, 137
Laval (episcop) – 136, 137
Lavoisier, A. L. - 315
Law, John – 35
Lazăr, Marian - 2
Lebrun, François - 320
Ledru-Rollin, A. A. – 145-147, 170, 201
Lee, Richard Henry - 67
Lee, Robert – 223, 224
Lenin, V. I. – Coperta I, 1-6, 254, 297, 308, 313
León (eponim) - 112
Leopold (Hohenzollern) – 183, 208
Leopold I – 39, 47, 48
Leopold II - 42
Lesseps, Ferdinand – 193, 265
Leticia (Bonaparte) - 93
Letourneur (director) - 88
Levitan, I. I. - 317
Li, Jenny - 320
Liebknecht, K. W. - 212
Lilburne, John – 25, 26, 28
Lin Zexu (comisar) - 233
Lincoln, Abraham – 217, 221-224, 245
Lisle, Rouget - 84
Lloyd, George D. - 310
Lobacevski, N. I. - 315
Locke, John – 65, 318
Lomenie (Brienne) - 78
Lomonosov, M. V. - 315
Lopez, Antonio - 155
Lörunt, Elio - 132
Loubert, Emile - 301
Louis Philippe (Bourbon-Orleans) – 118, 119, 143, 144, 170, 171, 190

Louisiana (eponim) – 69, 96, 113, 136, 214, 218
Lovett (militant) - 120
Ludovic (Louis) Napoleon (Bonaparte) – 146, 147, 169-171, 173
Ludovic I (cel Pios) – 15
Ludovic II – 15
Ludovic III - 15
Ludovic IV - 15
Ludovic V - 15
Ludovic VI (cel Gros) - 15
Ludovic VII - 15
Ludovic VIII (Leul) - 15
Ludovic IX (cel Sfânt) – 15
Ludovic X - 15
Ludovic XI - 15
Ludovic XII - 15
Ludovic XIII – 15, 18, 78, 79
Ludovic XIV (cel Mare) - *passim*
Ludovic XV – 15, 37, 95
Ludovic XVI - *passim*
Ludovic XVIII – 15, 106-108, 110, 116, 117, 144
Lumière, Auguste - 318
Lumière, L. J. – 318
Luther, Martin – 8
Lvov, Gheorghi - 307

M

Mably, Gabriel - 10
Mac Mahon, Patrice – 184, 185, 191
Machiavelli, N. – 8, 242
MacKenzie, William - 140
Madaule, Jacques - 320
Madison, James – 71, 72, 216
Maeterlinck, M. - 265
Magellan, Fernando – 11, 13
Magnan, B. P. - 172
Mahatma (diminutiv) - 289
Mahmud I - 57
Mahmud II – 58, 115, 165
Mahmud, S. P. - 284
Mahomet (legendar) - 10
Mahommed Ali - 163
Malo (Sfânt) – 135, 136
Manaloiu, Daniela Mariana - 2
Manuel II - 256
Manzoni, Alessandro - 196
Marconi, G. - 315
Margareta (Danemarca) - 122
Marghiloman, Al. - 307
Maria (Spania) - 50
Maria Antoaneta – 15, 42, 85
Maria de Medici - 15
Maria Louise – 94, 98, 103
Maria Tereza - *passim*
Marica, Iulian - 2
Marie (militant) – 145, 146
Marinescu, Gh. - 317
Marmora, Alfonso La - 202
Marrat, Jean Paul - 86
Marseille, Jacques - 320
Marte (Zeu) - 82
Marx, Karl – 149, 248
Mary (regină) – 24, 31
Maryland (eponim) – 61, 213
Mason, George – 71
Masséna, André - 99
Matei, Horia C. - 321
Maurois, André – 99, 320
Mavrocordatos, Al. - 115
Maximilian (Habsburg) – 178, 294
Mazarin, Jules – 15, 79
Mazzini, Giuseppe – 114, 150, 170, 198, 201
McKinley, W. - 244
Mehmed IV – 57, 219
Mehmed V – 258, 282, 284, 301
Mehmed VI - 313
Mehmet, A. M. - 321
Meiji (eră) - *passim*
Mendel, G. J. - 316

Metternich, Klemens – 110, 149, 158
Michelangelo, Buonarroti - 8
Mickiewicz, Adam - 60
Midhat Paşa - 257
Mignet, Auguste - 76
Mihail (ţar) – 54, 252, 307
Milan I - 259
Milescu, Nicolae - 133
Milza, Pierre - 320
Mito (eponim) - 274
Mitsubishi (eponim) – 261, 274
Mitsui (eponim) – 261, 274
Moltke, Helmuth - 184
Moltke, Johannes - 184
Monet, Claude - 317
Monroe, James - 216
Montaigne, Michel – 8, 154
Montesquieu, Charles – 9, 10, 83, 129, 285, 318
Moreau (general) - 91
Morelly (luminist) - 10
Morelos, J. M. - 294
Morgan (eponim) - 245
Mornington (guvernator) - 229
Morris, Gauverner - 76
Morse, S. F. B. - 315
Morus, Thomas - 251
Mozart, W. A. – 317
Müntzer, Thomas - 9
Murat, Joachim – 99, 100, 197
Mureşanu, Camil - 321
Mustafa II – 57
Mustafa III - 58
Mutshuhito (împărat) – 238, 239, 241, 261, 274

N

Nahimov, Pavel - 166
Napoleon I - *passim*
Napoleon II (Regele Romei) – 94, 103, 106, 197
Napoleon III - *passim*
Napolione (Bonaparte) - 93
Napp, John - 321
Necker, Jacques – 77, 79
Nelson, Horatio - 92, 99
Nesselrode (diplomat) - 110
Ney, Michael – 99, 105, 107
Nicola, Lewis - 68
Nicolae I – 54, 165, 166
Nicolae II – 54, 252, 279, 297, 301, 305, 307
Nietzsche, Friedrich - 267
Noailles (familie) - 75
Nobel, Alfred – 290, 317, 318
Norman, Herbert - 275

O

Obrenovici, Miloş - 115
O'Conor (militant) - 120
Odobescu, Al. – 4, 174, Coperta IV
Ollivier, Emile – 179, 181
Oneghin, Evgheni - 317
Orlando, V. E. - 310
Orsini, Felice - 174
Oskar II - 256
Osman III – 58
Otto (Bavaria) - 260
Otto I (cel Mare) – 101, 270, 287
Otto III - 287
Owen, Robert - 251
Oxentierna, Axel – 125, 126, 169

P

Pagden, Anthony - 321
Paine, Thomas - 71
Palmstruch, Johann – 133
Panther (eponim) - 269
Papin, Denis - 14
Papineau, Louis - 140
Paris (eponim) - *passim*
Parnel, Charles – 270
Pârvan, Vasile – 319

Pascal, Blaise – 7, 315
Paskievici, Ivan - 170
Pasteur, Louis – 316
Paul III - 9
Pavel I – 54, 97
Pedro I - 155
Pedro II - 155
Pepe, Fleorestano – 114
Petrarca, Francesco - 8
Petru I (cel Mare) – 54, 55, 57, 127, 132
Petru II - 54
Petru III - 54
Pierce, Franklin - 217
Pierre (Sfânt) - 137
Pissaro, Camille – 317
Pius VI - 91
Pius VII – 98, 106
Pius IX – 151, 203
Platt (eponim) - 266
Plehanov, Gheorghi - 256
Poenaru, Petrache - 318
Poincare, R. - 252
Polignac, Jules - 118
Polignat (familie) - 77
Polk, J. K. - 217
Pombal, Johe - 50
Poniatowski, S.A. – 52, 53, 59
Popa, Marcel D. - 321
Popa, Petre - *passim*
Popescu, Cornel - 2
Popov, A. S. - 315
Porthan, Gabriel - 132
Potemkin, Grigori – 53, 254
Princip, Gavrilo – 303
Procaccio, Giuliano - 321
Pu' I (împărat) - 262
Pugaciov, Emilian - 55
Puşkin, A. S. - 317
Pygmelion (legendar) - 10
Pym, John – 24, 26

Q

Qing (dinastie) – 231, 261
Quesnay, François – 316

R

Rabelais, François - 8
Racoviţă, Emil - 247
Radetzki von R.J. – 150, 170
Rafael, Sanzio - 221
Rameau (legendar) - 11
Rebreanu, Liviu - 307
Reiss, Filip – 318
Releigh, Walter – 61, 226
Renoir, Auguste - 317
Reubell (director) - 88
Revere, Paul - 67
Ricasoli, Bettino - 202
Richelieu, Armand – 15, 79, 136
Rickert, H. - 316
Riego, Rafael – 113, 117
Robertson, W. - 319
Robespierre, Maximilien – 86-88
Rochambeau (comandant) - 70
Rochefoucauld (familie) - 75
Rockefeller, J. D. - 245
Roessler, K. F. H. - 276
Romanov (dinastie) – 54, 111, 128, 176, 252, 278, 307
Romanov, Mihail - 54
Roon, A. T. E. von - 184
Roosevelt, Th. - 244
Rouher, Eugène - 147
Rousseau (eponim) - 250
Rousseau, J.J. – 9, 10, 81, 319
Rousset (colonel) – 194, 195

S

Sadoveanu, M. - 317
Saigo Takamori - 238
Saint-Simon, C. H. - 251
Saint-Just, Louis – 86
San Francisco – 247

San Salvador – 11
San Stefano – 259, 283
Scheffer, Ulrik - 129
Schiller, Frederich – 122
Schneider, J. E. – 174, 251
Schroderus, J. (Skytte) - 125
Schumacher (conte) - 123
Schuyler, Philip - 68
Schwarzenberg (militar) - 106
Secondat, Ch. L. (v. Montesquieu)
Selim III - 58
Shakespeare, W. - 213
Sieyes, E. J. – 88, 93
Sisley, Alfred - 317
Smith, Adam – 319
Smith, Thomas - 8
Soffi (militant) - 201
Sofia (Hohenberg) - 303
Sofia (eponim) - *passim*
Spencer, Herbert – 276, 316
Stalin, I. V. – 307
Stan, Doru Gabriel – 2, Coperta IV
Stana, Dana – Coperta IV
Stanley (eponim) - 121
Stein, Lorenz von - 276
Stendhal (autor) - 90
Stephenson, G. - 315
Stere, Felicia - 2
Stiles, Andrina - 321
Strafford (conte) – 25, 26
Struensee (medic) - 124
Stuart (dinastie) - *passim*
Sumitomo (eponim) - 274
Sun Yat Sen - 262
Suvorov, A. V. - 92
Sverdlov, I. M. - 308
Szinyei Merse, Pal - 317

Ş

Ştefan (Sfânt) - 152

T

Taft, William - 244
Tagore, R. - 290
Talleyrand-Perigord, Ch. M. – 92, 96, 108, 110, 116, 189
Tallien (militant) - 88
Tantia Topi - 229
Tao Guang (împărat) – 232, 233
Tarolfi, Bernardino - 321
Taylor, Zachary - 217
Teclu, Nicolae - 317
Thierry, Augustin - 189
Thiers (familie) - 118
Thiers, Adolphe – 187-190, 193, 194, 252
Thiers, Pierre L. M. - 189
Thomas (militant) - 154
Thomas, William - 219
Thyssen (eponim) - 249
Tilak, B. - 289
Tippo Sahib – 228
Tiziano, Vecellio - 8
Todd, Mary - 221
Tokugawa (familie) – 237, 239
Tokugawa, Ieyasu - 239
Tolstoi, Lev - 221
Tom (personaj) - 219
Toulouse, L. H. - 317
Towshend, Charles – 66
Trzeciak, Ewa - 321
Tudor (dinastie) – 24, 32
Tupac Amaru I - 292
Tupac Amaru II - 292
Ture, Samori - 263
Turgot, A. R. J. – 76, 77
Turner, Nat – 218
Tuţă, Constantin Valentin - 2
Tyler, John - 217

Ţ

Ţin (dinastie) – 231, 261
Ţiolkovski, K. E. - 315

Ţuiu, Florea - 321

U

Ulfila (episcop) – 133
Umberto I - 255

V

Vasa, Gustav - 124
Vasco da Gama – 11, 13
Vauvenargues, Luc - 162
Verdi, Giuseppe - 193
Verrazano, Giovanni - 135
Vespucci, Amerigo – 11, 12
Vianu, Alexandru - 321
Vickers (eponim) - 249
Vico, Giambatista - 319
Victor Emmanuel II – 151, 183, 199, 202, 204, 255
Victor Emmanuel III - 255
Victoria (eponim) - 290
Victoria (regină) – 32, 120, 165, 227, 231, 234, 250
Villa, Francisco – 263, 295, 299
Vinci, Leonardo da - 8
Virginia (eponim) – 38, 61, 213, 214, 218, 278, 288
Vlaicu, Aurel - 317
Voltaire (filosof) – 9, 33, 127, 318
Vuia, Traian - 317

W

Waldeck (eponim) - 250
Waldersee (general) - 298
Waldseemüller, M. - 12
Walewski, Alexandre - 94
Washington, George - *passim*
Watt, James – 14, 315
Wellington, Arthur - 107
Whistler, J. A. M. - 317
Wilhelm (Orania) – 24, 30, 63
Wilhelm I - *passim*
Wilhelm II – 32, 207, 248, 267, 269, 298, 302, 309
Wilhelm III – 31, 32
Wilhelm IV – 32, 120
William (rege) – 32
Wilson, Th. W. – 244, 301, 310
Windischgraetz, Alfred – 150, 152, 170
Wittman, Watt – 247
Wycliffe, John - 8

X

Xavier, Francisc - 316
Xenopol, A. D. – 319

Y

Yasuda (eponim) - 274
Yoshihito (împărat) - 261
Young, Adams - 74
Yüan Shin Kai – 262

Z

Zadig (legendar) - 10
Zaira (legendar) - 10
Zapata, Emiliano – 263, 295
Zola, Emil – 317
Zwingli, Ulrich - 9

* * *

CUPRINS

• Cuvânt înainte 5

I. Preludii ale modernității clasice universale 7
II. Revoluția timpurie din Anglia 22
III. Principalele state europene în debutul perioadei moderne (1648-1789) 33
IV. Diagonală Sud-Est Europeană. De la Madrid la Sankt Petersburg în secolele XVII-XVIII 45
V. Războiul de independență al coloniilor engleze din America de Nord (1774-1783). Formarea Statelor Unite ale Americii 60
VI. Marea Revoluție Modernă din Franța 73
VII. Franța în timpul Directoratului și al Consulatului (1795-1804) 90
VIII. Primul Imperiu Francez (1804-1814/1815) 98
IX. Europa Occidentală și de Sud-Est în perioada 1815-1848 110
X. Țările din Europa de Nord până la mijlocul secolului XIX 122
XI. Canada – spațiu american edificat de europeni 134
XII. Anul revoluționar 1848 în Europa 142
XIII. Situația lumii la mijlocul secolului XIX. Formarea națiunilor și a statelor naționale moderne 154
XIV. Relansarea problemei orientale. Războiul Crimeii (1853-1856) 162
XV. Al doilea Imperiu Francez (1852-1870) 169
XVI. Războiul franco-prusian (1870-1871) 181
XVII. Două evenimente europene de rezonanță. Unificarea teritorială a Italiei și constituirea Imperiului German Modern 196

XVIII. Statele Unite ale Americii în anii 1787-1870. Războiul civil de secesiune (1861-1865) 213
XIX. Marile țări din Extremul Orient în etapa 1763 – 1870 227
XX. Caracteristici ale evoluției națiunilor reprezentative în perioada 1870-1914 242
XXI. Politica externă a principalelor state de pe Glob în etapa 1871-1914 265
XXII. Redefinirea identității comunităților dependente în temporalitatea modernă 288
XXIII. Războiul cel Mare (1914-1918) 300
XXIV. Cultură universală postrenascentistă 314

• Bibliografie selectivă 320

• Indice de persoane 322

* * *